de
Gheorghe V. Bratescu
VRĂJITORIA a lungul timpului
1985 Editura Politică
Bucureşti
Cuprins
Redactor ADELA BEChEANU IANCU-Coperta ION MINCQ (coperta a tv-a după Goya)
...r;
Cuvânt înainte".
] Naşterea şi evoluţia unei ciudate profesiuni 19
„— 19
1. Începuturile...
— „.!
2. Magia şi religia...
3. Practici şi manifestări vrăjitoreşti străvechi. Iniţieri, recuzită, dans
4. Magie şi folclor în tradiţia românească: „> >
...» «63
5. Originea superstiţiilor., =»
II. Divinaţia... îl! S!! * *! 73
73
1. De la magie la şarlatanie.
2 Ghicitoria în antichitatea greco-romană:
„84
3. Ghicitoria, variaţii pe aceeaşi tema...
4. Aberaţiile exaltaţilor. Evocări, prevestiri. profeţii „131
5. Marile oracole şi enigmele lor...
III. Magia neagră... * *"!
1. Ce este şi ce face vrăjitorul?. „* 1
2. Istoria lui Satan. Demonismul."..."
3. Posedaţi şi obsedaţi... *
4. Animale la stâlpul infamiei.:
5
5. Ritualuri şi tehnici de magie neagră). W &
6. Arsenalul vrăjitoresc).184
IV. Do la magie la ştiinţă... 204

1. Astrologia sau ghicitul în stele.””… 204
2. Alchimiar).214
3. Magia tămăduitoare…”. r. 228
V. Ocultismul fără enigme.)…”… 250
1. Scamatoriile orientale. Misterele kimaismului tibetan, dervişii, fachirii 250
2. Iluzionismul… 259
3. Spiritismul…; 264
4. Secte şi societăţi oculte 276
Încheiere…:. /… 285
Postfaţă… *m*:. …295
Bibliografie selectivă?: „…”

Cuvânt înainte

Cea mai veche preocupare a omului, reprezentând dovada evoluţiei sale, o constituie, fără îndoială, încercarea de a se cunoaşte pe sine, precum şi de a înţelege natura înconjurătoare. În aceasta nu trebuie văzut doar un produs al simplei curiozităţi, ci dorinţa lui de a afla răspunsuri unor întrebări dramatice privitoare la existenţă şi modul de a supravieţui pe o planetă cu ample modificări ale climei, faunei, florei, cu catastrofale evenimente, urmate de tragedii zguduitoare, pe care fiinţa umană căuta să le priceapă.

Dibuind, omul a învăţat cu greu şi chinuitor de încet să înfrunte duritățile naturii, adaptându-se ei, imitând-o până la obsesie. Acest mod de comportament, ce s-a dovedit de-a lungul timpului a fi vital, stă la baza credinţelor mitico-magice, precum şi la cea a tehnicii şi ştiinţei.

Desigur, cunoaşterea constituia, la începuturile omenirii, un bun al tuturor, fiind absolut necesară vieţii şi – de aceea – ea se transmitea din generaţie în generaţie în mod deliberat, obligatoriu. Era timp suficient atunci pentru toţi spre a privi cerul, a observa în detalii fine comportamentul fiecărei specii de animale, de care aveau nevoie pentru hrană, pentru a se apăra; să stabilească, prin încercări, vegetalele comestibile, ori să caute materia primă pentru unelte şi arme.

Omul îşi punea, de asemenea, întrebări cu privire la fenomene ce-l intrigau, anume naşterea, evoluţia şi moartea în natură. Încercând să răspundă acestora, investigând tot ce îl înconjura, el şi-a clădit explicaţii pornind de la natura sa umană, asemuind acesteia totul. Magia s-a născut în condiţiile în care cunoaşterea lumii era încă rudimentară, în credinţa omului din vechime, practica magică apărea ca singura capabilă să-l ajute, iar vraciul, vrăjitorul, şamanul – doar ei – puteau să determine fenomenele a-i fi favorabile.

Aceste personaje deosebite reprezentau, totodată, depozitul viu de cunoştinţe al grupului social, tezaur mental pe care îl apărau prin taină şi-l transmiteau doar celor aleşi. Ca atare, cunoaşterea umană a pierdut caracterul său de grup, pe care l-a avut iniţial, căpătând treptat forme noi, ducând, în final, la apariţia unor caste deţinătoare ale ştiinţei (la nivelul – ei de atunci). Cât de amplu era volumul acestor acumulări de observaţie şi experienţă îl poate proba istoria ştiinţei, care deţine un impresionant set de cunoştinţe provenit încă din preistorie. Acestea au fost îmbogăţite şi transmise de-a lungul timpului în bună parte de către magi sau vrăjitori, acei „savanţi” anonimi străvechi. Mai bine de 60 de milenii ei au deţinut cheile cunoaşterii, până când ştiinţa, bazată pe experiment, pe raţiune s-a născut şi s-a impus ca singura modalitate valabilă de a înţelege şi utiliza natura, de a o adapta nevoilor umane.

Investigaţia ştiinţifică de început, cu forme ce par bizare omului modern, nu putea fi altfel decât naivă, într-o lungă perioadă în care gândirea era centrată pe satisfacerea nevoilor materiale imediate. Se pornea, deci. cum era firesc să fie atunci, de la practica imediată. Folosirea, aplicarea au precedat cercetarea ştiinţifică ce avea să explice natura prin clasificarea faptelor, obiectelor şi fenomenelor deja cunoscute.

Evoluţia de la iraţional, reprezentat prin aşa-zisele ştiinţe oculte * (magia ** incluzând divinaţia, astrologia, alchimia, cabala etc.) la raţional, deci la ştiinţa autentică s-

a desfăşurat lent, în răstimpul câtorva milenii, proces ce continuă încă, cu intensitate evident redusă, dacă se are în

— De la latinescul „occultus” – ascuns, tainic. ** Termenul magie provine de la cuvântul „imga”, desemnând în dialectul accadian noţiunea de preot. În limba asiriană „imga – devine „maga”, printr-o simplă transformare fonetica, fără a fi afectat sensul iniţial al cuvântului. Dar la greci, care vor adopta practici orientale vrăjitoreşti, „magheia” însemna şi „religia magilor”, ceea ce dă o indicaţie în plus asupra faptului că procedeele magice noi erau privite într-un mod deosebit faţă de cele tradiţionale, autohtone, aflate mult mai aproape de gândirea primitivă. Romanii vor spune „magus” preotului persan, vraciului, dar şi actului de vrăjitorie.

8

vedere că încercările unora de a teoretiza doctrine esoterice perimate, sau că existenta unor concepţii vulgare, retrograde, anacronice în rândul unor categorii de oameni nu ating aceeaşi amploare.

Având ca obiect manipularea unor pretinse fenomene supranaturale, inaccesibile cunoaşterii obişnuite, ocultismul se autoconsideră privilegiu al unor grupe de iniţiaţi, tradiţie moştenită din timpuri imemorabile, când secretele profesiunii de vrăjitor şi, mai târziu, cele ale castei preoţilor, trebuiau apărate, în scopul păstrării poziţiei economice şi sociale a celor ce le deţineau.

Credinţa în existenţa unei foarte vechi sinteze absolute a cunoaşterii, cuprinsă în doctrinele şi ritualurile esoterice, se clatină odată cu progresul înţelegerii şi explicării fenomenelor naturii. În mod firesc a urmat transferul spre raţional. Desprinderea de ocultism s-a făcut greu, timid, pe măsura evoluţiei condiţiilor economico-sociale, cu eforturi şi nu de puţine ori cu sacrificii supreme ale unor oameni curajoşi care, degajându-se de imobilismul gândirii şi de conservatorism, s-au îndepărtat treptat de magie, punând astfel temei cunoaşterii ştiinţifice.

Prin marile figuri ale gândirii mondiale, cunoaşterea

umană a progresat continuu, detaşându-se de „ştiinţele esoterice” şi „ştiinţele vulgare”, specifice perioadelor de început ale societăţii ce şi-au pus amprenta, aşa cum se va încerca a se demonstra în volumul de faţă, o perioadă îndelungată, asupra gândirii şi mentalităţii omenirii, apropiindu-se până la identificare de raţional.

Ce sunt aşa-zisele ştiinţe oculte? Mai au ele dreptul la existenţă? în ce măsură cunoaşterea istoriei ocultismului poate contribui la înţelegerea dezvoltării ştiinţei şi tehnicii, a gândirii, în decursul timpului? La aceste întrebări încearcă să răspundă volumul de faţă, care trece în revistă principalele manifestări ale ocultismului, din cele mai vechi timpuri, până astăzi.

Fără îndoială, aceasta este o sarcină dificilă, date fiind vastitatea şi mulţimea aspectelor ce se cer enumerate şi explicate, fie şi succint, complexitatea problemelor abordate, lipsa unor cercetări aprofundate, exhaustive, de specialitate etc. a unor metodologii şi termeni unanim acceptaţi.

— Din grecescul „esoterikos” – pentru iniţiaţi.

În volum, observaţiile, argumentele necesare sunt redate astfel încât lectura să fie inteligibilă pentru toate categoriile de cititori, prezentându-se doar acele momente şi personaje care marchează evoluţia ocultismului. Ordonarea metodică şi conotaţia au fost, în unele cazuri, modificate faţă de uzanţe, în funcţie de realitatea istorică şi în lumina celor mai recente evaluări. Nu însă în detrimentul ştiinţei. Privit în mod obiectiv – analitic, ocultismul se prezintă ca un fenomen ce se manifestă pe planuri diverse – social, cultural şi individual. Sub aspect istoric, evoluţia ocultismului a urmărit pe cea a civilizaţiei, cu puternice influenţe din partea infrastructurii şi a suprastructurii, astfel că această evoluţie aparţine procesului firesc de dezvoltare a omenirii. Determinat de condiţiile social-economice, de stadiile gândirii, de mentalităţile etico-sociale şi, în ultimă instanţă, de credinţele laice şi religioase, acest fenomen poartă marca evenimentelor istorice majore, contribuind uneori la

declanşarea unor fapte de o deosebită importanţă pentru cursul istoriei.

Au existat perioade de ascendenţă ca şi de declin ale ocultismului. Uneori, credinţele în forţe oculte, mai ales în vrăjitorie, au avut un caracter epidemic şi nu o dată s-au soldat cu tragedii, sub raport psihic şi fizic, de la mici încăierări familiale său" tribale, declanşate de moartea cuiva, pusă pe seama manoperelor oculte, malefice ale inamicilor, până la pogromurile împotriva aşa-zişilor eretici din evul mediu, stârnite de isteria antidemonică, dar şi de interese de clasă oprimatoare.

Sigur, există o sumedenie de explicaţii, date de către diverşi autori, privitoare la apariţia şi conservarea gândirii magice şi la exercitarea practicilor oculte. Adesea se consideră că apelarea la vrăjitorie, tla divinaţie etc. ar fi o consecinţă a nivelului redus de cunoaştere a fenomenelor complexe ale naturii şi societăţii. Argumentul este, deşi 1 – suficient, valabil pentru epocile trecute, dar el nu co-spunde cu realitatea existenţei credinţei în diferite forme ocultism la persoane instruite, despre care nu se poate trma sub niciun motiv că ar fi ignorante. Problema vine cu atât mai complicată cu cât în relaţia dintre practicantul ocultismului şi cel care apelează la serviciile sale nasc uneori raporturi de corespondenţă psihică, de transîere a gândurilor. Bineînţeles, în acest raport nimic nu te supranatural, totul ţinând de natura umană, aşa cum va putea observa din lectura acestui volum.

10

S-a acreditat ideea că gândirea magică are un caracter primitiv sau că ar fi specifică primitivilor, iar, ca urmare logică a argumentaţiei, persistenţa ocultismului ar trebui înţeleasă ca ătavism sau reminiscenţă a mentalităţilor societăţilor subdezvoltate. Supoziţia este infirmată de însu. v mecanismul gândirii. Omul a operat permanent cu aceleaşi valori generale, a avut aceeaşi logică, indiferent de epocu în care a trăit. Sentimentele se menţin şi ele; dragoste «ura, iubirea, indiferenţa etc. nu pier chiar dacă apar diferit la un individ saci altul, în

funcţie de anumiţi faeton. ce ţin mai ales de temperament, instrucţie, gradul de educaţie, stăpânirea de sine, condiţii social-istorice etc. Acestea acţionează asupra gândirii dându-i conţinut. Evident, conţinutul gândirii va fi variabil datorită gamei extrem de nuanţate a sentimentelor, dar şi presiunii concepţiilor societăţii, opiniilor generale, credinţelor, obiceiurilor, modei, iar nu în ultimă instanţă moralei.

Vor fi deci întotdeauna indivizi mai sensibili, iar alţii mai rezistenţi din punct de vedere psihic. Credinţele, obiceiurile ţin în primul rând de educaţie. Prin urmare, cu cât formarea umană, instrucţia, vor fi mai conciliante cu ocultismul, mai îngăduitoare faţă de ignoranţă, persistenţa magiei, a divinaţiei şi astrologiei tămăduitoare etc, a tuturor formulelor himerice de rezolvare a cazurilor limită, va fi evidentă.

Neîndoielnic, ocultismul a avut. un rol de supapă socială atâta vreme cât soluţiile ştiinţifice au lipsit. Dar formele de vrăjitorie practicate cu scop de răzbunare, chiar criminală, nu şi-au aflat justificarea sub raport etic niciodată, fiind sancţionate întotdeauna prin oprobriu public.

Ocultismul a putut furniza răspunsuri provizorii la întrebări tulburătoare pentru existenţa cuiva. Însă aceste răspunsuri nu pot avea niciodată încărcătura adevărului, ci sunt doar pseudoexplicaţii, având darul de a echilibra individul numai pe moment. Rezolvarea permanentelor probleme ale vieţii nu se poate produce decât prin efortul individual de modelare a conţinutului gândirii şi psihicului, şi, în mod esenţial, de rezolvare a contradicţiilor sociale generatoare de înstrăinare acută a omului. Nefericirea, durerea, frustraţia, refuzul nu vor putea fi vindecate prin găsirea unui „ţap ispăşitor” oferit de magie, de exemplu, sau prin speranţe iluzorii date de astrologie şi ghicitorie, ci prin autocontrol şi stăpânire a gândirii ajutate de ameliorarea condiţiei umane. Sugestia şi autosugestia joacă un

rol major în întreţinerea ocultismului. Se face apel la acestea de către persoane aflate în situaţii critice, reacţiile lor psihologice favorizând şi dirijarea gândirii către absurd, în aceste condiţii, indivizii mai slabi îşi transferă orizontul gândirii de la raţional la iraţional, la ocult, nutrind speranţe pe care realitatea tăioasă, dură, oarbă, nu i le poate oferi. Şi, cu cât credinţa acestora în forţe oculte va fi mai puternică, cu atât speranţele iluzorii vor creşte. În mod direct proporţional, neîmplinirea speranţelor, întemeiate pe credinţa rezolvărilor cu ajutorul ocultismului produce stări deprimante, drame sufleteşti iremediabile.

Pe de altă parte, când o situaţie socială sau interpersonală este fără ieşire, apelarea la magie apare la unii indivizi ca un mijloc posibil de a pedepsi ceva sau pe cineva mai puternic, agresivitatea stăpânită până atunci eliberându-se sub o formă psihică. Coincidenţele între acţiune şi efect, chiar arareori şi distorsionat observate, sunt de natură să întărească, prin sugestibilitate ori superstiţii, anumite convingeri. Un singur eveniment absolut întâmplător poate avea răsunet definitiv, hotărâtor în stabilirea relaţiei cauză-efect.

În fine, obiceiurile rituale, credinţele favorizează persistenţa ocultismului. Imaginaţia individuală şi colectivă, convingerea puternică, cuvântul, exprimarea gestică, atmosfera generală vin să-i mărească forţa sugestivă. În asemenea condiţii sunt absolut fireşti apariţiile, în diferite perioade istorice, a unor deliruri ocultiste. Un prim delii colectiv a fost cel de natură psihologică, născut în antichitatea greco-romană, exprimat prin credinţele în oracole, auguri şi divinaţie în general. De acelaşi fenomen ţin exacerbările fals ştiinţifice privind transmiterea la distanţă a gândirii şi grafologia fantezistă. Delirul astronomic s-a extins pe aproape un mileniu, din Asia în Europa, constituind baza superstiţiilor privind influenţa stelelor asupra destinelor umane. Tot în antichitatea Orientului Apropiat poate fi regăsită geneza delirului aritmetic, a credinţelor himerice în puterea

numerelor. Delirul psihochimic, de genul alchimiei şi radiesteziei, este de dată ceva mai recentă având, de altfel, şi o viaţă mai scurtă, iar delirul biologic se constituie ca o creaţie a epocii moderne, grupând practici oculte ca spiritismul, astrologia medicală, vindecarea „cu mâinile goale”, transferul de sensibilitate. În fine, delirul futurologic continuă, pe un plan modern.

prin forme actuale de divinaţie, străvechi practici evident iluzorii de scrutare a viitorului prin mijloace oculte.

Magia şi, în general, ocultismul constituie erori i-uţă de datele ştiinţelor naturii. Nu-i mai puţin adevărat că tocmai din aceste erori ale magiei au derivat unele noţiuni ale ştiinţei, o disciplinare a gândirii, ca şi unele viziuni acceptabile asupra vieţii. De bună seamă, de aici nu trebuie să se înţeleagă că magia a dus direct la explicaţia ştiinţifică, dar ea a favorizat un prim pas către aceasta. Dacă la apariţie, magia, astrologia, alchimia etc. Îşi au o explicaţie, astăzi, practicarea ocultismului nu numai că nu st justifică, sub incidenţa cunoaşterii ştiinţifice, dar ea devine dăunătoare atât pentru individ, cât şi pentru societate, constituie un pericol la adresa progresului, o frână pentru dezvoltarea umanităţii.

Gândirea ştiinţifică refuză irealul, himericul, apelând la capacitatea de discernământ, la puterea de analiză critică, la consecvenţă în analiză, de care omul este capabil. Ea refuză explicaţii pseudoştiinţifice, spiritualiste privind desfăşurarea fenomenelor, căutând conexiunile reale, concrete, posibile a fi repetate experimental. „Toate aceste reprezentări false despre natură, după cum arăta Engels, despre firea omului însuşi, despre spirite, puteri magice etc. nu au la bază de cele mai multe ori decât un element economic negativ; dezvoltarea economică redusă a perioadei preistorice are drept completare, iar pe alocuri şi drept condiţie, ba chiar drept cauză, reprezentările false despre natură”.

Preocupări filosofice cu privire la fenomenul magiei

apar şi la alţi gânditori, printre care Fichte, Schelling, Novalis, Comte, însă tehnicile şi diferite alte aspecte legate de acest produs social străvechi au început a fi cercetate mai temeinic de către etnografi doar după anul 1870. Aceste observaţii directe, ştiinţifice, eliberate de prejudecăţi religioase au fost în măsură să arunce lumini noi într-un domeniu pus la index de teologie. În plină dezbatere a teoriilor evoluţioniste ale lui Ch. Darwin şi H. Spencer, de dominare încă vie a concepţiilor şi prejudecăţilor colonialiste, comentarea teoretică şi concluziile filosofilor şi etnografilor timpului vor fi adesea aberante, denaturând realitatea. Acum se creează în mod artificial o scară a inteligenţei, plecând de la maimuţă, considerată strămoşul direct al omului, până la omul civilizaţiei occidentale. Pe această scară diversele populaţii şi popoare erau plasate

pe trepte diferite, în funcţie de maniiv – ţările lor spirituale şi uneori de producţia materială.

Tot în perioada de început a cercetărilor în domeniul magiei se nasc interpretări arbitrare privitoare la evoluţia religiei. De pildă, se considera că interpretările magice ar premerge celor religioase, ambele având un caracter strict spiritual; că politeismul ar anticipa monoteismul. Ba mai mult, A. Comte a schiţat o schemă conform căreia conştiinţa religioasă ar precede filosofia (metafizica), iar aceasta concepţiile ştiinţifice-pozitive despre natură. E.B. Tylor (1871) şi J. Frazer amplifică controversele aducând în discuţie noi teorii, primul susţinând că magia reprezintă, în esenţă, o eroare intelectuală, persistenţa ei fiind un atavism, al doilea că acest fenomen social constituie manifestări incipiente ale ştiinţei, despărţind net magia de religie. Marret şi Goldenweiser au încercat să combată tezele respective, invocând, cel dintâi, existenţa comună în magie şi religie a pasiunii şi emoţiei, celălalt făcând o apropiere forţată între religie şi ştiinţă pe planul viziunilor despre lume şi viaţă. Durkheim respinge aceste consideraţii, pe temeiuri solide, pornind de la opoziţia.

dintre sacru şi profan, ajungând la concluzia că magia nu este o decădere în profan. Pentru Max Weber magia ar avea rolul de paznic al iraţionalului, regăsind la originea fiecărei religii nu magia, ci tocmai un atac al acestora împotriva practicilor magice. Malinowschi (1918) înţelegea magia ca o pseudoştiinţă, adică o încercare de cunoaştere practică a fenomenelor, ritualurile magice fiind utilizate cu precădere în scopul înlăturării eşecurilor economico-sociale şi individuale. Lowie îl completează cu elemente de cercetare care arată că „primitivul" nu are noţiunea de supranatural în accepţiunea curentă a lumii civilizate şi nici nu distinge realul de miraculos. La aceeaşi concluzie subscriu Radcliffe-Brown, G. Goode (1951), Goody (1961), M. şi R. Wax (1963), Nadei (1970), Rosengren (1976) ş.a. * în ce priveşte rolul mitului în magie se remarcă unele contribuţii ale gânditorilor români, ca de exemplu Blaga, care considera că există şase funcţii ale gândirii magice (poetică, religioasă, ontologică, cognitivă, pragmatică şi vital-sufletească), Mircea Eliade care dă mitului interpretări emoţionale şi cosmice şi C.I. Gulian care supune atenţiei denaturările iraţionaliste sau metafizice din diferite şcoli şi curente privind complexitatea miturilor.

J4

Mai trebuie adăugat că prelucrările subiective, lipsite de temei ştiinţific au dat naştere unor speculaţii, astăzi perimate, privitoare la aşa-zisa mentalitate primitivă. Între alţii, L. Lévy-Bruhl credea că populaţiile primitive au o gândire prelogică, fapt care ar justifica interpretările magice asupra naturii, iar S. Freud asemăna ritualurile magice cu unele simptome nevrotice obsesive. Alte asemănări făcute arbitrar între gândirea magică şi aceea a copilului şi alienatului mintal au fost, în cele din urmă, supuse unor ample reconsiderări, suferind masive infirmări, ca urmare a cercetărilor de teren din ce în ce mai frecvente de la sfârşitul veacului trecut şi din primele decenii ale actualului secol.

Potrivit concluziilor actuale magia este considerată, în ordine istorică, preştiinţă. În ordine epistemologică ea

apare ca o pseudoştiinţă sau cvasi-ştiinţă, iar din punct de vedere gnoseologic drept para-ştiinţă. Sistematizate, numeroasele elemente ale magiei pot fi grupa te în: empirice, mitice, rezidii vulgarizate din învăţături esoterice, fragmente de filosofii străvechi, gândire concretă „sălbatică" (C. Lévi-Strauss), gândire regresivă, analogii, psihosomatică, psihotronică şi abscons.

Magia apare astăzi ca obiect de studiu necesar istoriei, filosofiei, medicinei, antropologiei, sociologiei, psihologiei, etnografiei, lingvisticii, istoriei ştiinţelor, artei şi culturii, a ziaristicii chiar, ca mijloc de înţelegere a diferitelor aspecte ale evoluţiei gândirii, proiectată spre performanţele umane majore, spre progres. Oricât ar părea de paradoxal, cunoaşterea istoriei ocultismului oferă posibilitatea aprecierii cu discernământ a realului, demarcării acestuia de ireal. Din necunoaşterea evoluţiei ocultismului, a istoriei lui, se poate naşte tentaţia căutării de argumente pentru justificarea unor false fenomene, unor fapte ireale, ca şi capitularea în faţa explicaţiilor pretins ştiinţifice, care – în fond – ascund o puternică încărcătură de ignoranţă şi misticism. Drept urmare, unii oameni, chiar de formaţiune ştiinţifică, devin uneori, fără voia lor victime ale unor viziuni oculte, acceptând cu uşurinţă sugestii pseudoştiinţifice, sub presiunea soluţionării, prin mijloace facile, a unor situaţii grele. Graba de a accepta „noul", fără discernământ, nu poate avea decât consecinţa erorii. Neprinsă în realitatea istorică, aparenţa ştiinţifică este izvorul primejdiei ratării, a înlocuirii investigaţiei raţionale cu formule ocultiste.

15

Demersul. ocultismului nu poate sfârşi decât ca eroare dramatică. Propagatorii săi au fost şi vor fi doar cei care îl profesează şi doar ei îl vor apăra din motive cu totul diferite de cele care implică proba adevărului.

Ocultismul este învins de ştiinţă. O victorie care reprezintă, de fapt, izbânda progresului şi a omului împotriva trecutului întortocheat şi tenebros al cunoaşterii şi formării conştiinţei.

Titlul acestei cărţi ar trebui poate explicat. Ne-am putea întreba de ce s-au folosit termenii vrăjitor-vrăjitorie şi nu mag-magie, ori ocult-ocultism, aşa cum apar în diverse lucrări mai vechi.

Se ştie că noţiunea de magie a pătruns în limba română destul de târziu, ca rezultat al amplificării circulaţiei literaturii religioase creştine. Dar magul nu avea, iniţial, înţelesul de persoană care se ocupă cu practici vrăjitoreşti, ci de om învăţat, cititor în stele, ca în legenda privitoare la naşterea lui Iisus Christos. Ulterior, prin intermediul limbii franceze, cuvântul magie a primit un sens mai larg, corespunzător definiţiilor din etnografia apuseană, anume acela de sistem de practici şi formule cu ajutorul cărora magicienii (adică persoanele care se ocupă cu magia) cred că pot supune sau răsturna legile naturii ori provoca fenomene miraculoase. În sens figurat, magia a devenit în limba română sinonimă cu farmecul, cu încântarea, apropiindu-se instinctiv de formele îndelung utilizate. Dar atmosfera de farmec şi încântare o dă vraja, care nu este altceva decât noţiunea de magie tradusă în limba română, mai bogată însă în sensuri decât sinonimul livresc deoarece include, pe lângă conceptul academic reprezentând sistemul de practici şi formule, alte aspecte legate de acţiunea vrăjii: descântecul, blestemul, recuzita etc. Cuvântul „vrajă” a înlocuit pe cel de farmec în perioade mai vechi, acest proces fiind ilustrat» atât de conţinutul basmelor româneşti, de folclor, cât şi de superstiţiile ce evocă străvechi ritualuri mitico-magice desacralizate, concepţii religioase perimate, decăzute în sfera vrăjitoriei. Iată de ce, într-un volum adresat nu neapărat specialistu – lui, ci în primul rând marelui public termenul românesc vrajă este preferat străinului magie. De altfel Charles Hainchelin (*Les origines de la religion*, Paris, 1950) ca şi alţi cercetători consideră magia drept vrăjitorie. Extinzând analiza asupra întregului fenomen reprezentat de vrăjitorie, de-a lungul evoluţiei existenţei omeneşti, vom

observa o perpetuare a formelor de magie în raport direct cu stadiul de organizare socială, cu condiţia economică a diferitelor populaţii, cu nivelul de cultură şi conştiinţă, cu concepţiile etice etc. Vrăjitoria are variante aparent individualizate – divinaţia, astrologia, alchimia, spiritismul etc. –, toate derivând însă Una din alta, sprijinindu-se reciproc, interferându-se continuu. Aceste manifestări se constituie în aşa-zisul ocultism, bazat pe o concepţie obscurantistă potrivit căreia în natură ar exista forţe misterioase, supranaturale, cu care numai anumiţi indivizi, anume iniţiaţi, ar putea comunica. În acest punct, vrăjitoria, religia, misticismul se întâlnesc ca forme ale concepţiei idealiste despre lume.

Fără îndoială, omul epocii noastre, dominată de cea mai profundă revoluţie tehnico-ştiinţifică pe care a cunoscut-o istoria, marcând un uriaş salt în toate domeniile cunoaşterii, în creşterea capacităţii creatoare, nu poate apela la ocultism* ca procedeu de rezolvare a problemelor, de oricare natură ar fi ele. În condiţiile amplei dezvoltări a cunoaşterii naturii şi fenomenelor, când omul cucereşte Cosmosul şi intră în intimitatea atomului prin forţa minţii sale, devenind stăpân nu numai pe destinele sale, dar subordonându-şi natura, mobilizând-o şi utilizând-o pentru înfăptuirea scopurilor progresului, ocultismul ca formă vetustă a gândirii şi practicii individului limitat, înapoiat, se plasează în sfera preocupărilor retrograde, a manifestărilor care degradează şi înjosesc omul. Iată de ce el se respinge singur, ca non-practică şi non-cultură, ca formulă aberantă, arierantă şi păgubitoare pentru societate şi individ.

„Autorul mulţumeşte pentru sprijinul ce i-a fost acordat în realizarea acestui volum colectivelor Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, Bibliotecii Centrale de Stat şi Laboratorului interdisciplinar de educaţie materialist-ştiinţifică de la Academia „Ştefan Gheorghiu”. Îşi exprimă totodată gratitudinea faţă de încurajările, sfaturile, observaţiile şi informaţiile competente date de prof. univ. dr. Paul Popescu-Neveanu,

conf. univ. dr. Gh. Vlăduţescu, conf. univ. dr. Aurelian Tache, conf. univ. dr. Octa-vian Nistor, dr. Constantin Daniel, dr. Răzvan Theodorescu, dr. Dardu Nicolăescu-Plopşor, dr. Vasile Boroneanţ, ing. Gabriel Gheorghe, Nicolae Cernea, Rodica Bichis.

17

I.

Naşterea şi evoluţia unei ciudate profesiuni

1. Începuturile

Primele manifestări ale vrăjitoriei trebuie căutate încă în pleistocen *, când hominizii îşi făureau uneltele lor rudimentare şi începeau a stăpâni focul. Totul era greu şi potrivnic. Chiar şi supravegherea focului, element transformat din inamic în amic, care-l ajuta să se apere de frig, ca şi de fiarele sălbatice ce nu cutezau să treacă pragul zonei din jurul vetrei veşnic vie. Lângă foc, fiinţele raţionale se simţeau în siguranţă, însă ele nu uitau pericolele care le pândeau dincolo de acesta. Fumul, flăcările, cenuşa au devenit obiecte de meditaţie, dar şi de spaime. Erau mai multe temeiuri de frică. Nimeni nu ştia să aprindă focul, ci doar să menţină vie flacăra dobândită cine ştia în ce împrejurare, poate când trăsnetul a aprins o creangă. Orice neglijenţă în întreţinerea vetrei putea avea implicaţii dramatice, fatale chiar, în viaţa colectivităţii, lipsită de căldură şi apărare. De aceea fotul devine de la – început obiectul celei mai mari atenţii. Un membru al colectivităţii este însărcinat cu întreţinerea lui. În această îndeletnicire nu trebuie să vedem neapărat un cult, ci un aspect al diviziunii muncii. Că ulterior ea s-a transformat într-un ritual, este o altă problemă. Deocamdată, stând adunaţi în preajma focului, bătrânii şi tinerii, femeile şi bărbaţii privesc tăciunii, jocul unduitor al flăcărilor. Şi parcă, din mijlocul vetrei, înălţându-se odată cu fumul, apare o făptură uriaşă, transparentă, ce va pieri în cele din urmă.

— Prima epocă a cuaternarului, în care au avut loc-glaciaţiile şi interglaciaţiile şi a apărut omul.

19

Careva cu imaginaţie a asemuit umbra cu făptura unui membru ale colectivităţii, mort de curând, poate un frate, cineva, o rudă apropiată, păstraţi în memorie necontenit. Iar ceilalţi au găsit plauzibilă părerea, căci adesea fumul, ca şi norii, pot întocmi, în dansul lor bizar, forme dintre cele mai neaşteptate. Ulterior, apariţia din ziua precedentă este pusă în legătură cu un eveniment dramatic la care grupul fusese martor. Cum întâmplările tragice erau frecvente atunci, în lupta necruţătoare cu natura, orice coincidenţă devenea tot mai credibilă. Din această succesiune a coincidenţelor, care căpăta caracter statistic inconştient, s-au născut credinţele pe care noi astăzi le catalogăm *superstiţii*. Ceea ce şi sunt, în fond, numai că, în trecutul foarte îndepărtat, acestea aveau puteri indestructibile.

Obişnuit să-şi rezolve necazurile singur, omul primitiv căuta căi de ieşire din impas, de evitare a răului pe care apariţii de umbre, neînţelese de el decât ca semne prevestitoare de rău, îl sensibilizau. Şi tot aşa i s-a părut că anumite gesturi, poate scuipatul în foc, în sân, întrerupeau şirul necazurilor, al întâmplărilor nefaste. Era, desigur, tot un joc al hazardului, al coincidenţelor, despre care el nu ştia nimic, doar îşi închipuia că prin asemenea gesturi poate anula cursul firesc al evenimentelor sau le poate declanşa. Prin urmare omul vedea, simţea efectul unor întâmplări previzibile şi stăpânite de el prin diferite manevre. Totul era, fireşte, închipuire. Însă, căpătând girul credinţei, chiar fără a fi de natură religioasă, în mintea lui naivă ea purta pecetea „adevărului”. Abia în paleoliticul mijlociu (100.000 – 50.000 ani în urmă) strămoşii omului vor ajunge să statornicească cultul morţilor, dezvoltat treptat de-a lungul „a zeci de mii de ani. Sigur, există numeroase explicaţii privind geneza, persistenţa şi evoluţia credinţei în spirite.

În orice caz, mai întâi a fost observaţia faptelor şi apoi efectul, adică procesul de formulare a unor explicaţii prin –, vând evenimentele extraordinare. Omul era în imposibilitate de a înţelege tot ce se petrecea în jurul său.

Fiind însă o fiinţă raţională, el judeca, emitea explicaţii şi răspunsuri propriilor interogări, ajutat doar de imaginaţie şi de construcţii intelectuale. Erau soluţii de natură psihologică, subiective, ireale, dar pe care le-a acceptat, căci ele îi satisfăceau orgoliul capacităţilor sale. Omul confunda obiectul cu subiectul, luând ca realitate impresiile sale, îndoiala fiindu-i necunoscută. Găsită această cale a imagi

naţiei, omul avea să-şi populeze universul cu tot felul de i-or te supranaturale, pentru a da viaţă lumii. Munţii, câmpiile, apele, stâncile, orice trebuia să aibă duhul, spiritul său. Când omul izbândea în ceva, el credea că aceasta se datora nu lui, ci forţelor supranaturale care l-au ajutat. Iar când avea un necaz, tot aceleaşi forţe erau implicate.

Fără îndoială, planeta nu prea ospitalieră îl înspăimânta. Frigul, ploile torenţiale, revărsarea apelor, cutremurele, erupţiile vulcanice, incendiile de păduri, furtunile, molimele etc. îi provocau temeri îngrozitoare, viziuni de coşmar – regăsite şi astăzi în miturile esenţiale ale popoarelor lumii. Frica de necunoscutul imprevizibil îi sporea şi mai mult credinţa în forţele supranaturale. Nedumeriţi în privinţa fenomenelor naturii, oamenii primitivi erau cu atât mai întrebători asupra propriei lor fiinţe, privită într-un mod aparte. Trupul era socotit un fel de lăcaş al sufletului, de aceea corpurile morţilor erau înhumate în locuinţa comună, crezându-se că omul nu moare, ci cade într-un somn adânc. Mormintele găsite în peştera Chapelle-aux-Saints sunt o dovadă în acest sens. Morţii erau aşezaţi în groapă cu capul pe o pernă de piatră, acoperiţi cu pietre ca să nu fie striviţi de pământul de deasupra, având alături unelte, arme şi alimente. Groapa se afla lângă vatra de foc, sau chiar sub ea. Deci în mentalitatea acelor îndepărtate timpuri se stabilise deja o relaţie între căldură (energie) şi viaţă. De altfel putem să remarcăm aici embrionul viitoarelor reflecţii filosofice antice, care vor vedea în suflet o substanţă similară

flăcării. Poate – aşa cum remarcă V. Gordon Childe – oamenii credeau că moartea se datora lipsei de căldură, aşteptând ca, din moment în moment, pus lângă vatra încinsă, defunctul să revină la starea animată. Nu-i vorba aici de nicio credinţă mistică, ci de o explicaţie logică pe care şi-o dădeau oamenii atunci, corectă, adecvată nivelului de înţelegere primitivă a fenomenelor naturii. Apelul la magie nu avea semnificaţia unei credinţe religioase, ci însemna o componentă a praxisului, o cale comodă şi unanim acceptată pentru a se ieşi din impasul dilemelor.

Magia avea un caracter consolator deoarece celui care o profesa nu-i trecea prin minte să transforme lumea în care exista, într-una mai bună, cum propun credincioşilor toate marile religii. Primitivul solicita şi „obliga" forţe supranaturale să-l ajute în acţiunile sale. El nu se con

sidera cu nimic vinovat în faţa naturii, ci se simţea neajutorat, fiindu-i teamă de tot ce nu cunoştea. îi venea în ajutor magia, care a dăinuit astfel mii şi mii de an înainte ca divinităţile să fi fost inventate, făcând apel doua la practicile de imitare a naturii, fără ca acestea să alb vreo semnificaţie mistică. Magia s-a constituit ca o form de dialogare primitivă a omului cu mediul înconjurato; şi ca o modalitate de soluţionare a unor probleme dificile acute. Cu alte cuvinte, magia apare ca un ansamblu d tehnici prin care omul spera să înţeleagă, să-şi explice şi să stăpânească realitatea, să şi-o facă nepotrivnică. Astfel. În paleoliticul superior (circa 50.000 – 8.000 de ani îi urmă), oamenii au ajuns în stadiul unei civilizaţii capabili să exprime în piatră sau pe piatră gânduri, sentimente, atitudini cu caracter practic. S-a spus că statuetele, arta rupestră ar reprezenta o expresie a sentimentului de frumos care se năştea, deci a esteticului sau a religiei incipiente. Fără îndoială vom regăsi arta în aceste demonstraţii ale plasticii primitive, dar o artă fără intenţie de artă şi cu atât mai puţin o manifestare pură religioasă.

Oamenii din paleoliticul superior se gândeau în primul rând la asigurarea existenţei lor, la perfecţionarea metodelor de agonisire a hranei şi îmbrăcămintei, de păstrare a integrităţii corporale. În teribilul efort ei se simţeau mai puternici luându-şi ca aliate forţele enigmatice ale naturii pe care erau convinşi că le puteau stăpâni cu ajutorul magiei. Fenomenul îl confirmă figurinele străvechi de piatră cu caracter magic şi mai ales desenele descoperite de-a lungul timpului, începând cu anul 1841, pe pereţii unor peşteri. Analiza de ansamblu a multitudinii de desene rupestre relevă că reprezentările aşternute cu vopsea sunt rezultatul unor repetări şi suprapuneri de figuri, născute dintr-o acumulară de activităţi necoordonate, desfăşurate prin tradiţie, generaţie după generaţie. Peste tot, la Les Combarelles, Lescaux, Altamira, Lorthet, Cuciulat în România şi în alte peşteri, în masa de desene dezordonate se disting piese ce sugerează direcţii, sensuri, concepţii magice. Asemenea exprimări plastice fac ca „artistul” anonim să se detaşeze cu opera sa de masa inertă a grafiilor din jur. Creaţia lui capătă, deodată, o valoare nouă. Este valoarea informaţiei care are puterea de a transmite evenimente, întâmplări neobişnuite. Aceste – întâmplări nu

— Denumirea dată grafiilor, picturilor făcute pe stânci şi pe pereţii cavernelor.

puteau fi puse decât în legătură cu vânătoarea, cu lupta pentru stăpânirea unor terenuri sau ape pline cu peşte, apariţia unor turme bogate, naşterea unui copil, moartea cuiva. Evident, dacă ar fi. fost inventată scrierea, omul ar fi notat aceste întâmplări. Dar ea nu exista. Şi atunci, purtătorul de veşti, care era şi cel ce presta actul magic, aşa cum arată studiile etnografice făcute asupra unor aborigeni australieni şi africani, imortaliza evenimentele cu mijloacele şi în maniera desenului, singura posibilitate a acelor vremuri pentru fixarea şi transmiterea continuă, îi. masă, a gândirii.

Arta îşi are, prin urmare, originea în necesitatea

omului de informare, dar mai ales de instrucţie. Ea s-a născut din dorinţe de comunicare în procesul dezvoltării muncii şi a societăţii. Un pas înainte faţă de grafiile izolate, solitare l-au constituit rudimentele de compoziţii plastice cu sens. Dar şi aceste povestiri desenate sau gravate nu se făceau de dragul unor simple exprimări artistice, ci aveau un scop practic direct, de transmitere a unor experienţe, întotdeauna sub autoritatea ceremonialurilor magice de iniţiere. Solemnitatea dădea un plus de efort pentru producerea reprezentărilor cât mai expresive, mai corecte, mai inteligibile tuturor. În acest context, o scenă de pe un fragment de os găsit în peştera Lorthet (Pirineii Superiori), pe care au fost gravaţi mai mulţi reni trecând un râu plin de peşti, este semnificativă. De ce şi-a propus gravorul primitiv să înfăţişeze acest moment, subliniind atât de plastic faptul că renii se aflau în apă? Ei bine, el a dorit să înveţe pe tinerii ce urmau să intre în rândul maturilor şi asistau la ceremonia iniţierilor, că renii alungaţi în apă au putut fi ajunşi şi vânaţi cu uşurinţă. Era redată aici, ca un memorator, tehnica celui mai facil mijloc, la acea vreme, de a captura animale atât de preţioase, cum erau renii, pentru economia primitivă. De altfel, triburile nordice practică şi azi, în mod curent, extraordinar de vechiul procedeu de vânătoare inventat de oamenii cavernei din Pirinei.

Iată cum apar limpede legăturile dintre necesităţile practice umane şi magie reprezentată prin artă, simultaneitatea acestor legături cu nivelul de dezvoltare a forţelor şi relaţiilor de producţie. În aceste caractere rezidă unicitatea şi originalitatea artei rupestre, care s-ar putea numi arta magico-informaţională primitivă. Imortalizând, aidoma unei plăci fotografice moderne, imagini din viaţă.

scene din munca lor. artiştii primitivi sau, de ce nu, profesorii şi publiciştii rudimentari, au lărgit sfera reprezentărilor despre realitate, dând impuls cunoaşterii, contribuind la întărirea legăturilor sociale.

În mezolitic şi neolitic, perioade ale epocii pietrei situate convenţional de arheologie în medie între mileniile X-III î.e.n., magia evoluează puternic. Gândirea umană, reprezentată de *Homo sapiens recens*, produce în mezolitic una dintre cele mai ingenioase născociri – arcul şi săgeata – care presupun acumularea unei experienţe îndelungate şi un spirit ascuţit, cunoaşterea multor invenţii anterioare. Arcul şi săgeata, ca şi alte noi arme de vânătoare şi unelte de muncă (tesle, topoare, cuţite etc.) cu minere din lemn sau os au contribuit substanţial la uşurarea muncii oamenilor în general, la dezvoltarea vânătorii. Se nasc în acest timp o serie de legături economice şi sociale, ca urmare a înrudirii şi unirii diferitelor triburi pe baza căsătoriilor exogame. Pe de altă parte, creşte sensibil populaţia umană; sunt ocupate de om, treptat, noi regiuni. Concomitent cu vânătoarea organizată inteligent, în grupuri, se dezvoltă şi culegerea sistematică a hranei vegetale, care se va transforma ulterior în recoltare. Vânătoarea presupunea observarea şi cunoaşterea animalelor, a obiceiurilor acestora, iar culegerea implica deosebirea dintre plantele comestibile şi cele dăunătoare. În sfârşit, toate acestea cereau corelarea învăţămintelor practice cu observaţia meteorologică, succesiunea anotimpurilor şi evoluţia cerească a Soarelui şi a Lunii, dar şi perpetuarea cunoştinţelor practice şi a relaţiilor umane ce reprezintă o experienţă colectivă, transmisă din om în om, din generaţie în generaţie, din colectivitate în colectivitate, prin precept social ori sub formă de instrucţie sau reguli tradiţionale. Copiii erau educaţi de mamă, băieţi şi fete în comun, până la o anumită vrâstă, apoi adolescenţii treceau în grupul maturilor numai după iniţierea în tainele activităţilor de care depindea însăşi existenţa lor. Toate informaţiile esenţiale se primeau sub o formă ceremonială, în secretul bine regizat de către vrăjitori şi mai târziu de şamani, magia marcând, din momentul iniţierilor, toate acţiunile, cursul întregii vieţi al fiecăruia dintre neofiţi. Acest procedeu de educaţie permanentă conferea praxisului

cotidian un atribut magic. Când omul învaţă cum să ţintească un animal ca să-l ucidă sau când dansează în jurul acestuia, sub condu

cerea vrăjitorului, el nu o face spre a satisface voinţa unei divinităţi şi nici de a o îmbuna ori de a o atrage de partea sa, ci pur şi simplu din credinţa că, prin comportarea de o anumită – manieră, va izbândi, dovedindu-şi în primul rând lui însuşi că este tare şi curajos şi, mai cu seamă acţionând în grup, va reuşi să realizeze ceea ce de unul singur îi era greu sau imposibil.

Etnografia a surprins la vechile triburi australiene ceremonialuri magice de vânătoare, în care bărbaţii se adunau în jurul desenului unui cangur mâzgălit pe pământ cu o substanţă colorată, executând un dans puternic ritmat, în care mimau împungerea desenului cu suliţele. Nicio deosebire între acest desen şi cele descoperite în peşteri şi pe stânci, atribuite omului primitiv din Europa şi Africa de Nord. Animale desenează numai populaţiile de vânători. Omul de Cro-Magnon, care se hrănea cu scoici, nu a putut face picturi parietale. În arta parietală magia este permanent prezentă. Ea rezultă din existenţa masivă a figurilor de animale, excelent executate, în poziţii specifice scenelor de vânătoare. Oamenii sunt rareori desenaţi, de regulă fiind mascaţi sau deghizaţi, astfel încât un privitor îşi dă lesne seama că aceste grafii înfăţişează vrăjitori sau spiritele lor protectoare. La Altamira, Castillo, Trois-Frères, Font de Gaume, alături de contururile animalelor, împunse cu vârfurile lăncilor, vopsite în prealabil, ale vânătorilor primitivi, se văd pe un fond în tonuri de roşu până la negru, impresiunile palmelor unui bărbat, al căror sens este descifrat de etnografie, în urma unor observaţii făcute asupra obiceiurilor populaţiilor primitive din Oceania şi Africa. Este un gest magic cu înţelesul: „Aşa să fie!” sau „Al meu să fie!” (vânatul ucis indicat prin culorile roşu sau negru). Cât de important era desenul în străvechea practică vrăjitorească ne spune faptul ca materiile colorante (ocru şi mangan, în pastă sau praf)

erau căutate la mari depărtări, presupunând eforturi şi pericole pentru procurarea lor. Se desena din temeiuri practice, imediate, niciodată fără sens sau din simplă pierdere a vremii. Oricare punct, linie, desen, ca şi culoare, avea semnificaţia sa magică. Albul şi roşul simbolizau viaţa şi moartea, purul şi impurul, bărbatul şi femeia. Negrul, de asemenea, avea sensul morţii, al întunericului. Aceste semnificaţii s-au păstrat, de altfel, până astăzi. Le vom găsi chiar în folclorul românesc, în panglicile care gătesc steagul căluşarilor şi costumul „mutului", în pomul pur

tat Ia… Sâmbra oilor", ca şi în şnurul mărţişorului, fără ca sensurile magice de odinioară să mai fie cunoscute astăzi, fiind de mult pierdute pentru cei ce practică prin tradiţie aceste obiceiuri. Participanţii la actele de magie nu erau interesaţi asupra detaliilor animalelor pictate, decât în măsura în care acestea corespundeau viziunii lor cutumiare şi scopului practic dorit. Vietăţile puteau fi fără ochi, fără urechi (să nu vadă, să nu audă pe vânător), dar săgeţile nu trebuiau să lipsească deoarece acestea aveau forţa magică şi nu vânatul, mentalitate care poate fi surprinsă în desenele din grotele Les Combarelles şi Font-de-Gaume (Franţa). De reţinut este faptul că desenatorul primitiv nu reprezenta aici ceea ce el vedea în «natură, ci numai ce ştia că este necesar ceremonialului magic. Vânatul era înfăţişat, de regulă, în poziţia cea mai favorabilă vânătorului.

Este ca şi cum s-ar desena o planşă didactică. De fapt, fiecare bărbat al colectivităţii se străduia să cunoască perfect comportamentul animalului, începând această preocupare din copilărie. La vechii indieni americani, unde a putut fi studiat mai îndeaproape modul în care erau deprinse regulile vânătorii, tatăl îşi pregătea fiul cu rigurozitate în toate amănuntele… Iată o astfel de „lecţie" relatată de un etnograf american: „Când vrei să ataci peştera ursului, nu ataca din faţă; furişează-te pe la spate şi aruncă mai întâi o pătură sau o piatră în faţa

deschizăturii. Ursul nu o să se repeadă de la început, ci mai întâi o să întindă capul şi o să asculte; de-abia mai pe urmă iese, ca şi cum nu i-ar păsa de nimic, şi se pune pe labele dindărăt în faţa peşterii înainte de a ataca. În timp ce se aşază, ţiteşte-i inima". Asemenea sfaturi, care, fără îndoială erau date şi de omul cavernelor fiilor lui, ilustrează legătura adâncă dintre colectivitate şi realitatea obiectivă, implicarea gândirii în acţiune şi experiment. Bineînţeles, s-a ajuns treptat la reprezentări schematice, Ja simple contururi cu valoare de simbol magic. Dar după mii de ani de experienţă.

Solomon Reimach, cel care a iniţiat o interpretare ştiinţifică apropiată de adevăr a artei magice a primitivilor, autor al monumentalei lucrări *Artă şi magie* (1903), pune în circulaţie ideea că întreaga artă preistorică nu

— După C.I. Gulian, *Originile umanismului şi ale culturii*, Bucureşti. 1967.

putea fi un lux sau un joc, ci expresia unor practici magice, având ca obiect procurarea hranei.

În ce priveşte informaţia purtată prin viu grai şi aici se vor produce inovaţii, perfecţionări. Comunicările încep a fi făcute mai expresive cu ajutorul gesturilor, sugerând imagini convenţionale. Limbajul sărac, din perioadele „copilăriei" omenirii, se dezvoltă, se îmbogăţeşte cu noţiuni, abstractizări şi generalizări. Perfecţionarea gândirii şi a limbajului înaripează imaginaţia, care poate fi redată câteodată şi sub forma unor povestiri magice, cu false informaţii. Ţinând de domeniul posibilului, oamenii – obişnuiţi prin tradiţie să creadă – le adoptă şi le stratifică, le conservă spre a le verifica în practică. Vor trece mii şi mii de ani până când omenirea va ajunge să elimine din tradiţie asemenea informaţii sau, dimpotrivă, să le confirme definitiv. O ilustrare a acestui fenomen îl constituie o serie de credinţe arhaice, cum ar fi cea a zburătorului „spre pildă. Zburătorul, sau mai bine spus imaginea oamenilor cu aripi, a fost iniţial rodul fabulaţiei unui povestitor, transmisă şi fixată în conştiinţa umanităţii

prin circulaţia informaţiilor ca fapt real. Veridicitatea acestei informaţii a urmărit generaţiile până la crearea aparatelor de zbor. Realizarea ideii, născută cu mii de ani în urmă, a anulat caracterul ei iniţial de falsă informaţie. Dar nu întotdeauna produsele imaginaţiei pot căpăta un final real.

Pseudoinformaţiile născute în climatul magic au găsit o largă audienţă în colectivitatea umană, ca urmare a nivelului extrem de scăzut al practicii, a cunoaşterii rudimentare a naturii, gradului încă inferior de abstractizare, precarei conştiinţe sociale şi slabei culturi spirituale. Pseudoinformaţiile au putut genera şi alimenta mereu supranaturalul, fetişizarea şi la urmă sacralizarea unor obiecte sau animale. În povestirile mitico-magice se reflectă, în fond", năzuinţele de progres ale umanităţii. Aspiraţiile cu conţinut minim, pe potriva dezvoltării societăţii mezolitice, determinau eforturi, adesea sortite eşecului, dar niciodată înfrângerile nu epuizau experimentele, nu frângeau tenacitatea repetării încercărilor. Acest dinamism propriu l-a caracterizat întotdeauna pe om. Pentru oamenii din mezolitic care nu cunoşteau scrisul spre a fixa cunoştinţele, informaţiile transmise oral sau figurativ constituiau – ca şi în paleolitic – unul dintre cele mai puternice mijloace de păstrare a practicii şi de

perfecţionare a ei. Se petrece însă un fenomen bizar. O serie de pseudoinformaţii, de zvonuri, agreate prin conţinutul lor corespunzător unor deziderate generale, ajung a îi adoptate, în mod subiectiv, ca ver Mice, iar informaţiile reale, dar neplăcute în conţinut, neconforme cu dorinţele unanime, să fie respinse de către comunitate. De aici un vast complex de erori, o puternică frână în sfera cunoaşterii, speculate – nu dezinteresat – de vraci*, şamani **, vrăjitori, de căpetenii, de vârfurile unor colectivităţi umane din ce în ce mai numeroase, mai greu de organizat, dificil de hrănit şi de stăpânit, comparativ cu cele din paleolitic. În final, informaţiile reale, despre fapte,

fenomene, evenimente, perfecţionări ale practicii etc. ajung alături de pseudoinformaţii în lumea miturilor şi legendelor. Mitul, care avea să joace un rol foarte important în cultură, se va constitui aparent ca un camuflaj al gândirii magice, el devenind o formă facilă, memorizabilă. de înfăţişare a unui model pentru societate. În asemenea condiţii, cunoaşterea a evoluat pe un drum presărat cu mituri, legende, imagini mistice, care se substituiau noţiunilor, preceptelor, activităţii intelectuale corecte, raţionale.

Pe de altă parte, practicându-se un asemenea transfer al cunoştinţelor prin intermediul magiei, la sursele vechi, 1 îndelung verificate, s-au încorporat noi şuvoiuri de informaţii, astfel că suprapunerile de informaţii, masa de cunoştinţe noi, confirmate prin practică, au dinamizat, au impulsionat procesul de readaptare a tradiţiei sociale şi implicit a vrăjitoriei la realităţile evidente.

— Vrăjitori specializaţi în executarea de manevre magice ţi prepararea empirică de droguri având ca scop vindecarea bolnavilor. Prin extensie, denumirea de vraci a fost acordată, în perioade apropiate epocii contemporane, şi medicilor.

** Şamanismul este un ansamblu de concepţii şi practici magice, incluzând credinţe în existenţa spiritelor bune şi rele, în forţa formulelor şi gesturilor de alungare a duhurilor rele sau de tămăduire, în puterea farmecelor şi descântecelor, precum şi în posibilitatea ghicirii viitorului prin diferite manopere, inclusiv a stărilor extatice. Şamanii – profesioniştii care execută asemenea manopere – sunt încă prezenţi la populaţii din Asia de Nord şi Centrală, Indonezia şi Oceania, ca şi din America şi Africa. Cuvântul şaman provine din limba tungusă având înţelesul de „om surescitat, frenetic”. Prin intermediul limbii ruse, acest termen s-a răspândit în întreaga Siberie, pătrunzând în secolul al XVIII-lea şi în vocabularul unor popoare europene.

23

Omul credea din superstiţie în forţa sporită pe care i-

o puteau da practicile vrăjitoreşti, ceea ce reprezenta atunci în trecutul evoluţiei sale nu o atitudine retrogradă, ci o reacţie pe măsura nivelului de înţelegere şi de interpretare a realităţilor mediului neprielnic care îl înconjura, dar mai ales faţă de teama ce i-o inspirau posibile nereuşite, unele cu consecinţe fatale pentru întreaga colectivitate. Etnograful şi exploratorul polar danez Knud Kasmussen (1879 – 1933) relatează în memoriile sale o explicaţie ce i-a fost dată în anul 1910 de către şamanul eschimos Ana privitoare la necesitatea respectării de către tribul său a vechilor „obiceiuri magice: „Când te întreb de ce este viaţa aşa cum este, nici tu nu poţi arăta cauzele! Aşa este şi aşa trebuie să fie. Şi toate obiceiurile noastre din viaţă vin şi spre viaţă merg. Ne e frică de vreme rea, cu care trebuie să ne luptăm spre a smulge hrana pământului şi mării. Ne e frică de sărăcie şi foamete în colibele noastre reci de zăpadă. Ne e frică de bolile pe care în fiecare zi le vedem în preajma noastră. Nu de moarte ne temem, ci de suferinţe. Ne e frică de oamenii noştri şi de sufletele fiarelor ucise la vânătoare. Ne e frică de spiritele pământului şi aerului. Iată de ce străbunii noştri s-au înarmat cu toate vechile reguli de viaţă, elaborate de expeiienţa şi înţelepciunea generaţiilor. Noi nu ştim de ce au fost create aceste reguli, nici nu bănuim de ce. dar le respectăm, ca să ne fie dat să trăim iinştiţi. Suntem atât de neştiutori, cu toată mulţimea noastră de formule magice, încât ne e frică de tot ce nu cunoaştem. Ne e frică de cele povestite în legende şi tradiţii. De aceea noi ne păstrăm cu străşnicie obiceiurile şi respectăm tabuurile noastre”.

Dominat de asemenea concepţii, omul se agaţă inerent de magie, procedeu practic, liniştitor şi reconfortant totodată, antrenând psihicul uman. Obiectivele iniţiale ale magiei au fost, după cum s-a văzut, dobândirea hranei, prin acţiuni de asigurare a puterii asupra vânatului (distructive), şi sporirea frecvenţei animalelor bune de vânat, prin formule, de transmitere a forţei (fecunditate).

În cadrul concepţiilor magice un loc important îl capătă modelele mitice. Ele sunt personificări ale momentului real, iar procedeele magice se inspiră din modul de comportare uman al momentului. Credinţa în magie evoluează continuu, deşt practicarea vrăjitoriei nu este sincrona cu răspândirea concepţiilor privind eficacitatea în

29

Intervenţiilor nefaste vrăjitoreşti. Creşterea încrederii, prin contagiune psihică, în magie naşte noi forme ale acesteia. Magia devine un mijloc de exprimare înaintea acţiunii şi de relaxare în faţa eşecului.

În acelaşi timp, vrăjitorul se transformă tot mai mult într-un profesionist. Recrutat întâi din rândul indivizilor cu mai multă personalitate, memorie şi talent (dramatic), pentru manifestări ocazionale, cum ar fi iniţierile tinerilor, acesta va sfârşi prin a deveni, în societăţile evoluate şi un fel de „paratrăsnet" psihic al colectivului, el fiind considerat ca un fel de depozitar al forţelor aducătoare de nenorociri.

De la practicile iniţiale, rudimentare, vrăjitoria trece spre forme şi variante tot mai complexe, născute una din alta de-a lungul timpului, reflectând în fapt dezvoltarea socială, diversele. stadii ale acesteia, mentalităţile dominante la un moment dat, în funcţie de nivelul cunoaşterii umane, al eticii. Din vrăjitoria benefică, de început, va decurge magia aşa-zisă albă sau „de mâna dreaptă", menită a avea întotdeauna efecte pozitive. O altă categorie de vrăjitorie, cea negativă, va contura magia neagră sau „de mâna stângă", destinată să producă efecte catastrofale – moarte, nebunie, boală, în general nenorociri. Magia pozitivă va fi exercitată la început de întreaga colectivitate şi mai târziu de vrăjitor, vraci, şaman, în timp ce magia negativă va pretinde dintotdeauna ca oficiant numai pe vrăjitor.

O sistematizare a categoriilor, formelor. şi variantelor de magie, aşa cum se vor dezvolta ele încă din neolitic, surprinde moduri de acţiune şi tehnici diferite, constituind

inovaţii ale oficianţilor, maniere ce se răspândesc treptat pe suprafeţe mereu mai întinse, căpătând, până la urmă, caracteri de universalitate. Dacă se are în vedere modul în care se produc, există magia naturală (care este cea mai veche), acţionând prin tehnici, şi magia ceremonială, care face apel la invocarea sprijinului unor spirite. În ce priveşte tehnica magiei ea va cunoaşte o mai largă diversificare. Magiile mimetice, de exemplu, sunt construite pe baza imitării prin gesturi, dans, cântec, vorbe (incantaţie, binecuvântare, blestem, descântec) a unor fenomene sau procese naturale (naşterea a ceva sau a cuiva etc), în ideea de a se provoca declanşarea acestora. Magia „contagioasă" reprezintă o altă categorie în această clasificare, desemnând manipulările asupra unui obiect care

a fost în contact cu ţinta acţiunii. Există apoi magia distructivă, protectoare, divinatorie (ghicitoria), de pactizare cu demonii, de dragoste, de război, de fecunditate, meteorologică, ilicită (canibalism) etc.

Analizând elementele constitutive ale magiei, categoriile, formele şi variantele acesteia, pot fi surprinse o serie de aspecte empirice, mitice, învăţături şi informaţii practice, gândire concretă, psihosomatică, abscons (formule aparent absurde repetate în incantaţii şi descântece) etc. Toate acestea conferă magiei un caracter extrem de larg şi greu de pătruns în întregime. Potrivit gândirii magice, lumea este compusă din „fiinţe" şi nu din „obiecte". Oricum ar fi înfăţişate aceste fiinţe, relaţiile dintre ele sunt întotdeauna omeneşti, Fiinţe, obiecte, spaţii au forţa lor, mai mare sau vmai mică, în ce priveşte posibilitatea transferării acestor forţe, de la o persoană la alta, modalităţile capătă aspecte diferite: transmitere directă, moştenire, împrumut, schimb, viclenie, furt şi chiar cumpărare – atitudinii apărute pe măsura modificărilor etice, de la o societate la alta. În sfârşit, execuţia ritualurilor magice tinde să realizeze atât amplificarea forţei dorite de cel ce ia parte la acestea, cât

şi relaţii cu alte fiinţe. Orizontul magic oferă promisiuni acolo unde omul se consideră inabil în faţa fenomenelor, acţiunilor pe care doreşte să le biruie sau să le depăşească conform dorinţei, lui. Şi magia neagră are orizontul său, atunci când se cere aplicarea unei sancţiuni prin violenţă, o răzbunare în faţa unor acţiuni ostile impuse individului. În ce priveşte superstiţia, ca element al magiei, ea se va ivi din observaţia statistică distorsionată, neadecvată a legăturilor dintre cauză şi efect. Este o situaţie proprie necunoaşterii, ignoranţei.

Viziunea magică se concretizează deci în fenomene de natură intelectual-afectivă (credinţe-superstiţii), practici şi acţiuni magice. În ce priveşte mentalitatea magică, aceasta ar fi după unii autori o vrăjitorie difuză, în timp ce vraja s-ar constitui ca o magie individualizată.

2. Magia şi religia

Momentul apariţiei embrionului sacrului, ca produs ai vieţii psihice şi sociale, exprimând în formă fantastică re

31

Jaţiile interumane şi om-natură, poate fi presupus a îi avut loc, cel puţin în câteva zone europene, doarni perioada legată de afirmarea omului de Cro-Magnon. Atunci s-au dezvoltat cele dintâi forme de colectivitate în care exista o structură rudimentară, dar bazată pe principi/ conştiente, anume ginta. În acea perioadă, omul îşi dezvoltă elementele de gândire, este capabil de unele abstractizări, după cum o dovedesc manifestările sale artistice. Dar el nu ajunsese a-şi reprezenta încă lanţul relaţiilor cauză-efect decât într-o măsură redusă, corespunzător – fireşte – nivelului său limitat de cunoaştere. Natura era pentru omul de Cro-Magnon o uriaşă forţă necunoscută şi imprevizibilă. Din această cauză el atribuia adesea unor factori imaginari efecte vizibile, concrete. Sub influenţa acestei – gândiri, practicile magice îmbracă un caracter tot mai pronunţat de ritual, repetat continuu, uneori aproape zilnic, ca în cazul magiei de vânătoare. Astfel s-a ajuns ca oamenii să lege execuţia riguros exactă a ritualului de rezultatul acţiunii tehnice şi,

statistic, confirmându-se succesele practicii, ei nu puneau aceasta pe seama perfecţionării armelor şi tehnicilor de vânătoare, de exemplu, ci atribuiau efectelor un conţinut misterios. În mod similar a fost interpretat şi rezultatul unor lucrări exclusiv tehnice.

Rezultatul unei operaţii oarecare, spre pildă uciderea unui animal, era, probabil, în gândirea vânătorului primitiv efectul unor forţe enigmatice înglobate de săgeata care provoacă moartea. O dovadă în acest sens ar putea s-o constituie formulele magice culese de etnografi de la diferite triburi africane şi sud-americane. Vânătorii dansează în jurul unei săgeţi, fie cu o săgeată sau lance în mână, repetând mereu: „Du-te şi ucide”. Obiectele şi. fiinţele, fenomenele naturale au fost fetişizate, întreaga lume fiind populată de duhuri; practicile magice se făceau pentru îmbunarea acestor fiinţe supranaturale care vor deveni mai apoi, într-o altă etapă a istoriei umane, zei. În acest fel, magia îşi schimbă sensul de la începuturile sale, ajungând o modalitate de evitare a confruntării dure între natură şi om, în fond de escamotare a muncii, înlocuită, printr-o formulă verbală sau gestică, cu credinţa că, astfel, lucrurile se vor rezolva de la sine.

Practicile magice legate de înmormântare, concepţiile despre viaţă şi moarte care evoluează tot mai mult spre reprezentări rupte de concret determinate de neputinţa

32

Individului în faţa naturii dezlănţuite denaturează realul.

palpabil, generează fantezii, erori despre obiecte şi fenomene, cărora li se atribuie valori stranii şi până la urmă supranaturale. Procesul era firesc, obiectiv şi el nu putea, duce decât la construirea unei lumi himerice, deosebită fundamental de orizontul magic. Fără îndoială aici nu poate fi vorba de o revelaţie sacră, ci numai de produse ale activităţii cerebrale umane. Ştiinţa a demonstrat că activitatea psihică şi conştiinţa sunt inseparabil legate de materie, de creier.

În orice societate există indivizi aberanţi, cu o fantezie maladivă. Asemenea anormali au trăit şi în trecutul omenirii. Istoria cunoaşte nenumărate exemple de exaltare în masă, provocată de diferiţi „vizionari". Apologeţii diferitelor religii aruncă în cârca religiilor adverse, menea fenomene stârnite de indivizi cu malforn intelectuale. În fond, la originea religiilor se află şi manifestări cognitive – interpretare fantezistă a realităţii conjurătoare, vehicularea informaţiilor false privind ducerea de evenimente supranaturale.

Contactele între grupurile de oameni constituiau le juri de amplificare a bagajului de informaţii. Pe ace; bază, tehnica se perfecţiona «n-ai rapid, viaţa devenea acceptabilă, munca mai productivă. În mecanismul aer- fiecare rotiţă se influenţa reciproc – într-un lanţ <. ţinuu – care" lega gândirea de muncă, munca de mi or: ţie, informaţia de observaţie şi observaţia din nou de)... oire. În acest lanţ, informaţia juca rolul de cheie de b< flancată fiind de munca şi observaţie.

Aceasta constituie în fapt o etapă în dezvoltarea – torică a informaţiei, consemnată de începerea vehicul]

mesajelor din cadrul grupurilor mici de oameni, în ev – nor, către restul umanităţii, aşa cum putea fi privita <.

atunci. Noul aspect se va amplifica în paleoliticul's – nor, la Homo sapiens. Formidabilul asalt al lui sapiens spre suişurile cunoaşterii este vădit în pl de fenomen de masă, trăsăturile culturii sale fiind – teristice populaţiilor unor teritorii uriaşe. Toate u toate armele, toate locuinţele, toate monumentele logice pe care memoria pământului le- a păstrat de ani, vorbesc limpede despre o tendinţă de apropo nivelare a cunoştinţelor, care s-a produs la un r. dat, ca şi cum fiecare grup omenesc, fiecare colec s-jir fi sfătuit împreună, chiar la mari depărtări.

modului de rezolvare a uneia sau alteia dintre numeroasele probleme ridicate de cursul vieţii economice şi sociale, la nivelul respectiv. La răspândirea informaţiilor o importanţă extraordinară trebuie să fi avut contactul între diferitele grupuri, ca urmare a apariţiei exogamiei,

adică a interzicerii căsătoriei în interiorul aceluiaşi grup, aceasta fiind permisă doar între membrii unor ginte diferite. Exogamiei i s-au dat felurite explicaţii – preîntâmpinarea incestului, evitarea „pângăririi" sângelui /. sacru" al grupului, practicarea tradiţiei răpirii femeilor etc. în realitate, exogamia are cauze de ordin economic.

În paleoliticul superior apar noi condiţii care au ca efect modificarea concepţiilor acumulate despre viaţă şi moarte, ele luând aspectul credinţelor magico-religioase. Potrivit acestor credinţe, mortul ar continua să supravieţuiască nu în imediata apropiere a» celorlalţi membri ai grupului în care trăise, aşa cum se crezuse în perioa – dele anterioare, ci pe alte tărâmuri – pământeşti, subpământeşti sau cereşti. Necropolele mezoliticului, dar mai cu seamă cele ale neoliticului atestă în mod indubitabil credinţa de factură religioasă într-o lume a spiritelor subzistând în paralel cu practicile de necromanţie. Probabil că atunci s-au născut Superstiţiile referitoare la acţiunea nefastă a strigoilor, care ies din mormânt spre a provoca rău celor rămaşi în viaţă. Şi tot de atunci provin, se pare, şi obiceiurile sinistre de a tăia în bucăţi sau de a scoate inima morţilor declaraţi moroi **, după cum s-au găsit, în necropole, osemintele unor cadavre astfel mutilate.

Credinţele despre suflet şi viaţa de apoi aveau să devină tot mai dominante în epocile următoare, iar în paralel se dezvoltau a uite practici specifice magiei „negre".

Ecouri ale obiceiul acelor vremuri îndepărtate au fost observate la triburile australiene, al căror nivel nu depăşise orânduirea gentilică. Potrivit credinţelor lor nu oricine poate invoca spiritele, acest drept şi putere revenind şamanilor. Spre deosebire de vraci, care pretind că lecuiesc numai prin intermediul manoperelor magice, şamanul îşi ia în plus ca ajutoare spiritele, socotite, de altfel, forţele ce l-au şi iniţiat în profesiunea lui. În tribul

— Procedeu magic de invocare a morţilor în vederea aflării viitorului.

** Stn. – ” i aducători de nenorociri.

34

Avinda. de pildă, şamanul se „consultă” permanent în cursul manoperelor sale vrăjitoreşti cu spiritul care-l protejează”. Alături de asemenea manifestări ale vrăjitoriei dăinuie credinţa triburilor australiene într-o viaţă a sufletului după moarte. Unii consideră că spiritele morţilor rămân pe pământ, alţii că ele se înalţă la cer. Dar cu toţii sunt de acord că, scurt timp de la moartea trupului, sufletul decedatului dispare şi el. Drept consecinţă, foarte adesea cadavrele sunt lăsate în aer liber, pe pământ, lângă focul taberei, sau sunt atârnate în copaci, după care toţi pleacă din zona respectivă. Alte triburi afumă trupurile morţilor şi le poartă cu ele în peregrinările lor prin deşertul australian. Există şi obiceiul endocanibalismului, legat de superstiţia strigoilor, acela ca întreaga hoardă să mănânce trupul mortului.

La popoarele Oceaniei practicile magice cu caracter de necromanţie sunt extrem de diferite, potrivit stadiilor diverse de dezvoltare socială în care acestea se află, de la orânduirea primitivă, până la societatea împărţită pe clase. Şamanii, vrăjitorii sunt profesionişti. Ei invocă, de regulă, spirite pentru a ghici viitorul, a face bine sau rău, a executa condamnările la moarte, a provoca natura etc.

În Polinezia diferenţierea de clasă se oglindeşte direct în magie şi necromanţie. De pildă, se crede că după moarte sufletele căpeteniilor au o soartă diferită de cea a oamenilor de rând. Primii ar avea parte de un pământ fericit, o insulă aflată spre apus sau în cer, în timp ce sufletele celorlalţi coboară sub pământ, în întuneric. Locuitorii din – Tonga erau convinşi că spiritele şefilor continuă să trăiască după moartea fizică a trupului, spre deosebire de sufletele oamenilor obişnuiţi, care pier odată cu trupul.

În insulele Palau din Micronezia pot fi găsite alte elemente privind dezvoltarea magiei. Există aici profesiunea bine statornicită de kalit (galid) – atribuită ghicitorilor în spirite, vracilor, ca şi preoţilor. Orice sat are

un kalit, profesiune ereditară, deoarece tatăl îşi iniţiază copilul destinat a moşteni titlul respectiv, indiferent dacă este băiat sau fată. În credinţa locală; oamenii de rând se transformă după moarte în „delep”, aceştia locuind în insula Nyaur, de unde revin acasă din când în când. Doar kaliţii puteau invoca delepii, îi „vedeau” şi „vorbeau” cu ei, spre a le solicita sprijinul în oricare problemă a celor rămaşi în viaţă.

35

La populaţia Kubu (vânători nomazi) din Asia, există concepţia că unii oameni se transformă după moarte în spirite, iar alţii pier definitiv. Cei care îi pot deosebi pe unii de ceilalţi sunt numai şamanii (dukum, malim) care ar avea, darul de a intra în comunicai e cu spiritele şi de a face vrăji. Alte populaţii nomade din pădurile virgine ale Peninsulei Malaya – semangii – cred că sufletele morţilor pribegesc undeva spre apus, de unde se pot întoarce noaptea sub formă de păsări, ca să sperie prin ţipete pe cei rămaşi în viaţă. Vracii-şamani (gala) practică invocarea sufletelor, chemate numai în scopuri binefăcătoare, nefiind cunoscută magia neagră.

Credinţele străvechi ale băştinaşilor din insulele Andamane aproape au dispărut. Cu toate acestea încă mai pot fi urmărite vestigii ale unei lumi primitive, de vânători. Andamanii nu ştiau să aprindă focul, nu aveau animale domestice. Concepţiile lor, despre viaţă şi moarte întruneau forme profund arhaice, îmbinate cu altele evoluate. Vracii şi şamanii (oko-djumu sau okopaiad) erau recrutaţi numai dintre cei care aveau accese de epilepsie, considerată de localnici nu boală, ci dovada sigură a comunicării cu spiritele. Când vraciul sau şamanul făcea o astfel de criză, toţi sătenii erau convinşi că sufletul vreunui mort, intrat în trupul acestuia, putea determina îmbolnăvirea sau moartea duşmanilor celui ce solicita manoperele vrăjitoreşti. În general, oko-djumii erau utilizaţi pentru a aduce în sprijinul cuiva forţele distrugătoare ale spiritelor, în scop de răzbunare.

Forme de necromanţie găsim, de asemenea, la

triburile de amerindieni-irokezi, algonkini, muskongi, sioux – ajunse în stadiul de trecere de la orânduirea gentilică matriarhală, la cea gentilică patriarhală. În Africa neagră» continent cu un evantai larg de stadii de dezvoltare socială, se practică chemarea sufletelor morţilor pentru a-i ajuta pe oameni să depăşească unele necazuri.

În epocile metalelor, dovezile arheologice atestă faptul că religia coexista cu practicile vrăjitoreşti de care încerca să se detaşeze, dar de la care nu înceta să împrumute ceea ce convenea activităţii sacerdotale.

La babilonieni, ca şi la vechii egipteni se cunosc credinţe în sufletele morţilor născute din concepţii mitico-magice. După babilonieni, morţii plecau într-o lume subpământeană, tristă şi fără speranţă, pe când egiptenii ofereau decedaţilor şansa obţinerii unei recompense pe alte

3 fi tărâmuri, corespunzătoare celor făptuite în cursul vieţii. Totodată era răspândită şi practica necromanţiei. Manopere neoromantice, ca şi prestaţii vrăjitoreşti diferite erau în uz şi la vechii evrei, cărţile sfinte ale acestora vorbind adesea despre vrăjitori, ghicitori şi prezicători ai viitorului.

Invocarea spiritelor era de asemenea practicată cu magii, profeţii şi ghicitorii perşi, greci şi romani. Un h; r aparte în istoria vrăjitoriei, având la bază necromanţia, îl ocupau misterele eleusine, consacrate zeiţei greceşti Demeter. Iniţial, cultul avea un caracter local, dezvoltat pe baza unor vechi credinţe şi ritualuri de magie agrară simbolizând succesiunea anotimpurilor. Dar, începând cu secolele VI-V î.e.n. el se extinde în toată Grecia. Pe ba va acestui cult, la Eleusis ia naştere un ritual secret, având ca temei o doctrină mistică privitoare la soarta sufletelor după moarte, completată cu practici prin care adepţii sperau să-şi dobândească fericirea dincolo de mormânt. Totul era legat de mitul răpirii Persephonei de către Hades, zeul Lumii subpământene. Jumătate de an Persephone rămânea lângă soţul ei, Hades, în împărăţia subpământeană iar cealaltă parte a anului venea pe

pământ, sosirea ei fiind marcată de reînvierea naturii. Numele lui Hades era evitat de greci, socotit aducător de nenorociri, zeul fiind invocat sub numele de Pluto (zeul cel bogat). Misterele de la Eleusis prevedeau o dublă iniţiere a adepţilor, primăvara şi toamna, ritualurile având loc noaptea: n secret. În aceste credinţe se poate observa sincretismul magie-religie dar în ele se regăsesc şi forme embrionare ale necromanţiei ce se va dezvolta în evul mediu.

Romanii, care îi imitau pe greci în ce priveşte credinţa în Lumea subpământeană, au preferat plăsmuirea Câmpiilor Clişee, unde ajungeau sufletele virtuoşilor. Convinşi tă morţii rămâneau în relaţii cu cei vii, romanii cultivau. necromanţia. Într-atât de îndătinată era credinţa în „materializarea" sufletelor, încât se organizau fastuoase ceremonii, iar sibilele» făceau farmece pentru a determina apariţia umbrelor. Mitologia greco-romană abundă în povestiri despre spiritele morţilor şi, de altfel, întreaga literatură antică, începând cu *Odiseea* lui Homer şi *Eneida* lui Virgiliu, nu face altceva decât apologia credinţei în sufletele celor decedaţi.

— Femei legendare cărora H se atribuia darul profeţiei.

37

În spaţiul carpato-danubiano-pontic, populaţiile traco-getice au cunoscut şi ele acelaşi fenomen spiritual. Străvechi manifestări legate de necromanţie, simultane cu cultul morţilor, existente încă în perioada pretracică, sunt regăsite în folclorul românesc. Tradiţia aşa-numită „Pa – sărea sufletului", de exemplu, este păstrată din acele vremuri, până astăzi în unele zone din Transilvania, Oltenia şi Moldova. Păsările morţii sunt cioplite în lemn, închipuind un porumbel cu coada răsfirată, ca a unei rândunici. Ele se pun în vârful unor stâlpi în formă de obeliscuri sculptate de asemenea în lemn, colorate cu vopsea roşie şi neagră. După trei săptămâni, porumbelul este îngropat. Stâlpii prezintă o mare asemănare cu cei totemici, cunoscuţi la popoarele primitive, având rolul de a

proteja mortul împotriva duhurilor rele. La început, numai stâlpul avea această funcţie, extinsă apoi şi la porumbel. Se crede că sufletul omului colindă – sub formă de pasăre – locurile din apropierea casei să mormântului, precum şi pe acelea pe unde şi-a purtat paşii în viaţă, în primele zile şi chiar până la şase săptămâni după moarte. Chipul cioplit închipuind porumbelul are funcţia de lăcaş de odihnă al sufletului, care se întoarce din când în când din peregrinările sale. mai ales noaptea, în apropierea mormântului.

Sigur, asemenea credinţe bizare şi superstiţii au alimentat folclorul cu producţii fantastice despre strigoi şi vedenii, povestite din gură în gură, făcând obiectul unei bogate literaturi poporane. Strigoii sau moroii ocupă un loc aparte în folclorul, românesc. Deveneau strigoi, în viziunea populară de odinioară, acei oameni care în cursul vieţii avuseseră purtări reprobabile, dar mai cu seamă vrăjitoarele, descântătoarele, lunaticii (somnambulii), sinucigaşii, criminalii şi cei născuţi cu căiţă (pieliţă ce înveleşte capul unor prunci-la naştere). Folclorul păstrează o serie de reguli şi indicii referitoare la recunoaşterea moroilor, de descântece pentru alungarea lor, ca şi de practici vrăjitoreşti săvârşite în scopul distrugerii strigoilor. Pitorescul lor este inedit, prin naivitate, însă el relevă cu pregnanţă un fenomen de o deosebită importanţă istorică, constituindu-se ca un argument al continuităţii poporului nostru în spaţiul carpato-danubiano-pontic.

Şi vechii slavi aveau reprezentări superstiţioase cu privire la aşa-zişii „morţi necuraţi”, fără nicio legătură. Însă, cu cultul familial sau gentilic. În general „morţii necu

raţi” inspirau o teamă teribilă, ca foşti vrăjitori sau indivizi care cunoscuseră un sfârşit straniu. Slavii nu aveau frică de sufletul mortului necurat, ci de trupul acestuia, deoarece, în credinţa lor, el ieşea din mormânt spre a dăuna celor vii. Asemenea morţi purtau numele de upâri (Ia sârbi vampiri). Vrăjitorii erau însărcinaţi să scape obştea de upâri. Practica lor urma un fel de ritual magico-

religios. Cadavrul era deshumat şi străpuns cu un par din lemn de plop tremurător, iar după urechi i se înfigea un dinte de la o grapă. Astfel maltratat trupul mortului se considera că nu mai putea face niciun rău.

Începutul dualităţii magie-cult religios a fost marcat de constituirea instituţiei şamanilor. Aceştia nu mai sunt simpli indivizi care ştiu cum trebuie să procedeze colectivitatea pentru a stimula, impresiona sau forţa natura. Ei se sprijină atât pe ceremonialul magic, cât şi pe „forţa" spiritului unui strămoş ce-i „ajută" şi, prin ei, întregul trib. Instituţia şamanilor va evolua spre religie. Dar ea nu va putea submina vrăjitoria, care va dăinui simultan, în paralel, ca o anti-religie.

Forme arhaice de şamanism au păstrat vechile triburi australiene, acestea oferind o imagine a modului în care s-a petrecut trecerea de la vrăjitorie la credinţe religioase. În aceste colectivităţi se menţine vraciul care execută magia tămăduitoare, „lecuind" bolnavii prin practici ce ţin de medicina populară. Însă există şi şamanul, ce acţionează asupra bolnavilor nu prin anumite tehnici directe, ci abstract, invocând intervenţia spiritelor, aflate în slujba lui sau îmbunate de el. Iată deci, faţă în faţă, străvechea magie şi forme primare ale religiei caracteristice epocii" de descompunere a orânduirii gentilice. Tot aici existenţa simultană a vrăjitorului, ca şi a şamanului care aduce ploaia este o dovadă a debutului procedeului de transfer a diferitelor ritualuri din sfera vrăjitoriei, în speţă magia meteorologică, în cea a religiei, înfăţişată de şamanism. Cum religia, chiar rudimentară, refuză a se ocupa de relaţiile amoroase, magia sexuală sau de dragoste a continuat însă a rămâne la australieni în apanajul vrăjitorului; acesta descântă podoabe simple pentru tineri care cred că purtându-le îşi măresc farmecul personal şi atracţia către sexul opus.

Magia neagră poate fi pusă în corelaţie cu apariţia totemismului, adică a credinţei că între un grup de oameni şi un grup de obiecte materiale, cel mai adesea o

specie de animale, ar exista o legătură. În practicarea totemismului se întâlnesc subiectul (grupul uman) şi obiectul (totemul). A existat, totodată, un totem ism pe sexe şi un altul individual, acesta din urmă fiind în general apanajul vracilor, vrăjitorilor, ghicitorilor şi căpeteniilor, deci al vârfurilor colectivităţilor, oglindind efecte ale inegalităţilor sociale. Australienii nu văd în totem o divinitate sau, în genere, ceva superior lor. Nu există o divinizare a totemului, ci doar credinţa într-o înrudire a omului cu totemul său, pe care fiecare îl numeşte „fratele nostru mai mare”...părintele nostru”, „carnea noastră”, „prietenul nostru”. Indivizii se identifică cu totemul lor, din acest proces luând naştere interdicţia de a ucide sau de a mânca fiinţa reprezentând totemul, ea fiind considerată tabu. Tabuurile se vor extinde ulterior, cunoscând şi alte aspecte, noi direcţii, dar aceste fenomene ţin de istoria religiei, medicinei, dreptujui etc. Prescripţia este călcată numai cu prilejul anumitor ritualuri, când se gust” puţină carne de totem, în credinţa că astfel se menţin; legătura cu fiinţa înfăţişată de acesta. În cadrul ritualurilor totemice, şamanii sau vrăjitorii, după caz, evocă – în interpretare religioasă, ori în povestire magică – istorii ale gintei sau obştei. O altă variantă a mitologiei totemice este credinţa observată la triburi australiene că omul ar fi încarnarea vie a spiritului totemului său (ratapa), ascuns într-un embrion uman, lăsat de către strămoşii mitici în anumite locuri (stânci, copaci, grote etc.) Magicianul indică diferite locuri femeilor, care trec pe acolo în credinţa că vor rămâne însărcinate. Când acest lucru se întâmplă, firește din cauze pur biologice, ele au convingerea că poartă în pântece embrionul mitic şi copilul născut va aparţine totemului locului respectiv Tot de totemism este legată credinţa în însuşirile speciale ale unor obiecte cu semnificaţii de embleme. Cea mai răspândită categorie de astfel de embleme sunt şuringurile, reprezentate printr-un fel de plăcuţe de lemn ovalizate sau pietricele acoperite cu desene schematice şi simbolice. Şuringurile sunt legate, în credinţa tribului, de

un strămoş totemic, aparţinând întregii colectivităţi. La fel şi obiectele mai mari în formă de baston, romb, cruce, confecţionate special pentru ceremonii totemice. Există o relaţie între om şi totem, fiecare dintre aceşti factori influenţându-se reciproc. De pildă, se crede că totemul poate scăpa omul rit un pericol, dar şi că omul are pu

terea de a determina anumite stări ale totemului, ca spre pildă înmulţirea acestuia. Prin astfel de convingeri superstiţioase, se reflectă sentimente, sau conştiinţa legăturii membrilor comunei primitive cu teritoriul ei.

Rezultatul unor asemenea credinţe, va fi vizibil şi în magia neagră. De pildă, aborigenii australieni care se tem îngrozitor de farmece, cred cu putere că orice nenorocire abătută asupra lor – boală, accident, moartea rudelor apropiate – sunt datorate vrăjilor făcute de duşmani, chiar şi în cazurile în care cauza este evident alta. Iată de ce ei recurg la serviciile vrăjitorului, care trebuie să ghicească cine este şi unde se află duşmanul care a produs prin vrăji nenorocirea. După ce vrăjitorul „descoperă vinovatul”, împotriva acestuia se trimit răzbunătorii, însărcinaţi a-l pedepsi, cel mai adesea cu moartea. În această fază de practicare a magiei negre nu mai apare neapărat un profesionist deoarece toţi membrii colectivităţii se pricep cum să pricinuiască un rău; ţintesc de departe în direcţia celui vizat un os sau un beţişor anume prelucrat, rostesc descântece aducătoare de nenorocire sau blesteme. Este aşa-zisul tip iniţială de magie, în care acţiunea (ţintirea) se declanşează în mod concret, iar continuarea (deci zborul obiectului vătămător către cel vizat) este atribuită unei forţe magice. A doua fază a vrăjii o constituie strecurarea pe ascuns a osului sau beţişorului descântat între lucrurile celui împotriva căruia se îndreaptă, blestemul.

Etnografia menţionează cazuri în care o asemenea vrajă într-adevăr avea rezultate. Aceasta deoarece într-atât de mare şi de răspândită era credinţa în vrăji, încât cel care găsea la el obiecte descântate destinate morţii se descuraja imediat, se autosugestiona puternic, nu mai

mânca şi nu se odihnea, chinuit de gânduri, până când intru într-o stare de apatie totală, de epuizare fizică şi morală, soldată, într-adevăr, cu moartea. Sigur, asemenea cazuri întăreau superstiţiile, credinţa în vrăji. Bineînţeles că tragediile erau frecvente într-o lume bântuită de concepţii magice. Era suficient ca un om să fie bănuit de vrăjitorie, pentru ca acesta să fie* imediat supus răzbunării celor ce se considerau năpăstuiţi. Reacţia socială pentru stăvilirea acestor vendete, care ameninţau decimarea treptată a colectivităţilor şi aşa destul de reduse numeric, a fost specializarea câte unui individ din grup în profesia

ce vrăjitor aducător de nenorociri. La unele triburi australiene, acesta se numea raggalk, noţiunea respectivă M. mnificând profesionistul în practicarea magiei negre. Vrăjitorii raggalk, erau apăraţi de obşte chiar cu forţa armelor, asupra lor pericolul răzbunării fiind micşorat, cu – îl mai mult cu cât descântecele erau îndreptate numai spre triburile inamice.

Interferenţa între magie şi religie va deveni mai evidentă în religiile evoluate, monoteiste. Este elocvent, de pildă, că religia creştină preia, între altele, înseşi practicile necromantice, specifice perioadelor străvechi ale magiei. De pildă, apostolii. creştini vorbesc cu Iisus, „materializarea" acestuia având loc, în faţa lor. Cristos reînviat „apare" pentru a da curaj discipolilor săi. Având acest exemplu, primii creştini vor rămâne supuşi practicilor moştenite din vechime, timp de mai multe veacuri, până când Biserica va interzice credincioşilor săi orice legătură cu spiritele, rezervându-şi dreptul de a interpreta materializările, aşa-zisele „viziuni" de personaje sacre.

Întrepătrunderile magiei cu religia, preluarea în ritualurile religioase a unor străvechi practici magice, desacralizarea şi laicizarea de ceremonialuri mitico-magice şi de cult sunt manifestări într-o permanentă mişcare, evoluând pe orbita progresului social şi dezvoltării conştiinţei, emancipării treptate a gândirii filozofioe,

moralei artei, politicii şi dreptului de sub sancţiunile sacerdotale

3. Practici şi manifestări vrăjitoreşti străvechi. i Iniţieri, recuzită, dans în trecutul îndepărtat omul era mai dependent ca oricând de practica înaintaşilor deoarece singurul mijloc al supravieţuirii îl constituia cunoaşterea şi îndemânarea. căpătate prin transmitere directă de la individ la individ. În asemenea condiţii, experienţele umane, informaţiile cu valoare socială nu puteau fi lăsate la voia întâmplării, sau în posesia unui singur individ, existând riscul major ca ele să se piardă prin, cine ştie ce împrejurare, acest fapt implicând primejdia prejudicierii întregului grup. Fenomenul respectiv este valabil şi astăzi, când cunoştinţele

42

generaţiilor anterioare sunt transmise celor tineri de către persoane instruite, calificate şi t; u experienţă, în cadrul unui sistem de învăţământ, indiferent de forma acestuia, în trecutul îndepărtat al omenirii, procesul de „învăţământ" era continuu, de la cei vârstnici, la cei tineri şi se făcea pe mai multe căi. Prima formă o constituia imitarea părinţilor de către copii. Etnografia menţionează că la populaţiile primitive din Africa şi Australia, ca şi la eschimoşi, băieţii se joacă imitându-şi tatăl când acesta face un arc săgeţi sau obiecte casnice, meşterind şi ei aceleaşi obiecte, dar pentru amuzament, corectaţi fiind, în preocuparea lor, dacă cumva greşesc. De la 6 – 7 ani, copiii încep a se exersa, de asemenea imitându-şi tatăl, în vederea participării ulterioare la vânătoare şi pescuit. Şi nu numai părinţii participă la educaţia celor mici, dar şi bunicii. Modurile în care a decurs iniţierea tineretului în tainele vieţii la populaţiile primitive se pare că au fost foarte diverse. Trebuie că, celor mici, le erau arătate concret cele mai felurite fenomene ale naturii, atât cât erau cunoscute, puşi să repete mereu, povestind ce păsări şi copaci au văzut, să le descrie exact, ce zgomote au auzit şi cum le-au deosebit, dacă acestea erau produse de vânt, de un anumit animal sau de om. Apoi învăţau să descifreze

urmele lăsate pe iarbă. În pădure, pe pământ de către o vietate, fiind lăudaţi sau certaţi, în funcţie de însuşirea cunoştinţelor, de către cei în vârstă. Fetele deprindeau, de la mame şi bunici, ce fructe, rădăcini şi plante sunt bune de mâncat, când, cum şi unde să le caute, să deosebească ouăle de păsări şi reptile, insectele comestibile de cele care nu sunt bune de mâncat, să prepare mâncarea, să facă obiecte casnice.

Educaţia se continua cu iniţierea în viaţa omului matur, cu deprinderea responsabilităţilor acestuia faţă de el însuşi şi faţă de colectivitate. În acest moment trebuie să fi intervenit un element nou, cu încărcătură gravă, anume ceremonia magică, desfăşurată după un anumit tipar, cu toată forţa de impresionare, în unicul scop de a grava în memoria adolescentului clipa de neuitat a trecerii la maturitate. În acele zile de iniţiere, învăluite în misterul practicilor vrăjitoreşti, toate credinţele – magice, mistice – se împleteau, se întretăiau, se suprapuneau permanent asaltând şi fixându-se în memoria tinerilor.

43.

I

Iniţierea constituia o perioadă de mare încercare, pe care adolescentul trebuia să o suporte cu curaj, dovedind că merită să fie trecut în rândul maturilor. Cât de aspre erau aceste perioade de încheiere a adolescenţei o arată obiceiurile triburilor australiene, bine studiate. Băieţii erau – izolaţi de colectivitate, puşi să respecte tot felul de interdicţii, după care erau supuşi unor examene de o rară cruzime – smulgerea dinţilor, crestarea pielii, circumcizie, afumarea la fumul focului de tabără. În acelaşi timp, ei învăţau obiceiurile, miturile, legendele şi regulile secrete ale tribului. După care dădeau „examen”. Fetele participau, de asemenea, la iniţieri, la împlinirea vârstei de căsătorie, dar acestea erau mai puţin crude, constând mai ales în pregătirea lor ca femei şi mame.

Cu 15.000 de ani în urmă, tinerii care luau parte la iniţiere studiau îndelung desenele făcute pe pereţi, în locuri, ascunse, luminate slab doar de o feştilă de muşchi

înfiptă în grăsime, ceea ce /narea atmosfera de mister. Într-o firidă aproape inaccesibilă a grotei de la Montespan se pot vedea cu claritate urmele celor care stăteau aşezaţi în faţa unui desen magic, aidoma tinerilor care participă la ritualurile de iniţiere ale unor triburi sălbatice de astăzi. În perioada de iniţiere, ei erau încercaţi şi asupra talentelor de desenatori. Se păstrează din peştera Limeuil-Dordogne mai multe schiţe de desene rupestre făcute pe pietre de prund, un fel de caiete de elev, pe care vrăjitorul a făcut corecturile sale.

S-ar putea trage concluzia că toţi iniţiaţii deveneau magicieni. Bineînţeles că nu. Aceştia se recrutau numai din rândul anumitor persoane, îndeosebi al celor care aveau un anumit comportament, pe care medicina actuală îl clasează în rândul psihopatiilor. Se cunosc din etnografie mai multe modalităţi prin care viitorul vrăjitor căpăta „puteri speciale" necesare a întreţine raporturi cu spiritul totemului, cu spiritele morţilor, sau cu un spirit personal care să-l ajute la înfăptuirea magiilor. O cale era aceea ca învăţăcelul să se retragă într-un loc complet izolat, unde, respectând o serie de restricţii, să primească sprijinul spiritelor. O altă procedură o constituia iniţierea, sub directa supraveghere a „maestrului", îndelungată şi. violentă, plină de privaţiuni şi umilinţe, capabilă să declanşeze stări nevropatice.

La tribul australian Aranda, novicii deprindeau profesiunea de la diverşi vrăjitori. Dar cel care dorea să fie

Iniţiat şi de spirite se ducea noaptea la o anumită peşteră, socotită drept locuinţa acestora şi se culca acolo, la intrare, pentru ca astfel să capete puterea lor. Asemenea vrăjitori erau denumiţi birrarki, deosebindu-se de cei obişnuiţi. La micronezieni, profesiunile de vrăjitor şi ghicitor sunt ereditare, de altfel ca şi la tribul asiatic Vedda (Sri Lanka).

Ceremoniile de iniţiere a vrăjitorului cuprindeau adesea momente simbolizând moartea şi învierea lui, ca urmare a „intrării spiritelor în trup". Mult mai târziu

formula de iniţiere magică primitivă va fi modificată de sacerdoţi care, atribuindu-şi rolul de intermediari între credincioşi şi divinităţi, se vor înconjura de mistere spre a apăra puterile castei. Doar ei, preoţii indieni, egipteni sau greco-romani, trebuiau să ştie că statuile mişcătoare ale zeilor erau manevrate prin mecanisme şi nu însufleţite de forţe supranaturale; doar ei se pricepeau cum să măsluiască oracole etc. Ba mai mult, preoţii deţineau calculele calendarelor, ştiau să prevadă timpul şi eclipsele, să construiască temple şi monumente consacrate cultului Prin urmare, preoţii din antichitate au ajuns să deţină în secret o mare parte a cunoştinţelor acumulate în acea vreme. Profesiunea de preot se deprindea în temple, novicii fiind iniţiaţi în misterele religioase ani îndelungaţi, ei formând o clasă specială din care se recrutau nu neapărat slujitori ai altarelor, ci şi oameni de stat, comandanţi de oşti, toţi cei hărăziţi să conducă destinele mulţimilor. Fiii regilor, ai nobililor erau în mod curent iniţiaţi în asemenea mistere. La chaldeeni, egipteni, evrei, greci, romani – la geto-daci, iniţierile în mistere se constituiau ca o suită de probe grele, cu iz alegoric. Homer, şi el un iniţiat, descrie cu fantezie aceste ritualuri, îmbrăcându-le într-o haină mitică. În gropile de iniţiere în care tinerii stăteau chirciţi, mimând poziţia foetusului în pântecul matern, se află adevărul. Apa rece în care tinerii erau obligaţi să se arunce, precum şi cei trei judecători ai morţilor sugerează examenele la probele fizice. Alte încercări de curaj pentru iniţiaţi vor fi imaginate de Homer ca infern. În fine, încheierea perioadei de iniţiere care prevedea trecerea novicilor prin flăcări spre a se curăţa de tot ce e impur, pământesc, va fi înfăţişată sub forma Olimpului luminat de un alt soare.

Comportamentul vrăjitorului dintotdeauna a fost toarte divers şi bizar. Asemenea personaje, aşa cum apar

ele încă din paleolitic, şi cum pot fi urmărite şi acum ia di ferite populaţii aflate în stadii inferioare de dezvoltare socială, îşi impuneau să se manifeste, să se îmbrace *şi*

mănânce altfel decât semenii lor. De pildă, luau masa la alte perioade ale zilei decât obştea, dormeau în timp ce toţi ceilalţi erau treji, hălăduiau noaptea; făceau în aşa fel încât purtarea lor să atragă atenţia şi să provoace teamă. Printre regulile oculte, transmise din vechime, se remarcă cele cu caracter general şi anume interdicţiile ca vrăjitorul să se culce direct pe pământ sau să îngenuncheze, să consume grăsime sau altă carne decât părţile macre dintr-un animal, cât şi alte obligativităţi precum portul de măşti şi de îmbrăcăminte femeiască, ungerea permanentă a corpului cu grăsime. O altă. normă o constituia datoria vrăjitorului tânăr de a întreţine pe cel de la care învăţase profesiunea.

Peştera Trois-Frères (Franţa) oferă, spre exemplu, în desenele sale rupestre, imaginea vrăjitorilor străvechi în exerciţiul activităţii lor, cu nimic modificată faţă de cea studiată de etnografie la populaţii actuale aflate la un stadiu inferior de dezvoltare socială. Imaginile de pe pereţii grotei arată că vrăjitorul era deghizat într-un animal ciudat, semănând cu un iepure cu coarne de cerb. Modelele desenate ale costumelor cu care se îmbrăcau vrăjitorii paleoliticului se întâlnesc mai pretutindeni, nu numai în grote, dar şi pe stâncile din Tassili (Sahara). Veşmintele dădeau constant impresia unor apariţii îngrozitoare: om-bizon, om-cal sau om cu cap fără nas, gură şi urechi, cum este aşa-numitul „Marele zeu marţian” de la Jabbaren

(Africa)…

Vrăjitorii se serveau fie de astfel de costume, făcute din blană, fie numai de simple confecţii hidoase, închipuind capete de animale şau păsări inexistente în natură, aşa cum apar ele în grotele La Madeleine, Commarque-Dordogne şi altele.

Recuzita vrăjitorului se arată bogată. Un asemenea personaj dispunea de unelte şi culori preparate de-el pentru tatuajele rituale. Apoi confecţiona figurine, în general cu aspect animalier, pe care le „înzestra” cu puteri magice, în cadrul unui ceremonial. La cerere, vrăjitorul

făcea păpuşi, închipuind o anumită persoană, căreia i se înfigeau ace în „inimă” sau „în pântec”, în timpul descântecelor, cu gândul că aceasta va avea de suferit dureri, sau chiar moartea. Străvechea manoperă persistă încă în

Sicilia, America de Sud şi Asia, ca şi la o serie de triburi primitive africane şi polineziene. Vrăjitorul se servea totodată de baghete magice, unele sculptate cu excepţională răbdare, practică existentă încă din paleolitic, după cum atestă piesele găsite în grota Isturitz (Basses-Pyrenees), Alte tipuri de obiecte şi ustensile pentru uz vrăjitoresc, utilizate în trecutul omenirii, observabile şi astăzi la populaţii din Malaezia, sunt capcanele pentru spirite rele, un fel de colivii în care urmau să fie capturate acestea, spre a nu impieta asupra succesului vânătorii. Capcanele respective apar pe pereţii grotelor pictate în paleolitic, cu forme diferite, ele primind denumirea convenţională de tectiforme.

În sfârşit, vrăjitorii din paleolitic se serveau de anumite semne magice – triunghiuri, dreptunghiuri, ovaluri, serii de puncte – pe care le desenau în diferite zone ale peşterii, cu sensul de a apăra locul respectiv de influenta spiritelor rele. Practica persistă şi astăzi şi o vom regăsi chiar în religiile moderne. O cruce, spre exemplu, desenată undeva, are în mintea credinciosului valoare de pavăză împotriva necuratului. Putem vedea aici un argument al modului în care religiile au preluat din vrăjitorie unele practici care conveneau unui anumit nivel de dezvoltare a gândirii, dar şi al faptului că gândirea religioasă s-a născut, aşa cum s-a arătat, la mult timp după ce omul făcea apel la propriile lui forţe, prin intermediul magiei, pentru a învinge asperităţile puterilor ostile.

Practicile vrăjitoreşti erau „întotdeauna însoţite de declamaţii ritmate, de dansuri şi cântece, însă aceasta nu înseamnă neapărat că magia este autoarea unor astfel de procedee, deoarece mişcarea ritmică intră în firea umană şi nu numai a ei, ci şi a marilor maimuţe. Lucrări recente

semnalează, de pildă, că cimpanzeii aii un dezvoltat simţ al ritmului. S-a putut observa şi filma un moment revelator. În perioada împerecherii, masculii se ţin unii de alţii, ca într-o horă, efectuând ronduri în pas cadenţat, lovind puternic cu talpa în pământ. În jurul grupului se învârt lent femelele. împodobite cu liane şi frunze, conduse de un cimpanzeu, care bate din palme.

Pornind de la această observaţie apare clar că dansul nu a intrat în viaţa umană ca un gest magic, ci, dimpotrivă, magia şi l-a însuşit la un moment dat spre a amplifica ceremonialul practicilor sale. Oricum s-ar fi petrecut acest fenomen. rămâne de acceptat că omul primitiv dansa şi

47

cânta în scopuri practice, mai curând decât ca amuzament. O dovedesc cercetările etnografice, ca şi studiul artei rupestre. O scenă dintr-o peşteră de la Ariege (Franţa) înfăţişează un vrăjitor purtând o mască, îmbrăcat cu o piele de cal, dansând şi cântând în acelaşi timp cu un instrument bizar, în formă *de* arc, părând că vrea să vrăjească două animale erbivore „aflate în faţa sa. La Mege-Teyjat (Franţa) a fost găsit un corn de cerb pe care era gravată o scenă cu trei bărbaţi mascaţi dansând, iar la Cogul (Spania), pe peretele unei grote, o pictură străveche surprinde un grup de femei rotindu-se ritmic în jurul unui bărbat.

Toate aceste dansuri, despre care ne informează arta primitivilor, sunt uimitor de asemănătoare cu ceremonialurile magice de vânătoare şi de fecunditate observate de etnologi la populaţii din junglele Oceaniei şi Americii de Sud.

Oamenii au folosit dansul ca pe un mijloc de înfruntare a naturii, considerându-l totodată o parte a acesteia. Un mit al triburilor Caiaungung din Brazilia este foarte elocvent în ceea ce priveşte concepţia respectivă. Naraţiunea arată că, într-o zi, oamenii – conduşi de un personaj mitic, denumit Cuyumere – s-au dus să vâneze. În pădure au ajuns într-un luminiş. În mijlocul căruia se afla un copac înalt. Pe trunchiul arborelui se rezemau câteva

crenguţe cu frunze. Cum stăteau şi se întrebau ce putea fi aceasta, deodată vânătorii au văzut că crenguleţe încep să se mişte în ritm, sărind de jos în sus. Şi ei le-au imitat mişcarea, dând naştere dansului.

Cum trebuie să fi fost dansurile în trecutul îndepărtat, ne arată ceremoniile triburilor actuale studiate de etnologi. Se dansa în ritmul produs prin lovirea cu putere de pământ a picioarelor, prin bătutul palmelor, ciocnitul unor pietre anume destinate acestui scop alcătuind cel mai simplu instrument muzical din lume, cum este litofonul descoperit la Ndut Lieng Krak (Vietnam). Se intonau melodii simple, grave, o repetare de sunete, în acompaniamentul unor instrumente rudimentare, ca arcul vibrator desenai pe pereţii peşterei Trois-Frères, pyunkung-ul din 16 lame de jad găsit în Peninsula Coreea, fluierul de os care apare în aşezările neolitice. Maniere de a executa astfel de dansuri primitive cu caracter magic se regăsesc şi astăzi la triburi primitive din Gabon, Congo, Africa de Sud, America de Sud, India, Insula Ceylon, Insulele Andamane de Nord.

Mişcările de dans erau executate puternic ritmat, în timp ce vrăjitorul rostea formulele lui menite să producă diferite efecte! Ele imitau, simbolic, mersul şi comportamentul animalelor, unduirea în vânt a plantelor, Soarele, Luna. În simbol magic, dansul în cerc, reproduce puterea Cosmosului, a astrului zilei, dătător de viaţă. Mişcările în spirală şi serpentină înfăţişează fazele lunare.

Dansurile de vânătoare mimează toate gesturile celor care participă la urmărirea şi uciderea animalelor, chiar şi mişcările prăzii, care vrea să fugă. Stăpâniţi de teamă şi îndoială că nu vor reuşi, bărbaţii dansează în jurul desenului – sau semnului care înfăţişează vânatul urmărit, surescitaţi până la exaltare, convinşi că, prin aceasta ei îşi vor spori forţele, iar animalul căutat va fi mai repede găsit. Aşa procedează triburi Sin Sri Lanka şi Polinezia. Unele triburi africane execută dansuri magice în jurul săgeţilor, cărora ei îşi închipuie că astfel le transmit forţe magice. La

tribul Vedda, dansul săgeţilor este poate cel mai simplu, evocând vremuri de început ale acestui ritual de vrăjire a armelor. Mai întâi se formează un cerc de bărbaţi, care încep să se mişte lent, în ritmul unei melodii tărăgănate, înconjurând o săgeată înfiptă în pământ. Ei privesc numai la ea, fără a se uita unul la celălalt. Se întorc pe rând fiecare la stânga pe piciorul drept şi cu stângul bat în pământ. După această figură trec mai departe aplecând corpul mult înapoi. Fac o jumătate de întoarcere, se opresc pe piciorul stâng şi bat cu dreptul în pământ. Paşii acestui dans de vânătoare par a fi universali şi constanţi în timp, fiind descrişi şi în *Odiseea* lui Homer. La populaţiile primitive, dansurile magice de vânătoare sunt foarte numeroase. Etnografii au selectat, numai în sudul Africii, circa 30 de tipuri de asemenea manifestări.

Există apoi dansuri cu caracter magic, caracterizate prin utilizarea măştilor sau a unor obiecte – bastoane, funii, frunze etc. –, participanţii imitând mersul animalului sau zborul păsării. Ele sunt practicate de toate triburile cu dezvoltare socială similară cu cea din paleolitic. Dansurile magice ale focului se execută încă şi acum în multe zone din Oceania şi Africa, participanţii învârtindu-se în cerc, în sens contrar mersului Soarelui pe bolta cerească. Toate dansurile magice folosesc pantomimă, în care rolul de frunte îl deţine vrăjitorul. Ecouri ale acestora pot fi observate şi în unele dansuri folclorice româneşti, cum sunt

căluşul, paparudele şi altele, având la origine practici de magie imitativă şi de iniţiere.

Vrăjitorii au dansurile lor, pe care numai ei au dreptul să le execute, îmbrăcând pentru această ceremonie măşti şi costume speciale din fibre vegetale, piele sau blană. Pietricele sau bucăţi de metal legate ici colo, făcând zgomot în timpul mişcărilor (aidoma zurgălăilor la căluşari), ornamentaţii cu desene bizare, forme curioase şi adesea înspăimântătoare dau vrăjitorilor un aspect cu totul ieşit din comun. Uf Aceştia se acompaniază în cursul

dansului de o tamburină, în care lovesc ritmic cu un beţigaş. sau cu două vergele de lemn, două pietre etc., ce sunt ciocnite unele de altele. Tot prin bătăi în tamburină ei subliniază7 anumite cuvinte din descântece. Fiecare detaliu al îmbrăcămintei şi instrumentelor utilizate are semnificaţiile sale magice.

Tot atât de importante ca înfăţişarea vrăjitorului, dansul, muzica, recuzita de rigoare sunt manopere cu caracter magic. Printre acestea un loc aparte îl au limbajul special utilizat în cursul ritualurilor, diferitele gesturi teatrale şi trucuri, rostirea de formule sau de blesteme, lovirea ori stropirea – cu apă a asistenţei, emiterea de sunete stranii sau de strigăte ascuţite, simularea căderii în transă sau a conversaţiilor cu duhuri etc.

În ce priveşte limbajul, vrăjitorii învaţă încă din noviciat expresii al căror sens doar ei îl cunosc, precum şi rostirea de anagrame (de pildă „amam” în loc de „mama”). Se cunosc cazuri în care populaţii întregi şi-au însuşit procedee magice de comunicare verbală, în scopul feririi lor de blestemele vecinilor, considerând că acestea nu îi vor putea lovi atâta vreme cât sunt proferate într-o limbă deosebită de a lor. În Noua Guinee, această concepţie a avut consecinţe cu totul neobişnuite. Recurgându-se la „şiretlicul ” ca diferite cuvinte, iniţial comune tuturor locuitorilor unei zone întinse, să fie pronunţate altfel decât în mod general, prin trecerea timpului s-a ajuns ca fiecare sat să aibă o limbă proprie, astfel că două comunităţi vecine nu se mai înţeleg astăzi deloc între ele.

Limbajul diferă de la o categorie la alta.de vrăjitori, în funcţie de diviziunea lor pe specialităţi, formulă apărută, probabil. În neolitic.

melanezieni, care au un nivel arhaic de organizare soi şi culturală, acest fenomen este mai evident. Există ale „nbaje ale vrăjitorilor care fac numai magie agricol: „— eşfia fiind un fel de legumicultori primitivi, deoa

50

ece numai ei sunt chemaţi la săditul plantelor cu tuberculi cultură foarte delicată, dar nu şi la răsăditul

pomilor, treabă comună, fără riscuri. Vrăjitorii specializaţi în pescuit se exprimă în alte formule, fiind folosiţi să facă blesteme numai în legătura cu alungarea rechinilor şi a altor specii periculoase, ca şi descântece la construcţia bărcilor, însă nu şi la ridicarea de case, ori la prinderea peştilor mărunţi, operaţii lipsite de pericole pentru omul de rând. Magia gospodărească, o altă specialitate, are şi ea un limbaj specific, vrăjitorul fiind adus să-şi exercite atribuţiile doar atunci când, de pildă, confecţionarea unui obiect casnic este dificilă, comportând eforturi şi riscuri mari de accidentare, în sfârşit şi ghicitorii se exprimă altfel decât publicul lor.

La micronezieni – aflaţi în stadiul matriarhatului – magia neagră este profund îndătinată. Limbajul vrăjitorului nu mai are un caracter secret, ci un stil impresionant, el sugerând antropofagia.

Triburile de vânători din Ţara de Foc – era, iahgan a alakaluf – astăzi aproape dispărute, aveau aşa-zişii iekanuşi, un fel de şamani-vraci, care încercau să tămăduiască bolnavii, prin practici uneori şarlataneşti, uimind asistenţa prin rostirea unor cuvinte de neînţeles, dar şi „scoţând” – prin tehnici de prestidigitaţie – din corpul suferinzilor, pietricele sau larve (ţinute bine ascunse în mâneci).

Deosebit de impresionabile pentru audienţa credulă sunt manevrele şamanilor asiatici. Cel mai spectaculos apare momentul intrării în transă. Şamanul pregăteşte această situaţie atent, în mod gradat. Mai întâi el se forţează să imite mişcările şi strigătele diferitelor animale şi păsări. Apoi acompaniază aceste manevre cu refrene, iodlere şi onomatopee, ca şi cu vorbe neînţelese de auditoriu, pe care acesta le califică a fi un limbaj secret. Iată cum descriu martorii oculari şedinţa unui şaman iakut: „Totul este straniu. Nu se ştie de unde izbucneşte un strigăt ascuţit, alternativ, penetrant ca o lamă de oţel. Şi totul reintră deodată în linişte. După aceea, noi strigăte, când joase, când înalte, când înainte, când în spatele şamanului, tinzând să se dezlănţuie misterios. Bale şi tremurături nervoase, hohote isterice, iar strigăte şi bătăi

de tamburină scurte, întrerupte, apoi din nou linişte. Şamanul sare şi

— De la „Zodler”, cântec popular austriac executat numai din sunete guturale.

vocal, strigă, când nu te aştepţi. După care bate liniştit în tamburină, murmurând un cântec straniu. Cântecul şi ropotu tobei se amplifică în crescendo. Se ajunge la paroxism Şamanul scoate un muget, întinzându-se cu braţele întinse, ca un vultur lovit, cu venele umflate, bolborosind cuvinte neînţelese”.

„Limbajul” acesta semănând cu strigăte de pasăre, amestecate cu frânturi de cuvinte, impresionează asistenţa care crede că şamanul vorbeşte cu spirite în limba lor, fie pentru a le îmbuna, fie spre a le goni. Oricare şaman „dispune” de spirite protectoare şi ajutătoare, un fel de „armată – invizibilă ce se află sub comanda lui, îndeobşte şamanii siberieni suferă de aşa-zisa „isterie nordic”, asemănătoare cu epilepsia. Medicii au constatat că şamanii sunt întotdeauna oameni anormali, predispuşi la accese. Şamanii siberieni au capacitatea de a bolborosi necontenit, şi de a executa numere rudimentare de iluzionism, care impresionează şi măresc superstiţia spectatorilor, cu atât mai mult cu cât ritualurile lor sunt executate noaptea, la lumina făcliilor sau a unui foc. Şamanii siberieni practică magia tămăduitoare, piscicolă şi ghicitoria, recurgând la tot felul de trucuri, sesizate şi descrise de etnografi.

La triburile amerindiene californiene, ritualurile vrăjitorilor cuprindeau şi folosirea narcoticelor, a fumului de tutun etc. în triburile sioux şi mandan şamanii erau îndeobşte tămăduitori, lucrând individual sau în asociaţii. Ei organizau ceremonii în vederea vindecării unui bolnav prin mijloace magice, incluzând practici de medicină populară. Metodele de lecuire, raţionale în fond, au primit o tentă de mister prin ritualul în care au fost incluse. Predomina magia cathartică (purificatoare) care, în concepţia primitivă, putea produce nu numai vindecarea

unor boli sau traumatisme, dar şi evitarea nenorocirilor. La triburile nord-americane, singura metodă de purificare era baia de aburi efectuată într-o gheretă cu bolovani încinşi, peste care se turna apă. La cele din America centrală, Mexic şi Perú, un rol similar îl avea luarea de sânge, în timp ce în America de Sud se utilizau substanţe vomitive.

Magia străveche, cu practicile ei. a fost prezentă şi în spaţiul carpato-danubiano-pontic, urme ale acesteia fiind observabile în multe credinţe şi obiceiuri, ceremonialuri şi manifestări folclorice, ca şi în altele catalogate astăzi ca să

5?

Iţii. Anumite practici magice şi ritualurile credinţelor străvechi, desacralizate, a căror origine s-a pierdut din memoria colectivă, se regăsesc în viaţa cotidiană, atât la populaţia rurală, cât şi la cea urbană, chiar şi în zilele noastre, ceea ce dovedeşte nu numai larga lor răspândire, dar şi puternicele lor rădăcini.

Printre aceste practici cu caracter mitico-magic se in – dud, astfel, spectacolele folclorice ale caloianului – ca magie meteorologică, junii – ca magie de iniţiere, apoi mărţişorul – ca magie sexuală – şi altele. Trecute din domeniul nud al magiei primare, în cel al şamanismului (căci ce poate fi altceva decât o rămăşiţă a acestei instituţii, aşa-numitul vătaf din ceremonialul junilor?) practicile arhaice au căzut cu scurgerea vremii în desuetudine. Unele au fost uitate, altele au devenit „superstiţii” sau folclor, ori au fost preluate de către ritualurile religioase creştine. Incantaţii populare, basme şi descântece evocă de asemenea reminiscenţe ale magiei.

Viaţa spirituală a satului românesc oferă astfel un orizont larg pentru descoperirea unor recuzite, practici, obiceiuri, gesturi, expresii, fragmente de mituri, reţete tămăduitoare care aveau cândva un rol bine precizat în mentalitatea populară.

4. Magie şi folclor în tradiţia românească

Populaţia carpato-danubiano-pontică nu cunoştea în trecutul îndepărtat o distincţie între magia pozitivă şi cea negativă, adică între practica de a folosi forţe

supranaturale în scopuri benefice sau, dimpotrivă, spre a produce efecte vrăjitoreşti cu intenţia răzbunării. Ambele forme de magie erau desemnate, probabil, printr-un singur termen, indiferent dacă ritualurile se înfăptuiau de către oricare membru al obştei sau de un individ specializat ca preocupări. Toate practicile de acest gen erau denumite „farmece”. t-a este aşa o dovedeşte limba română păstrătoare a termenului respectiv încă din perioada daco-romană (pharmacum în limba latină). Geto-dacii dispuneau de cuvinte proprii limbii lor pentru a desemna vrăjitoria sau vrăjitorul, unele ajunse până la noi sub formă modificată de-a

lungul mileniilor, ca boscorodeală, boscănitură sa vâlfă (?), altele părăsite sub presiunea influenţei roman ori după creştinarea daco-romanilor. Cercetările în ace., domeniu lipsesc. Însă important este faptul că limba română păstrează o mulţime de termeni privitori la magic De pildă… farmec” este sinonim cu nu mai puţin de 48 de cuvinte, din care 19 de origine latină, 10 din limbile neolatine, 6 autohtone, 6 cu etimologie necunoscută, 5 din limbile slave şi câte unul din turcă şi ungară, fapt ce demonstrează cel puţin două fenomene. Mai întâi puternicul ecou al credinţelor şi: practicilor străvechi prezent în conştiinţa populară. Apoi dinamica îmbogăţirii vocabularului referitor la vrăjitorie de-a lungul timpurilor datorită interferenţelor pe care cultura românească le-a avut cu popoarele europene. Este interesant că, din limbile populaţiilor limitrofe spaţiului carpato-danubiano-pontic, au intrat în uzul vorbirii româneşti foarte puţini termeni privitori la practicile magice, în schimb termenii de origine românească sunt mai numeroşi în vocabularele ucrainean, ungar, sârbo-croat, bulgar, chiar ceh şi polonez, ceea ce explică, încă o dat i vechimea practicilor magice. În această zonă a continentului. Din termenii slavi doar” „vrajă” a. căpătat o circlaţie integral naţională, tinzând aparent să înlocuiască vechiul „farmec”, însă acest proces se explică prin fapt! că substantivul respectiv a fost

asimilat foarte timpuriu, sub influenţa terminologiei liturgice slavone statornicită în zona balcanică, care a fost adoptată şi de clerul creştin

— Există cel puţin-12 termeni româneşti cu rădăcina „bos” exprimând practici vrăjitoreşti (boscărie, boscoană, bosocăraie etc.) cărora dicţionarele le acordă diferite etimologii, inclusiv autohtonă. De pildă boscorodeală se crede a fi varianta românească a ucraineanului „bozkorodity”. ISJ – implogia propusă de către unii cercetători români ridică semne de întrebare deoarece în limba ucraineană termenii cu rădăcina’s, boz” sunt infinit mai puţin numeroşi când ei numesc vrăjitoria-faţă de limba română; apoi este greu de explicat transformarea lui „boz” în „bos” aşa cum apare în româneşte, procesul fiind mai probabil invers, ceea ce duce la concluzia că familia respectivă de cuvinte a fost adoptată de ucraineni din română.

** S-a propus ca etimologie aşa-zisul cuvânt bulgăresc „vlahva”, din care ar fi derivat românescul vâlvă. Dar „vlah”. În limbile slave denumeşte pe român. Prin urmare, chiar limba bulgară arată că noţiunea a fost luată din limba română, nu invers. Apoi în folclorul românesc există „vâlva băii”, zână bună, care oferă celor îndrăgiţi de ea comori dintr-o mină de aur. Acest personaj nu apare în folclorul bulgăresc. În plus, mine de aur nici nu există în Balcani ci numai în Transilvania. Prin urmare vâlva (vilfăi nu poate fi decât un vechi cuvânt românesc.

oroanesc. Esenţial este în toată aceasta problema nu varietatea atât de largă a vocabularului legat de magie, ci faptul că în accepţiunea populară toate cuvintele exprimă acelaşi lucru, fiind clar că aici ne aflăm nu în faţa unor împrumuturi de noţiuni, ci numai de termeni utilizaţi pe plan regional.

Vrăjile constituiau o tehnică individuală, cunoscută şi practicată de un anumit membru al colectivităţii, aparţinând unei categorii sociale specializate, cea a vrăjitorilor, un fel de elită. Credinţele şi superstiţiile

magice erau însă apanajul tuturor. Vrăjile se făceau rar şi numai în anumite cazuri. La serviciile vrăjitoriei nimeni nu apela decât atunci când avea nevoie de un sprijin cel puţin psihic, spre a izbândi în ceva, într-o acţiune cu efect pozitiv pentru solicitator sau negativ pentru duşman. Vrăjitorii erau deţinătorii unor cunoştinţe magice, dar – în acelaşi timp – şi creatori de formule magice. De aici şi proverbele: „Câte sate şi bordeie atâtea obiceie" şi „Câte babe, atâtea vrăji". În general gestul, ritualul; obiectul destinat vrăjilor erau foarte diferite. Acelaşi fenomen îl prezentau aşa-numitele formule vrăjitoreşti, în fapt rostirea de cuvinte cu caracter magic. O formulă nu putea fi preluată altfel decât „furata", adică prinsă pe furiş de către novice, care crea pentru fiecare caz în parte variante de descântec servindu-se de materialul stereotip al imaginilor intuitive. De multe ori, el recurgea la reproducerea în proză a acestor imagini, sub formă de povestire mitică liberă, atunci când nu avea resurse de versificare spontană. Din acest punct de vedere, unii cercetători au atribuit vrăjitorului şi calitatea de rapsod al poeziei, al versificaţiei magice. Un vrăjitor putea să reproducă fără încetare numeroase balade, colinde, legende, dar nu avea capacitatea să recite o poezie lirică. Se poate trage de aici concluzia că persoanele consacrate magiei trebuiau să posede o anumită structură psihică, un talent care le îndrepta mai mult spre genul epic şi mai ales spre cel dramatic. Iată de ce practica vrăjitorească putea fi nu neapărat moştenită de la un înaintaş, ci şi o „creaţie personală. Oricare vrăjitoare sau vrăjitor avea datoria să găsească soluţii magice în domeniul în care de-5 a de se pricepe, existând anumite specializări. Existau vrăjitoare care ştiau „să alunge ploile" şi „să aducă ploaia", „să depărteze bolile" etc. Unii vrăjitori acţionau e unul singur, iar alţii se serveau de ajutoare.

55

Se cunosc o mulţime de procedee vrăjitoreşti, a căror sistematizare ne permit descifrarea unor practici foarte vechi în istoria omenirii, în general şi a poporului român în special. Astfel, vânătoarea şi pescuitul erau odinioară

însoţite de practici magice. De pildă, când se pleca la vânătoare cu o armă nouă, aceasta trebuia trecută mai întâi prin foc. Apoi se ungea cu sângele primului animal doborât. Se mai credea că unii vânători aveau noroc prin faptul că dispuneau de vrăji sau că aveau spiriduşi. Spiriduşul era un obiect folosit de vrăjitori, căruia i se atribuiau, între altele, calităţi magice şi posibilitatea de a fi interpretul între puterile supranaturale şi vrăjitor. El era ţinut ascuns, fiind confecţionat din părţi de animale. Spiriduşul ca şi mătrăguna magică era un fel de amuletă aducătoare de avere. de succes în toate acţiunile, de noroc în general. Animalele care scăpau vânătorului erau catalogate ca fiind dotate cu „iarba fiarelor”. Despre „Iarba fiarelor” există o întreagă literatură, numeroase basme şi legende fiind presărate cu calităţile magice ale acesteia. O credinţă din Maramureş spune că Pintea Viteazul ar fi apelat la moaşa lui, o vrăjitoare, spre a-l fermeca şi a-i da iarba fiarelor”, ca să nu se prindă de el glonţul”.

Mătrăguna avea un loc aparte în folclorul vrăjitoresc. Ea era frecventă în vrăjile de dragoste, folosindu-se împreună cu hreanul. Mătrăguna se aducea din locuri întunecoase, din păduri, „de unde nu se aude cocoşul cântând şi pasăre ciripind şi nici pisicile mieunând”, adică de foarte departe. Procedeul aducerii mătrăgunei era complicat, existând mai multe variante, dar în general el decurgea astfel: două fete sau-două femei bătrâne se duceau la culesul plantei, pe nemâncate. Într-o anumită zi. În drum, spre locul de unde se culegea, nu vorbeau cu nimeni, ca nu cumva să le bănuiască intenţiile. Ajunse la pădure, acestea căutau planta spunând un anume descântec. Când o găseau, culegătoarele se dezbrăcau, goale, îngenuncheau, se plecau de trei ori până la pământ cu faţa la răsărit, o înconjurau apoi de trei ori. În tot acest timp făcând vrăjile cuvenit: 5. Mătrăguna era scoasă cu sapa şi culcată spre răsărit. În groapa formată prin dezrădăcinare se aşezau pâine, sare şi eventual un ban. simbolizând plata pentru mătrăgună „altfel nu-i de leac şi

se răzbună”. Groapa era astupată bine cu pământ. după care culegătoarele făceau trei plecăciuni spre. apus. În continuare, cele. două personaje se aşezau spate în spate, una cu „aia! a răsărit, alta cu fala spre apus. Cea de la

dus ridica mătrăguna şi o preda celeilalte. Ritualul scoaterii mătrăgunei era diferit în funcţie de scopuri. Exista, de pildă, scoaterea mătrăgunei pentru „măritat”, „dragoste”, ioc”» urât” pentru „lege”, „boală” şi chiar pentru moarte”. În vraja pentru fidelitatea iubiţilor sau a soţilor, femeile executau un anumit ritual făcut în cimitir. Asemenea manifestări pot duce la ipoteza existenţei unui cult magic al mătrăgunei în trecutul îndepărtat, ale cărei reminiscenţe au ajuns până la noi.

Folclorul magic la poporul român este imens, literatura etnografică actuală constituind doar o infimă parte din ceea ce însemnau odinioară credinţele în vrăji. Orice acţiune, indiferent în ce sferă de activitate se plasa, îşi avea tehnica ei magică. Existau vrăji pentru bărbaţi şi pentru femei, pentru diferite vârste şi îndeletniciri, pentru „bine” şi pentru „rău” etc. Erau vrăji pentru prinderea hoţilor, dar şi a hoţilor pentru a nu fi descoperiţi, pentru neveste pentru ca bărbatul să le fie credincios etc.

Fiecare vrajă avea şi antidotul ei, cunoscut şi aplicat numai la intervenţia vrăjitorului. Existau nu numai vrăji cu caracter individual, ci şi cu aspect colectiv, în această categorie funcţionând în special magia meteorologică. Prototipuri străvechi ale acestor practici magico-vrăjitoreşti sunt ritualurile pentru alungarea ploilor, risipirea norilor şi îmbunătăţirea timpului, unele transformate cu timpul în manifestări folclorice desfăşurate în întreaga ţară (Paparudele) ceea ce arată cu limpezime nu numai forţa de dăinuire a unor tradiţii desacralizate, dar şi impresionanta unitate culturală care a existat dintotdeauna în spaţiul carpato-danubiano-pontic. Fireşte, nu numai asemenea obiceiuri-folclorice vorbesc despre rituri magice. Colindele ce au ca temă vânătorească cerbul şi căprioarele, de pildă, se înfăţişează

cel mai elocvent ca reminiscenţe poetice ale unor străvechi ceremonialuri de iniţiere. În general, multe colinde laice sunt expresii ale practicilor magice. De asemenea, unele jocuri mimice cu măşti de animale sau cu personaje în travesti obişnuite de Anul Nou, ca şi altele cum sunt nunta ţărănească, derivă din străvechi practici şi rituri magice. „Brezaia”, cu cap de animal sau pasăre, cunoscută în Muntenia, cu tot cortegiul ei bizar de oameni mascaţi, de pildă, se leagă de vechile rituri dionisiace, având wigine tracică, în timp ce „Turca”, precum şi „Pluguşorul evocă practici ale magiei gesturilor, magiei de fecunditate şi magiei imitative.

Desigur, desprinderea din mulţimea imaginilor versificate şi a elementelor diverse depuse prin scurgerea timpului peste riturile şi ceremoniile magice străvechi este o operaţie extrem de dificilă şi nu de puţine ori o asemenea întreprindere duce pe cercetător la constatarea că un obicei care la prima vedere părea un rit magic arhaic să se dovedească a fi o creaţie folclorică destul *de* recentă. Sau, dimpotrivă, o versificaţie folclorică cu forme moderne să ascundă într-însa ecourile unor emoţionante procedee magice, cu valoare de document. Oricum, însă, există certitudini că majoritatea obiceiurilor româneşti de primăvară îşi trag originile din credinţele magice primitive şi unele” chiar din practicile de iniţiere sau vrăjitoreşti. Mihai Pop descrie sistematic şi doct asemenea manifestări folclorice în care pot fi recunoscute elemente ale gândirii şi tehnicilor magice, cum ar fi căluşul, obiceiurile legate de naştere, cele cu privire la schimbarea stării civile, de nuntă şi de moarte.

Printre credinţele magice, un loc aparte îl ocupă cea privitoare la fermecătoarele de mană. Noţiunea de „mană1 ** este comună unui mare număr de limbi de pe întreaga planetă, ceea ce dovedeşte atât uriaşa răspândire a unor credinţe, cât şi persistenţa lor de-a lungul mileniilor. Mana are în general sensul de forţă sau putere specială < – se manifestă prin efecte neobişnuite. Apariţia noţiunii e mană a avut loc probabil în condiţiile unor prefaceri şi eiâle, de

diferenţiere internă a colectivităţii umane în perioada stabilizării profesiunii de vrăjitor, a ocupaţiilor bir conturate de agricultor şi crescător de vite. Aceste stă sociale noi şi-au răsfrânt preocupările practice, concret* pe plan magic, prin care se căutau soluţii pentru rezolvarea unor probleme cotidiene sau pentru depăşirea momentelor de criză prin manipulări rituale, ca singură modalitate de înfruntare a fenomenelor şi naturii înconjurătoare Credinţa în spirite, în forţe enigmatice, a favorizat geneza conceptului de mană. În credinţa primitivilor, orice fiinţă sau obiect îşi avea mana sa. Un pom care dădea fruct; multe, un vânător care aducea acasă mai multe animal ucise, o armă mai eficace îşi datorau aceste calităţi mane ce se găsea în ele.

Legătura între magie şi noţiunea de mană este esenţială, mentalitatea primitivă neputând fi înţeleasă corect fără a desluşi rostul acestei relaţii. Mana despărţită de mă

— *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, Bucureşti, 1976.
** În literatura străină „mana".

58 *

gic nu are niciun sens, cu atât mai mult cu cât un concept atât de general, exprimând ideea existenţei unei forţe oculte, reprezintă punctul forte al manifestărilor umane străvechi. Prin mană, oamenii nu căutau să explice succesele sau nerealâzările lor, ci să le exprime. Iată de ce întâlnirea acestei noţiuni într-o limbă modernă arată cu certitudine existenţa în trecutul poporului respectiv a unor credinţe şi ritualuri magice. La români, folclorul păstrează extraordinar de viu un evantai bogat de manifestări care evocă acel străvechi concept de mană, desacralizat şi dezbrăcat de sensurile oculte avute cu mii de ani în urmă. Mai mult, sensurile manei la primitivii contemporani coincid uimitor.cu concepţiile existente până nu de mult la poporul român.

Sensurile manei în limbajul românesc sunt numeroase: ca boală a viţei de vie, ca nori de praf gălbui formaţi din polenul pădurilor de brad, ca spumă alb-

gălbuie ce pluteşte primăvara pe apele de munte, ca „ploaie cu soare”, ca „mierea câmpului”, „mana cerului” cu care se hrănesc albinele. Cel mai răspândit sens al manei era atribuit în credinţele populare româneşti substanţei alimentare, în special din grâu şi lapte, reflectându-se aici o consecinţă a îndeletnicirilor populaţiei carpato-danubiene. În niciun caz? ea nu reprezintă o influenţă biblică, această concluzie fiind sprijinită şi pe faptul că în textele ebraice, conceptul respectiv nu apare decât într-un singur moment, anume în acela al exodului poporului evreu, constituindu-se ca o explicaţie a supravieţuirii evreilor conduşi de Moise în pustiu, prin consumul de „mană”. Se pare că această mană a vechilor evrei ar fi fost grăunţele arbustului alhagi, din familia leguminoaselor, denumite în arabă chiar prin cuvântul de mană sau o altă plantă. Revelator este faptul că la poporul român sensurile manei sunt extrem de diverse, deosebindu-se calitativ de cele ale vechilor evrei. Mana însemna, la un popor de agricultori şi păstori prin excelenţă, n-ai întâi o calitate deosebită a griului şi a laptelui sau a câmpului, a vitelor. Abundenţa este calificată prin „câmp mănos”, „bucate mănoase”, „vacă mănoasă”. În afara griului şi laptelui, mana a constituit un atribut şi al altor substanţe alimentare: mană ca rod al viţei de vie, mana pomi-l!) r (fructelor) – mana albinelor (mierii) etc, Vechimea mare f (* rea mai impunătoare personalitate a *Vechiului*, *Testament*, stator al mozaismului, conducător şi eliberator al poporului evreu «ralU şi loj. islatn.

59

a concepţiei magice respective în folclorul românesc evidentă şi în ritualurile pentru conservarea manei.

Nu exista îndeletnicire care să nu-şi fi avut superstiţiile ei şi nicio superstiţie fără tehnica sa de magie, ca generatoare de acţiuni sau fenomene. Practici de magie albă l ca şi de magie neagră, au fost moştenite din vremuri străvechi, cum o dovedesc ceremoniile ieşirii la arat, la semă-lnat, ca şi la strânsul recoltei, în care se regăseşte arhaicul I cerc magic, reprezentat prin înconjurarea

plugului şi boilor de trei ori de către plugar (înaintea începerii lucrului), a colacilor şi coroniţelor folclorice.

Deosebit de pitoreşti erau manoperele vrăjitorilor de I mană. Aceştia erau cunoscuţi sub diverse denumiri, potrivit I zonelor geografice. În Transilvania şi Bucovina se numeau [strigoi, în Oltenia şi Muntenia – vrăjitori, în Banat moroi sau strigai, în Maramureş – boroscăi. Acelaşi sens! îl au şi denumirile de moroance, moroştence, moroniţe, moroande, mohoande, halele, pocitoare, slăbănoage, loajniţe, hârcoi, bombănitori, săgetători, stricători, lăutori ele.

Vrăjitorii de mană erau mai mult femei, de aici majoritatea denumirilor ca substantive de gen feminin. Se credea că vrăjitorii sau vrăjitoarele de mană puteau fi cunoscuţi chiar de la naştere, soroci ţi fiind chiar de moaşă.

Folclorul este plin de povestiri şi legende pitoreşti, evocând vrăjitoarele de mană, care – dezbrăcate – descântă şi „mulg" laptele vacilor de la distanţă, alungă norii de ploaie, „iau rouă", „fură Luceafărul", „aduc grindină şi foamete în lume". Altele leagă limba clopotelor, ca acestea să nu se mai audă, iau mana animalelor domestice etc. în unele povestiri populare vrăjitoarele de mană „zburau' pe un „cal de strigă", făcut dintr-un om sau călătoreai călărind pe limbi de meliţă, pe ştiubeie, cotoare de matur; ori pe alte obiecte. Exista credinţa naivă că vrăjitoarei pentru a putea zbura, îşi dădeau pe corp cu o unsoare specială, care le făceau mai uşoare.

În credinţele magice, când vrăjitoarele zburau sau erau în căutarea manei, corpul lor rămânea culcat acasă. Atunci era momentul să li se ia puterea, suficient fiind *ce*> trupul să le fie întors, astfel încât capul să stea acolo unde fuseseră picioarele. Drept urmare, când duhul vrăjitoare; se înapoia acasă, el nu mai găsea gura spre a intra în corp şi acesta murea.

Alte povestiri folclorice vorbesc despre puterea vrăjitoarelor de mană care era atât de mare. Încât şi demonii's

u t a ele. Se credea apoi că vrăjitoarele ar fi avut u d ţ la să se prefacă în diferite animale, mai cu seamă în pisici sau câini, de obicei cu blană neagră, dar şi în lupi, ai viţei, păsări, vulpi, păianjeni, roţi sau luminiţe care Cboară noaptea pe cer. Există şi alte povestiri care înfăţişează diferite modalităţi de a obliga vrăjitoarele să restituie mana. De pildă, unii băteau vaca lipsită de mană, zicând: „Eu nu bat vaca mea, ci bat pe acela care i-a luat laptele”. Atunci vrăjitoarea de mană trebuia să apară şi că aducă laptele spre a scăpa de ciomăgeală. Alţii îşi loveau în acelaşi scop sumanul sau fierbeau laptele de la vaca fără mană, după care îl băteau cu o crenguţă de zmeur spunând: „Nu bat laptele, ci pe acela care i-a luat mana”. Sau aruncau un ficat de vacă într-un furnicar, la marginea pădurii”, adăugând: „Eu nu arunc ficatul de vacă, ci pe al aceluia care mi-a luat laptele de vacă”. Şi-l lăsa acolo să-l mănânce furnicile. Se mai obişnuia a se lua o oală nouă cu un capac tot nou, fierbându-se în ea urină de la vaca fără lapte. În toate cazurile exista credinţa că vrăjitoarele de mană veneau repede să dea laptele înapoi. Potrivit vechilor superstiţii, vrăjitoarele ele mană erau conştiente de gravitatea faptelor lor, ştiind că după moarte vor deveni strigoi.

Tema vrăjitorului de mană era frecventă în practicile, credinţele, povestirile populare şi basme. Ele nu erau un simplu joc al fanteziei populare, ci ecouri difuze ale unor concepţii magice foarte vechi, care-şi aveau rolul lor bine determinat în viaţa omenească de odinioară. Metamorfozările vrăjitorilor în diferite animale nu pot fi decât urme ale relaţiei străvechi între mâna şi reprezentările de tabu şi totem. Chiar şi omonimele şi toponimele sugerează în cuprinsul lor ideea de mană. Unul dintre acestea este numele Manole, corespunzând, potrivit afirmaţiei unor autori, vechiului nume biblic Immanuel, cu semnificaţia „Dumne«u este cu noi”. Cercetările etnologice au atestat că numele respectiv nici pe departe nu are origine biblică, fiind – S fapt o creaţie carpato-danubiană. El aparţine legendarului Meşter Manole. a cărui baladă

circulă în întreaga 1 ei>insulă balcanică. Balada, capodoperă a poeziei populare romaneşti, relevă scenariul unui ritual magic arhaic al construcţiei, bazată pe „jertfă, în scopul transferului pu” era sufletului celui sacrificat în corpul construcţiei ce vlerria a fi ridicată. Poporul român păstrează, de altfel, un ” ieg panteon cu semnificaţie magică, desacralizată, prin

61

vitoare la construcţii, care confirmă existenţa din vremuri străvechi a conceptului de mană. De pildă, grinzile de 1$ temelia casei se numesc urşi (cu înţelesul manei transferate de la aceste animale puternice). Căpriorul, cu coarnele lui (vietate intrată în simbolistica magică încă din mezolitic) trecea mana sa în grinzile acoperişului (denumite căpriori), investindu-le cu forţă, spre a apăra casa împotriva furtunilor, ploilor, zăpezilor etc.

În orice caz, la români, prezenţa manei în folclor poate fi explicată în strânsă legătură cu interesele şi dorinţele oamenilor. Produs al subiectivităţii, ea a primit o formă cvasiobiectivă. – O trăsătură cu totul deosebită privind atitudinea populară faţă de mană şi în general faţă de-vrăjitorie o reflectă mulţimea de legende care înfăţişează omul ca o entitate mai presus de forţa magică. Întotdeauna *el* înfruntă forţele malefice şi le biruie nu atât prin putere fizică, ci cu ajutorul inteligenţei, isteţimii şi foarte adesea uzând de viclenie. Se întrevăd aici atât înclinaţia realistă a poporului, cât şi trăsăturile ritos morale ale sale, ca o moştenire din timpuri imemorabile.

În cele din urmă, obiceiurile folclorice relevând ritualuri străvechi, se constituie ca fapte culturale complexe, polivalente, lipsite astăzi în întregime de conţinutul lor magic, pe care poporul nu-l recunoaşte şi nu-l celebrează ca atare. Ele rămân simple tradiţii laice, cu o puternică încărcătură emoţională alimentată de o superbă prospeţime.

Ritualurile cu tentă magică păstrate de folclor sub forme uneori absconse reflectă de fapt străvechi acte de comunicare umană sub forma reprezentărilor mitico-

magice. Asemenea acte au avut o certă valoare psihologică sugestie (când se oficiau prin intermediul vrăjitorului) şi autosugestie (când indivizii erau convinşi că intră în legătură cu forţele magice). În orice caz, toate manevrele pendinte de magie erau privite cu suficient respect, îndătinându-se nu ca ritualuri religioase, ci ca modalităţi tehnice, menite să ajute individul în activităţile lui practice.

Procedeele, riturile, care compuneau spectacolul magic primitiv s-au pierdut pentru totdeauna. Dar acestea pot fi bănuite sau – parţial – reconstituite, prin cercetări multidisciplinare moderne. Desigur, concepţiile străvechi par astăzi cu totul bizare şi nu de puţine ori fără sens, lipsite de suportul realităţii. Dar aceasta o ştim acum, după sute de mii de ani de evoluţie şi experienţă

62

ană Iată de ce pentru acei oameni care au trăit eu mii mnţ în urmă se cuvine să avem toată consideraţia şi să observăm cu înţelegere credinţele lor naive. Nu cu ace-i aşi sentimente vom privi însă manoperele actuale de vrăjitorie, acţiuni iluzorii, fără nicio acoperire logică, dovezi lle ienoranţei crase şi oprimării.

5. Originea superstiţiilor

Superstiţia, aşa cum este ea definită filologic, apare ca o credinţă primitivă, bazată pe rămăşiţe ale magiei şi animismului, pe concepţii retrograde, neconforme cu nivelul cunoaşterii ştiinţifice, pe admiterea forţei spiritelor bune şi rele, a miracolelor, farmecelor, vrăjilor, semnelor prevestitoare, numerelor fatidice etc.

Originea, sursele care au alimentat superstiţiile, evoluţia acestora sunt cercetate temeinic de etnografie şi antropologie, care au realizări importante în acest domeniu, descoperindu-se sensurile unor credinţe iniţico-magice străvechi desacralizate. Încercând o sistematizare a producţiilor folclorice româneşti, mai cu seamă a acelora legate de muncile agricole, de schimbarea anotimpurilor, putem surprinde orizontul magic al acelor oameni care au trăit în paleolitic la poalele Carpaţilor. Este evident că

acest orizont se confunda cu cel al realităţii observate, înţelese de lumea văzută magic, aşa cum apărea ea la poporul român, până în urmă cu câteva decenii, fiind concretă, circumscrisă la cea în care trăia fiecare individ, în relieful şi natura înconjurătoare, în practica de zi cu zi.

— Se trage din vremuri străvechi, ale practicii magiei de vânătoare, superstiţia că persoane sau animale întâlnite în drum sau la plecarea în călătorie, adică „ce ies înainte”,» ce taie calea” au o anumită semnificaţie pentru rezultatul acţiunii. De pildă, exista odinioară convingerea că dacă cineva îţi iese în cale cu vase goale (cană. doniţă, ulcior ste.) acţiunea nu reuşeşte. Dar ea trebuia să aibă sorţi de izbândă atunci când vasele erau pline cu apă. Întâlnirea cu un iepure, cu o pisică sau „întoarcerea din drum” se socoteau ca „semne rele” fiind de asemenea reminiscenţe le magiei de vânătoare. În trecut vânătorii şi pescarii se temeau a fi întrebaţi unde se duc, în credinţa că o asemenea întrebare ar fi urmată de pierderea norocului

scontat de aceştia. Când se transporta un obiect magi persoana respectivă nu trebuia să se uite înapoi sau să fie văzută, ori să vadă pe careva, să vorbească etc.

În concepţia magică, născută probabil în mezolitic asemenea atitudini aveau ca scop evitarea dezlănţuiri forţelor supranaturale ostile, care trebuiau deci ocolite, păcălite, astfel încât acţiunile vrăjitoreşti să nu-şi piardă „puterile”. Tot urme ale credinţelor magice străvechi reprezintă superstiţiile legate de atitudini ireverenţioase faţă de elemente sau fenomene ale naturii, închipuite ca forţe supranaturale. De pildă, era oprit să se scuipe înaintea soarelui sau a vântului, a căror răzbunare se aştepta a fi extrem de dură în acest caz. Aşa-numitele locuri rele sau oprite, din credinţele populare, erau în realitate ecouri ale magiei. De pildă, superstiţia că aşezarea căciulii (sau pălăriei) pe masă şi pe-al ar fi semn rău, indicând boala sau moartea posesorului obiectului respectiv, ţine de magia tămăduitoare, ca şi de faptul de *p*. sta „pe urma” unui bolnav, ceea ce semnifica posibilitatea

contagiunii. Cimitirele, răscrucile, podurile, stâncile, peşterile, morile, casele părăsite erau numite „locurile rele”, bântuite de fiinţe demonice.

În aceste concepţii vom descoperi stratificări nu numai de practici magice, dar şi de experienţe. Astfel, pentru vânătorul din vremurile străvechi, apariţia unui om sau a unui iepure nu puteau însemna altceva decât neşansă în acţiunea sa, deoarece era absolut limpede că în zona respectivă nu se găsea nicio vietate. Din două motive: oricare drumeţ speria şi alunga vânatul, în timp ce iepurele fugea de celelalte animale. Apoi vraciul ştia, tot din experienţă, că atingerea unui om bolnav ducea la molipsire; tot astfel aşezarea de obiecte pe culcuşul unui suferind sau frecventarea, unor locuri în care au trăit indivizi bolnavi. Bineînţeles, vraciul nu putea avea nici *o* idee despre principiile medicinei, aşa cum sunt înţelese ele astăzi, dar el observa totul cu atenţie şi trăgea concluzii- Interdicţiile pe care le dădea, şi pe care toţi le respectau, rezultau de aici şi, evident, ele se dovedeau corecte.

Basmele româneşti conţin episoade fantastice, populate cu zmei şi zâne, fiinţe cu puteri magice, care duc *o* viaţă apropiată de cea umană. Altele primesc puteri sau forme supranaturale cum sunt pricolicii şi vârcolacii, dar mai cu seamă şolomarii. Potrivit credinţelor populare °

tă

Jomarii sunt persoane care merg călare pe balauri şi poar

64

ploile şi furtunile după bunul lor plac. Ei „au învăţat” meseria lor sub pământ sau într-o peşteră timp de şapte – ni în ce priveşte pricolicii şi vârcolacii aceştia ar fi, conform superstiţiilor, oameni vii sau morţi care se prefac noaptea în lup sau în câine, dându-se peste cap de trei ori, pricinuind rele celor pe care îi întâlnesc. Puteri nefaste au şi alte fiinţe imaginare cum sunt ielele, închipuite ca ni-te zâne frumoase, dar stricătoare. Există apoi „muma pădurii” personaj cu puteri miraculoase şi aspect înfricoşător, simbolizând elementul rău.

— Toponimia românească este bogată în evocări magice, păstrate de popor: „Valea zânelor” (Bucegi), „Peştera zmeilor” (la izvoarele Someşului Cald), „Ochiul pământului” (în şesul Cricăului) etc.

Timpul, văzut prin prisma magiei era şi el prezent în tradiţiile populare româneşti. De pildă, practica descântătoarelor prevedea ca „apa neînceputǎ” să fie luată de la izvor înainte de răsăritul soarelui şi pe nemâncate. Descântecele pentru „căşunătură”, de asemenea nu trebuiau să se facă după răsăritul soarelui. În zorii zilei se făceau descântecele de dragoste şi scăldatul în rouă (pentru sănătate) – ca magie tămăduitoare. În schimb, imediat după asfinţitul soarelui începea timpul rău, în care demonii şi vrăjile vătămătoare îşi desfăşurau acţiunile nefaste. De aici o serie de precauţii magice care astăzi par cu totul bizare, fără noimă: nu se împrumuta nimic din casă (ca să nu se ducă norocul), nici chiar gunoiul nu se scotea afară (spre a nu avea pagube prin efectul vrăjilor). De asemenea, seara nu se aducea apă în casă, fără a se arunca în ea un tăciune aprins sau a se sufla în vas de trei ori, ca pavăză împotriva eventualelor acţiuni vrăjitoreşti potrivnice. În general oamenii credeau că orice acţiune era periculos a fi întreprinsă noaptea în afara locuinţei, spaţiul fiind străbătut în concepţia lor de fiinţe supranaturale: zmei, iele, pricolici, vrăjitori, strigoi etc, care puteau cauza numai nenorociri. Ivirea zorilor, vestită de cântatul cocoşilor, era momentul dispariţiei acestora. O singură excepţie se cunoaşte: în asfinţit se recomanda doar începerea semănatului, imediat după culcatul păsărilor, aruncându-se boabele cu ochii închişi, „pentru ca zburătoarele să nu vadă seminţele şi să nu mănânce holda”.

Asemenea reminiscenţe de ritual magic au dat naştere la multe povestiri populare, care încântă prin savoarea lor, ca povestirea lui Vasile Zaiu din Băişoara, în anul 1940 j

65

„Un şogor de-al meu s-a sculat sară în casă şi o văzut

o capră la fereastră. El o gândit că-i dracu’. Omu a luat săcurea şi o ieşit afară la uşă şi iacă aci pe pomol o dat cu săcurea şi i-o tăiat capu’. Dimineaţa o văzut că-i capra vecinului”. De unde se pot observa nu numai concepţiile magice ale satului românesc de acum câteva decenii, dar şi modul neînfricat în care omul simplu ştia să înfrunte puterile demonice.

Tot ce se întâmpla în timpul nopţii avea o dublă semnificaţie: una pozitivă, adică cea care urma ordinea naturii şi o alta magică. Mişcarea unei crengi, o lumină necunoscută, strălucirea cerului erau interpretate în primul rând în sens magic, explicaţia naturală fiind cel mai adesea ignorată.

Timpul nopţii era cel al vrăjilor. Vrăjile de dragoste, ca de pildă culegerea mătrăgunei, se produceau, cum s-a arătat, după un anumit ritual. La fel şi florile de ferigă se căutau în noaptea de Sânziene de către vrăjitoare, care luau mana holdelor. Luatul manei se făcea tot înainte de răsăritul soarelui. În general manoperele de magie neagră se desfăşurau noaptea.

Dacă noaptea îşi avea regulile ei magice, tot astfel zilele săptămânii cunoşteau o sumedie de oprelişti, variind de la o colectivitate la alta. De pildă, se obişnuia să nu se scoată gunoiul din casă lunea (ca uliul să nu mănânce păsările domestice). De asemenea nu se împrumuta nimic lunea, marţea şi vinerea (ca să nu fie pagube în casă). Miercurea şi vinerea nu se prindeau boii întâia oară la jug şi în aceleaşi zile nu se cocea pâine (căci lua cuptorul foc). Exista, de altfel „o regulă transmisă din femeie în fe

— Sânzienele (Drăgaică) sunt celebrate prin tradiţie la 24 iunie, sărbătoarea populară marcând coacerea grânelor. Ceremonialul, care aminteşte un vechi ritual magic, avea în trecut mai multe momente: fetele din sat alegeau pe cea mai frumoasă dintre ele, o numeau sânziană, după care o petreceau la câmp cu alai o împodobeau cu cunună bogată de spice legate cu panglici colorate, iar lor îşi puneau coroniţe din flori albe de sânziană (Galium mollogo) sau galbene de drăgaică

(Galium verum), îi dădeau o cheie simbolică a hambarelor, apoi se înapoiau toate în sat, cântând şi chiuind. Ajunse în sat, sânzienele aruncau coroniţele lor peste case sau le puneau la streaşină spre a juca, în final, dansul sânzienelor, înşirate una după alta. Probabil ceremonialul era cândva mult mai complex, fiind presărat şi cu alte dansuri, aspect relevat de expresia populară „a sări (juca) Drăgaică", cu sensul de a ţopăi nebuneşte.

mele. sub formă de cântec, cu tentă evident magică: „Vinerea iar nu torc, /Nu fac pline şi nu spăl. /Nu spăl lunea, joia şi sâmbăta. /Marţea şi miercurea nu fac leşia".

Timpul, în viziunea omului dominat de credinţe magice, era o înşiruire de zile bune şi de zile rele (faste şi nefaste), sărbătorile marcând momentele esenţiale ale anului, legate îndeosebi de schimbarea anotimpurilor şi fazele muncilor agricole. În mentalitatea magică, spre pildă, în prima zi a anului se putea afla tot ce se va petrece până la sfârşitul acestuia. De aici rezultă vechile obiceiuri de Anul Nou, începând cu cele din noaptea de 31 decembrie. Atunci fetele îşi ghiceau, ca să vadă dacă se vor mărita, nu se închideau uşile şi nu se dormea pe întuneric (ca să intre norocul în casă). Bărbaţii spărgeau cepe. prorocind în foile lor. cum va fi vremea – uscată sau ploioasă. Roşeaţa cerului, gerul, zăpada din ziua de Anul Nou aveau şi ele rosturi de magie meteorologică, „prevestind" belşugul, bucuria, sau nenorociri în cursul lunilor viitoare. În ziua de Anul Nou se soroceau pomii nerodiţi, iar animalele „vorbeau între ele despre soarta stăpânilor". Credinţe magice stau ascunse în sărbătoarea de Arminden, vestitoarea primăverii, în credinţele legate de Rusalii şi multe altele.

Legăturile cauzale între fenomenele naturale şi anumite întâmplări erau explicate în maniera naivă a magiei. Astfel; când cânta ţarcă, ţipa cucuvaia sau o găină „cocoşea" se credea că se vestea ceva de rău. La fel când se bătea ochiul drept, când urla câinele, când se visa porci, înflorirea pomilor a doua oară, eclipsele şi cometele erau

luate drept prevestiri ale unui război sau ale morţii. Evident, teama de nenorociri, nesiguranţa zilei de mâine, frica faţă de fenomenele naturii, ignoranţa au generat asemenea concepţii, fără nicio bază reală.

Practicile puerile de odinioară par lipsite de rost acum, când ne ajung sub forma superstiţiilor, în care doar naivii mai pot crede. Dar în vechime descântecele, vrăjile erau considerate drept mijloace pentru rezolvări posibile ale unor situaţii acute. Tehnica acestor practici apărea, doar cu câteva decenii în urmă, foarte diversă şi ea avea, fără îndoială, un caracter şi mai amplu în trecutul îndepărtat. Un element interesant îl constituie aici aşa-numita dozare a ritualului vrăjitoresc, constând în repetarea descântece

67

lor conform unei anumite ordini, adăugarea de noi versuri ia fiecare tură de recitări magice etc. Astfel, în magia tămăduitoare se obişnuia ca şapte femei bătrâne să postească o zi pentru a determina însănătoşirea unui bolnav. Se postea, de asemenea, nouă marţi (de luni până în seara de marţi, când se iveau stelele), „ca să se împlinească ceva”. Apoi, pentru ca descântecele să aibă eficacitatea dorită ele erau repetate de mai multe ori, în general de trei, şase sau nouă ori. Unele vrăjitoare considerau „de leac”, deci eficace, doar a noua repetare. Altele pretindeau dimpotrivă că vindecarea vine de la toate cele nouă descântări luate la un loc, deci de la fiecare în parte. Spre deosebire de acestea, exista şi părerea că doar una din cele nouă repetări este de leac, dar care anume nu se ştia. Procedeul repetărilor ss explică, de regulă, prin credinţa în proprietatea magică individuală a anumitor numere, în special trei, şase şi nouă. Valoarea magică a numerelor se întâlnea şi în diferite ocazii independente de timp, cum ar fi – de pildă – persoanele care trebuiau să îndeplinească o acţiune magică: şapte femei bătrâne, şapte popi, trei copii. Sau numărul obiectelor pentru ritual: nouă cărbuni, unsoare de nouă feluri, apă din şapte izvoare etc. în descântece sunt adesea invocate fiinţe magice al căror

număr este nouă sau nouăzeci şi nouă.

Prin urmare, unele numere primesc în concepţia magică o individualitate proprie, fiind dotate cu puteri speciale, transmisibili obiectelor, fiinţelor şi acţiunilor care le folosesc. În mentalitatea populaţiilor primitive studiata de etnologi, credinţa în valoarea magică a numerelor este puternică, ceea ce poate indica rolul deosebit al dozării în cadrul ritualurilor magice în trecutul îndepărtat al omenirii. *

Sigur că omului modern, familiarizat cu datele ştiinţei, nu-i vine greu să înţeleagă că viaţa este un proces de desfăşurare a timpului biologic, ea decurgând în ritm ascendent şi descendent, că planta, un animal, oricare fiinţă, cât de mică sau mare, se naşte, se dezvoltă, atinge maturitatea deplină, un apogeu biologic, după care începe să moară treptat. Acesta nu mai este, azi, niciun mister, fenomenul fiind dovedit de ştiinţă. În gândirea magică însă, viaţa apărea altfel. Ea era formată dintr-o succesiune de mo

mente deosebite, atât structural cât şi calitativ, care trebuiau celebrate prin ceremonialuri rituale specifice.

Populaţia pretracică, apoi tracii şi geto-dacii au privit viaţa în acelaşi spirit magic. Cum gândeau acei oameni de demult ne vorbeşte mulţimea de obiceiuri, odinioară cu caracter mitico-magic, păstrate în folclorul românesc.

Cel mai important moment din viaţa unui individ era considerat, cum este şi logic, naşterea. Acţiunile magice menite să slujească viitorului copil începeau chiar din timpul sarcinii femeii, care trebuia să respecte o serie de prescripţii, de indicaţii tabu, menite a împiedica transmiterea unor defecte asupra fiinţei din pântecul său. De aceea, gravida care vedea un om urât, sau un animal pocit, trebuia „să-şi aducă aminte” de starea în care se afla pentru ca nu cumva copilul să semene cu fiinţele văzute de ea. De asemenea, nu avea voie să pună mâna pe flori şi apoi pe trup, „ca să nu aibă copilul pete”; să nu dea cu piciorul în câini şi pisici „că va face copilul cu păr pe trup”

şi altele. În cazul în care uita sau încălca interdicţiile, numai descântătoarele puteau să-i vină în ajutor. Însă, când o gravidă zărea un om frumos, ea trebuia să-i calce pe urmă, zicând: „Calcu-ţi urma, / iau-ţi forma, / pruncul meu / în chipul tău!”

În timpul naşterii existau, de asemenea, tot felul de indicaţii magice: uşile să stea încuiate „ca să nu poată nimeni fermeca pe noul născut”; copilul să se nască pe un obiect oarecare „că atunci pe ce gândeşte se împlineşte”; să nu fie nimic încuiat sau înnodat în odaia de naştere şi să nu ştie nimeni în sat că pe femeie au apucat-o durerile facerii „că naşte mai uşor”.

Ritualurile continuau şi după naştere: copilul era scăldat în apă cu flori „ca să fie frumos”, înainte de a fi trecut prima oară la sân i se dădea apă de pe un clopot „să-i cânte gura frumos”, în leagăn i se puneau diferite obiecte de fier „pentru a depărta spiritele rele”. Contra „deochiului se anina ceva roşu. Alte credinţe de origine magică se refereau la tăierea buricului, aruncarea „casei copilului1 (placenta), a scaldei (apa de la baia copilului) etc. Un singur substrat corect puteau conţine asemenea practici venite d-n adâncurile trecutului omenesc, anume concepţia că încă de la naştere trebuie vegheat asupra formării omului, deoarece atunci i se urzeşte întregul fir al vieţii. Trebuie

menţionat aici că în concepţia magica, oricare om fi cursul vieţii prestabilit de ursitoare.

Perioada magică a copilului avea o durată de şase săptămâni socotite de la naştere. În acest timp se luau toate măsurile pentru ca spiritele rele să nu facă pruncului vreun rău ori să-l schimbe cu altul. În concepţia respectivă mama trebuia să nu stea niciodată cu spatele la copil sau să doarmă altfel decât cu faţa la el „pentru ca zmeoaicele să nu îl fure”. Din aceleaşi considerente se puneau în leagăn un căţel de usturoi, fier şi o mătură. Dacă pruncul se îmbolnăvea, repede i se schimba numele, în credinţa că astfel se năştea o altă fiinţă, care nu avea boala celei

precedente. Tot în legătură cu primele momente ale vieţii existau şi alte reguli magice, toate ilustrând reguli de iniţiere străvechi, menite să fixeze în mintea viitoarelor mame, sub formă de precepte, cerinţe necesare ocrotirii foarte atente a copilului.

Practici magice străvechi a existat şi în legătură cu căsătoria. De altfel, acest moment solemn era precedat în satul românesc de vrăji pentru ursit şi dragoste, iar celebrarea căsătoriei era însoţită de multe manifestări cu caracter magic, care nu respectau ritualul religios, în ideea naivă că astfel se vor putea determina şansa conjugală, buna înţelegere între soţi, bunăstarea viitoarei familii, naşterea a cât mai mulţi copii. Înmormântarea cuprindea, de asemenea, elemente magice „pentru împăcarea sufletelor morţilor cu cei vii", dar mai cu seamă pentru a-i feri pe cei în viaţă de urmările eventualei transformări în strigoi a defuncţilor.

Magia a constituit în trecut o tehnică, a cărei lipsă în activitatea umană era odinioară de neconceput. Ea era prezentă nu numai în momentele esenţiale ale fiecărui om, ci şi în procesul muncii. De pildă, agricultorul ieşea la semănat, deci efectua o muncă, dar el însoţea acest travaliu cu un anumit ceremonial menit să „apere" efortul

— Ursitoarele sunt personaje din mitologia românească, investite cu puteri supranaturale de a orândui destinul noului născut. Conform credinţelor populare, ursitoarele, în număr de trei până la nouă, sunt înfăţişate ca fecioare purtând la brâu o furcă şi torcând un fir. Lungimea firului indică şi pe cea a vieţii, înainte de a hotărî soarta cuiva, ursitoarele se sfătuiau asupra a ce urmau să dăruiască: frumuseţe, urâţenie, bogăţie, sărăcie, glorie, nimicnicie etc, Se considera că un copil la căpătâiul căruia ursitoarele nu s-au înţeles asupra destinului lui va avea o viaţă zbuciumată.

70

— U cum era acela, amintit anterior, de a arunca cu ochii închişi pe ogoare primele seminţe. O astfel de atitudine magică s-a născut, evident, din observaţia că

păsările, prin atacul lor asupra ogoarelor sunt capabile a micşora recolta. Corelată cu conştiinţa că în întuneric şi cu ochii închişi văzul nu mai este eficace sau dispare, această observaţie a dus la practica de magie imitativă, în speţă însămânţarea ogoarelor în timpul nopţii. Mai practică ar fi fost instalarea unor momâi, dar asemenea mijloace se vor inventa mult mai târziu, tot ca urmare a observaţiei comportamentului păsărilor.

În aceeaşi categorie de manifestări intra obiceiul ca ouăle puse la clocit să aibă nume feminine (ca să iasă puicuţe).

Tot din perioade străvechi a ajuns până la noi obiceiul superstiţios al libaţiilor, adică umplerea unei cupe cu vin, apă sau lapte, gustarea conţinutului, apoi vărsarea acestuia în semn de omagiu adus unor forţe supranaturale. Gestul, în parte transformat, s-a păstrat, de regulă, la ceremoniile funerare populare, ca şi în tradiţionala închinare a paharului, la oricare petrecere.

De asemenea are o origine mitico-magică superstiţia că vărsarea solniţei şi împrăştierea sării constituie un semn al unei viitoare supărări. Sarea avea în trecut un preţ enorm, utilizată fiind şi ca obiect de schimb, la unele populaţii, datorită greutăţii procurării ei. Romanii îşi plăteau soldaţii şi în bulgări de sare, de unde şi denumirea de salariu (lat. salarium – soldă, salariu). La geto-daci, potrivit cercetărilor-efectuate de D. Nicolăescu-Plopşor, sarea constituia obiect de ofrandă, ea fiind depusă la altare în vase special confecţionate (fructiera dacică). În asemenea condiţii risipirea sării putea să nu declanşeze iritarea? Ceea ce nu se mai justifică astăzi.

Enunţarea şi explicarea exhaustivă a superstiţiilor este dificilă chiar în cuprinsul unei lucrări ample, cu atât. mai mult efortul devine imposibil într-un eseu succint. În orice caz, pentru omul modern, superstiţia – cunoscută fiind ca un ecou al unor credinţe străvechi, al căror sens iniţial s-a pierdut, prin desuetudine şi desacralizare – nu poate avea decât valoarea unui produs folcloric, rezervat studiului etnografiei, antropologiei, istoriei religiilor. Este

clar că atâta vreme cât se cunosc sursele, geneza, evoluţia şi involuţia credinţelor care au dus la apariţia diferitelor

71

concepţii obscurantiste, atitudinea superstiţioasă nu se mă justifică în timpurile noastre.

Cercetarea ştiinţifică actuală demontează, piesă e piesă, toate aşa-zisele ştiinţe oculte, de la divinaţie (ghicitorie), până la spiritism şi magia albă, arătând că aceste. se sprijină pe superstiţie, pe care o alimentează în acelaşi timp.

Ştiinţa a dovedit cu deplină forţă că stă în puterea omului să aprofundeze cunoaşterea legilor naturii, să investigheze mai temeinic materia, să pătrundă în tainele cel; mai ascunse ale vieţii. Nu există niciun domeniu în care ştiinţa să nu aibă acces şi mai ales să nu rezolve problemele cunoaşterii. De acest context, superstiţiile care nu au'ale o legătură cu realitatea, cu experienţa concretă a umanităţii, se detaşează ca un produs anacronic, de origine mistică, fără argumente cât de cât justificatoare. În faţa prestigiului ştiinţei, a puterii raţiunii, orice gest superstiţios. dincolo de încărcătura sa antagonică, apare ca o expresie a ignoranţei şi nu numai atât, ci şi ca formă penibilă de respingere a valorilor gândirii umane, a produselor raţiunii obţinute cu uriaşe sacrificii de-a lungul îndelungatei istorii a omenirii.

II.

Divinaţia.

1. De la magie la şarlatanie

Cele mai vechi informaţii scrise despre magie datează de 6.000 de ani, provenind din Egipt şi Mesopotamia. Documente din perioade mai apropiate, grecorornană, vorbesc despre practicile magicienilor, care nu mai sunt identice cu cele mitico-magice primitive, deşi poartă vizibil amprenta acestora. Vrăjitoria este confundată cu un ritual oarecare. La mezi **, de pildă, magii constituiau o castă deosebită, aceştia ocupându-se cu astronomia, medicina şi ghicitul. Toate ştirile vechi sunt de natură să indice faptul indubitabil că practicile magiei

au fost preluate de religie. În localuri consacrate zeilor, preoţii efectuau ceremonii şi ritualuri, în fond magie, ajutându-se de procedee obişnuite acesteia: extaz, dans, cântec, incantaţie etc, dar şi de trucaje, de anumite dispozitive şi mecanisme, prefigurând procedeele iluzionismului, capabil să uimească mase întregi de oameni şi să-i facă să considere scamatoriile drept miracole.

În acest stadiu, casta sacerdotală va inventa o mulţime de legende, încercând să justifice preluarea practicilor magice de către religie. Astfel, ca fondator al magiei va fi decretat, la greci, zeul Hermes, care l-a ajutat pe Ulise să învingă vrăjile Circei. Alte povestiri mitologice înzestrează de asemenea cu puteri de vrăjitor diferite divinităţi. Le

— Din divinatio (lat.), prevestire, ghicire. Categorie de practici Gagice, oculte, superstiţioase efectuate pentru ghicirea viitorului. ** Triburi indo-europene care în secolul VIII î.e.n. au întemeiat statul Media (Iranul de Nord).

gende cu caracter biblic vor conferi titlul de ctitori ai magiei lui Seth, al treilea fiu al lui Adam şi Eva, ca şi lui Cham – al doilea fiu al lui Noe –, iar persanii îl vor considera drept creator al magiei pe profetul lor Zarathustra. Dar, cercetările atestă că, iniţial, tipul evoluat de magie-religie, aşa cum se observă el în antichitate, apare mai întâi în India, nu în Orientul Apropiat sau în Europa. Magii indieni se dedicau studiului naturii şi filosofiei. Observatori meticuloşi ai tuturor fenomenelor care li se ofereau privirilor ei se străduiau să descopere cauzele acestora, fiecare fenomen fiind înregistrat în anale şi analizat comparativ. Această activitate, bazată pe observaţii şi date logice, ar putea fi considerată un început de ştiinţă.

Din India, noul tip de magie va trece la chaldeeni unde era folosită în scopuri practice având ca obiect, pe de o parte» cunoaşterea vegetalelor, mineralelor şi metalelor, iar pe de alta, precizarea diferitelor fenomene climatice şi duratei sezoanelor agricole, fiind prin aceasta o

precursoare a meteorologiei. Manoperele magice ale chaldeenilor se vor transfera apoi la egipteni, popor extrem de credul şi superstiţios, unde vor fi acaparate de clasa sacerdotală. Preoţimea egipteană, făcând un mister din cunoştinţele sale, se va transforma astfel, de-a lungul unei îndelungate perioade, în unică depozitară a progresului uman, cu scopul bine conturat de a domina poporul şi a contrabalansa puterea militară regală.

Un rol deosebit a jucat magia în tradiţia ebraică. Cărţile sfinte ale evreilor sunt presărate cu tot felul de aluzii la magie, la practici aduse din trecutul îndepărtat al omenirii, înveşmântate în forme rituale.

În orice caz, magia era privită în Orient cu un anumit respect, atitudine care răzbate şi în literatura religioasă creştină. Antichitatea europeană, mai raţională, va vedea într-un mod diferit vrăjitoria, detaşând-o oarecum de religie, spre a aureola, cu calitate de mag, unele personalităţi ale gândirii. De pildă, pentru grecii antici, Orfou, poetul şi muzicantul legendar, fiu al regelui trac Oia-gros, ce îmblânzea cu lira sa fiarele şi urnea arborii din loc.

— În Evanghelia după Matei se menţionează că, la naşterea pruncului Iisus, magi de la Răsărit au venit călăuziţi de o stea, aducând cu ei daruri scumpe: aur, smirnă şi tămâie. Printre aceşti magi s-ar fi aflat însuşi Baltazar (numele biblic al lui Nebonid, ultimul rege al statului chaldeo-babilonian, care a domnit între anii 555 – 539 î.e.n., fiind detronat de Cyrus II. care a adoptat şi titulatura de rege al Babilonului).

74

el – a un magician. Dar şi Homer, Pitagora, Platon, Lycurg, Calisthene şi alţii, care călătoriseră în India, Chaldeea şi Egipt, treceau drept iniţiaţi în magie şi propovăduitori ai cunoştinţelor căpătate în timpul voiajelor. Lumea romană era plină şi ea de magicieni. împăratul Domiţian avea mai mulţi magi în anturajul său, în timp ce Adrian a încercat să lupte, cu vrăji, împotriva vrăjitorilor. Marc-Aureliu se afla permanent însoţit de

astrologul său Arnuphis, egiptean de origine, pe care îl consulta asupra sorţilor actelor sale. Alexandru-Sever va institui cursuri publice de astrologie; Diocleţian credea cu putere în profeţiile unui druid*, adus de el special la Roma pentru a face oficiul de ghicitor, iar împăratul Constantin, înaintea convertirii sale la creştinism, a făcut jertfe după ritualurile magice. Spiritul caustic al romanilor nu ierta excesele. În practicarea magiei. A rămas astfel cunoscută întâmplarea anecdotică a tatălui împăratului Caracalla, care, înnebunit de moda prorocirilor, s-a căsătorit cu o femeie urâtă, rea şi cicălitoare numai pentru faptul că oracolul din Cumes îi prevestise acesteia că se va mărita cu… stăpânul lumii, credulul sperând că el va fi acela, în urma însurătorii. Oracolul s-a dovedit însă mincinos. În imperiul. roman, magia a cunoscut secole de-a rândul o mare dezvoltare. Oraşele şi satele erau pline de ghicitori şi vrăjitori. Fiecare localitate îşi avea statuia sa, copacul său, grota sa miraculoasă şi nu exista individ care să nu poarte mereu asupra lui un talisman. Magia servea ca bază tuturor ştiinţelor incipiente în acea vreme şi chiar medicina nu era decât o adunătură de formule enigmatice. Medicul Xenocrate din Aphrodisium, de pildă, a alcătuit un tratat al artei vindecării bolilor, în care recomanda incantaţiile şi amuletele ca remedii în diferite maladii. Persoanele cărora li se furau – obiecte recurgeau mai repede la vrăjitori şi ghicitori, decât la magistraţi, pentru a prinde hoţii. În sfârşit, împăraţii, generalii, persoanele cu funcţii în imperiu se adresau cu regularitate ghicitorilor, pentru a afla de la aceştia destinele ţării. Boala – adică practicarea magiei – a ajuns la un moment dat atât de gravă, încât au început a fi făcute tot felul de sacrificii umane sălbatice, inclusiv tăierea de Prunci pentru a se ghici viitorul în măruntaiele lor. Au fost secole de barbarie, dominate de fanatism şi superstiţie, în care magia degenerase într-un delir al înşelăciunii, servind ambiţiilor castei preoţilor.

— Preot celt.

Alterarea magiei, specifică antichităţii europene, a devenit vizibilă încă din secolul VII î.e.n. Sub presiunea continuă, masivă a cererii de manopere vrăjitoreşti, tagma magilor creşte din punct de vedere numeric, îngroşându-şi rândurile cu tot felul de persoane avide după câştiguri uşoare şi rapide. Nici pe departe ei nu mai profesau vechile ritualuri magice, ci doar trucuri facile. Asemenea „magi”, ocupaţi cu ghicitoria, astrologia, tămăduirea bolilor etc, făcându-şi singuri reclama că posedă, cheile ştiinţelor oculte, că stăpânesc arta miracolelor şi ascunzişurile destinului, vor reuşi în final să treacă în ochii vulgului ignorant „pe care-l uimeau cu tertipurile lor, drept. persoane privilegiate de zeităţi, pentru care nimic nu era imposibil.

Triumfând impostura, arta iniţială a magilor îşi pierdpuritatea, inocenţa sa primitivă, devenind o grosolană adu natură de manopere iluzioniste, formule bizare, gestur actoriceşti şi practici superstiţioase. Degenerarea magie în şarlatanie a trezit reacţia unor fildsofi ai antichităţii. Democrit (460 – 370 î.e.n.), figură remarcabilă a timpului său, care a învăţat la şcoala magilor, în scopul căpătării unor mai profunde cunoştinţe de istorie naturală, s-a angajat primul în lupta deschisă, publicând lucrări împotriva ghicitoriei, demonstrând contrafacerile acesteia, menite a prosti mulţimea. Lucian (120 – 180 e.n.), în pamfletele sale *Dialogurile zeilor şi Dialogurile morţilor*, supune ghicitoria unui atac frontal, lucid şi ferm, bazându-se pe o fină observaţie. Cu toate aceste luări de poziţie, profesiunea de magician, fiind foarte bănoasă, atrăgea, firește, numeroşi tineri, amatori în a deprinde tainele ei. Marea majoritate a acestora frecventau magii bătrâni, ca novici, nu cu scopul de a cunoaşte fenomenele-naturii, metalele şi plantele, obiectivul iniţial, de căpătâi al magiei, ci de a învăţa pungăşiile divinaţiei, deoarece acestea erau cele care aduceau profiturile meseriei. Curând, divinaţia ajunge o categorie aparte a magiei, bine conturată şi, la rândul ei, se va divide într-o gamă din ce în ce mai largă de variante.

Chaldeenii au fost cei dintâi care au trecut la o asemenea departajare a divinaţiei. Într-atât de mulţi erau ghicitorii chaldeeni şi atât de dispersaţi, încât numele poporului lor devine în întreaga lume antică sinonim cu divinaţia. Sub domnia lui Nabucodonosor II (605 – 562 î.e.n.) existau patru categorii de magicieni: khartuminii – fermecători, posedând exclusiv dexteritatea de a fascina eu ochii

şi de a produce iluzii fantasmagorice; asafinii-tălmăcitori de vise; khasdinii – ghicitori în aştri şi meskhafinii vrăjitori care utilizau droguri preparate din ierburi veninoase, sânge, cadavre şi tot felul de materii dezgustătoare. Primele trei categorii de magi erau considerate ca fiind de elită, onorante. Asafinii, de pildă, erau consultaţi de faraoni, în timp ce khasdinii erau chemaţi să dea sfaturi în problemele majore ale cetăţii. Fiecare rege îşi avea, de fapt, astrologul său, personaj devenit foarte important în stat. Pe vremea lui Moise, khartuminii erau extrem de pricepuţi şi de abili, trucurile lor semănând perfect cu iluzionismul, ei posedând şi tehnica hipnotismului. Însuşi Moise deţinea puterea de a hipnotiza, dexteritate învăţată de la doi magicieni ai faraonului.

Clasa sacerdotală, indiferent de religia căreia îi aparţinea, accepta şi ea diferitele forme ale magiei, aşa cum s-au afirmat ele în anumite etape ale dezvoltării, făcând însă distincţia între divinaţie şi vrăjitoria negativă, fără a le repudia însă în vreun fel.

2. Ghicitoria în antichitatea greco-romană

Epidemia ghicitoriei a străbătut Orientul antic spre a acosta pe ţărmurile Europei, contaminând regii, filosofii, comandanţii de oşti, ca şi masele largi. Divinaţia şi vrăjitoria făceau casă bună, alături de alte asemenea domenii oculte, dezvoltându-se, contribuind la sporirea credulităţii generale, a superstiţiilor.

Cel mai vestit ghicitor al antichităţii greco-romane a fost Tiresias, fiul lui Chariclo, pe care Pindar l-a

supranumit „sublimul interpret al zeilor”, formulă care arată acceptarea ghicitoriei ca formă de aflare a destinului prin voinţa divinităţilor (pe căi directe), dar şi pătrunderea tot Piai pronunţată în gândirea religioasă a acestei posibilităţi iluzorii de cunoaştere a viitorului. Tiresias a cunoscut de două ori celebritatea în faţa contemporanilor săi. Mai întâi Prin modul în care ghicea, apoi prin faptul că era hermafrodit, amănunt ce a stat la baza unei legende, mult gustate pe atunci. Tiresias – se spunea – a fost rugat de către Jupiter şi Junona să indice cui îi place mai mult căsătoria, bărbatului sau femeii? ghicitorul, în corpul căruia erau reunite ambele sexe, a mărturisit:

77

„Femeia îl face pe bărbat să creadă că el ar dori mai mult căsătoria”. Junona, supărată de acest răspuns, l-g blestemat să rămână orb. Dar Jupiter, pentru a-l consola pentru teribila nenorocire, i-a dăruit arta ghicitului şi o viaţă de câteva secole.

Alte legende îi conferă ghicitorului darul de a înţelege „graiul” animalelor şi al insectelor, glasul brizei mării şi al vântului, sensul strigătelor şi zborului păsărilor, „puteri” în care pot fi recunoscute, de fapt, tehnicile de scamator ale lui Tiresias. Pe seama lui sunt puse de asemenea multe profeţii. Sigur, toate sunt legende care, dezbrăcate de romantismul timpurilor eroice, nu mai rămân altceva decât ignoranţă. Despre Tiresias, poezia epică greacă are multe povestiri, mai cu seamă în „Ciclul teban”. Mitul lui constituie aici o înşiruire de povestiri, prorociri, oracole, divinaţii, înfăţişând plastic mentalitatea acelor timpuri, personificarea pe plan mitologic a profesiunii de proroc şi ghicitor. Cea mai, vestită legendă în legătură cu Tiresias este aceea a lui Oedipus, care fusese sortit să-şi ucidă tatăl, anume pe regele Tebei, Laios, şi să se însoare cu mama sa. Aflând aceasta, în urma consultării oracolului, Laios îşi abandonează fiul în munţi. Dar nu scapă de soartă, fiind omorât chiar de Oedipus mulţi ani după aceea, fără ca niciunul dintre ei să ştie că erau părinte şi fiu. Ulterior Oedipus ajunge la Teba şi

printr-o serie de împrejurări se căsătoreşte cu regina Iocasta, fără a şti că aceasta îi era mamă. În cetate izbucnind o molimă, tebanii au întrebat oracolul de la Delphi care ar fi remediul ca ei să scape de nenorocire. S-a dat răspunsul clar: „Alungaţi din cetate pe ucigaşul lui Laios”. Oedipus l-a chemat pe ghicitorul Tiresias să afle de îndată cine era criminalul. Şi bătrânul l-a arătat pe rege, spunând:. – „Tu însuţi eşti ucigaşul pe care-l cauţi şi fără să ştii te-ai căsătorit cu propria-ţi mamă”. Neîncrezător în vorbele lui Tiresias, Oedipus a întreprins cercetări, descoperind că ghicitorul nu minţise. Iocasta, mama lui, nu a putut suporta adevărul şi s-a sinucis, iar Oedipus şi-a scos ochii. Fiind alungat de tebani, spre a scăpa de năpasta abătută asupra cetăţii, el porneşte într-o tristă pribegie, însoţit de fiica sa Antigona.

Sofocle va dezvolta magistral, într-o impresionantă tragedie clasică – *Oedipus rege* – această incredibilă poveste. Tema a intrat în istoria culturii mondiale, fiind reluată, pentru virtuţile sale etice, şi de alţi creatori de frumos, până în zilele noastre, printre care şi George Enescu.

78

şi Freud va plasa tragedia lui Oedipus la baza psihanalizei sale – „Complexul Oedipus”.

Un mare ghicitor al antichităţii a fost şi Calchas. fiul lui Thestor din cetatea Mykene. El a însoţit pe grecii care au asediat Troia. Calchas ghicea trecutul, prezentul şi viitorul, fiind considerat părintele ghicitoriei. Pe seama lui, ca şi îl cazul lui Tiresias au fost puse multe legende, printre care şi aceea, la fel de celebră, legată de sfârşitul troian, imortalizată în capodopera homeriană *Iliada*. Potrivit acesteia, flota grecilor, acostată la Aulida, nu putea pleca mai departe spre falnica Troie, deoarece pe mare sufla continuu un vânt potrivnic. Vântul era trimis de zeiţa Artemis, înfuriată pe Agamemnon, ce ucisese căprioara sacră. În tabăra grecilor au izbucnit boli, certuri şi se aştepta o răscoală, întrebat Calchas ce trebuia făcut, el a spus căpeteniilor oştii că zeiţa Artemis se va îmbuna numai

dacă frumoasa fiică a lui Agamemnon, Ifigenia, va fi jertfită. După o serie de peripeţii, în care. Agamemnon, Menelaos, Achile şi Clitemnestra au încercat să evite uciderea pe altar a frumoasei fecioare, iar armata era pe cale să se răzvrătească, cerând moartea acesteia, Ifigenia a consimţit să se lase pradă jertfei. Calchas însuşi se pregătea să-i taie venele când zeiţa Artemis a răpit-o punând în locul ei o căprioară, care a fost ucisă şi arsă pe altar. Imediat vântul şi-a schimbat direcţia devenind prielnic. Legenda continuă, spunând că Ifigenia ar fi devenit preoteasă a zeiţei Artemis în Taurida (Crimeea de astăzi).

Povestirea, dincolo de originalitatea ei, surprinde un moment important din istoria ritualurilor greco-romane, anume înlocuirea sacrificiilor omeneşti cu jertfe de animale. Ficţiunea literară redă, în mod artistic, motivaţia sacerdotală, precedentul care va fi urmat de aici, neschimbat şi doar arareori încălcat, comunicând modificări majore umane în etica antică. Mai apare, totodată, limpede faptul că marii magicieni jucau în cazuri speciale şi rolul de executori ai sentinţelor capitale, oficiind cândva şi actul sacrificiilor umane.

O altă legendă îl prezintă pe Calchas ghicindu-şi sieşi, activitate fără precedent în profesiune. Având această forţă, se arată în povestire, şi-a prezis că va muri în ziua în care grecii vor cunoaşte un profesionist mai abil decât el. Ghicitorul care l-a întrecut pe Calchas a fost Mopsus. Potrivit textelor vechi, Mopsus s-a bucurat de o imensă reputaţie. Regii, prinţii veneau să-l consulte în privinţa reuşi

79

telor afacerilor lor, iar conducătorii de oşti îi cereau să le spună care va fi rezultatul bătăliilor. Marele ghicitor d venise într-atât de vestit încât a fost divinizat, iar oracol din Cilicia a primit numele său. Se credea că el era f. de zeu. Apollo şi Manto, fiica prorocului Tiresias, i-ar u fost părinţi. După cucerirea Tebei de către egipteni, Manto şi-a însoţit tatăl, bătrân şi infirm, în pelerinajul acestuia către

Delphi. Dar, pe drum, a murit, obosit, fiica lui stabilindu-se în oraşul oracolelor, unde a deprins arta ghicitului. Călătoria lui Tiresias aminteşte de finalul tragediei lui Oedipus, această similitudine fiind de natură să sublinieze caracterul de ficţiune a istoriei celor două personaje.

Tot atât de fabuloasă este şi legenda întrecerii dintre Mopsus şi Calchas, încheiată prin învingerea şi moartea lui Calchas, deoarece acesta nu a reuşit să ghicească tot atât de bine ca rivalul său. Legenda confruntării celor doi ghicitori, dincolo de amuzamentul ei, este în măsură să arate; în fapt, soarta înfruntării dintre vechea şcoală de ghicitori antici, încă destul de primitivă, reprezentată prin Calchas şi cea nouă, a unor profesionişti mai abili, de tipul lui Mopsus, care operau acum nu numai cu manevrele cunoscute, dar şi cu alte procedee, inclusiv jocul cifrelor. Este foarte posibil ca legendele despre dexteritatea lui Mopsus în a calcula rapid şi exact să aibă un sâmbure de adevăr, o asemenea facultate pe care o au unii oameni constituind, atunci, un miracol pentru o lume de ignoranţi şi analfabeţi, dar nu şi pentru noi, cei de astăzi. Indivizi capabili să execute, în minte, calcule complicate nu reprezintă miracole. Sunt, de altfel, cunoscute şi analizate de ştiinţă exemple de asemenea oameni.

Un caz celebru este acela: al lui Giacomo Inaudi din Onorator-Piemont (Italia), care nu ştia carte, dar învăţase să socotească fără a deprinde semnele cifrelor. El calcula totuşi, cu mare uşurinţă, extrăgând şi rădăcini pătrate sau cubice complicate. În 1880, având doar 13 ani, a impresionat pe membrii Societăţii de antropologie din Paris şi pe reputaţi matematicieni. Astronomul Camille Flaminarion i-a pus întrebarea: dacă pe planetă se naşte în fiecare secundă un copil, câţi prunci vor fi într-un secol? Băiatul a calculat mental problema şi a indicat cifra: trei miliarde o sută cincizeci şi trei milioane, şase sute de mii. Dar ea nu corespundea cu cea socotită pe hârtie de asistenţi. Atunci Flaminarion l-a făcut atent că nu avusese în vedere anii bisecţi. Ianudi uitase acest amănunt. Dar a

reluat calculul şi l-a comunicat imediat. Era perfect. Acest fenomenal calculator ajunsese la asemenea performanţă încât făcea socoteli sau numărători de obiecte la prima vedere, în timp ce vorbea cu publicul. Pur şi simplu se juca cu cifrele, amuzând pe cei din jur, rezolvând cele mai complicate probleme, fără a face apel la creion şi hârtie.

Calculatori de genul lui Inaudi au mai fost semnalaţi în decursul vremii. Memoria lor demonstrează excepţionala forţă a gândirii umane, care însă nu putea fi explicată cu mijloacele reduse ale ştiinţei din trecut, ceea ce a făcut posibil ca odinioară asemenea performeri să treacă în ochii contemporanilor ca favoriţi ai zeilor. Mopsus, marele ghicitor al antichităţii trebuie să fi fost un astfel de fenomen.

Ghicitorii antici, aproape întotdeauna membri ai unui colegiu sacerdotal, dar fără ca prin aceasta să fie consideraţi preoţi, îşi exersau profesiunea în cea mai înaltă stimă din partea tuturor, deoarece nimeni nu punea la îndoială probitatea lor, deşi, analizându-le manevrele, în lumina cunoştinţelor actuale, ele apar cu limpezime drept simple spectacole de iluzionism, în cel mai bun caz. Probabil, în antichitate nici divinatorii înşişi nu-şi dădeau seama, adesea, că profesiunea lor era o negustorie de iluzii, aşa cum chirurgii dinaintea anului 1860 nu gândeau că operând cu instrumente nesterilizate deveneau autorii celor mai teribile infecţii, pe care, din ignoranţă, le puneau pe seama slabei rezistenţe a bolnavului. Doctorul Joseph Lister (1827 – 1912), propunând asepsia şi antisepsia chirurgicală, a scos din criză această ramură a medicinei, dându-i o orientare nouă. Tot astfel cum Albert von Bollstadt, supranumit Albertus Magnus (1193 – 1280), făcând o distincţie netă între cunoaşterea reală a naturii şi manevrele vrăjitorilor şi iluzioniştilor, a determinat, în bună măsură, opinii ce au dus la aşezarea divinaţiei pe un plan peiorativ.

În afara celor trei superghicitori intraţi în istorie (Ţiresias, Calchas şi Mopsus), literatura antică ne transmite o

lungă listă de personaje din elita artei divinaţiei. Printre aceştia se află Helenus, unul dintre cei cincizeci de copii ai regelui Priamus, care a prezis, ca şi alţii, sfârşitul Troiei. Amphiaraus, participant la expediţia argonauţilor, a fost onorat ca erou şi i s-a instituit un oracol la Orophos, în Attica. Fiul lui Amphilocus, care a luptat în războiul troian, a fost, de asemenea, un ghicitor memorabil. Altui mare prezicător, Branchus, i s-a ridicat chiar un templu la Milet, fondându-se, de asemenea, aici, oracolul Bran

chizilor. Herophile (ca şi Cassandra, de altfel) are meritul de a fi prevestit, conform textelor mitologice, că frumoasa Helena va fi cauza ruinei Troiei. Într-o altă legendă se vorbeşte despre ghicitorul Calamus care i-a prezis Lui Alexandru cel Mare că va muri în următoarele trei zile după întâlnirea cu el. Calamus s-a înşelat totuşi puţin, Alexandru cel Mare sfârşind bolnav, dar nu în trei zile, ci peste şase. Să fi observat el pe faţa marelui războinic semnele morţii? Oricum se ştia că Alexandru era suferind, fiind scuturat de frisoane violente. Plutarh relatează despre. zvonurile privind asasinarea prin otrăvire a lui Alexandru de către un grup de complotişti condus de Antipater. Iolaus i-ar fi dat regelui, aflat la Babilon, o cupă cu vin în care turnase o apă vrăjită, rece; distilată dintr-o anumită stâncă. Apa se putea culege şi păstra ca o rouă uşoară numai într-o copită de măgar, deoarece era atât de acidă încet spărgea oricare vas obişnuit. În astfel de amănunte se întrevăd, desigur, manopere ale magiei negre.

Ghicitorul Laempon era întreţinut la Atena pe cheltuiala statului. Se spune că s-a petrecut pe vremea lui o întâmplare ciudată. Într-o fermă a lui Pericle s-ar fi născut un berbec cu un singur corn. Locuitorii cetăţii aflând, s-au tulburat, grăbindu-se să-l întrebe pe Laempon ce putea însemna aceasta. El a răspuns, fără ezitare, că una din cele două facţiuni care tulburau liniştea oraşului va fi învinsă şi că puterea va aparţine stăpânului fermei unde fusese fătat berbecul. Puţin timp după aceea,

previziunea s-a îndeplinit, de unde se poate observa cât de informaţi erau ghicitorii în domeniul manevrelor politice.

La romani, care i-au copiat pe greci în practica ghicitului, depăşindu-i însă cu mult, a existat un număr imens de profesionişti intraţi şi ei în legendă. Printre aceştia, textele vechi îl citează pe Surina, contemporan cu Caius Iulius Gaesar. Pe când împăratul se afla în Forum, înconjurat de prietenii săi politici, ghicitorul s-a repezit şi a strigat cât a putut de tare: „Cezare, ia garda cu tine la Idele lui Marte!” împăratul l-a privit ca pe un nebun şi a spus râzând amicilor săi: „Acesta-i un exaltat. Nu vă neliniştiţi”. Dar previziunea a fost corectă, Cezar fiind asasinat chiar la Idele lui Marte. Fapt care arată, dacă dăm crezare literaturii, că ghicitorul Surina dispunea de o reţea de informatori foarte versaţi.

82

Ghicitorul Thrasyl, presat cu insistenţă de Tiberiu, cu rugămintea de a-i dezvălui viitorul, i-a spus acestuia: „Te pee să nu mă socoteşti mincinos dacă îţi dezvălui că tu vei ajunge Cezar”. Tiberiu a surâs fără a comenta răspunsul ghicitorului, întrebându-l în continuare: „Pentru că te văd atât de abil în cititul viitorului, ia spune-mi câte zile mai a; de trăit!” Ghicitorul, cunoscând obiceiurile sângeroase ale lui Tiberiu, a intuit că făcuse o greşeală, deoarece prorocirea sa deranjase pe viitorul împărat. Spre a scăpa, s-a prefăcut că-şi consultă steaua şi, adoptând o mimică de surpriză, adăugă cu voce tremurândă: „Chiar în clipa aceasta mă ameninţă pericolul morţii!” împăratul i-a răspuns: „Ai ghicit Thrasyl, deoarece mă gândeam să-ţi tai capul. Dar răspunsul tău te-a salvat. De aici înainte am să te iau în serviciul meu”.

O istorie care demonstrează isteţimea, prezenţa de spirit a ghicitorilor antici, capabili să pună în dificultate, uneori, chiar minţi foarte luminate. Bineînţeles, asemenea detalii vin să explice şi aprecierile monarhilor făcute la adresa marilor ghicitori, în al căror comportament se întrevăd calităţile celor mai versaţi consilieri politici ai tuturor timpurilor. Şi, în fond, mulţi dintre aceştia, chiar

trebuie, consideraţi ca atare.

Antichitatea greco-romană a mai cunoscut şi alţi ghicitori, ale căror nume au ajuns până la noi ca Phyne, Theoclimene, Agias, Thisis, Ephebolus, Ophyne, Merops, Abas, Abaris-scitul, Thellias etc.

Femeile au practicat şi ele ghicitoria, numărul lor nefiind inferior bărbaţilor. Printre cele mai strălucitoare ghicitoare, textele antice menţionează pe Cassandra, fiica lui Priam, cea care a anunţat ruina Troiei şi moartea lui Agamemnon. Chariclo, mama lui Tiresias, Daphne, Aglaonice, Phyto, Phennis şi Erychto se bucurau de încredere în faţa grecilor. Carmentei, care a fost o vestită ghicitoare la Roma, potrivit spuselor unor autori antici, i s-a ridicat un templu în oraş. Tot atât de vestite la romani a fost Debora, ca şi Martha-siriana.

Nebunia ghicitului a născut încă în antichitate o varietate foarte mare de metode pentru „dezvăluirea" viitorului. Fiecare magician, fiecare ghicitor se specializase într-o anumită tehnică. Erau, de pildă, întrebate asupra viitorului zăpezile, vuiturile, fântânile, copacii, tot ce exista în natură. – 1

83

3. Ghicitoria, variaţii pe aceeaşi *tema*

Mania ghicitului a cunoscut, din antichitate până în zilele noastre, momente de ascensiune şi regres, corelate

— Fără excepţie – cu evoluţia marilor evenimente istorice, economice, sociale şi religioase. Întotdeauna ghicitorii au înflorit în perioade de frământări. şi au decăzut în cele de echilibru şi linişte. Fenomenul este explicabil deoarece războaiele, calamităţile economice şi cele provo. cate de natură, epidemiile pustiitoare, sunt capabile să mărească numărul persoanelor afectate psihic, contingent care se adaugă clientelei clasice a ghicitorilor, recrutată din rândul persoanelor cu concepţii dominate de superstiţii, traumatizate fizic şi moral, labile.

Dacă din acest punct de vedere cantitativ ghicitoria a marcat suişuri şi coborâşuri de-a lungul vremii, calitativ ea nu a depăşit cu nimic formulele stabilite încă pe vremea

chaldeenilor, deoarece chiar procedee apărute în decursul perioadelor modernă şi contemporană ale istoriei diferă doar ca recuzită de cele antice, practic constituind variaţii pe aceeaşi temă.

Sunt de remarcat încercările ghicitoriei care – evolu. Înd din fazele primare extrem de simple ale trecutului omenirii – pedalează sincron cu moravurile, cu credinţele şi obiceiurile existente pe diferitele trepte de dezvoltare socială, recurgând mereu, însă, la acelaşi punct slab al psihicului: credulitatea. De regulă, faptele se petrec astfel: cel care ghiceşte speculează cu cinism naivitatea omenească, urmărind un singur scop şi anume profitul material.

Cu atât mai gravă devine activitatea ghicitorului cu cât ea operează asupra psihicului, determinând direct acte şi gesturi fără acoperire reală din partea celor care se pretează a apela la divinaţie. Istoria divinaţiei reprezintă o cavalcadă de forme de interogare falsă a viitorului, părăsite pe rând după respingerea lor socială spre. face loc altora noi, încă necompromise, dar tot atât de penibile în esenţă.

Iată o posibilă clasificare a tipurilor şi formelor de ghicitorie, din care se poate desprinde mai bine cât de persuasive pot fi înşelătoria şi ignoranţa.

Tălmăcirea viselor (*oniromanţia*) este, după necromanţie, cea mai veche manieră de ghicit. Antiphon (479 – 411 î.e.n.), Democrit (c. 460-o. 370 î.e.n.), Dioscoride

84

(sec 1 e.n.) şi alţi gânditori antici au descris o mulţime de întâmplări ale tălmăcitorilor de vise, ba, mai mult, ei au compus chiar tratate de oniromanţie (ghicitul în vise), pierdute de-a lungul timpului, dar despre a căror existenţă ştim din alte texte vechi. Printre tălmăcirile cele mai interesante citate în diferite opere antice, se află r>sul Hecubei, soţia lui Priamus, regele Troiei. Ea a visat că născuse o flacără. Cum era gravidă, prezicătorii i-au tălmăcit că va aduce pe lume un fiu ce avea să determine

incendierea cetăţii. Când, în fine a născut pe Paris, Hecuba s-a gândit să abandoneze pruncul pe muntele Ida. Cu toate acestea, potrivit legendei, destinul s-a împlinit. Crescut de nişte păstori care l-au găsit, Paris revine la Troia, mai târziu, fiind recunoscut de părinţi. Zeiţa Aphrodita îl ajută să răpească pe Helena, soţia lui Menelaus, regele Spartei şi să o ducă la Troia. Răpirea Hélènei de către Paris a constituit, potrivit legendei, cauza declanşării războiului troian, încheiat cu distrugerea prin foc a legendarei cetăţi.

Inventarul relatărilor de acest gen este enorm. Dar ce credit li se poate acorda atâta vreme cât toate povestirile despre vise, aşa-zise celebre, au fost plăsmuite multă vreme după consumarea diferitelor evenimente la care se refereau?

Oniromanţia ajunge în secolele XII-XIII să fie considerată ştiinţă, părere cu totul eronată, deoarece examinarea viselor – aşa cum se practica ea în veacurile trecute, nu putea avea la bază explicaţiile ştiinţifice – formulate mult mai târziu – potrivit cărora visele reprezintă o reflectare abstractizată a realităţii în care acestea îşi află, cum au dovedit-o unele reproduceri experimentale, întregul lor fundament obiectiv. Fără îndoială, visul rămâne şi astăzi oarecum învăluit în enigme. Toţi oamenii visează, chiar şi unele animale, după cum s-a putut observa.1 Stările onirice reprezintă forme periferice ale activităţii de reflectare a creierului, fiind condiţionate de trăirile majore ale fiinţei, fără a se suprapune acestora. Din punct de vedere fiziologic, visele îndeplinesc o funcţie de echilibrare cerebrală, de descărcare informaţională, fenomen urmărit şi înregistrat clinic. Întreruperea experimentală a viselor a avut drept urmare apariţia de tulburări neuro-psihice, fapt care demonstrează necesitatea vitală a stării onirice.

Este un fapt demonstrat că nimeni nu visează în afara experienţei sale de viaţă. Nu se poate, de exemplu, ca o

persoană să viseze, fie şi în formă fantasmagorică, un

obiect sau un fapt oarecare, dacă nu l-a perceput anterior direct sau indirect, prin simţurile şi capacitatea sa informaţională. Un orb din naştere nu are vise vizuale, ci numai auditive şi tactile, un surdo-mut, la rândul lui nu aude, ci vede în timpul somnului.

Derularea rapidă a informaţiilor cerebrale păstrate în subconştient, în timpul stărilor onirice, poate să determine unele imagini şi stări stranii, care nu există în realitate. Tocmai aceste fenomene au fost interpretate, în mod superstiţios ca semne ale destinului. Sigmund Freud consideră că acest „mozaic" oniric este un „joc" în care se exprimă dorinţe şi temeri inconştiente. Dar, cercetări mai noi au dovedit că visul poate fi determinat şi de stimuli exteriori, ceea ce arată că între experienţă, deci între realitate şi vis există raporturi directe.

Toate aceste consideraţii ale ştiinţei sunt în măsură să explice nu numai fenomenul oniric, dar să şi arate că, psihologic, conţinutul. unui vis poate fi interpretat, nu însă în sensul modalităţilor tălmăcitorilor de ocazie, ci de pe platforma cunoaşterii ştiinţifice. Prevestirile din vise, aşa cum. sunt ele explicate de psihologi, constituie simple acte de manifestare a unor trebuinţe, dorinţe şi aşteptări ale individului, păstrate în subconştient. Ele nu au nimic supranatural, fiind pure manifestări ale creierului.

Literatura care combate oniromanţia este vastă, ea aducând argumente temeinice privitoare la iluzia posibilităţii ghicirii în vise a viitorului. Cu atât mai bizare par, în lumina cercetărilor moderne, puzderia cărţilor şi tabelelor, ba chiar a „tratatelor" de oniromanţie răspândite în lume chiar şi în secolul XX.

Visele erau tălmăcite iniţial de ghicitorii în stele, adesea stipendiaţi de monarhi. Dar existau şi ghicitori la îndemâna oricui. Începând cu secolul al XVIII-lea, oniromanţia devine o ocupaţie efectiv vulgară. Tălmăcitorul trebuia să cunoască o serie de reguli, absolut bizare, necesare interpretării viselor. De pildă, el se interesa asupra zilei şi orei la care s-a produs visul, circumstanţelor acestuia. Potrivit regulilor oniromanţiei,

visele care aveau loc după căderea nopţii trebuiau să se îndeplinească într-un spaţiu de timp cuprins între 10 – 30 de zile. Cu condiţia ca persoana care a visat să fie tânără şi să nu fi adormit cu stomacul prea plin. În aceste situaţii, perioada se modifica. Semnificaţiile scenelor visate se

schimbau şi ele, tot în funcţie de ora la care apăruseră ele. Dacă visele se petrecuseră la miezul nopţii ele trebuiau să se realizeze într-o perioadă cuprinsă între o lună şi un an; dacă se petrecuseră înainte de apusul soarelui, totul trebuia să se înfăptuiască în cursul acelei zile; la amiază, imediat! Originea acestei concepţii stranii este egipteană, fiind preluată de greci şi, prin ei, răspândită în întreaga Europă.

Clasificarea viselor după principiul zodiacal este o invenţie arabă. Iată câteva astfel de departajări aberante: 5 ianuarie – 2 februarie: conjunctură propice interpretărilor; 3 februarie – 4 martie: conjunctură nefavorabilă tălmăcirii viselor; 5 martie – 2 aprilie: vise cu consecinţe bune etc. Regula poartă amprenta credinţei religioase arabe, suprapusă tradiţiilor astrologice.

În orice caz, perioadele bune pentru tălmăcirea viselor coincid cu marile sărbători musulmane, în timp ce spaţiile de timp nefaste se leagă de anumite întâmplări din viaţa lui Mahomed. Sunt semnificative, spre pildă, perioadele socotite bune pentru vise, care se suprapun marilor intervale de interdicţii alimentare, cum ar fi Ramadanul şi acele 10 zile consacrate „Călătoriei la Meca”. Zilele care succed acestor ritualuri au caracter de festin, denumite Bairam şi Bairamul mic, perioade considerate nefaste, propice adeveririi viselor care prevestesc doliul. Sigur, departajările sunt rodul unor observaţii empirice, bazate pe constatarea că decesele surveneau, într-o frecvenţă mai mare, atunci când se făceau excese alimentare şi fizice, de regulă în timpul Bairamului. În schimb perioadele de post, privite sub acelaşi aspect, erau calme.

Faimosul magician Cagliostro a stabilit, în anul 1753,

noi reguli de interpretare a viselor, bazate pe evoluţia Lunii. Astfel, fiecare zi avea semnificaţia ei, urmărind poziţia pe cer a Selenei. În prima zi, visele aduceau noroc; într-a doua erau mincinoase; într-a treia se cereau a fi îndeplinite imediat şi aşa mai departe, până în cea de-a treisprezecea zi. Dacă s-ar urma sfaturile lui Cagliostro ar rezulta cinci zile anual fără nicio indicaţie specială. De unde se poate constata cât de ridicole puteau fi aşa-zisele reguli de tălmăcire a viselor.

În arsenalul ghicitorilor în vise au apărut, după secolul al XVIII-lea, o serie de semnificaţii particulare ale literelor visate, cerinţă ivită ca urmare a creşterii numărului ştiutorilor de carte, tot astfel cum în secolul al

87

XIX-lea va fi inventai; un tabel de tălmăcire a cifrelor drept urmare a proliferării loteriilor. Cât de ilare puteau fi astfel de tabele pot sugera unele exemplificări. Astfel apariţia în vis a literei *a* era interpretată ca semn al unei acuzaţii viitoare injuste; *b* – plăceri şi amor; e – căsătorie fericită; e – câştiguri sau pierderi băneşti; m – tristeţe, doliu etc. Originea acestui tablou este franceză. Studiul comparativ al textelor care-l redau de-a lungul deceniilor evidenţiază succesive modificări ale diferitelor sensuri, nu lipsite de semnificaţii, privind „logica” ghicitorilor în vise. Spre exemplu, litera „1” avea înainte de perioada napoleoniană valoarea de glorie şi onoare, sugestie venită de la prenumele Louis, purtat de numeroşi monarhi ai Franţei. După încoronarea ca împărat a lui Napoleon, sensul literei „1” va fi transferat literei „n”, sigla lui Napoleon, devenită ea nobiliară, în timp ce prima va căpăta o valoare nouă, corespunzătoare noii situaţii impusă fostei case domnitoare, adică austeritatea. Litera „t” avea sensul de mari onoruri, prin analogie cu palatul Tuileries din Paris, rezidenţa suveranilor Franţei, dar şi al puterii executive după Revoluţia franceză. Litera „m” cu semnificaţia de doliu, venea de la substantivul „mort”, „a” de la „acusation” (acuzare, incriminare, învinuire, imputare, reproş) etc.

La fel de bizare sunt sensurile acordate cifrelor de către oniromanţi. Un tabel de origine italiană, din secolul al XIX-lea, conţine un număr de 22 de cifre fiecare cu sensuri diferite: 1 – abilitate, iniţiativă; 2 – mister; 3 – fecunditate, virtute etc. Autorul anonim al acestui tabel, care a continuat să circule şi în secolul nostru, fiind utilizat de astrologii moderni, susţine că asemenea „arcane majore”, cum denumeşte el sensurile celor 22 de numere, sunt luate din *Cartea lui Thot*, zeul civilizator la vechii egipteni, confundat de greci cu Hermes, pe care neoplatonicienii l-au denumit „Hermes Trismegistul”, adică, „cel de trei ori foarte mare”. Afirmaţia este menită să dea mai multă greutate textului, lipsit de orice fundament logic. Cu atât mai mult cu cât vechii egipteni nu puteau visa scrieri de cifre inventate mult mai târziu de către arabi. În plus, însăşi motivaţia magică a existenţei celor 22 de „arcane majore” şi nu mai multe (cifra reprezintă numărul de zile necesar incubaţiei şi ecloziunii unui ou de bufniţă) demonstrează aberaţia respectivă.

88

Tălmăcitorii în vise susţineau că puteau determina perele câştigătoare la loterie utilizând un calcul simplu şi un tabel de cifre grupate pe luni. Pentru luna *ianuarie* = prea da numai un singur exemplu, după ei, erau favorabile cifrele 1, 3, 19, 27, 31, 40 şi 90.

În fine, alte reguli prevedeau ca sensurile imaginilor din vise să fie răsturnate, de pildă, dacă apărea în somn un mort, aceasta însemna „sănătate înfloritoare”; tot. ce sugera antinaturalul era considerat malefic; numerele impare, tot ce venea de la dreapta, albul şi albastrul, erau socotite benefice etc. În asemenea norme pot fi surprinse credinţe magice străvechi, preluate de greco-romani din divinaţia orientală şi răspândite în Europa.

Imaginile onirice erau rânduite pe apariţii: umane.

păsări, patrupede, peşti, reptile şi batraciene, insecte, pgetale, fructe, flori şi legume. Apoi pe culori. Evident, temenea clasificări, subordonări, grupări, aranjamente şi

coteli au un caracter pur imaginar şi nu sunt, în fond, scât ridicole „inovaţii" speculate însă cu sârg de cei interesaţi în obţinerea câştigurilor. Ridicole sunt sensurile nor obiecte specifice civilizaţiei actuale, date în cărţile recente de tălmăcire a visurilor, frecvente în Occident, cum ar fi acordeonul, cablul, telefonul, cinematograful, racheta cosmică etc, interpretările absolut bizare, stupide la care recurg ghicitorii în necontenită goană după câştig.

În faţa unor asemenea absurde inovaţii orice comentarii sunt inutile.

Ghicitul în semne corporale provine de la chaldeeni şi egipteni. El are ca obiect devoalarea unor evenimente viitoare prin observarea şi tălmăcirea unor mişcări reflexe ale membrelor, tendoanelor, muşchilor, organelor corpului omenesc, al formelor petelor de pe piele etc. Procedeul a traversat mileniile, ajungând până în zilele noastre, fiind practicat încă în unele medii ignorante. Ghicitul însemne avea, se pare, o deosebită răspândire la populaţia daco-romană, după cum reiese din aluziile în acest sens cuprinse în unele texte ale autorilor antici. În mod cert, în evul mediu, populaţia românească folosea curent tălmăcirea semnelor". Cărţulii populare cu caracter divinatoriu, denumite „Trepetnice" au pătruns în ţările române în secolul al XVII-lea, conţinutul lor suprapunându-se superstiţiilor locale. Traducerea uneori neîndemânatecă în limba română a făcut ca nu de puţine ori aceste texte să aibă un limbaj bizar sau ilar ca în exemplele un

mătoare: „Chica de se va clăti, în oaste 7 ani vei merge şi vei veni sănătos la casa ta"; „Fruntea de se va clăti spre o ţară vei merge şi mulţi ţi se vor închina"; „Ceafa de se va clăti, o veste rea te va întrista iar apoi te va bucura", „Nasul deoparte de se va clăti, boierie sau osteneală multă" etc.

În secolul al XIX-lea şi începutul celui următor a existat o avalanşă de broşuri, mai toate intitulate stereotip: „Tălmăcirea semnelor ce se fac ia om, precum: bătaia ochilor, a buzelor, şi în scurt toate mişcările şi încheieturile

corpului omenesc ce sunt date de la natură”.

Tot sub formă de superstiţie au supravieţuit maniere de divinaţie în semne pe unghii, cum ar fi noiţele. Naivitatea acestor predicţii redată în broşurele de „tălmăcire a semnelor” tipărite în secolul trecut este amuzantă: „De vor fi noiţe albe pe unghia degetului mare făgăduieşte noroc la oaste sau la însurătoare, iar negre pe acel loc dimpotrivă”; „Semnele albe pe degetul ce arată, noroc de la cele duhovniceşti şi mireni, cinste şi bogăţie, iar cele negre semne ne arată pagube şi răutate şi lucru de judecată”; „Semnele albe pe unghia degetului de lângă cel mic se făgăduieşte cu milă de la stăpânii cei mari cinste şi bogăţie, iar negre dimpotrivă” etc.

La francezi şi spanioli, semnele pe unghii aveau alte semnificaţii. Erau luate în consideraţie plasamentul „noiţelor”, ca şi tonurile de culoare, acestea fiind „citite” în grade de comparaţie. Acelaşi procedeu era aplicat şi asupra tonurilor. Cu cât acestea erau mai pronunţate, previziunea era socotită mai sigură.

O altă formă de divinaţie o constituia aceea a ghicitului în aluniţe, practicată încă de vechii egipteni. La poporul român s-au păstrat diverse indicii privind practicarea în trecutul îndepărtat, pe scară larga, a acestei modalităţi de interpretare a destinului cuiva. Există păstrată în vorbirea curentă expresia „Ce îţi este scris, în frunte ţi-e pus!”, exprimând exact reminiscenţe ale practicii respective, sensurile iniţiale ale formulei divinatorii pierzându-se, aceasta transformându-se în dicton.

În evul mediu vest-european, semnele de pe piele erau atent cercetate mai cu seamă de anchetatorii Inchiziţiei, care urmăreau să surprindă în formele lor dovezi ale vinovăţiei unor persoane suspectate de vrăjitorie. O pată, o aluniţă care sugera un bob de mei, la subsuoară, de exemplu, putea fi luat drept „pecete a diavolului” Ş*

arestatul ajungea pe rug fără prea multe formalităţi.

O cruce sau o floare erau semne salvatoare, însă.

Începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea, până în perioada actuală, divinaţia prin aluniţe şi pete pe piele a recâştigat terenul pierdut, reintrând în preocupările ghicitorilor, preocupaţi de a face avere. Evident, o pigmentare mai puternică este, în viziunea omului civilizat, un simplu accident dermic sau un semn ereditar, fără semnificaţii anume în ce priveşte derularea vieţii indivizilor. „Însă, potrivit părerii ghicitorilor fiecare punctişor de pe corp putea semnifica ceva. De pildă, o aluniţă pe pomeţii obrazului ar fi un semn al norocului, mai ales în dragoste. De unde şi obiceiul femeilor, care a dăinuit multe veacuri, de a-şi face singure o aluniţă pe faţă.

Fizionomistica este o denumire modernă a unei mai vechi forme de divinaţie după trăsăturile feţei omeneşti: ochi, păr, gură etc. Pretinsă ştiinţă, fizionomistica îşi extrage „principiile" din ghicitul în stele. De altfel, în cursul evului mediu, citirea viitorului după fizionomie purta denumirea de „semnătură astrală", în ideea falsă că înfăţişarea fiecărui individ ar fi influenţată încă de la naştere de către conjunctura astrală a momentului. Fără îndoială, ideea era cu totul ridicolă şi de aceea adesea persiflată chiar în antichitate. Ştiinţa a demonstrat că toate caracterele biologice, inclusiv aspectul exterior al corpului, sunt moştenite conform unei legi riguroase a naturii – ereditatea. Prin urmare, culoarea părului, a ochilor etc. se transmit de la părinţi la copii, nu se dobândesc în mod arbitrar în funcţie de poziţia unui astru oarecare pe firmament. Sigur, psihologii, medicii moderni sunt astăzi în măsură să surprindă pe faţa cuiva suferinţe de ordin fizic sau psihic. Anumite coloraţii ale pielii, globului ocular, buzelor, chiar ale părului pot spune multe specialistului, dintr-o singură privire, fără ca acesta să apeleze la examene de laborator. Boli ale aparatului cardiovascular, de ficat, de rinichi, intoxicaţii şi altele îşi arată prezenţa pe „faţa suferindului. Dar de aici până la tabelele „savante" ale fizionomiştilor, este o distanţă

imensă. Ghicitoria după aspectul feţii consideră, spre a da numai câteva exemple, ca părul blond determină incertitudinea în viaţă, în schimb Părul roşu reuşite. Spinii ar trebui să fie toţi diplomaţi sau afacerişti, iar persoanele cu părul creţ, neapărat bogate. Fruntea era privită, de asemenea, ca un element de Predicţiet Astfel, o persoană cu fruntea înaltă era deşti

91

nată succeselor în viaţă. Sprâncenele cele mai favorabile pentru viitorul cuiva se înfăţişau arcuite, nasul perfect trebuia să aibă o lungime egală cu a frunţii şi distanţa dintre nări la fel cu lăţimea ochiului ş.a.m.d.

Tabelele fizionomiştilor cuprind zeci de asemenea consideraţii divinatorii, constituindu-se, în fapt, ca o colecţie ilustrativă a stupidităţii. Practica de la care s-a pornit în alcătuirea zecilor de indicaţii, absolut fanteziste, privind posibilitatea ghicirii viitorului cuiva prin studierea fizionomiei sale se află ancorată într-o extrem de veche concepţie privind anumite puteri magice ale ochiului. Simbolismul ochiului apare în magia primitivilor. În acele vremi de început ale culturii umane, visul era înţeles ca o realitate privită cu un ochi interior – anume ochiul somnului. Prin extensie, s-a crezut că morţii nu pierd această facultate, că ei văd în continuare cu ajutorul miraculosului ochi. Dar ochiul acesta al mortului, care veghea pe cei vii, putea trage în nefiinţă alte persoane. De aici o altă credinţă bizară şi ritualuri magice, acoperirea feţei cu mască funerară, menită să îmbuneze privirea defunctului, ai cărui ochi ficşi speriau. Din asemenea concepţii au izvorât o serie de valori şi simboluri fanteziste ale ochiului, corelări şi asocieri ale acestuia cu alte organe ale corpului, cu sufletul şi personalitatea fiecăruia.

Forţa activă a ochiului primeşte valori magice („ochi bun” şi „ochi rău”), interdicţia privirii tabuului şi evitarea unui asemenea sacrilegiu prin acoperirea ochilor cu palma, gest ajuns semn ritual în unele religii. Ochiul va căpăta, tot din această credinţă cu privire la magicul privirii, potenţa tămăduitoare şi va inspira credinţa deochiului, pentru a

contracara starea produsă de „ochi răi”. Există aici şi o încărcătură de realism, de observaţie empirică privind forţa hipnotică a unor persoane. Ochiul drept, urmând principiul general magic al direcţiilor, va fi socotit benefic, iar cel stâng, malefic. Din aceste credinţe străvechi va persista superstiţia privind „bătaia” pleoapelor. Şi tot de aici vor rezulta noi sensuri: „ochiul vigilenţei” (care vede şi prin somn) sau „ochiul stăpânului” (care urmăreşte în scop de pedeapsă). Din asocierea jehiului cu lumina a rezultat credinţa în „ochiul-foc” şi n „ochiul-astru”. Aştrii vor fi deci „ochii cerului”, idee lin care se va naşte asocierea între „ochi-adevăr” şi ochi-justiţie”, regăsită şi în credinţele creştine.

92

Extrăgându-şi falsele principii din asemenea concepţii fizionomistica nu a făcut altceva decât o operă de mutilare culturală. Fără îndoială, aşa-zisa ştiinţă magică a fizionomiei se bazează pe interpretări arbitrare, fiind în fapt° ocupaţie vulgară, alimentată din corpul imens al superstiţiei.

Ghicitul în apă (*hidromanţia*) se afla pe un plan preferenţial în varietatea procedeelor mantice ale antichităţii, probabil şi prin faptul că acestui element i se atribuiau nu numai forţe magice, dar era luat în considerare şi de filosofi, ceea ce îi conferea o importanţă suplimentară. Există puţine indicaţii exacte asupra modului cumprocedau ghicitorii spre a „afla” viitorul cuiva în undele apei, dar se ştie bine că erau mai multe metode de utilizare a lichidelor ca mijloc al mantiei. Cea mai răspândită era practica de a se privi îndelung într-un vas plin Ai apă, în timp ce magicianul rostea formule ciudate. În cele din urmă se crea o atmosferă propice inducerii iluziilor, chiar a halucinaţiilor, la care contribuia şi jocul strălucirii undelor. Uneori, ghicitorii aruncau în apă frunze de laur, după care cel căruia i se ghicea trebuia să bea câteva’ înghiţituri, de regulă trei, ceea ce grăbea apariţia de halucinaţii. Iluziile vizuale erau apoi povestite magicianului, care le interpreta aidoma tălmăcitorilor de

vise. Transparenţa unei suprafeţe, ca mijloc halucinogen se regăseşte şi în *cristalomanţie*, adică în ghicitul cu ajutorul bilei de sticlă naturală. Susurul izvoarelor, al fântânilor arteziene, generatoare de iluzii auditive, se adăuga procedeelor hidromantice, completate şi cu alte variante, ca de pildă, *gastromanţia*. O tehnică foarte veche. Gastromanţia se făcea, de regulă, prin mijlocirea unui „ghicitor posedat" care, privind într-un vag cu puţină apă, pe fundul căruia ardea o luminare, răspundea prin semne, dând din cap, afirmativ sau nu, la întrebările celui interesat. Se evocau totodată genii (duhuri, divinităţi protectoare ale unei familii) ori demoni care „spuneau" ghicitorului ce anume vedeau în unde. Profesionistul, asemenea preoţilor oracolelor de mai târziu, interpreta viziunile. În fine o formulă de gastromanţie o constituia tălmăcirea iluziilor optice ale unor copii puşi să privească îndelung în apa dintr-un vas.

Hidromanţia – după cum se poate observa – are elemente ce o plasează într-o perioadă străveche a magiei, când aceasta nu fusese preluată integral de către practica

religioasă. Antichitatea greco-romană deţinea procedeu] *catoptromanţiei* (ghicitul în oglindă), existând probabil şi la populaţiile pretracice şi traco-getice, de unde s-ar fi putut transmite în substratul de credinţe şi obiceiuri ale românilor. De pildă, în noaptea Anului Nou fetele, dezbrăcate şi despletite, obişnuiau să privească într-o oglindă la lumina unei lumânări, spre a-şi vedea ursitul.

De fapt, toate suprafeţele lucitoare – apa, cristalul natural, sticla, uleiul, cerneala, vinul, foaia metalică etc. – au căpătat, de-a lungul timpului, utilizări în ghicitorie, prin proprietăţile lor de a determina automatisme senzoriale, vizuale, halucinaţii. Puzderia de procedee de ghicit având la bază suprafeţele lucitoare s-a micşorat treptat, ajungând a fi respinse din punct de vedere social. Hidromanţia va găsi însă soluţii de modernizare, fapt *ce* demonstrează tendinţa divinaţiei de a se adapta la mentalitatea vremii.

Ghicitul în foc (*piromanţia*). Din cele mai vechi

timpuri, focul a fost considerat element magic, de ea ce explică şi faptul că el a constituit obiect de veneraţie mai puţin ca zeitate de sine stătătoare, rămânând o simplă dar esenţială energie pentru uzul uman practic. Lângă foc s-au născut, pe pereţii peşterilor, acele jocuri de umbre capabile să stârnească cele mai bizare fantezii în mintea oamenilor, aflaţi pe o treaptă inferioară de recunoaştere. Pe bună dreptate se poate afirma că focul a avut puterea să-l propulseze pe om dincolo de condiţia primară, atât pe plan material, cât şi spiritual. Iată de ce, probabil, primele manifestări cu adevărat religioase trebuie căutate în cultul focului, fenomen asupra căruia domnea convingerea că el reprezintă viaţa şi moartea. Mitologia abundă în exemple de gândire ” străveche, prezentă pe întregul pământ, care acordau focului dimensiuni primordiale. Focul alungă tenebrele întunericului, încălzeşte, străluceşte; este o armă împotriva animalelor sălbatice, dar şi contra spiritelor răufăcătoare. Focul este lumină, prieten sau inamic. Filosofii Indiei şi Greciei considerau focul în numeroase ipostaze: solar, meteoric, viu, subteran, organic, astral. Că focul ar fi fost furat zeilor de către Prometheus, în dorinţa lui de a veni în ajutor oamenilor sau că va fi realizat prin frecarea lemnelor, cum povesteşte mitul chinez al înţeleptului Sui-jen, aceasta nu pare a avea în practica divinaţiei, nicio valoare.

94

pentru piromanţie prezintă interes „semnele” pâlpâirilor, ale flăcărilor sau ale jocului de lumini provocat de tăciuni incandescenţi. De pildă, dacă se urmărea a se şti în ce măsură existau sorţi favorabili într-o acţiune oarecare, cel interesat se ducea la ghicitor şi, cu mâna lui, făcea un foc, potrivit sfaturilor primite. Ghicitorul rostea descântecele în tot acest timp. Când izbucneau flăcările, se oprea, le privea cu atenţie şi interpreta „viitorul” după forma şi direcţia acestora. Cărbunii aprinşi dădeau şi ei felurite indicaţii vrăjitorului, după variaţia strălucirii, formă, micile flăcări care îi înconjurau, scânteile care izbucneau etc. Fumul avea şi el bogate simboluri, rezultate

tot din direcţii, culoare, forme, grosimi, iar sfârâitul focului suna ca un fel de voce misterioasă, ce spunea multe ghicitorului.

În fine, focul mai juca şi rolul de purificator în ceremoniile divinatorii. Mai precis, fumigaţiile erau utilizate ca băi magice, concurând cu apa izvoarelor, care avea acelaşi rol, în special pentru profeţi. Adevărul este că toate aşa-zisele semne ale focului nu valorau nimic pentru ghicitor, atâta vreme cât nu-şi putea da seama ce dorea clientul său să afle. Prin întrebări discrete, el se lămurea. După care producea tălmăcirile, astfel încât să facă plăcere celui care îl plătea, să-l satisfacă psihic. Cum limbajul ghicitorilor a fost stereotip şi ambiguu dintotdeauna, cel mai adesea manevra reuşea pe deplin, chiar dacă nimic nu era adevărat din ce spunea profesionistul vânzător de iluzii.

Desigur, în mişcările flăcărilor şi ale fumului nu se află niciun semn al destinului. Există astăzi suficiente explicaţii ştiinţifice privind combustia, influenţată de gradul de umiditate a lemnului şi a aerului, de curenţii atmosferici, de esenţa lemnoasă care arde etc.

Strâns legate de ghicitoria prin foc sunt *capnomanţia* (care utilizează ca element de ardere nu lemnul, ci grăunţele, în special cele de susan) şi *cricomanţia* (în care se incinerează boabe de orz). Tehnica era simplă: pe cărbunii încinşi se arunca o grămăjoară oarecare de seminţe, care începea imediat să fumege. În jocul fumului, creator de iluzii optice, ghicitorul tălmăcea viitorul. Procedeul avea răspândire în special la popoarele semite. Potrivit Unor surse antice, el ar fi devenit tradiţional la triburile din zona de deşert, unde lemnul lipsea sau se procura cu greutate. O varietate a capnomanţiei şi în general

a piromanţiei era *daphnomanţia*, adică ghicirea viitorul în fumul degajat prin arderea frunzelor sau crăcuţelor de laur. O manieră străveche, descrisă încă de Thokritos (315 – 250 î.e.n.).

Cephalomanţia, o altă formă de piromanţie, era divinaţia bizară, utilizată numai atunci când se dorea a se descoperi un răufăcător. Pe jeraticul încins era aşezat în acest scop un cap de măgar şi ghicitorul începea să pronunţe formule magice, în care introducea numele persoanelor bănuite a fi făptaşele furtului, crimei etc. Dai falca încinsă pe foc trosnea în momentul în care se pe nunta un nume, exista credinţa că acel om era vinovi Drept urmare, toată năpasta cădea asupra acestuia, fă nicio altă cercetare.

O manieră de piromanţie era, de asemenea, *sideromanţia*, care consta în „aruncarea unui număr impar de paie pe un fier înroşit. Prorocirile erau făcute pe baza mişcărilor, firelor, modului cum acestea luau/foc şi a fumului degajat.

Maniera în care se efectuau previziunile în piromanţie lasă să se întrevadă faptul că acest mod de divinaţie a premers oracolelor, Fiind deci extrem de vechi.

Geomanţia, adică ghicitul „în pământ" are o istorie destul de veche, tehnica fiind creată, probabil, de vrăjitorii triburilor din preajma ţărmurilor mării. La această ipoteză duce observarea directă a geomanţiei ce subzistă încă în Peninsula Arabică, fără a se mai face apel la texte antice. Vrăjitorul întinde nisip pe o planşetă, împărţindu-l în patru dreptunghiuri. Ia câteva pietricele şi le aruncă pe nisip. Poziţia pietrelor, putând fi oricare, este interpretată de ghicitor, care pretinde, celor ce îl cred, că urmele din nisip îi spunj. prezentul, trecutul şi viitorul clientului. Doctorul J. Maxwell a studiat la începutul actualului secol acest mod de divinaţie. „M-am lăsat pe mâna unui ghicitor în nisip, scrie el. Arabul avea o figura gravă şi ochi pătrunzători. Precizia indicaţiilor sale m-a surprins şi nu-mi puteam explica prin ce mijloace ştia atâtea amănunte despre mine. La încheiere, ca să mă dea gata, a luat o mutră perplexă, spunându-mi că nu ştie precis dacă eram cadiu (judecător) sau medic. Atunci am înţeles tot. Pungaşul se informase bine asupra persoanei mele şi nici nu era greu să o facă în acel târg musulman medieval. Ştia precis că sunt medic,

dar cabotinismul său îl pierduse. Şiretenia lui de analfabet îi jucase o festă, cre

zând că mă va impresiona printr-o punere în scenă atât de ieftină, făcând pe naivul. Ce naiba, l-am întrebat, oare tu, credincios al Coranului, nu mai ştii cum arată un judecător? ghicitorul s-a fâstâcit, confirmând astfel bănuielile mele intime. Era un şarlatan".

Literatura veche menţionează numeroase variante ale geomanţiei. Printre acestea amintim *sephramanţia*, adică ghicitul în cenuşă. Procedeul consta în presărarea cenuşii pe o suprafaţă plană, după care cel care dorea să i se ghicească punea întrebările de rigoare deasupra tablei.

Sub acţiunea presiunii aerului, stratul de cenuşă era spulberat, formând diferite imagini, servind ca bază de interpretare divinatorie. Sephramanţia poate fi considerată, din acest punct de vedere, ca precursoare a ghicitului în cafea, apariţie mai recentă dar tot cu aceeaşi încărcătură aberantă, ca şi formele străvechi de divinaţie.

Ceara şi plumbul topite, alcătuind diferite figuri prin răcire, în apă, au servit şi ele interpretărilor divinatorii geomante...

Aeromanţia era o formă de ghicitorie efectuată prin interpretări subiective ale unor manifestări atmosferice – vânt, curcubeu, halouri solare sau lunare, forma şi viteza de deplasare a norilor. Istoria este presărată cu multe asemenea „descifrări" de semne cereşti. Se povesteşte că în timpul jefuirii Ierusalimului de către Antiochos s-ar fi văzut pe cer un cavaler pe un cal de aur; iar pe vremea lui Titus, tot aici, s-ar fi observat în nori care de luptă şi soldaţi înconjurând oraşul. În realitate, asemenea viziuni nu sunt decât produsul halucinaţiilor colective, apărute în momente de mare tensiune psihică. Câteva exemple, studiate de psihologii contemporani, 1 sunt edificatoare. Printre acestea mai aprofundată este analiza ştiinţifică a unei halucinaţii colective petrecută în august 1914, pe frontul francez, când un grup de soldaţi irlandezi ar fi „văzut" pe cer, la Mons, îngeri cu săbii în mână porniţi

împotriva frontului german. Cum în acel moment tocmai erau executate fotografii aeriene, conformaţia norilor a putut fi în detaliu cercetată, demonstrându-se pe viu deformarea prin halucinaţie a realităţii: norii într-adevăr aveau forme bizare, dar erau totuşi nori adevăraţi.

Chiromanţia sau tehnica de a prezice întâmplările viitoare, destinul unui individ prin cercetarea liniilor din palmă s-a practicat din cele mai vechi timpuri. Informaţii

97

referitoare la această formă de ghicit ne parvin de 1., chaldeeni, asirieni şi egipteni. Cât de răspândit era ghicitul în palmă arată faptul că numai la vechii evrei existau mii de chiromanţi. Grecii şi romanii agreau, de asemenea, acest mod de divinaţie. Însuşi împăratul Augustus trecea în ochii contemporanilor săi ca un excelent ghicitor în palmă, ceea ce nici nu era de mirare, deoarece el dispunea de destinul tuturor supuşilor, ştiind dinainte ce-l putea aştepta pe acela căruia îi privea palma, mai cu seamă atunci când era vorba de un înalt funcţionar, general sau curtezană.

O serie de autori prestigioşi s-au referit la chiromanţie. Printre aceştia Democrit, Aristotel, apoi Avicenna s-au prefăcut a da crezare istorioarelor privitoare, la previziunile făcute de vestiţi chiromanţi.

Ghicitul în palmă se face aplicând o tehnică destul de sofisticată, profesionistul dispunând de un limbaj specific, asemănător cu cel al astrologilor. Protuberantele din palmă şi de la articulaţiile degetelor au, de pildă, denumiri de planete. Există o complicată hartă a palmei utilizată de chiromanţi. De fapt, în lucrările consacrate acestei forme de ghicit sunt circa o sută de variante de cartografii chiromantice, corespunzătoare aşa-ziselor „specii de mâini”.

Nu poate fi ignorat un fapt ştiinţific, acela că forma, volumul, direcţia liniilor şi amprentele, culoarea pielii pot ilustra o fizionomie a palmei, care oferă posibilităţi de intuire a vârstei, temperamentului, profesiunii, stării de sănătate a celui examinat. De aceea, un ghicitor versat

poate recunoaşte uşor dacă un om este artizan, muncitor sau intelectual, studiind uzura.: şi culoarea pielii, deformaţiile degetelor, muşchii şi venele, alte elemente. De altfel, psihologii moderni, ca *şi* medicii ştiu că, uneori, starea de sănătate poate fi surprinsă prin studiul palmelor. Ca, de altfel, şi profesiunea.

În tehnica ghicitorilor, mâinile osoase, dure, îngroşate, anunţă de exemplu frământări psihice, în timp ce mâinile delicate, cu pielea fină sunt semne ale unei vieţi sedentare. Mişcările involuntare ale mâinilor sunt alte semne care trădează temperamentul unui individ, dacă acesta este din fire calm, impulsiv sau nepăsător. Sunt realităţi speculate abil de chiromanţie, cu mii de ani în urmă, ceea ce explică în bună parte succesul ei. Dar, de la aceste considerente, până la pretenţia aflării viitorului

98

prin cititul „liniilor" din palmă este însă o distanţa enormă. Cercetări moderne, vizând nu neapărat veştejirea chiromanţiei, ci stabilirea cu exactitate, a valorii reale predicţionale a acesteia, au avut ca rezultat demonstrarea faptului că ghicitul în palmă nu reprezintă o metodă ştiinţifică, nefiind verificabilă în experiment. Următorul test efectuat poate fi edificator. Unui expert în chiromanţie i s-a remis mulajul palmei unei persoane pe care nu o cunoştea. Ghicitorul a studiat îndelung „harta" liniilor şi a dat în scris interpretările sale, prevestind – între altele – o viaţă lungă pentru posesorul palmei respective. Numai că mulajul fusese executat de către experţii unui muzeu de medicină legală după mina unui tânăr mort cu câtva timp înainte…

Absurditatea credinţei că planetele Sistemului ’nostru solar ar putea influenţa forma, culoarea, direcţia protuberantelor şi liniilor palmei apare evidentă.

Ornithomanţia sau ghicitul prin tălmăcirea comportamentului, mişcărilor şi aspectului păsărilor constituie o prelungire a străvechilor credinţe magice, născute din observarea lumii animale.

Dacă luăm în consideraţie comportamentul faţă de

lumea animală – insecte, păsări, mamifere, peşti – aşa cum poate fi el studiat acum la populaţiile aflate pe treptele inferioare de civilizaţie, constatăm o mare naivitate care a stăpânit populaţiile străvechi. Ele credeau că lumea vie le este asemănătoare, că orice fiinţă gândeşte, vorbeşte, se comportă uman. Cu timpul, observarea repetată a realităţii a avut drept urmare modificarea treptată a acestei concepţii, ajungându-se la concluzia că animalele nu au totuşi o viaţă şi trăiri identice omului, dar că ek fac mişcări şi acţiuni ghidate de forţe enigmatice. Urme ale acestei mentalităţi se regăsesc în basmele româneşti ca şi ale altor popoare. În care animalele vorbesc, dau sfaturi înţelepte pentru ca omul să izbândească sau dimpotrivă. Însă fiinţele înzestrate cu asemenea calităţi miraculoase nu sunt oricare, ci numai acelea purtătoare ale unor puteri magice, ori chiar zeităţi transformate prin puterea vrăjilor.

În antichitate, asemenea credinţe capătă sancţiune religioasă. Indienii, egiptenii, chinezii, mesopotamienii, apoi tracii, grecii şi romanii, geto-dacii. vechii slavi, goţii dispuneau fiecare de un panteon foarte bogat populat cu animale divinizate. Mitologia greacă este. poate, cea mai

pitorească din acest punct de vedere, imaginând o varietate derutantă de fiinţe cu forţe excepţionale puse să acompanieze divinităţi sau să se lupte cu ele. Însuşi Zeus, cel mai puternic dintre zeii olimpieni, a fost învins de Typhon, un balaur uriaş, cu o sută de capete. Apollo se încaieră cu şarpele Python. Artemis cutreieră pădurile cu o haită de câini dăruiţi de Pan. Toţi zeii se deghizează în mamifere, păsări, peşti, spre a-şi atinge unele scopuri ascunse. Oamenii se puteau şi ei transforma în diferite vietăţi, sub acţiunea vrăjilor sau a voinţei zeilor. Mai mult divinităţile îşi dispută speciile de animale. Fiecare zeu era reprezentat de către o vietate oarecare. Astfel, acvila i-a fost atribuită lui Zeus, corbul şi mai târziu uliul lui Apollo, măgarul – Hestiei, calul lui Poseidon, cocoşul şi cocorul zeiţei Demeter, barza – Herei, şarpele lui Asclepios, cucuveaua – Artemisei, albinele erau ale muzelor etc.

Toate aceste fiinţe, spre a enumera numai pe cele înzestrate cu forţe divine de către greci, erau apropiate omului, care vedea în mişcările şi comportamentul lor voinţa zeilor.

Exista însă o ierarhizare în clasificarea lumii animale. Pe treapta cea mai de jos se aflau peştii şi reptilele. Apoi veneau patrupedele, la rândul lor departajate după criterii de inteligenţă. Cel mai sus se situau înaripatele. Dar şi în rândul păsărilor gradaţia era prezentă. Primau zburătoarele care se urcau în înaltul cerului, ele fiind considerate ca apropiate zeilor, de la care aduceau mesaje pentru pământeni. Să fie oare mitologia cea care a stat la baza tehnicilor ornithomanţiei, adică a divinaţiei prin actele instinctive ale păsărilor sau invers, această tehnică să fi oferit condiţii de reflecţie şi creaţie culturală sub forma mitului? Oricum este clar că ornithomanţia şi mitologia au mers mână în mână.

În acele vremuri, Democrit considera că muzica a fost creată prin imitaţia ciripitului păsărilor, în timp ce Aristofan (c. 445 – 386 î.e.n.), aducea argumente menite să convingă că zburătoarele sunt cele mai reuşite fiinţe de pe pământ, atingând – după el – perfecţiunea. Pe de altă parte, partizanii metempsihozei vedeau în aripate un fel de vehicule uşoare ale sufletelor comunicative, care poartă de grijă oamenilor. Păsările albe erau întotdeauna reprezentări ale duhurilor. Însuşi Plutarh scria că păsările, datorită marii lor rapidităţi, inteligenţe şi abilităţi, se află în serviciul zeilor, iar zborul, ciripitul, sunetele

emise de acestea nu ar fi altceva decât mesaje divine pe care oamenii trebuie să se străduiască a le-înţelege. Aceleaşi convingeri le vom întâlni la Euripide (480 – 406 î.e.n.), iar mai târziu la Porphyr (234 – 305 î.e.n.).

Desigur, nu toate păsările erau considerate de ornithomanţie ca apte a furniza prorociri. Pe primul loc erau cotate cele de pradă, existând concepţia că ele se aflau în graţia supremă a zeilor. Aceste zburătoare, solitare, cu individualitate caracteristică, carnivore, erau

denumite chiar păsări-proroc. Substratul credinţei în păsările-proroc este extrem de vechi, dominând concepţia tuturor popoarelor antichităţii asiatice, nord-africane şi europene. El trebuie căutat în legătura primară pe care omul cavernelor o făcea între viaţă, căldură şi sânge bazată pe constatarea că un trup mort nu mai are sânge şi nici căldură. De. aici şi acel apetit al spiritelor pentru sânge. În concepţiile străvechi păsările de pradă aveau două atribute demne de a fi interpretate ca similare spiritelor. Primul îl constituia zborul, deci circulaţia prin aer, aidoma duhurilor. Al doilea, modul de hrană, cu alte cuvinte devorarea victimelor, a sângelui acestora. Identităţile între comportamentul păsărilor şi credinţa în spirite erau evidente la antici. Potrivit mentalităţii acestora, păsările, fiind reîncarnări ale morţilor, puteau fi determinate să dezvăluie viitorul. Ca atare, ar fi fost suficient să se dea acestor păsări o mixtură de carne şi sânge, preparată în atmosfera incantaţiilor magice, pentru ca ele să-şi exteriorizeze facultăţile divinatoare. O proporţie însemnată avea în compoziţia magică a amestecului respectiv ficatul, acesta fiind considerat ca organul înzestrat cu însuşiri profetice. Devorarea ficatului ducea, deci, la transmiterea şi sporirea virtuţilor respective în corpul păsării-proroc. Amănunte ale concepţiei respective sunt prezentate în *Theogonia* lui Hesiod (sec. 8 sau 7 î.e.n.). Eschyl (c. 525 – 456 î.e.n.), de asemenea, se referă la acelaşi mod de înţelegere a devorării ficatului. Dar, în lumina cercetărilor moderne, substratul trebuie să fi fost cu mult mai vechi, încă de pe vremea când ficatul era, în concepţia Gagică, sediul sufletului, deci al spiritului, care – aşa cum s-a văzut – avea virtuţi profetice. În acest mod, alături de păsările-proroc (ornithomanţia) s-a păstrat şi ghicitoria în ficat (*hepatomanţia*).

101.

Oricum s-ar fi petrecut evoluţia ornithomanţiei, ea era deja constituită în vremea lui Homer, fiind practicata cu abilitate de Calehas, Helenos, Halitherses, Melampus

Amphiaraos, Tiresias şi alţi ghicitori. Locul de proveniență al acestei bizare maniere de ghicit, după mişcări] v în zbor, după sunetele emise de păsări sau alte comportamente ale acestora este adesea considerat a fi Grecia, pornindu-se de la dramaticul mit al lui Prometheus pedepsit de Zeus ca un vultur uriaş să-i mănânce zilnic ficatul care, peste noapte, se regenera. Dar, faptele par a fi fost cu „totul altele, deoarece încă înainte de înflorirea civilizaţiei grecilor, ornithomanţia exista în Phrygia şi în Peninsula Arabică.

Păsări aducătoare de noroc, fatidice, erau socotite acvila, ca mesager al lui Zeus, vulturul, corbul, cioara cenuşie şi, uneori, lebăda. Egiptenii şi romanii considerau şi alte păsări drept faste. În acelaşi timp, unele păsări erau considerate aducătoare de nenorocire/sau de rău augur. Concepţiile în acest domeniu difereau. Prezenţa şi mai cu seamă strigătul cucuvelei noaptea era un semn al morţii sau al bolii la mai toate popoarele, credinţă transmisă până în zilele noastre, sub formă de superstiţie, şi la români. Atenienii, care aveau ca pasăre divină cucuveaua, considerau, dimpotrivă, drept un semn de noroc ţipătul acestei răpitoare nocturne, iar prezenţa ciorii cenuşii ca o indicaţie a zeilor că se va produce o întâmplare rea, neprielnică. Ornithomanţia presupunea, din partea ghicitorului, o înţelegere nu numai a comportamentului diferitelor zburătoare, ci şi a „limbii” acestora. Nu era vorba despre o anume conversaţie cu păsările, ci de interpretarea sunetelor emise de „ele, fie ca favorabile pentru cel căruia i se ghicea, fie nefavorabile (un cârâit de exemplu).

Augurii reprezintă o formă târzie a ornithomanţiei. Augurul era membru al unui colegiu sacerdotal special care avea ca atribuţie prevestirea evenimentelor sau tălmăcirea voinţei zeilor după zborul şi cântecul păsărilor, ori prin examinarea măruntaielor animalelor sacrificate. Augurii erau priviţi ca persoane foarte importante, având rangul de primi demnitari în stat. Numărul augurilor era variabil. La Roma, de exemplu, existau iniţial trei auguri, selecţionaţi din rândul familiilor foarte distinse. Mai târziu,

numărul lor va creşte treptat, ajungând în cele din urmă la cincisprezece. Apariţia şi ceremonialul augurilor erau impresionante. îmbrăcaţi în robă de purpură, pur

tând coroană de lauri, ei veneau maiestuos la altar. Se opreau în faţa acestuia şi se întorceau solemn cu faţa spre Răsărit, ridicau braţul circumscriind o parte din cer cu un baston augural, după care aşteptau în linişte ca prin spaţiul marcat de ei pe firmament să treacă o pasăre. Când, în sfârşit zburătoarea apărea, se stabileau punctele de intrare şi de ieşire ale acesteia din zona circumscrisă. Dacă pasărea era zărită prima oară la stânga, semnul era de bun augur şi invers, la dreapta era de rău augur. De aici mai multe expresii ca „de bun augur" sau „de rău augur", adică bun sau rău prevestitor, folosite şi azi, dar fără sensul de odinioară. Nu oricare pasăre servea drept purtătoare a semnului divin, ci doar acvila, vulturul, uliul, şoimul, corbul, cioara cenuşie, bufniţa şi porumbelul. Apariţia unui porumbel alb (pasăre de bun augur întâlnită în miturile potopului lui Deucalion şi Noe) era atât semnul izbânzii, cât şi al păcii, acest ultim simbol perpetuându-se până astăzi.

Puii sacri jucau un rol anume în ceremoniile augurale. Nicio decizie în Senat sau în Armată nu putea fi luată la Roma înainte ca augurii să se pronunţe, după observarea modului cum ciuguleau aceştia grăunţele. Când puii sacri, lăsaţi liberi în curtea templului, se repezeau cu aviditate la seminţele de grâu, se credea că auspiciile – deci împrejurările – sunt favorabile desfăşurării acţiunilor proiectate. Dacă refuzau să mănânce, auspiciile erau nefavorabile şi prin urmare se anulau proiectele. Augurii. ca oameni de stat, conduceau, în fapt. imperiul deoarece toate actele importante de decizie, inclusiv cele privitoare la război, erau adoptate în funcţie de recomandările lor. Or tocmai aceşti auguri se pricepeau de minune să interpreteze „voinţa" zeilor, în funcţie de interesele personale, familiale sau de grup. Cicero descrie maniera naivă, dar totuşi eficientă în care aceştia

manipulau opiniile. Cercetarea puilor sacri se făcea, prin tradiţie, în faţa împăratului şi a senatului. Prin urmare totul se desfăşura fără ascunzişuri. Dar, dacă anumite interese cereau ca păsările să ciugulească repede boabele, ele erau ţinute nemâncate un timp oarecare, înainte de a fi aduse în curtea templului pentru ceremonia augurală. Bineînţeles, bietele aripate, astfel tratate, se aruncau literalmente asupra grăunţelor, devorându-le. Prin urmare, auspiciile erau favorabile… Se putea face şi invers, adică

puii să fie îmbuibaţi în prealabil. Rezultatul era perfect previzibil: auspicii nefavorabile.

Secretele profesiunii de augur trebuiau să fie ţinute în cea mai deplină stricteţe. Înainte de a fi primiţi în colegiul sacru, fiecare dintre auguri se angaja prin jurământ să nu divulge niciodată misterele pe care le deţinea. Se pretindea aceasta de teamă ca instituţia să nu fie discreditată. Totuşi, manoperele augurilor au ajuns de domeniul public. Într-atât de ponegriţi au devenit, încât cuvântul, minister” (stâng), care semnifica în vorbirea augurilor „semn bun” a primit în vorbirea curentă sensul invers (defavorabil, rău, pervers), fiind preluat şi de limbile neolatine cu înţelesuri aproximativ similare. Augurii au început să decadă total ca instituţie, începând cu anul 313, după Edictul de la Milano, care proclama libertatea de credinţă şi egalitatea în drepturi a creştinilor în Imperiul roman şi au dispărut în timpul împăratului Theodosiu cel Mare (379 – 395), cel care a decretat creştinismul ca unică religie în stat, interzicând cultele păgâne. Cu toate acestea, o relicvă a lor se regăseşte în cârja episcopilor creştini, simbol al bastonului augural, care şi el îşi are originea în practica rituală a unor vechi religii, inclusiv cele orientale (indiene şi chineze), însemnând, la rândul său, toiagul arhaic al păstorilor, întâlnit pretutindeni în lume şi astăzi.

O variantă a probei puilor sacri a constituit-o *afectorymanţia*, utilizată atunci când se dorea a se afla numele cuiva. În această manieră, după moartea, în anul 373, a lui

Valens Flavius, pe câmpul de luptă de la Adrianopol cu goţii răsculaţi, a fost desemnat ca împărat Theodosiu cel Mare. Afectorymanţia certifică un fenomen interesant, anume acela că, după căderea instituţiei augurilor, ornithomaţia a continuat să fie practicată sub forme mascate şi în epoci mai târzii.

Haruspiciile, o altă formă de ghicitorie, foarte rafinată, cu caracter ritual, era cunoscută şi aplicată de către o anumită categorie de preoţi ghicitori romani, care pretindeau că pot afla viitorul examinând măruntaiele animalelor sacrificate. Practica a fost cunoscută în maniere diferite şi de indieni, chaldeeni, egipteni, vechii evrei, ceea ce arată că Roma împrumutase sistemul din Orient. Ghicitorii în măruntaie de animale examinau pe rând, respectând o anumită ordine: ficatul, intestinele, fierea, inima, carnea încă palpitândă a victimei. După aceea un

104

— Măreau flăcările rugului pe care ardeau. sacrificiul. În ritual ei se mai foloseau de tămâie, vin, apă şi făină spre a completa, jertfa şi a face binevoitoare divinităţile ce urmau să dezvăluie viitorul. Mai erau observate, ca „semne” de prorocire, comportamentul vietăţilor înainte de a fi sacrificate, felul cum acestea veneau spre altar: târâte ori în mers liber, dacă erau resemnate, dacă sângele ţâşnea cu violenţă din artera tăiată sau se scurgea cu încetul. Culoarea sângelui, contracţiile fibrelor musculare constituiau, de asemenea, „indicaţii divine”. După ce se scurgea sângele din vietatea sacrificată pe altar, preotul-ghicitor îi despica pieptul şi pântecele. O inimă mică sau bolnavă, un plămân foarte voluminos sau de culoare alburie anunţau un dezastru. Mai mult, dacă vreunul dintre aceste organe alunecau din mâna sacrificatorului, dezastrul anunţat urma să fie şi mai mare. Urma arderea jertfei, prilej de alte „prorociri”. De pildă, când fumul se înălţa drept în sus, cu repeziciune, clar, pur, zeii erau favorabili. Dimpotrivă, dacă rugul se aprindea greu; flacăra, în loc să se înalţe în piramidă, descria linii curbe şi lăsa un fum greu; jertfa nu ardea în

întregime; dacă vântul sau ploaia stingeau focul – se credea că va avea loc o mare nenorocire, o catastrofă. În fine, arderea smirnei, al cărei fum trebuia să fie perfect alb spre a dovedi favoarea divinităţilor, încheia solemnitatea.

Ghicitul prin acte involuntare ale animalelor este o variantă a ornithomanţiei. Alături de păsări (mesageri ai zeilor), o oarecare valoare divinatorie au primit în vechime şi fiinţe nezburătoare: patrupedele, reptilele, peştii şi unele insecte. Originea acestei forme de divinaţie, considerată de scriitorii antici ca vulgară, nobilă fiind doar ornithomanţia, trebuie căutată în străvechea credinţă că tot ce era însufleţit avea vocaţie divinatorie. Dar, încă din antichitate au fost considerate superstiţie prorocirile făcute pe baza comportamentului altor vietăţi în afara păsărilor.

O reminiscenţă a acestei maniere de ghicit este şoricelul-ghicitor, întâlnit şi astăzi prin bâlciuri, dresat să extragă „horoscoape" dintr-un pachet. Sistemul extragerii biletelor norocoase, denumit *cliromanţie*, este foarte vechi. Se pare că metoda, simplă şi expeditivă, ar fi o invenţie a grecilor antici. În *Ciclul troian* se povesteşte episodul luptei dintre Hector şi Aiax. Hector chemă pe unul dintre eroii greci să se lupte piept la piept cu el. Aces

tei provocări i-au răspuns nouă viteji odată: Agamemnon, Diomedes, cei doi Aiax, Idomeneus, Meriones, Eurypylos' Thoras şi Ulise, fiecare dintre ei socotind că avea dreptul la luptă. Cum trebuia ales numai unul, eroii au hotărât, sfătuiţi de Nestor, să tragă la sorţi. S-a scris numele fiecăruia pe câte o frunză şi toate au fost puse în coiful lui Agamemnon. Nestor a scuturat frunzele, una căzând pe pământ. Pe ea era numele lui Aiax, deci cel ales de sorţi. Acest sistem foarte vechi s-a transmis la toate popoarele, din, antichitate până astăzi. El este totodată precursorul tuturor formelor de extragere a numerelor câştigătoare la loteriile şi tombolele moderne.

Ghicitul în actele instinctive ale omului. Rostirea fără voie a unor cuvinte (de unde „cuvinte fericite" şi „cuvinte

fără noroc”), ca şi spasmele şi tresăririle involuntare (ochi, membre, trup) au avut şi ele vocaţie divinatorie. Ecouri ale acestei vechi forme de ghicit se regăsesc în diferite superstiţii existente la poporul român. Se zicea, de pildă, că, dacă două persoane rosteau odată un cuvânt, „a pierit un drac” sau dacă cineva avea un frison nervos scurt „că a trecut moartea pe lângă el”, iar dacă ţiuia urechea „îl vorbea cineva”. Se înţelege că nu are rost credinţa în asemenea naivităţi, deoarece viaţa de zi cu zi, practica nu le-a confirmat niciodată, însă ele au persistat ca un automatism, similar urării de „noroc” sau „sănătate”, care se face, aproape involuntar, când cineva strănută. Probabil, odinioară, strănutul avea valoare de predicţie, cunoscută şi de daco-romani. O dovadă ar fi însuşi verbul „a strănuta” care vine din latinescul „sternutare”, termen ce desejmează una din cele trei clase principale ale interpretării în divinaţia romană, alături de „sollisatio membretum” (convulsii şi palpitaţii) şi „tinnitus aurium” (ţiuitul în ureche). Fiecare din aceste categorii de semne conţinea valoarea ei: strănutul era indiciu de boală, palpitaţiile de înşelăciune sau pagubă şi zgomotele în urechi vorbe „de bine” sau „de rău”.

Arithmomanţia sau ghicitoria cu ajutorul numerelor este o invenţie antică, ea fiind precedată de anumite practici magice ce aveau loc cu prilejul împărţirii hranei cuvenite fiecărui membru al colectivităţii. La polinezieni, operaţia împărţirii şi distribuirii peştilor prinşi, într-o ieşire pe ocean, se făcea de către şeful tribului, asistat de către vrăjitor, dualitatea aceasta fiind recunoscută de obşte prin faptul că primul reprezenta autoritatea, iar

secundul puterea invocată ce adusese belşugul. Împărţeala la polinezieni cât şi la alte populaţii aflate pe o treaptă inferioară de organizare socială nu se făcea prin numărare, ci prin grămezi. Fiecare primea o grămadă similară cu un „martor”, alcătuit dintr-un număr de peşti, animale, blănuri, obiecte etc, cuvenite tuturor, care se punea deoparte. Când cineva era nemulţumit şi protesta,

vrăjitorul făcea comparaţia pe loc, în văzul tuturor, desfăcând grămezile în piesele componente: „Una la tine, una în grămada-martor” şi tot astfel, refăcând grămezile alături până epuiza stocurile. Dacă prin această manevră se refăceau simultan atât grămada celui ce protesta, cât şi cea „martor”, reclamantul era sancţionat, uneori cu pierderea unei părţi din ce i se cuvenise, cantitate care se redistribuia colectivităţii.

Este, probabil, cea mai veche dovadă a începuturilor gândirii matematice, când oamenii încă nu ştiau să numere şi nici să socotească, plasând operaţiile aritmetice în sfera magiei. De altfel, măsurătoarea, numărătoarea au apărut mult mai târziu pe scara evoluţiei civilizaţiei. O demonstrează înseşi cuvintele sanscrite „namati” şi „na mas”, primul cu înţelesul „a se cuveni” (distribui), al doilea cu sensul „porţie anuală”. În greceşte, cuvântul namati a devenit „Nemo” (a distribui, a împărţi), din el derivând mai târziu o altă noţiune aceea de „nomos” (lege). Tocmai aceste noţiuni stau la baza latinescului „nume-rus”, care nu mai are înţelesul de „grămadă”, ci de „număr”. Dar calea de la „grămadă” la „număr” a fost extrem de lungă şi de anevoioasă, reprezentând o elaborare sinuoasă. Există diferite supoziţii privitoare la evoluţia de la magie la matematica pură, fiecare cu valorile şi limitele lor.

Unele triburi actuale, trăind în jungla ecuatorială, încă mai utilizează degetele mâinii ca pe un fel de răboj, spre a desemna un număr oarecare de animale vânate. Numărul exprimă mâna, aşa cum poate fi ea observată ca semn magic pe pereţii peşterilor paleoliticului, unde omul şi-o imprima cu sens de stăpânire: o mină (de obiecte, deci cât cuprindea ea), sau un pumn – sensuri rămase până astăzi în tradiţia multor popoare, inclusiv la cel român. Aşa cum se poate observa la unele comunităţi tribale primitive din America de Sud, degetele ajung la un moment dat să exprime numere. Mai întâi unu, care este arătătorul, sugerând că tocmai acest deget era acela care în

dica „grămada”, iar mijlociul.va deveni „doi”, adică

mai mulţi. Acest sistem cu baza de numeraţie doi se află la temelia abstractizării numerelor şi, în general, a gândirii matematice. Din considerente magice, fiecare număr a primit un nume, care nu putea fi rostit oricum, ci într-o anumită ordine: unu, doi, trei, patru şi aşa mai departe. Scrierea matematică s-a născut tot ca urmare a cerinţelor de ordin" practic.

Matematica în forme rudimentare era cunoscută şi folosită de asemenea de egipteni, babilonieni, hitiţi şi hurriţi. Fenicieni deţineau şi ei un sistem de numeraţie zecimal, dar foloseau şi pe cel sexagesimal. Cu vechii evrei numeraţia începe să capete o faţetă nouă. Asistăm acum la naşterea unui fenomen bizar. Dominaţi de mentalităţi mistice şi superstiţii, evreii antici ajung să vadă în numere, în rezultatele, calculelor, un fel de forţă enigmatică, o putere intrinsecă, pe care nu şi-o puteau explica deoarece nu ei inventaseră sistemele de numeraţie şi nici procedeele aritmetice ca să-şi dea seama de originea pur umană a acestora. Pentru vechii evrei, ca şi pentru alte populaţii antice, aritmetica va căpăta cu încetul, o faţetă mistică. Lui Moise i se vor „revela", pe muntele Sinai, potrivit legendelor biblice, cele zece porunci, număr explicat ca derivaţie din sistemul zecimal. Dintr-un alt sistem, sexagesimal, va veni numărul 12, care apare atât de frecvent în *Biblie*: cele douăsprezece triburi din Israel, douăsprezece pâini, douăsprezece porţi de intrare ale Ierusalimului descris de Ezechiel, iar mai târziu, aceeaşi cifră va intra în mitica *Noului Testament* ca o continuare a mentalităţii iudeo-creştine primitive (doisprezece apostoli, ceasul al 6-lea, trei zile şi te ei nopţi etc). Apoi vor apare în sistemul zecimal: 40 de zile şi 40 de nopţi postite de Iisus în pustiu, 5 pâini centru 5.000 de oameni, 10.000 de galbeni, cinci fecioare nechibzuite şi cinci fecioare înţelepte şi altele.

Matematica indiană, prin excelenţă magică, era reprezentată de cea folosită în ritualul vedic şi brahmanic. Ritualul vedic ţintea să obţină desfăşurări de acţiuni corespunzătoare structurii universului şi fenomenelor

naturii, în ideea supunerii sau controlării acestora. Matematica indiană clasică aduce totuşi un element de excepţie, care va fi răspândit ulterior de arabi, anume introducerea lui zpro.

108

În ceea ce priveşte matematica chineză antică, ea va folosi denumiri monosilabice destinate pentru primele zece numere, existând indicii că acestea erau utilizate cu sens magic încă din „mezolitic. Geometria lor se apropie, de asemenea, de magie, chinezii fiind – de altfel – inventatorii primului pătrat magic. Potrivit legendei, acesta era înscris pe spatele broaştei ţestoase pe care Cerul a făcut-o să iasă din râul Lo. Calculele matematice se foloseau în tehnicile divinatorii adică în astrologie, „baghetele aruncate" (procedeu de tragere la sorţi, în care pierdea cel căruia îi revenea un pai mai scurt) şi în geomanţie pentru descoperirea celor mai favorabile locuri de amplasare a caselor şi mormintelor.

În Europa, numeraţia traco-getică, şi ea de origine magică, pare a fi cea mai veche de pe continent, o dovadă concretă oferind în această direcţie sanctuarele-calen-dar prezente în spaţiul locuit de geto-daci şi mai ales cel aflat la Grădiştea Muncelului (construit, după unele ipoteze, în mileniile 4 – 3 î.e.n.). Poziţia aliniamentelor, grupările de semne din aceste „calculatoare" în aer liber, superioare din punct de vedere al preciziei şi anterioare sanctuarelor-calendar de la Stonehenge (Marea Britanie), arată că geto-dacii cunoşteau numeraţia sexagesimala, folosită de magii-astronomi şi păstrată prin tradiţie cel puţin până în secolul al II-lea e.n., prin urmare mult timp după ce aceasta fusese abandonată de civilizaţia greco-romană.

Matematica elenă, şi ea foarte veche, utiliza unele procedee specifice de scriere a numerelor, probabil destul de asemănătoare celor din Mesopotamia şi Egipt. Aici se află punctul de pornire al Arithmos-ului, credinţă care atribuia primelor zece numere, dar şi altora, proprietăţi magice excepţionale, secrete. Aceasta nu înseamnă că matematica elenă era bazată în general pe iraţional. Grecii

au inventat atât o zeitate a matematicii, pe Arithmos, al cărei nume va desemna ordinea şi armonia, ritmul – cuvânt de altfel derivat de aici –, cât şi calculele bazate pe idei ştiinţifice. Arithmos mai avea şi sensul de număr natural. Pitagoră spunea că Aritmetica este cea mai frumoasă dintre ştiinţe. Dar această ştiinţă, pe care o lăuda cu atâta pasiune, va rămâne multă vreme ocultă, tăinuită

* în concepţia grecilor, numărul natural (2, 3, 4...) era eliberat de muncile calculului şi ferit de posibilitatea schimbării într-un număr neîntreg.

109

celor ce nu făceau parte din grupul sau mai curând din secta pitagoreicilor. Matematica devine la vechii greci un fel de „beţie intelectuală". Iar de aici, cu începutul, un mister, decăzând în superstiţie, apropiindu-se de vrăjitorie.

Magia intervine larg în matematică, operând cu regulile sale comune. Fiecare număr va căpăta o semnificaţie, alta decât cea obişnuită. Astfel. 1 va reprezenta numărul unităţii, adică acela care există prin el însuşi. După Pitagora, 3 şi 4 aveau proprietatea de a oferi plăceri miraculoase. Numărul 7 era binecunoscut de iniţiaţi şi magi, regăsindu-se în practici mitico-magico-rituale, în legende, ca şi în incantaţii, în folclorul vrăjitoresc şi tămăduitor (cele 7 planete, cei 7 înţelepţi, 7 zile ale săptămânii, 7 minuni ale lumii, 7 capete ale hydrei, 7 vaci grase, 7 vaci slabe, 7 plăgi ale Egiptului, 7 braţe ale candelabrului israeliţilor, 7 îngeri ai Apocalipsei, 7 trompete ale Apocalipsei, 7 munţi ai Apocalipsei, 7 generaţii ale zeilor celţilor, 7 păcate capitale şi aşa mai departe). În numerologie, după 1, cel de-al doilea număr al stăpânirii de sine, ca şi al posesiei este 11. În privinţa lui 12, acesta se află la baza unei numeraţii magice. Sunt 12 luni ale anului, 12 munci ale lui Hercule, 12 semne ale Zodiacului etc. Numărul 13 avea semnificaţia faptului nefast, jucând un rol cu totul special în vrăjitorie, ca şi în religie. În fine, 19 era numărul lui Apolio sau al Cosmosului.

Anticii, ca şi cercetătorii moderni, nu au elucidat

legăturile de cauzalitate care-au dat semnificaţii magice diferitelor numere decât într-o oarecare măsură. În ce priveşte numărul 7, conţinutul magic îşi are originea în astrolatrie şi astrologie, ca şi în anumite sisteme străvechi de împărţire a timpului pe săptămâni. Numărul magic 12 are aceeaşi provenienţă. Cu privire la cifra 19, despre ea există o menţiune a lui Hesiod care aruncă o lumină asupra concepţiilor legate de aceasta. Cifra era asociată circumferinţei planetare, aşa cum era ea imaginată de vechii greci. În credinţa anticilor, abisul se află străjuit de un zid din aliaj de cupru, pe care Noaptea îl înconjura de trei ori în zborul său circumplanetar. Acesta reprezenta limitele lumii, locurile hidoase, spaţiile fără sfârşit. locul de petrecere-al nemuritorilor. Număru! 9 este un multiplu al numărului trei. De trei ori câte trei rotiri în jurul zidului de bronz dădea cifra 9. Deci, 9 zile cu 9 nopţi, plus 1, numărul unităţii, fac 1 9. Acelaşi număr va fi găsit în mitologiile asiro-babiloniană, egipteană, greacă

şi geto-dacică. În sfârşit, 19 redă circumferinţa, 360 de grade: căci 19X19 fac 361, minus unitatea 1 – 360.

Continuând asemenea speculaţii, magii-matematicieni au acordat numere şi zeităţilor. Cifrele utilizate în *Biblie* exprimă şi ele concepţii magico-matematice prezente la evrei. Semnul masculin venea în concepţia veche direct de la Dumnezeu, care-l făcuse pe Adam după chipul şi asemănarea sa, fiind deci impar. Impar era şi Satana (1) de altfel, ca unic reprezentant al Răului. Numerele pare aparţineau femeilor, deoarece Eva fusese al doilea om pe Pământ. Numărul 9 a fost mereu luat în calcul atât de autorii *Bibliei*, cât şi de magi. De pildă, între altele, 9 a fost utilizat ca bază de calcul a anului când a survenit potopul lui Noe (Deucalion). Acest an ar fi, după *Biblie*, 1656 de la Creaţie. Citind cifrele în ordine inversă se obţine cifra 6561. Or aceasta rezultă din înmulţirea: 9X9X9.

Asemenea calcule pur speculative au dus, cum era şi firesc, mai întâi la naşterea unei aritmeticolatrii şi imediat

la divinaţia matematică. Divinaţia matematică se bazează pe numere, calcule, entităţi elementare şi numele cifrelor. Astrologii înşişi se numeau la început matematicieni. Principiile divinaţiei matematice erau bazate pe aşa-zisele proprietăţi speciale ale numerelor pare şi impare şi cu siguranţă acestea au pătruns în Grecia din Egipt, probabil prin Pitagora, dacă nu chiar înaintea acestuia.

Numerele care serveau ca bază de calcul pentru ghicitorii-matematicieni erau 3, 7 şi 9, cărora li se atribuiau o putere interioară, credinţă moştenită prin superstiţie. Numărul 3, de pildă, apare ca o speculaţie, anume achiziţionarea puterii unităţii prin dualitate, adică a sumei celui mai mic număr impar cu cel mai mic număr par. Numărul 7 corespunde – cum s-a arătat – planetelor cunoscute de antichitate, iar numărul 9 provine din înmulţirea cu el însuşi a numărului 3.

Potrivit concepţiei ghicitorilor-matematicieni, întreaga viaţă umană ar fi fost marcată de aceste cifre. Ba chiar unele fenomene ale naturii (potop, cutremure etc.) şi evenimente istorice ar fi fost condiţionate tot de cifrele respective. Teoria a fost extinsă şi asupra vieţii intrauterine a fătului. Ghicitorii-matematicieni îşi reprezentau viaţa ca pe o progresie calculată în raport cu poziţia aştrilor pe firmament. Ei împărţeau întregul parcurs al existenţei unui individ pornind din momentul procreaţiei

acestuia. Pentru ghicirea viitorului recurgeau la aşa-zisele perioade septenale. Anii care corespundeau lui 7 sau multiplilor săi erau consideraţi de pildă „climaterici”. Printre aceşti ani de „criză” se distingeau alţii mai mult sau mai puţin norocoşi sau periculoşi. Astfel, asemenea ani puteau fiicei ai unor diferite multiplicaţii ca 7X3; 7X7; 7X9; 7X14. Un singur an, 49, era considerat ca moment al crizei maxime, obţinut prin ridicarea la pătrat a numărului 7. Existau şi ghicitori partizani ai perioadei novenare, 9X9 = 81, cifră considerată drept limită a vieţii atinse de Platon, Xenocrate, Demys din Heracleea, Diogene Cinicul şi

Eratosthene. Alţii conciliau cele două sisteme, pretinzând că cifra 49 era critică pentru indivizii proveniţi dintr-o naştere nocturnă şi 81 dintr-o naştere diurnă. Sau că primul număr marchează o criză pentru corp, i, ar celălalt pentru suflet. În tehnica acestor ghicitori existau metode de combinare a numerelor 7 şi 9, prin multiplicarea lor. Se obţineau, astfel „ani dublu critici", cărora li s-a dat numele de „andronas". Adepţii teoriei „cifrei care subjuga oamenii" susţineau că un mare număr de persoane celebre muriseră la vârsta de 63 de ani.

Dar toate aceste speculaţii puteau sau nu să satisfacă amatorii de soluţii practice cu care ghicitorii, pretinşi gânditori, evaluau viaţa mijlocie sau durata maximă a existenţei cuiva.

Deosebit de aceste bizare concepţii. asupra numerelor, cu 300 de ani înaintea erei noastre apare un alt procedeu magic, conceput de evrei, anume utilizarea literelor ca simbol pentru cifre. Procedeul a fost denumit „cabala". Potrivit tehnicii cabalei, orice noţiune care trebuia să fie ţinută secret era exprimata printr-o cifră oarecare, de fapt o sumă, rezultată prin adunarea tuturor literelor, transformate în numere, care alcătuiau cuvântul în cauză.

Procedeul magic al înlocuirii literelor prin cifre, utilizat mai apoi şi de greci, precum şi de toţi ghicitorii prin numeraţie şi calcul matematic a dăinuit o perioadă destul de îndelungată, el ajungând sub forme diferite până în zilele noastre. În Europa a fost răspândit de semiţi, în special de chaldeeni, ale căror cunoştinţe în magie şi divinaţie erau renumite pretutindeni, ca şi de evrei. Literele ebraice exprimate prin cabala aveau, între altele, valorile: v (vav) – 6; n (nun) – 50; k (kaf) – 100; r (reş) – 200 etc. în greceşte, valorile erau: 1 pentru a; 2 pentru b; 3 pen

tru g; 4 pentru ci şi aşa mai departe. Ghicitorii care-şi întemeiau prezicerile pe cabala, după ce stabileau valoarea unui nume dat, efectuau în continuare calcule

complicate, alcătuind – pe baza acestora – cuvinte sau îmbinări de cuvinte cu valoare numerică similară, rezultatele matematico-literare stând la baza interpretărilor divinatorii. În acelaşi limbaj al cifrelor erau camuflate anumite cuvinte secrete sau cu proprietăţi magice într-o serie de texte vechi evreieşti. Modul în care erau concepute textele cu incluziuni de cabala este poate cel mai elocvent ilustrat de *Apocalipsă*, a cărei redactare aparţine unui iudeo-creştin, realitate atestată chiar în limbajul textului grecesc, presărat cu iudaisme şi construcţii gramaticale greşite, deosebită categoric de celelalte cărţi ale *'Noului Testament*. Viziunile apocaliptice sunt copiate în covârşitoarea lor majoritate, uneori ad litteram, din *Vechiul Testament*, contribuţia originală a autorului fiind minimă, însă în text apar, ca noutate, o serie de cifre al căror sens poate fi elucidat numai utilizând procedeul cabalei. Ferdinand Benary, reluând tehnica în anul 1841, a reuşit să descopere nu numai anumite semnificaţii ale diferitelor numere din *Apocalipsă*, dar şi data când a fost scris acest text atât de comentat de-a lungul a 1 900 de ani. Performanţa este valoroasă, cu atât mai mult cu cât *Apocalipsa* se înfăţişează atât ca una din cărţile sfinte ale creştinismului, dar şi ca o operă de divinaţie magică, cu rădăcini foarte vechi în cultura umană.

Demonstraţia lui Benary, bazată pe analiza de factură cabalistică, porneşte de la numerele 7; 666 şi 616 care apar frecvent în *Apocalipsa*. Benary ajunge la concluzia că în esenţă textul respectiv este un document cu caracter politic, protestatar, nu religios. Autorul acestuia s-a referit mascat la împăraţii romani Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, Galba şi Othon. Din succesiunea evenimentelor relatate alegoric mai rezultă un fapt şi anume că textul a fost scris în anul 69 şi nu mai târziu; ba mai mult, imediat după proclamarea ca împărat a lui Othon. Cifra 666 îl desemna – după calculele lui Benary – pe Nero, incendiatorul Romei, care a declanşat prima persecuţie împotriva creştinilor şi a reprimat răscoala din

Iudeea, izbucnită în anul 66. Într-atât se temeau iudeo-creştinii de acest asasin, care ucisese la Roma chiar pe apostolii Petru şi Pavel, încât autorul Apocalipsei i-a as

113

Îs numele după procedeul cabalei, de teama urmăririi persecuţiei.

În 1883, F. Engels, referindu-se la descifrările din ea A efectuate de Benary cu privire la *Apocalipsă*, subla, între altele: „Aşadar, această carte plină de mister

Ine acum pentru noi cât se poate de clară".

O manieră de divinaţie bazată pe valorile numerice ost şi cea denumită „Metoda aritmetică". Inspirată de ăla, ea consta în a reprezenta în cifre literele compoite ale numelui celui care urma să i se ghicească. Delă, litera alpha avea valoarea 1, beta 2 etc. Prin adiţiunea numerelor se obţinea o sumă, dată ca valoare a nuui. Apoi se proceda la continue împărţiri cu numerele

Ice 7 şi 9, până rezulta un rest nedivizibil perfect, cât i se aplicau interpretările „matematicianului". Calx\ nu era atât de simplu precum s-ar crede, deoarece îsformarea unui nume într-un număr era supusă unor mite reguli care variau de la un sistem la altul. Sunt cunoscute mai în detaliu evaluarea prin monade (sau uni

1 folosită de greci, precum şi regula de divinaţie arabă imită „hisab-ennim".

} variantă a divinaţiei matematice, a cărei vechime deocamdată – nu poate fi stabilită cu precizie, o cou-tie ghicitul în bobi, cunoscut în ţările române. În orice această formă de aflare a viitorului cu ajutorul senior (linte, mazăre, năut, porumb etc.) pare anterioară îelor secole ale mileniului actual, deşi formulele mă-rostite în timpul ghicitului au, uneori pe alocuri, tente iine. Divinaţia respectivă apare ca o. creaţie locala, nd regăsită nici măcar ca variantă a ghicitoriei antice eşti, de unde se poate deduce că ea provine din cultraco-getică. Vrăjitoarea opera cu 41 de seminţe i), rostind un text magic, repetat continuu. fiecare număr de boabe avea o anumită semnificaţie, ildă, un bob reprezenta o veste care se va

primi grab de unde expresia românească „un bob zăbavă”, cu esul „imediat, numaidecât”. Potrivit aranjamentului ut aleatoriu al bobilor, ghicitorul combina, după re-anume, înţelesurile generale ale numerelor ieşite pe re rând în parte şi între rânduri. Nu este nevoie de t că, în colectivităţile mici, rurale, atât necazurile, preocupările cuiva erau prea bine cunoscute de toţi, n orice caz de ghicitor ori ghicitoare, astfel încât întotdeauna clientul pleca mulţumit, cele spuse fiind, de

fapt, pe gustul şi în intenţiile lui. Aici se afla măiestria ghicitorului, anume de a produce o stare de dispoziţie favorabilă, de încredere şi optimism celui căruia îi ghicea, fiind ştiut că numai astfel îşi putea asigura un aflux de clientelă. Căci, un ghicitor pesimist, care vede doar rău, boală, moarte, dezastru, nu are nicio şansă în a-şi profesa meseria, omul având nevoie organică de speranţă, ca hrană psihică. Iată de ce când bobii „se închideau”, semnul era nefast şi ghicitul se repeta. Evident, dând de trei ori în bobi, combinaţiile se modificau, ghicitorul găsind aici posibilitatea de a da satisfacţie clientului cu vorbele cele mai agreabile.

Pentru fiecare dorinţă sau întrebare a persoanei ce apela la ghicitul în bobi erau folosite 41 de seminţe. Când întrebarea se schimba, a 41-a boabă se arunca, fiind înlocuită cu alta nouă. Se află aici o concepţie străveche privind numărul 1, după care acesta reprezintă elementul unităţii, al existenţei, al voinţei şi cuvântului. Numerele 3 şi 4 aveau încă pe vremea pitagoreicilor, deci în anul 500 î.e.n., faima unor însuşiri miraculoase. Enigmatic rămâne însă numărul 40, care apare şi în credinţa creştină, anume în pomenirea, la 9 martie, a celor 40 de mucenici din Se vasta când, prin tradiţie, la această dată, populaţia românească obişnuia să prepare anumite mâncări, să facă „pomeni” şi să închine băuturi. Aceste practici tradiţionale, amintind de ritualuri magice ale tracilor şi geto-dacilor, au origini cel puţin în epoca bronzului, dacă nu mai vechi. Unele ipoteze pornesc de la semnificaţiile culorilor alb şi

roşu, prima cu valoare de pur (masculin), a doua de impur (feminin), care, îmbinat în şnurul mărţişorului, dau sensul cuplului fecund, de genezǎ, sau, mai corect, de reînviere a naturii. Iatǎ de ce purtarea şnurului alb-roşu are loc numai într-o anumitǎ perioadǎ a anului, primǎvara, când pământul înverzeşte. Numărul 40 apare în gândirea mitico-ritualǎ probabil din neolitic, reprezentând de patru ori degetele ambelor mâini. Care era semnificaţia magicǎ a cifrei rămâne deocamdatǎ o enigmǎ. Legatǎ direct de acest număr avem, apoi, noţiunea de sarcofag (adicǎ mâncǎtor de carne), obiect executat dintr-un calcar care determinǎ degradarea părţilor cărnoase ale cadavrelor în 40 de zile (40 de zile din *Noul Testament*, 40 de zile pentru orǎ/nuirea decedaţilor, 40 de zile pentru împărţirea de apǎ dupǎ moartea cuiva în tradiţia popularǎ românească ele).

115

Oricum, ghicitul în bobi se constituie ca o componentǎ strǎveche a unor credinţe moştenite de poporul român din vremuri imemorabile, dezvelite însǎ de conţinuturile iniţiale, cu o încărcătură probatorie a continuităţii istorice neîntrerupte a românilor.

Cartomanţia (ghicitul în cărţi) are o istorie destul de recentă. Despre ghicitul în cărţi în formele actuale, menţiuni sigure nu se cunosc decât spre mijlocul secolului al XVI-lea. Cea mai timpurie mărturie documentară provine din anul 1534, scriitorul şi umanistul francez François Rabelais vorbind despre un anumit procedeu de ghicit pe care el îl numeşte „tareau”, alterând, de fapt denumirea italiană „tarocchi”. Italia fiind, probabil, ţara de origine a cartomanţiei, fapt ce pare a fi atestat într-o lucrare a lui Francesco Marcolino Forli apărută la Veneţia în 1540. La 1642, după cum este menţionat într-un vechi dicţionar italian-francez (1662). cuvântul tareau evoluase în „tarote”, pentru ca la sfârşitul secolului al XVII-lea să se fixeze, definitiv, în „tarot”, întrebuinţat în mod frecvent la p ural. Originea cuvântului italian „tarocchi” este obscură, putând fi o derivare de la „taroccare” (a striga, a drăcui) sau o contrafacere de factură neolatină a unui termen

antic oriental. În orice caz, originile îndepărtate ale taroţilor ar trebui căutate în antichitatea indiană, chineză şi egipteană, unde se întâlnesc tehnici de cartomanţie primitivă, piesele de ghicit fiind făcute din plăcuţe de piatră sau din foi de plută desenate cu figuri ori semne, grupate câte patru. Procedee asemănătoare aveau, de asemenea, vechii arabi şi triburile germanice. După modelul taroţilor, miniaturistul francez „Grigonier va desena pe pielicele de oaie, în anul 1392, primele cărţi de joc pentru a-l distra pe regele Carol al „VI-lea. Dar acestea reprezintă doar precursoarele adevăratelor cărţi de joc şi ghicit.

Taroţii medievali europeni erau nişte cartonaşe imprimate cu figuri colorate, de formă dreptunghiulară, asemănătoare cărţilor de joc care le-au succedat. Prin tradiţie, deşi nu există documente sigure, cartomanţia cu taroţi s-ar fi răspândit în Europa datorită ţiganilor nomazi, dar probabil aceasta este o legendă, mult mai plauzibilă fiind vehicularea prin intermediul magicienilor-călători de origine italiană, care hălăduiau de-a lungul şi de-a latul continentului. Ulterior, ghicitul în cărţi a ajuns să fie practicat de către o anumită categorie de profesionişti în întreaga lume.

116

Ghicitul se face prin „citirea cărţilor”, adică prin interpretarea desenelor alegorice imprimate pe cartonaşe. Oricare cartonaş reprezintă un tarot (taroc – în româneşte), figurile colorate având o anumită semnificaţie. Cel mai vechi şi mai complet procedeu de ghicit în cărţi, utilizat şi astăzi de unii profesionişti este „Oracolul femeilor” sau „Marele joc”, având 78 de cartonaşe imprimate în cromolitografie *, cu desene imitând miniaturile secolului al XV-lea. Taroţii sunt de două categorii. Un număr de 52 aparţin aşa-ziselor „Arcane minore” şi 22 fac parte din „Arcanele majore”, termeni împrumutaţi din practica antică. La creştinii primitivi „Arcani disciplina” era, de pildă, obiceiul de a păstra în secret momentele cele mai importante ale cultului, din

teama profanării lui de către păgâni. Oricare cartonaş, denumit tarot, este prins în anumite formaţii „tas”, suprapuse una alteia, ca rândurile într-o carte. Ghicitorul întoarce tarot cu tarot, pe faţă de la dreapta spre stânga, începând cu rândul de jos, continuând cu rândul superior, dar de la stânga spre dreapta, potrivit manierei bustrofedon, utilizată în scrieri orientale vechi. Pe această baza se formulează oracolul, care diferă în interpretare în funcţie de sex, vârstă şi uneori de profesiune, apoi de sensul întrebărilor la care doreşte să afle răspuns cel ce apelează la ghicitor. Imaginile taroţilor, ca şi denumirile lor constituie indicii precise privind perioada apariţiei cartomanţiei cât şi sursele care au stat la baza acestei maniere de ghicit. Astfel, desenele evocă arta Renaşterii, care descoperă natura şi viaţa, reinventând pe un plan original imagistica romană constituită, într-un spaţiu al superstiţiilor, monştrilor şi miracolelor de factură orientală. Arta gotică, preluând asemenea idei ciudate, face să renască, în plastică şi grafică, o lume fantastică, în interiorul lumii reale. Supranaturalul este exprimat prin fiinţe înfricoşătoare sau ilare, care sugerează fondul antic asiatico-african şlefuit prin rafinamentul greco-roman. Din această modă a desenelor de fiinţe misterioase, aberante, cu membre de jivine, fără trup sau fără cap, de obiecte însufleţite sau plante umanizate, care invadează Renaşterea îşi trage sorgintea grafica taroţilor. Ca şi în bestiariile antropomorfe medievale, prezente în paginile cronicilor, în arhitectura catedralelor gotice, a palatelor şi chiar pe faţadele locuinţelor mai mo

— Un procedeu poligrafic de reproducere a imaginilor în mai multe culori.

deşte, desenele de pe cărţile de ghicit urmează o ordine inspirată din succesiunea diferitelor părţi, capitole şi paragrafe biblice, manieră explicabilă pentru perioada de bigotism creştin a secolelor XV-XVI în care a luat probabil naştere neocartomanţia. O parte din desene simbolizează astfel esenţa primelor capitole din „Facerea”,

considerată prin tradiţie a fi întâia carte a lui Moise. Primul tarot reprezintă deci „Haosul”; al doilea „Lumina”; al treilea „Plantele”; al patrulea „Cerul”; al cincilea „Omul şi animalele” etc „în afara acestora semnele evocă Raiul, pe Eva muşcând din fructul oprit, pe Dumnezeu şi pe Diavol, „Dărâmarea Templului”, „Judecata de apoi”, „Sosirea Mesiei”, toate, de asemenea, de inspiraţie biblică. Apoi, alţi taroţi personifică dreptatea (binele), despotismul (ralil), cumpătarea, forţa, prudenţa, norocul, moartea. Sunt exprimate grafic şi unele aspecte ale sistemului social feudal: regi, regine, cavaleri, alţi nobili, preoţi, călugări, ca şi însemne heraldice – cupă, sceptru, spată, monedă, /cele mai frecvent utilizate în secolele XVI-XVII. Semnificaţiile urmau desenele, potrivit unei reguli raţionale. „Lumina” (înfăţişând Soarele) era un tarot favorabil, această caracteristică rezultând din superstiţii mai vechi, cu rădăcini în credinţele antice egiptene privind zeul Ra sau greco-romane referitoare la Apollo.

În secolele XIX şi XX sunt inventate noi jocuri, distractive, de societate şi de noroc, prin folosirea pachetelor de cărţi de joc. Cartea de joc a ajuns nelipsită în localuri anume deschise pentru organizarea de pariuri: cafenele, tripouri, cazinouri, cluburi, dar şi la petreceri familiale. Industria cărţilor de joc generează atât simplificarea grafică a reprezentărilor cât şi formule noi de divinaţie, corespunzătoare perfecţionărilor tehnice. Vechiul tarot cade în desuetudine, căci noile parchete de cărţi de joc nu mai cuprind clasicele imagini, ci altele, schematizate, reduse ca număr.

Ghicitorii în cărţi francezi au inventat spre sfârşitul secolului al XIX-lea sisteme mai simple de divinaţie, denumite „La reussite-oracle” şi; La reussite-passe-temps”. Acestea din urmă mai poartă denumirea de „patience” sau „pasienţă” în româneşte, numele acestei formule indicând exact destinaţia jocului, adică „trecerea sau pierderea timpului”. Există cel puţin 50 de procedee de pasienţe care, în viziunea celor care le folosesc, ar indica reuşita sau nereuşita într-o anumită problemă. Fiecare

I procedeu poartă un nume, absolut arbitrar, ceea ce indică subiectivismul cartomanţiei de acest gen. Pasienţele reprezintă un exemplu elocvent al modului în care divinaţia încearcă să se adapteze condiţiilor de moment. Tot atât de evident este faptul că fiecare formă de ghicit, inclusiv cartomanţia, sfârşeşte prin a fi respinsă social şi aruncată în sfera superstiţiilor.

Cafesomanţia sau ghicitul în cafea, este, de asemenea, un sistem recent de divinaţie. El se bazează pe interpretarea fantezistă a unor semne lăsate de drojdia (zaţul) fierturii fainei de cafea pe pereţii ceştii, după consumarea băuturii.

Patria cafelei este regiunea Kaffa din sudul Ethiopiei. Târziu, în evul mediu, arabii o vor folosi, preparând băutura îndeobşte cunoscută astăzi în întreaga lume. Prin arabi, consumul de cafea s-a răspândit apoi în Egipt, iar după anul 1577, când Meca a fost cucerită de otomani, şi în Asia Mică. Primele cafenele au fost deschise la Istanbul către mijlocul secolului al XVI-lea, acestea devenind curând localuri de întâlniri politice, ceea ce a determinat pe câţiva sultani să le interzică activitatea. Cu toate acestea, cafenelele au reînviat mereu, ajungând foarte populare. Turcii au extins apoi consumul de cafea în Europa. Este interesant că primele cafenele europene apar în Balcani, Bucureştii fiind, de altfel, gazda celor dintâi localuri de această factură de pe continent. În 1667 exista în oraş o cafenea ţinută de un oarecare Hannie, fost seimen împărătesc, dar vechimea acestor „prăvălii”, după expresia lui Constantin C. Giurescu, trebuie să fi fost mai mare, datând – probabil – din secolul al XVI-lea, când influenţa constantinopolitană se accentuează. Prima mare cafenea europeană a fost deschisă la Londra, spre sfârşitul secolului al XVII-lea. Alte mari cafenele au fost amenajate în 1683 la Viena şi mai târziu la Paris. Aceste localuri, răspândite din Arabia în Europa, sunt leagănul ghicitului în cafea.

Cafesomanţia face parte din grupa oracolelor aşa-zis

deductive.

— Divinaţia constă în interpretarea arbitrară a unor semne sau închipuiri de figuri produse de zaţul cafelei, după acelaşi tipic al observării formelor create de albuşul de ou, de plumbul şi ceara topită aruncate în apă. Drept urmare, ghicitul în cafea poate fi considerat o transpunere modernă a unor maniere de divinaţie antice.

119

Pentru a-şi impresiona clientela, ghicitorii în cafea recurg la un anumit ritual pentru prepararea băuturii, având totodată şi o tehnică de realizare a zaţului, astfel încât acesta să lase pe pereţii ceştii urme cât mai clare. Sunt utilizate în acest scop ibrice şi ceşti speciale, cantităţi bine dozate de făină de cafea.

Interpretarea semnelor din zaţ diferă de la ghicitor la ghicitor, în funcţie de imaginaţia fiecăruia, adesea contradictorie, arătând o dată mai mult ridicolul acestei forme de divinaţie, subiectivismul cafesomanţiei.

Roata norocului este un procedeu de divinaţie apărut în secolul al XIX-lea în Rusia. El constituie o imitaţie grafică, foarte comodă, a rudimentarei „roţi a norocului” din bâlciuri şi a sofisticatei rulete din cazinouri. Roata norocului de origine rusească este înfăţişată de un cadran identic celui dte ceasornic, desenat la dimensiuni foarte mari, pe hârtie. Pentru aflarea „viitorului” se aruncă o pietricică deasupra cadranului. Numărul din dreptul unde aceasta s-a oprit reprezintă o trimitere spre mai multe tabele oracol, tipărite, care dau răspunsuri tip, la întrebări tip. Atât numărul întrebărilor, cât şi al răspunsurilor variază de la o „roată” la alta, în funcţie de autorii broşurilor respective. Prima broşură intitulată chiar „Roata norocului” a fost imprimată la Moscova în anul 1805. O primă traducere din limba rusă în română a acestor broşuri s-a făcut în anul 1836. Volumul cuprindea 99 de întrebări, 99 de roate şi 99 de trigoane ale norocului, precum şi l’089 de răspunsuri. Atât întrebările, cât şi răspunsurile-oracol sunt naive şi ilare, de genul „biletelor de papagal” şi al „răvaşelor de plăcintă” (alte forme

puerile de ghicit).

Au fost inventate şi alte maniere de ghicit, una mai bizară decât alta ca, de pildă, divinaţia după încreţiturile formate într-un vas cu apă de suflul produs prin rostirea deasupra suprafeţei lichidului a unor cuvinte de către persoana interesată; în făină (urmând tehnica *sephramanţiei*); în topor (*axinomanţie*); în chei (*cleidomanţie*); în ciur (*coscinomanţie*); în lămpi (*lampadomanţie*); în lighean (*lecynomanţie*); în muşchi (*myomanţie*); în boabe de strugure (*staphylomanţie*); în lemne (*xylomanţie*); în scris (*graphomanţie*) etc, totul fiind de natură să arate nu numai imaginaţia fecundă a şarlatanilor care se pretind scrutători ai viitorului prin mijloace oculte, dar şi uimitoarea credulitate a clienţilor acestora.

120

Dar, indiferent de formele sub care apare, ghicitoria reprezintă o manieră vetustă de interogare a viitorului. Incapabilă prin natura ei subiectivă să răspundă aşteptărilor general umane, ea a cunoscut un declin continuu, sfârşind prin a fi declasată, blamată şi respinsă social. Din acest punct de vedere, apelul la ghicitorie constituie un act anacronic, condamnabil, mai ales într-o societate civilizată, evoluată şi sub raport cultural.

4. Aberaţiile exaltaţilor. Evocări, prevestiri, profeţii

Evocările erau în antichitate chemarea cu mijloace magice a umbrelor celor decedaţi, chemarea acestora fiind făcută pentru a se obţine diferite detalii privind soarta cuiva sau mersul unor evenimente.

Divinaţia respectivă se întâlneşte în antichitatea îndepărtată, legendele şi miturile greceşti indicând ca posesori ai secretelor evocării umbrelor pe Circe, Theoride, Thimoethe şi Thessala. Cu timpul acest procedeu al magiei va fi preluat de religie, începând a fi evocaţi nu morţi obişnuiţi, ci zei şi semizei. Primele forme ale ciudatei maniere de divinaţie vor fi evocările zeilor tutelari ai unui templu, cărora – spre a-i îmbuna – li se aduceau jertfe. Dreptul de evocare a zeului tutelar revenea în exclusivitate

marelui preot. Vrăjitorii-ghicitori evocau însă numai divinităţi ale Infernului, în mod special pe zeiţa Hecate.

Ritualul evocărilor se efectua într-o manieră lugubră. Vrăjitorul îşi făcea manoperele seara, până la miezul nopţii, moment care – în mentalitatea magică – însemna sosirea noii zile. Locul evocărilor era ales, de regulă, într-o peşteră întunecoasă, la lumina unei făclii de răşină, care dădea o flacără roşietică. În această atmosferă de mister, vrăjitorul se aşeza în faţa unui altar de sacrificiu, înconjurat cu crini de pădure, pe care era aşezată statuia din ceară roşie, albă şi neagră a zeiţei Hecate. Apoi jertfea bufniţe, lilieci, un cocoş negru sau chiar noi născuţi. Po

* înfăţişată ca o fiinţă hidoasă, cu trup de femeie şi trei capete, Hecate, sub denumirea de Trivia, era considerată şi divinitate a încrucişărilor de drumuri, fiind favorabilă drumeţilor, pe care îi apăra de vrăji, dar şi vrăjitorilor, deoarece răspântiile erau zone prin excelenţă consacrate magiei.

121

trivit ritualului acesta sinistru, ficatul victimelor era ars pe altar, timp în care vrăjitorul trasa de trei ori cu bagheta magică un cerc în jurul focului, pronunţând o formulă anume.

Alţi vrăjitori utilizau mijloace şi mai bizare, practici care frizau hidoşenia şi dementa, pentru a-şi impresiona asistenţa. Titus Lucretius Carus (99 – 55 î.e.n.) descrie practicile de evocare ale unei vestite vrăjitoare – Harmonida – la care asistase. Femeia, într-o agitaţie delirantă, şi-a înfipt un ac în braţul stâng, lăsând să curgă sângele ei peste cel al unei bufniţe bătrâne, amestecându-le cu bagheta sa magică. După aceea, ca o nebunăs-a pornit să ţopăie, să facă piruete, descriind cu bagheta* diferite forme în aer şi pronunţând gutural tot felul ne cuvinte de neînţeles. Acest preambul fiind încheiat, Harmonida a sacrificat o oaie neagră pe un rug de crini de pădure şi lemn de chiparos, a aruncat deasupra sângele amestecat anterior pe altar şi a implorat pe Hecate să lase umbrele morţilor la ea. Câteodată scena se repeta câteva

zile la rând, astfel încât până la urmă, persoanele care aşteptau apariţiile de umbre, suprasolicitate nervos, cu credinţă în puterea vrăjitoarei, chiar aveau impresia că văd sufletele morţilor proiectate pe fundalul grotei luminate de flăcările în permanentă mişcare.

Scrieri vechi „anonime, datând în special după apariţia creştinismului în Imperiul roman, dau în vileag faptul că vrăjitorii specializaţi în evocări aveau ucenici care, la un anume semnal, făceau să apară pe pereţii cavernelor forme vaporoase, ce puteau fi uşor luate drept imagini ale defuncţilor. Descrierea procedeelor utilizate de ucenici arată că ei cunoşteau tehnica teatrului de umbre. Dacă se adaugă la aceasta modul grosolan în care vrăjitorul, de obicei ventriloc, „primea" răspunsuri de la „umbrele morţilor", combinând, în fapt, un dialog fictiv deoarece el întreba şi tot el răspundea, tabloul „minunilor" devine complet.

La asirieni, egipteni, greci şi romani, vrăjitorii-ghieitori puteau fi întâlniţi mai pretutindeni. În Thessalia exista o categorie specială de evocatori, alcătuită numai din femei, denumite psihagoge. Spre deosebire de vrăjitorii-ghicitori, acestea se îndeletniceau cu atragerea umbrelor

— Teatrul de umbre este un gen de spectacol practicat încă în China şi Japonia. Personajele, luminate din spate, sunt văzute evoluând ca nişte umbre pe un ecran de pânză.

morţilor, prin incantaţii, spre a le vâna şi împiedica să mai revină într-un anumit loc. Se cunoaşte o povestire referitoare la două asemenea psihagoge aduse special la Spartha, spre. vâna umbra lui Pausanias, care „apărea" noaptea în templul Minervei, răspândind groaza în cetate. Lipsa de scrupule a tuturor acestor pungaşi, extinderea fără margini a practicii evocărilor a stârnit în cele din urmă replica autorităţilor de stat şi religioase. La Roma, în anul 365 e.n., când nebunia evocărilor, incantaţiilor şi altor practici vrăjitoreşti atinsese paroxismul a fost dat un

praescriptum de urmărire şi ucidere a tuturor persoanelor care se ocupau cu magia. A fost prima mare vânătoare de vrăjitori din istoria omenirii.

Figurinele magice erau o variantă de vrăji pornind de la evocările de umbre ale decedaţilor. La egipteni şi la greci această îndeletnicire purta numele de „magie infernală", fiind practicată numai de către vrăjitoare, rău văzute în societate, îndeobşte locuind solitar. Ritualul era făcut în prezenţa celui care dorea să se folosească de vrăji. Vrăjitoarea declama formulele magice cu o voce monotonă, ţinând în mână o bufniţă, pe care o „ameninţa", din când în când, cu un cuţit. La sfârşitul acestui prim tur de vrăji, ea ucidea pasarea răspândindu-i sângele în jurul unui rug de crini de pădure, invocând. În acelaşi timp, anumite spirite. Urma o altă fază. Cu ochii larg deschişi şi mâinile tremurânde vrăjitoarea apuca o figurină magică, blestemând-o. Cu un stilet ascuţit împungea locurile închipuind ochii, inima, ficatul, pântecele. îi tăia o mână, ori un picior, o flagela. Toate în ideea că supliciile păpuşii de ceară urmau să fie îndurate, în urma vrăjilor, de către persoana căreia îi erau adresate răzbunările.

Apariţiile de divinităţi sub înfăţişări umane sunt relatate într-o mulţime de lucrări antice, reflectând antropomorfismul ** caracteristic religiei grecilor din perioada homerică. În concepţia grecilor, apoi şi a romanilor, zeii veneau adesea printre muritori, amestecându-se uneori în treburile acestora, încurcându-i sau ajutându-i. Desigur, totul se petrecea în imaginaţia oamenilor, care vedeau pretutindeni numai zei şi zeiţe, guvernându-le acţiunile tot aşa precum în trecutul omenirii toate cauzele unor în

— Ordin.

** Antropomorfismul este caracterizat prin aceea că divinităţile iau înfăţişări omeneşti, acţionează şi se comportă ca oamenii, având însă faţă de aceştia forţe supranaturale şi nemurirea.

tâmplări erau puse pe seama forţelor magice. Cum s-

ar spune, aceeaşi idee, altfel pieptănată. În atmosfera de superstiţie căreia nici minţile unor oameni luminaţi ai antichităţii nu i s-au putut sustrage, decât cu rare excepţii, apariţiile de umbre, spectre, gorgone, harpii, a tot felul de fiinţe erau la ordinea zilei şi nimeni nu se mira dacă cineva furniza poveşti referitoare la diferiţi monştri iviţi ici, colo. Vrăjitorii-proroci se întreceau, alături de taumaturgi, a se declara posesori ai forţei de a produce apariţii diverse. Toată lumea era pregătită să vadă, să audă, să întâlnească o fiinţă supranaturală. Sub imperiul acestei psihoze s-au născut relatările unor întâmplări incredibile pentru omul modern, dar perfect valabil în trecut. Iată câteva mostre.

Potrivit legendei, trei corifei ai gândirii antice Pitagora, Thales şi Socrate aveau obiceiul să se retragă uneori în locuri izolate, pentru a medita în linişte. Cu aceste prilejuri, ei ar fi văzut, fiecare, apărându-le în/faţă, demoni. Platon, care avea multă imaginaţie, vorbea despre apariţiile unui anume Erus, mort de multă vreme, ce-i ţinea dizertaţii savante despre bine şi rău în lume. Un meticulos observator al fenomenelor naturii, Plinius cel Tânăr, era convins că zeii infernului îl aveau sub ocrotire deoarece, o dată, Galinius i-ar fi „apărut” de pe altă lume spre a-l anunţa despre această favoare. Oricare ar fi fost autorul fiecărei istorioare în parte, problema rămâne aceeaşi, deoarece apariţiile fantastice nu sunt decât rodul imaginaţiei sau al unor stări psihice speciale.

Un argument în sprijinul ipotezei că naraţiunile despre apariţii erau pure invenţii oferă scrierile cu caracter istoric ale lui Plutarh. El afirmă între altele, referitor la Brutus, că acesta, tulburat de faptul că, adesea, îşi „vedea” geniul lui rău, l-ar fi întrebat pe Cassius, care-i era prieten, ce să facă spre a scăpa de vedenii. Cassius i-ar fi răspuns că apariţiile sunt neliniştile momentului, totul fiind datorat febrei din creier care produce numai fantome. Din aceste cuvinte pot fi surprinse nu neapărat opiniile lui Cassius referitoare la aşa-zisele apariţii de figuri supranaturale, ci concepţia critică bazată pe un examen logic a lui Plutarh, autorul real al dialogului, privitoare la

cauzele ce determinau fenomenul psihic respectiv.

Alte apariţii, aşa cum sunt relatate de scriitorii antici, poartă vizibil motivaţii politice ale unor acţiuni memorabile, cum ar fi hotărârea lui Flavius Claudius Iulianus de

124

a accepta să devină împăratul Romei, în anul 360 la cererea presantă a trupelor din Gallia. împăratul Iulianus influenţat de neoplatonism, a renegat religia creştină, de unde i s-a tras şi denumirea de Apostatul, probabil din raţiuni politice (fiind ameninţat de popoarele Orientului Apropiat). El a redeschis templele şi a dat un edict de toleranţă pentru necreştini. Măsuri care nu i-au liniştit pe perşi, aceştia atacând imperiul. Iulianus a încercat să dea greutate propriilor hotărâri, povestind prietenilor că actele sale i-ar fi fost dictate de un geniu ce-i apărea în clipele de meditaţie.

Prevestirile. Superstiţioşii antici vedeau avertismente ale providenţei în cele mai mici 1/. un, în cele mai neînsemnate mişcări ce se petreceau în jurul lor. Atât grecii, cât şi romanii priveau de pildă, ca pe un neîndoielnic semn al sorţii, apariţia unui corb, a pisicii, vulpii, a altor păsări sau mamifere, ca şi a şerpilor. Unele întâlniri erau considerate favorabile, altele dimpotrivă. De pildă, dacă cineva da ochii cu un cal alb sau observa o rândunică, în timp ce mergea undeva, pentru el aceasta nu putea fi decât un indiciu categoric că în ziua respectivă îi va merge bine. Dar dacă întâmplător fugea prin faţa lui vreun şoarece sau o pisică neagră, el credea că totul îi va fi potrivnic. Asemenea credinţe îşi aveau izvorul în magie, alimentate fiind de feluritele forme ale divinaţiei, dar mai cu seamă în ghicitoria prin animale şi păsări, foarte răspândită. Relicvă a acestor concepţii bizare, fără niciun temei real, poate fi considerată superstiţia de a privi ca semne de nenoroc traversarea drumului de către o pisică neagră sau întâlnirea cu un popă, ghinionul fiind anulat, dacă tot întâmplător se ivesc atunci un militar sau un cal alb.

Anumite cuvinte erau considerate, de asemenea, ca avertismente ale destinului. Astfel, spre a cunoaşte dacă o acţiune oarecare se va desfăşura cu succes, anticul, ieşind din casă, căuta să desluşească în vorbele primului om cunoscut pe care îl întâlnea acele cuvinte cu valoare de previziune. De pildă, cuprinderea cuvântului „bine” în prima frază, reprezenta un semn favorabil. Superstiţia mergea până acolo încât dacă o asemenea întâlnire se solda cu o conversaţie ce i se părea drept semn neprielnic, acţiunea proiectată era suspendată pentru ziua aceea. Sau, dacă lucrurile se repetau şi a doua zi, doar vrăjitoria şi aducerea de jertfe puteau fi remedii pentru îmbunarea sorţilor. Spre a evita asemenea situaţii, romanii obişnuiau

să pronunţe cuvântul „bine” de J. a primele fraze schimbate cu cineva. Formulele actuale de bineţe „Bună ziua!”, „Bine te-am găsit!” etc, aici îşi au originea, ele perpetuându-se ca fraze stereotipe, cu caracter de politeţe, pierzându-şi semnificaţia iniţială.

«Desigur, nimeni nu ia. În serios, astăzi, apariţiile întâmplătoare de animale sau cine ştie ce combinaţii de cuvinte rostite de primul întâlnit pe stradă. Însă, în trecut, aceste momente puteau duce la efectuarea unor acte majore, angajând uneori averea personală sau chiar viaţa de stat, dacă în cauză se afla un conducător de oşti. Istoria este plină de astfel de evenimente care au dus la răsturnări de situaţii majore. Lucius Paulus, de exemplu, preocupat de războiul pe care îl pregătea împotriva perşilor, era gata să dispună începerea ostilităţilor când, din întâmplare, a întâlnit-o pe Tertia, fiica lui, plânsă şi dezolată, întrebând-o care era cauza tristeţii sale, fata i-a răspuns printre lacrimi: „Sărmanul Perse, o să moară!” Lucius Paulus, luând drept o voce a destinului exclamaţia copilei, a renunţat la război. El şi-a dat seama, mai târziu, că Tertia se referea nu la perşi, ci la micuţul ei câine Perse, dar, din punct de vedere al înţelegerii lucrurilor, aşa cum se derulau ele în mintea anticilor, aceasta nu avea nicio valoare. Lucius Paulus însuşi se explică, scriind că

importantă pentru el fusese fraza rostită ca pură întâmplare, „deoarece prea bine ar fi putut întâlni pe altcineva, care să-i spună altceva”.

Dar şi alte întâmplări au avut de-a lungul secolelor urmări tot atât de importante. În lucrări antice se menţionează că Marcus Tullius Cicero (106 – 43 î.e.n.), asasinat din porunca lui Antonius, prevăzuse moartea sa prin faptul că un corb a ciocănit într-atât într-un cadran solar din grădina lui încât l-a răsturnat. De, asemenea, în antichitate, vederea unui bursuc pe timp de ploaie se credea în mod superstiţios că nu anunţa nimic bun; la fel apariţia unui iepure. O vulpe prinsă în capcană, dar care. datorită efortului, reuşea să scape, prevestea o schimbare în destinul vânătorului. Alte animale pronosticau evenimente mai put.in grave, prin mişcările făcute de ele sau chiar prin poziţia corpului. O coadă întoarsă indica o afacere foarte complicată, iar pe jumătate îndoită însemna un dezastru. Cel care. fiind nemâncat, vedea o pisică mâncând un şoarece, trebuia să se aştepte la o nenorocire. Orăcăitul broaştei, boul care trăgea cu putere aerul în plămâni şi îl ex

12 fi pira cu forţă, zborul unei rândunici razant cu solul erau semne de ploaie. Măgarul care mergea în curmezişul drumului şi-şi ţinea urechile sus anunţa o puternică vijelie; dacă el se învârtea în praf însemna că se modifică temperatura aerului. Cântecul sprinţar al unei ciocârlii, planarea elegantă a păsării în aer anunţau o zi frumoasă sau revenirea vremii bune după o perioadă ploioasă. Barza care-şi abandonase cuibul avertiza fie o prăbuşire de teren, fie ruina casei. Strigătul corbului sau al stăncuţei auzit la stânga, cel al unei cucuvele perceput pe o casă, urletele lamentabile ale câinelui erau semne sigure de boală sau moarte. Un cocoş care nu cânta la miezul nopţii prevestea ceva rău, dar dacă acesta cânta la amiază nu încăpea îndoială că trebuia să fie bine pentru cei ai casei. Un şarpe rulând în spirală pe un drum, cu capul ridicat ameninţător, vestea o surpriză venită din partea duşmanilor, dar dacă, dimpotrivă, fugea speriat, totul era

bine.

Şi obiectele se aflau în măsură să dea naştere la previziuni. De exemplu, constituia semn rău vărsarea unei căni cu vin, căderea unui copac, a unei statui, a ramurilor dintr-un arbore, ciocnirea unui picior de celălalt în timpul mersului, ruperea unui cordon la sanda. Un tăciune care sfârâia în cenuşă indica primirea unei veşti; un cărbune încins care se reaprindea era semn bun; dar stingerea focului şi fumegarea lui puternică, dimpotrivă. Apoi, trei torţe, trei lămpi sau trei candele aprinse în casă anunţau că va muri cineva în timpul anului, amintind de semnul celor trei furii (Afecto, Magaera şi Tisiphone – genii care pedepseau fărădelegile oamenilor), ori al celor trei moerae (Atropos, Clotho şi Lachesis – zeiţe care călăuzeau destinele omeneşti) sau al „celor trei capete ale Cerberului", aflat de strajă la porţile Hadesului.

Cât temei aveau toate aceste credinţe, aceste practici de autoghicire? Din primul moment am fi tentaţi să le considerăm pe toate superstiţii. Privind totuşi, cu spirit critic, noianul de păreri, departajăm semne care într-adevăr aveau o bază probantă. Sigur, o vulpe care scăpa din capcană, arăta pentru un om lipsit de prejudecăţi nu o viitoare nenorocire, ci proasta îndemânare a vânătorului, iar un câine care ţine coada într-un anumit fel reprezintă pentru chinolog o anumită stare a animalului – teamă (atunci când poartă coada între picioare), furie (când îşi ţine coada orizontală), îmbârligată (calm) etc. Dar dacă păsările zboară aproape de firul ierbii, într-adevăr se pro

duce o modificare în presiunea atmosferică. Căci insectele presate de aer şi obligate să evolueze foarte jos sunt căutate acolo de păsări. În general însă, credinţele în semne prevestitoare constituie relicve ale practicilor magice, căzute în desuetudine de-a lungul timpului, ale căror ritualuri au fost abandonate.

Prorocirile. Literatura referitoare la prorociri este abundentă. Ceea ce degajă, în primul rând, poate fi numit

incertitudine, deoarece cititorului cu simţ critic îi vine greu să considere ca reale faptele derulate cu nonşalanţă de diferiţi autori. În orice caz, niciun comentator de prorociri nu descrie fapte petrecute sub ochii lui. Antichitatea era plină de profeţi, însă asemenea personaje vor continua să apară până în zilele noastre. În general, profeţiile antice nu constituiau opere religioase, ci discursuri politice, făcute pe un ton sentenţios, asemănându-se mult cu oracolele sibyline.

— Sunt cunoscuţi în istoria religiilor o mulţime de proroci care prevesteau viitorul stând în faţa apelor, sub un copac, la răspântii, în locuri ferite, în zone socotite prin excelenţă magice. Frazele lor erau alegorice, ambigue, foarte adesea identice cu oracolele greco-romane, fiind deci supuse interpretărilor.

Între prorocire şi prevederea ştiinţifică există o deosebire de esenţă. Desigur, cunoaşterea viitorului este o necesitate profund umană. Ea a existat dintotdeauna. O vom găsi şi la micile colectivităţi care, sub presiunea naturii inospitaliere încerca să afle dacă ziua următoare le va fi favorabilă găsirii unui animal de vânat, dar şi la popoare mari – indieni, chinezi, egipteni, greco-romani, traci – în aceeaşi măsură preocupaţi să ştie ce le rezervă viitorul în acţiunile majore ale fiinţării lor. Pentru omul limitat în posibilităţile cunoaşterii, înspăimântat de fenomenele naturii, pătrunderea în viitor nu putea fi posibilă decât prin bunăvoinţa puterilor paranormale – duhuri, zeităţi. Iar metoda de combatere a acestora nu putea fi decât paranormală, sub forma divinaţiei, adică a revelaţiei, a inspiraţiei supraomeneşti.

Spre deosebire de prorocire, pronosticul, prevederea sunt dimensionate pe baza criteriilor reale umane. Lipsit de prevedere, omul ar fi pierit de mult. El a învăţat să descifreze mersul vremii şi, legat de aceasta, ritmul şi roadele muncilor agricole. Observând natura a reuşit să-i surprindă fenomenele, să le cunoască şi să le reconsidere. Toate afirmaţiile bazate pe observaţii de acest fel, probate

statistic, deci ştiinţifice, fac posibile răspunsuri reale la întrebări. Prevederea şi ştiinţa au mers împreună în toate timpurile. Le vom găsi de altfel în forme diverse şi în antichitate. Astfel, Pherikide, maestru al lui Pitagora, a examinat cu atenţie apa dintr-un puţ şi, după ce a gustat-o, a anunţat că în acea zi va avea loc un seism, ceea ce s-a şi întâmplat. Procedeu absolut corect, confirmat de fiinţa modernă, deoarece, înainte de un mare cutremur, apa din fântâni îşi schimbă atât nivelul cât şi compoziţia chimică. Filosoful Anaximandru a prevăzut, de asemenea, un cutremur, după o alunecare masivă de teren. Câteva ore după acest pronostic, într-adevăr, fenomenul a avut loc. Nu mai puţin ştiinţifice au fost previziunile agrare făcute de Zoroastru, Moise şi alţi aşa-numiţi taumaturgi, ale căror cuvinte erau luate drept prorociri, revelaţii divine, în realitate, ei cunoşteau perfect multe fenomene naturale, aveau forţa corelării dublată cu o deosebită inteligenţă. Cu nimic mai prejos decât aceste mari persona—itaţi ale istoriei religiilor au fost Thales, Aristotel, Democrit, Pliniu cel Bătrân şi alţi gânditori ai antichităţii, care treceau drept taumaturgi, dar ei aveau capacitatea de a pronostica asupra fenomenelor meteorologice. Hieroglife egiptene prezintă mai multe semne prevestitoare ale furtunii, verificabile ca perfect exacte şi în zilele noastre. Thales, care a studiat în Egipt, a-compus de altfel, un mic tratat privitor la semnele ce anunţau modificări atmosferice, putând fi considerat prin aceasta un precursor al meteorologiei. Dioscoride, Pausanias şi alţi scriitori antici au contribuit, de asemenea, la stabilirea unor norme, unor criterii necesare efectuării previziunilor.

Probele adevărului. La vechile popoare, noţiunea de justiţie era destul de vagă. Pricinile erau ascultate şi judecate de sfatul bătrânilor sau de căpetenia locală, însă în cele mai frecvente cazuri executarea sentinţelor, ca şi tehnica de probare a adevărului intrau în atribuţiile vrăjitorului sau preoţilor-sacrificatori.

În istoria antichităţii sunt descrise multe procedee de „evidenţiere” a adevărului, inechitabile şi crude, dar care

atunci erau socotite drepte. Astfel de tehnici aveau un caracter de divinaţie.

Balanţa justiţiei este o invenţie extrem de veche, fiind folosită nu ca simbol, ca la greco-romani, ci la propriu de către vechii indieni. Ea se aplică dacă plutea un dubiu asupra unei afaceri oarecare. În asemenea situaţii se uti

129

Îi.: a un ritual în care bănuitul era aşezat pe talerul unei balanţe uriaşe, iar pe celălalt se puneau greutăţi până ce echilibrul era stabilit. După care, pe creştetul acuzatului se potrivea cu grijă o scoarţă de lemn cuprinzând înscrisul acuzaţiei ce i se aducea. Dacă balanţa înclina spre talerul pe care era aşezat omul, acesta «ra declarat imediat vinovat. În caz că atârna în partea opusă sau rămânea stabilă, acuzatul era socotit inocent şi absolvit de urmări.

Preoţii vechilor evrei practicau „proba apei amare", în bănuielile de adulter privind o femeie. Ei obligau pe bănuită să înghită apă amestecată cu praf adunat de pe lespezile templului. În credinţa populară, această apă amară avea proprietatea de a otrăvi pe soţia criminală, dar nu producea niciun rău celei caste. Sigur, totul depindea de curăţenia din templu şi de rezistenţa organismului femeii supuse probei. O astfel de băutură era de multe ori sursa unor maladii ale aparatului digestiv, cu consecinţe chiar fatale.

Japonezii şi tătarii foloseau de asemenea lichidele pentru proba adevărului, în cupa oferită bănuitului se punea în apă o bucată de pânză (sau hârtie) mâzgălită cu caractere magice. Cel vinovat trebuia să fie apucat de dureri atroce de stomac imediat ce înghiţea conţinutul cupei, în schimb inocentul rămânea sănătos. Nu era vorba aici despre niciun efect miraculos, o serie de scrieri vechi arătând că preoţii sau vrăjitorii preparau anume lichidul înaintea efectuării probei. Acesta putea fi apă obişnuită sau otravă, în funcţie de voinţa „judecătorilor". Proba adevărului prin lichide a fost practicată şi în Africa. Dar cum, în general, băutura era otrăvită, bănuitul refuza de

regulă înghiţirea ei. În acest caz, spre a scăpa de răzbunarea celui păgubit, acuzatul era obligat să se răscumpere. Grecii şi romanii au avut şi ei acest obicei cu caracter magic.

În primele secole ale erei noastre, proba adevărului se diversifică, începând a fi utilizate focul şi apa clocotită. „Proba de foc" consta în a obliga pe bănuit să ţină în mină, pe durata unui anumit timp, o bară încinsă sau să pună palma pe o tablă înroşită. Pentru magii şi vrăjitorii chaldeeni, egipteni şi greci, proba nu constituia un pericol deoarece ei cunoşteau reţete de alifii care protejam pielea. Pomezile capabile să-i apere de efectele probei de

130

foc erau achiziţionate de culpabili contra unor onorarii substanţiale. În schimb inocenţii, de regulă, erau victime sigure deoarece nu veneau pregătiţi.

5. Marile oracole şi enigmele lor

Ghicirea viitorului şi prevestirile erau] «grecii artici o parte integrantă din viaţa şi activitatea lor.

Prezicătorii şi profeţii, care circulau nestingheriţi şi. neconcuraţi, au ajuns, la un moment dat, să reprezinte toate categoriile divinaţiei, începând cu aşa-zişii înţelepţi, inspiraţi de zei, care adoptau o atitudine solemnă, până la şarlatanii ordinari. Ei sondau „secretele" viitorului şi îşi reglau conduita în consecinţă, indiferent dacă era vorba de micile necazuri familiare, în cazul unei persoane particulare sau de acte decisive pentru cetate, când era vorba despre rege. Însă curând se va amesteca religia şi preoţii vor prelua arta divinatorie. Era mult preş important acest domeniu, ca să fie lăsat exclusiv. În mina ghicitorilor ambulanţi. Acum vor lua fiinţă, pe lângă marile temple, locuri anume unde se va practic hicitul viitorului, după anumite reguli şi canoane, de e preoţi specializaţi în a da răspunsuri la întrebările or ce îi solicitau. Însuşindu-şi fără scrupule pl cele magiei, preoţimea templelor a inventat, totodată tehnică ingenioasă, capabilă să tulbure minţile naivi şi credulilor care alcătuiau lumea antică.

Un loc aparte în categoria celor care p icau ghicitul

viitorului îl ocupau sibilele (sibyllae), fe). considerate de grecii antici şi mai târziu de romani, ca fiind posesoare ale unor forţe oculte. Aceste femei erau descrise în scrierile antice în mod cu totul fabulos, fiind înconjurate de enigmele unor tradiţii extrem de vechi, la ale căror surse n-au reuşit să ajungă înşişi filosofii vechii Elade. Cercetările moderne surprind însă la sibile credinţele magice orientale. Sibilele trăiau într-o singurătate inaccesibilă „plină de mister. Apăreau nu se ştie de unde şi dispăreau nu se ştie în ce direcţie. Sigur, aceasta făcea parte din arta lor de a-şi influenţa auditoriul, în care se văd reminiscenţele vrăjitorului primitiv, ca şi ale şamanului, de a se comporta cu totul altfel decât semenii lor. Se îmbrăcau şi vorbeau bizar, cu anumite. modulaţii în glas.

131

care le conferea farmec, fiind considerate a avea legături cu forţe malefice. Platon vorbeşte despre o asemenea sibilă, Herophile din Erythrae, în Lydia, unde aceasta făcea profeţii într-o peşteră. Sentinţele profeţite de ea semănau cu cele ale Pythiei din Samos, ca şi cu ale sibilelor de la Delphi, Colophon, Phrygia şi Cumae, în Italia, ceea ce arată că toate erau iniţiate în acelaşi chip.

Cea mai vestită prezicătoare de acest fel a fost, potrivit scrierilor, Sibylla, de la care s-ar fi tras denumirea meseriei. După tradiţia grecilor, această femeie ar fi trăit cu două-trei secole înainte de războiul troian, prin urmare în perioada „Marii migraţii egeene” (sec. 13 î.e.n.); s-au bucurat, de asemenea, de celebritate. Demophila, „Athenaâs, Nysa, Melanchrena, Deâphobe, Tiburtina şi altele. Răspunsurile pe care le dădeau, în numele diferiteloi zeităţi, celor care le solicitau erau întotdeauna întortocheate, obscure, putând fi. interpretate în mai multe sensuri, adaptându-se tot atât de bine evenimentelor dintre cele mai opuse. Formulele ambigue erau necesare, sibilele specializându-se în exprimarea lor, deoarece prorocirile nu trebuiau să treacă niciodată drept subiect al unor erori, „zeul” fiind chemat sit aibă întotdeauna dreptate. Este de înţeles că răspunsurile ferme, directe

erau evitate cu grijă, sibilele ştiind cel mai bine că acestea nu aveau sorţi de adeverire, condiţie în care şi-ar fi pierdut clientela. În scrierile antice s-au păstrat adesea oracole sibiline. De pildă, când mezii au vrut să ştie dinainte cum se va încheia războiul pe care-l porniseră împotriva babilonienilor, consultând o sibilă, au primit următorul răspuns: „Victoria va aparţine celor care slăvesc cel mai mult pe zei". Pe de altă parte, solii babilonienilor au căpătat de la aceeaşi femeie un răspuns similar care dovedeşte şiretenia sibilelor. Astfel, indiferent cine ar fi învins, era egal din punctul de vedere al prorocirii.

Povestirile străvechi despre sibile, interpretate în Iu; mina datelor moderne ale medicinei, dezvăluie limpede şi starea lor precară de sănătate, căci acestea apar ca femei bolnave de isterie sau căzute într-un puternic extaz „cauzat de excitaţiile mistice extrem de intense ce şi le provocau.

Cu timpul arta divinaţiei sibilelor va evolua, ea apărând sub o formă superioară ca ritual în oracole. Astfel ea a intrat în sfera religiei, dar şi a politicii, deoarece în mod sistematic preoţii uzau de sistemul oracolelor pentru a

manipula în interiorul guvernării laice, după propriile lor interese.

Dodona este cel mai vechi oracol din Grecia. El a funcţionat în Epir, ca o relicvă a credinţelor magice străvechi. Particularităţile oracolului par a sugera cultul unui zeu carpato-danubian sau al unor populaţii indo-europene. La mare cinste, în perioada când civilizaţia elenică se desfăşura în nord, oracolul de la Dodona va trece în plan secund mai târziu, când elenismul se deplasează spre sud, fără însă ca renumele său să fie uitat vreodată.

Potrivit legendei, faimosul oracol din Epir ar fi fost fondat imediat după potopul lui Deucalion. În credinţa vechilor greci, Deucalion fiul lui Prometeu, era căsătorit cu Pyrrha, fiica Pandorei. Povestea acestei perechi mitologice,

care prefigurează povestirile biblice despre Noe, ar putea sugera că oracolul de la Dodona ar fi avut o vechime uriaşă. Dar cercetările arheologice efectuate, începând cu anul 1832, au scos la iveală faptul că sanctuarul respectiv a fost întemeiat în epoca bronzului.

Preoţii care se închinau lui Zeus aveau în comportamentul lor manifestări şamaniste. Când făceau prevestiri, ei se culcau pe pământ, ca şi cum ar fi auzit din interiorul planetei răspunsurile la întrebările ce li se puneau. Alături de preoţi, un rol de seamă îl aveau aici preotesele, un gen evoluat de sibile. Herodot, Pindar, Strabon şi Euripide au arătat că aceste profetese erau întotdeauna grupate câte trei. Ele ghiceau la rădăcina unui stejar uriaş de unde pornea un izvor. Aici era punctul central al oracolului. Preotesele făceau oracole, pretinzând că aud voinţa lui Zeus după modul în care foşneau frunzele arborelui şi după zborul porumbeilor. „Voinţa lui Zeus" era cercetată, de asemenea, într-un bazin de bronz în care se aruncau daruri. Bazinul era mărginit de statuia unui copil care ţinea în mână un bici. Când vântul bătea, şfichiul cu cap metalic lovea pereţii vasului, producând o rezonanţă, interpretată de preoţi, în felul lor, ca răspuns al lui Zeus.

Cât timp au fost făcute oracolele în aer liber în Epir nu se cunoaşte. Dar, la un moment dat acolo a fost ridicat un templu, dărâmat spre sfârşitul secolului III î.e.n. de către generalul etolian Dorimac. O mulţime de superbe ofrande au fost distruse atunci, însă oracolul şi-a conservat puterea. O nouă construcţie a fost făcută, spre a fi din nou ruinată, definitiv, în secolul I î.e.n., de către traci. Cu toate acestea, multă vreme după a doua devastare, locul

va fi în continuare frecventat, oracolele fiind făcute ca şi în trecut sub bătrânul stejar, până când creştinii vor construi acolo o biserică.

Delphi. Dominat de cele două piscuri ale Parnasului, oraşul antic Delphi se înfăţişează şi azi călătorului în toată măreţia sa. A fost considerat locul cel mai sfânt al Greciei, unde se întrunea consiliul Amphycţiunilor. Şi tot aici

profetizau celebrele pythii. Stânci, culmi sălbatice, munţi prăpăstioşi, vale strâmtă, golaşă şi întortocheată, totul dădea locului un aer de mister, la care se adăuga peştera din spatele templului înălţat spre venerarea zeului luminii Apollo. De fapt tocmai această grotă era centrul de atracţie al sanctuarului, aici profesându-se oracolele. În podeaua de calcar a cavernei se deschidea o crăpătură, din care, se spune, ieşeau aburi reci, provocatori de extaz. S-a făcut mult caz de interpretarea acestei informaţii antice, mulţi cercetători moderni considerând că într-adevăr în peşteră ar fi avut loc emanaţii de7 bioxid de carbon şi vapori de sulf capabile să producă intoxicaţii urmate de stări de delir. Supoziţie neconfirmată, însă, de prospecţiunile geologice recente. Că era vorba totuşi de o emanaţie naturală sau de stări de transă autoprovocate prin inhalarea de aburi halucinogeni artificiali, problema rămâne deschisă, fără ca prin aceasta să se schimbe fondul chestiunii, anume existenţa unui centru al ghicitoriei, bazaf pe o tehnică îndelung practicată şi perfecţionată, deservit de un personal abil şi versat, prea adesea introdus în treburile politice.

La Delphi, pe care anticii îl considerau „buricul Pământului”, profeţiile se efectuau în numele lui Apollo prin mijlocirea unor femei numite pythii sau pythonise. Timp de trei zile înainte de ziua hărăzită oracolelor, pythonisa ţinea un post sever, se ungea cu uleiuri în compoziţia cărora intrau droguri excitante şi se îmbăia în „fântâna Castalia, umplută cu apă în care fuseseră macerate frunze şi crengi de laur. La ieşirea din bazin, pythia bea mai multe cupe din această apă, apoi preoţii o conduceau în templu, unde îi dădeau să înghită lichiorul profetic, un amestec de vin dulce şi plante halucinogene. După un asemenea tratament, pythia era adusă în peştera oracolelor» plină de mulţimea pelerinilor. Cu părul despletit, ea se aşeza încet pe trepiedul sacru de aur, inspirând „vaporii profeţiei” care se ridicau din podeaua grotei (probabil

fumul unor plante halucinogene, arse în apropierea peşterii, transmis printr-o conductă secretă în cavitatea subterană a oracolului). Intoxicată de substanţele pe care le înghiţise, le-respirase şi le întinsese pe trup, pythia intra în criză, acest moment fiind pregătit de preoţi care invocau pe Apollo, de mulţimea credincioşilor ce se rugau şi, în general, de întreaga atmosferă de mister ce domnea acolo, la lumina făcliilor. Faţa pythiei devenea lividă, ochii începeau să i se rotească şi să se dea peste cap, corpul intra în convulsii oribile, sudoarea i se prelingea pe frunte şi balele i se iveau la colţurile buzelor. Acum era clipa întrebărilor, pe care preoţii le repetau cu insistenţă, până când pythia scotea câteva cuvinte sau fraze de neînţeles pentru mulţimea ce asculta uluită şi prosternată. Acesta era oracolul. După o oră de asemenea delir profetic, pythia era condusă cu tot alaiul în chilia ei, unde se prăbuşea sfârşită, rămânând acolo câteva zile, până mai prindea puteri. Dacă nu cumva o moarte subită punea capăt crizei teribile, provocata de suprasaturarea corpului ei cu tot felul de substanţe toxice.

După plecarea pythiei, preoţii se retrăgeau într-o încăpere sacră, deliberând asupra interpretărilor ce urmau să dea cuvintelor rostite de profetesă. De obicei, ei – fiind perfect informaţi asupra pulsului vieţii politice şi sociale – potriveau răspunsurile astfel încât să convină intereselor lor de castă sau unui rege care îi mituise în prealabil. Alteori le exprimau cu dublu sens, fapt ce nu-i angaja cu nimic.

Pythonisele erau recrutate de preoţi numai dintre fetele cu psihic labil, sau posedate, termen care indica în înţelegerea anticilor indivizii ce manifestau simptome pe care medicina actuală le-ar defini ca specifice epilepsiei, în ochii anticilor asemenea oameni nu treceau drept bolnavi. Dimpotrivă, se considera că stările lor, despre care ştim acum că erau anormale, proveneau din contactul pe care-l stabileau cu divinităţile.

Treptat, oracolul de la Delphi începe să decadă, la aceasta contribuind nu atât pythonisele, cât preoţii

templului putrezi de corupţi, dedaţi şarlatanismului, pe care nici nu se mai străduiau să-l disimuleze. Plutarh a scris un tratat despre cauzele degenerării oracolelor, a căror decădere era considerată o mare nenorocire pentru Grecia. Aceste opinii nu aveau însă decât acoperire sentimentală, deoarece s-a văzut că desuetudinea oracolelor nu a avut

135

I

I nici % urmare politică sau socială, aşa cum îşi închipuia reprezentantul Academiei platonice. Oracolul de la Delphi va intra într-o rapidă decadenţă după cucerirea macedoneană. Prădat de Sylla şi Nero, obiect al unei încercări de restaurare sub Antonini, el va dispare definitiv din istorie după Edictul de la Milano (313 e.n.), astăzi revenind în atenţie doar ca un splendid loc turistic.

În lumea antică existau în afara oracolelor de la Dodona şi Delphi un număr destul de mare de asemenea instituţii consacrate diferitelor divinităţi. O categorie importantă de oracole erau cele ale zeităţilor pământului – Gaia, Demeter şi Themis. Ele evocă rămăşiţe ale mentalităţilor primitive, magiei imitative, meteorologice şi de fecunditate, practici străvechi prelucrate şi reorganizate de religie, astfel încât să corespundă scopurilor ei. Oracolele respective dau cel mai elocvent exemplu al trecerii magiei, în special meteorologice şi agrare, pe tărâmul credinţelor religioase, prin filiera gândirii mistiee despre reîncarnarea sufletelor. Totul pleca de la observaţia „reînvierii" naturii „primăvara şi a „morţii" acesteia – toamna. Ciclul anotimpurilor odată descoperit şi interpretat pe plan mistic avea să ducă la căutări pentru găsirea şi a altor „taine" ale naturii umane, la explicarea destinului acesteia. Ajuns să prevadă viitorul mediului viu care-l înconjura în funcţie de schimbarea anotimpurilor, omul va încerca, prin extensie, să ghicească evenimente legate da viaţa semenilor săi.

În ochii grecilor dis. primele vârste ale civilizaţiei, Gaia era o divinitate cu caracter profetic prin excelenţă.

Grotele, izvoarele, un copac, sau chiar mormintele dintr-un cimitir, puteau fi tot atâtea locuri propice pentru oracole în aer liber. Aici preoţii povesteau despre zei şi forţele lor, pregătind momentul prorocirilor, la care ei înşişi participau activ.

Un oracol celebru din această categorie era cel de la Olimpya. Urmând tradiţia etnică, prorocirile de aici erau inspirate de Gaia, pentru ca ulterior ele să fie făcute „din voinţa" lui Zeus. La Aegira, Gaia avea, de asemenea, un templu şi un oracol analog cu cel al lui Apollo din Argos. Oracolul de la Patrae, asociat zeiţei Demeter, era aşa cum îl descrie literatura, de natură necromantică. Zeiţei Themis îi erau închinate sanctuare în diverse locuri, dar numai două sau trei din acestea pot revendica şi numele de oracole.

136

Alte oracole aparţin divinităţilor apelor, în care rolul prim revenea nimfelor, capabile, în concepţia anticilor, să profetizeze şi să inspire pe proroci. Nimfele erau acelea care contribuiau la descoperirea locurilor miraculoase unda puteau fi fixate oracolele, dar nu fondau pentru ele însele oracole complete şi stabile. Cu toate acestea, Plutarti şi Pausanias vorbesc despre un oracol al nimfelor, de mult dispărut, din care, pe vremea lor, rămăsese doar o vagă amintire. Nimfele puteau inspira prorocii numai în preajma izvoarelor, apelor, dar mai ales a fântânilor, credinţă care va trece, peste milenii, în diferite religii evoluate, tot felul de proroci şi vizionari fiind instalaţi în asemenea locuri. Alături de nimfe, sirenele dezvăluiau călătorilor viitoare aventuri, dar ele nu au constituit niciodată un oracol. În schimb, Pontus, fiul lui Gaia, personificând marea, era invocat în templul de la Delos, unda exista un oracol al zeităţilor apelor.

Oracolele aparţinând divinităţilor tocului erau rare: Dintre divinităţi, lui Helios, asemănător lui Apollo, cară ziua străbate cerul în carul său tras de patru armăsari, coborând seara în apele oceanului spre a-şi răcori telegarii, i se atribuia facultatea prorocirilor, el fiind un

profet călător, fără a avea un anume oracol al său. În schimb Selena, zeiţa Lunii din mitologia romană, identificată cu Artemis, sora geamănă a lui Apollo, avea două oracole, unul la Thalamae şi al tur la Epidauros Limera, ambele pe malul mării, sub cerul liber.

Oracolele olimpienilor. Lângă templele lui Zeus existau, 1 de regulă – oracole. Dar Zeus era invocat şi în oracolela altor divinităţi, cum ar fi cele de la Dodona, Colophon", Delos, Pytho şi Claros. Un gen aparte de oracole erau cele aşa-zise ianide, patronate atât de Zeus cât şi de Ianus, fiul lui Apollo. Deschise tot timpul, ele semănau cu un fel da prăvălii, în care se vindea ghicitoria, mai pe nimic, negustorilor, militarilor, femeilor necăjite sau înamorate cu chiar atleţilor ce doreau să-şi afle şansele înainte de începerea întrecerilor. Inventarul oracolelor, mai mult sau mai puţin celebre în antichitate, este bogat, cuprinzând între altele sanctuarele lui Poseidon de Onchestos; cela medicale ale lui Pluton de la Acharaca, Limon Hierapolis, Eana etc.; Dionysos, patronul viilor, sărbătorit în veselia, cântece, dansuri şi băutură, avea şi el o serie de oracole " medicale" printre care cel de la Amphikleia, într-o grotă, parţial inaccesibilă, considerată un fel de refugiu al

zeului. Pan, Afrodita, Hermes, Hera şi Athena, de fapt toate divinităţile olimpiene, dispuneau de altare şi, bineînţeles, de oracole, plasate ici-colo pe întinsul teritoriu al Greciei continentale şi insulare.

Cumes şi cărţile sibiline. Antichitatea romană va imita concepţiile greceşti, inclusiv instituţia oracolelor. O deosebită reputaţie avea oracolul de la Cumes în Peninsula italică, consultat în afacerile cele mai importante. Tehnica ghicitului era ingenioasă şi nu dădea niciodată greş datorită faptului că preoţii templului de la Cumes aveau o mulţime de complici. Când un oarecare sosea pentru a consulta oracolul, era luat în primire, imediat, de emisarii clerului, care intrau în vorbă cu el, căutând discret să afle ce dorea să i se ghicească. Omul, ajungând în aţa altarului,

depunea acolo, în scris, întrebările sale, pe care preoţii le bănuiau, fiind informaţi în prealabil de „colaboratorii” lor. Astfel, ei răspundeau de o manieră ce uimea pe naivul client.

Romanii păstrau în arhivele lor o culegere de cărţi sibiline, conţinând destinele Cetăţii Eterne. Cărţile sibiline erau rareori consultate, la început numai când o calamitate se abătea asupra capitalei imperiului. Prima colecţie de cărţi sibiline a ars în timpul incendiului templului lui Jupiter Capitolinul, petrecut sub dictatura lui Sylla (138 – 78 î.e.n.). Atunci Senatul a dispus trimiterea unor comisari speciali în Etythreea, Samos precum şi în diferite localităţi pentru a culege o nouă colecţie, care a fost depusă în templul reconstruit. Potrivit normelor oracolului sibilin, se celebrau la Roma, la fiecare o sută de ani, Jocurile seculare, reorganizate de Augustus. Ulterior, jocurile vor fi făcute la intervale mai scurte.

Cărţile sibiline au fost consultate, ultima oară, cu prilejul unui eveniment major, de către Aurelian, în anul 289, în timpul năvălirii marcomanilor. Deşi au fost arse în anul 410, din ordinul lui Stilicon, se mai păstrează o colecţie de cărţi sibiline, în patru volume. Dar acestea sunt doar contrafaceri, pline de precepte ostile credinţei în zei şi inspirate din ideile monoteiste iudaice.

Oracolele egiptenilor se deosebeau mult de cele greco-romane. Egiptenii, despre care Herodot a spus că erau cei mai evlavioşi dintre oameni, au cunoscut poate primii divinaţia fastuoasă bine regizată, incluzând mijloace mecanice şi tehnici de iluzionism primitiv. Cel mai adesea era

consultat” zeul Amenhotep. Era de fapt chestionată statuia care reprezenta divinitatea şi care „dădea răspunsuri” la întrebări privind cele mai felurite pricini prin mişcări ale trupului. De pildă, dacă statuia se înclina, aceasta avea semnificaţia aprobării sau afirmaţiei. În cazul în care ea rămânea nemişcată, faptul era înţeles ca o negaţie sau dezaprobare. Au fost găsite de către arheologi

sanctuare cu statui ale lui Amenhotep, la picioarele căreia se aflau mici stele din calcar, gravate cu plângerile unor oameni din toată categoriile sociale, ca şi papirusuri ce relatau diferite întâmplări petrecute în aceste oracole egiptene. Era consultat, de asemenea, şi zeul Amon, la statuia căruia erau depuse plăci din calcar sau argilă, având gravate, alături de imaginea divinităţii, ochi şi urechi. Semnul era considerat un fel de constrângere a zeului de a privi şi asculta pe cel ce-i cerea sau îl ruga cele mai felurite lucruri. Într-un papirus se arăta cum se proceda, da obicei, spre a afla voinţa şi sfaturile lui Amon. De pildă, când un anume Tu-ttimes a fost acuzat de delapidare, au fost redactate două texte contradictorii. Într-una prezumtivul delapidator era învinuit iar în cealaltă se spunea că nu ar avea niciun amestec în afacerea respectivă. Un scrib a citit scrisorile răspicat, cu glas tare, după care zeul a fost întrebat de către preot dacă vrea să judece. Statuia s-a înclinat aprobând. Atunci scribul a reluat lectura. Amon s-a aplecat de două ori, când s-a citit papirusul în care Tutumes era declarat nevinovat. Acesta fiind semnul zeului, acuzaţia a fost interpretată ca neîntemeiată, iar persoana respectivă a fost reintegrată în funcţie. Statuile lui Amon erau consultate de regulă şi în problemele de stat.

Arheologii au descoperit secretul acestor statui kitoare. Ele dispuneau de sisteme mecanice care perm u manipularea mâinilor şi braţelor, rotirea sau aplicare ipului, deschiderea ori închiderea ochilor şi a gurii, Lnarea trupului etc. La Luvru, de altfel, se află expi o asemenea statuie înfăţişând pe zeul Anubis, cu un mecanism de închidere şi deschidere a gurii, permiţând mimarea vorbirii.

Statuile cu mecanisme ilustrează gradul de cinism la care ajunsese preoţimea, ce nu se da în lături de a utiliza tot felul de tertipuri pentru a întreţine credulitatea credincioşilor. O combinate oarecum bizară între riturile egiptene şi cele elenice, în care principala zeitate din Africa de Nord. Ammon-Re se confunda cu europeanul

Zeus, §
139
constituit-o oracolul lui Jupiter – Ammon din Lybia. Aici se practicau atât procedeele tradiţionale egiptene, constând în interogarea statuii zeului, animată cu ajutorul unor mecanisme, cât şi interpretarea foşnetului frunzelor arborilor, susurului apei şi zborului porumbeilor sacri, manieră specifică oracolelor de tip elenic. Răspunsurile erau date flex „direct” de zeu, prin mişcarea sprâncenelor statuii, fie verbal, de un ventriloc.

Şi la Endor, oraş antic situat pe teritoriul Israelului de astăzi, profetesa se comporta ca un ventriloc, putând deci vorbi fără a-şi mişca buzele, astfel încât cei prezenţi aveau impresia existenţei unei persoane nevăzute – care li se adresa.

Masa ignoranţilor nu avea cum să descopere puzderia de mijloace şarlataneşti cu care preoţimea întreţinea fanatismul şi credinţa în oracole. Bănuite însă încă de gânditori lucizi ai antichităţii, Aceste procedee necinstite aveau să fie date în vileag de arheologie începând abia cu secolul şi XIX-lea.

III.

Magia neagră

1. Ce este şi ce face vrăjitorul?

Magia neagră este înţeleasă în termeni consacraţi ca o activitate desfăşurată de anumite persoane, indiferent de sex şi vârstă, pentru înfăptuirea a ceva malefic, supranatural, apelând într-o astfel de acţiune la ajutorul unor genii ale răului (demoni) cu care s-ar afla în legătură secretă. Această încercare de definiţie are în vedere accepţiuni relativ recente pe scara istoriei deoarece, în trecutul îndepărtat al omenirii, aşa cum s-a mai subliniat, magia nu făcea o departajare între „bine” şi „rău”. Se credea că vrăjitorul dispune de un anume spirit, de forţe supranaturale capabile să provoace atât binele cât şi răul.

Procedeul de a apela la demoni, apoi, mai târziu, la diavol pentru a produce efecte răzbunătoare (magia neagră) se va contura cu claritate abia la superstiţioşii

asiro-chaldeeni. Ei sunt inventatorii unei practici, care va deveni clasică în vrăjitorie, anume transmiterea forţelor magice prin intermediul apei descântate. Astfel, asiro-chaldeenii, care se credeau loviţi de vrăji se scăldau „de şapte ori în apele sacre ale Tigrului sau Eufratului crezând că vraja, ca şi demonul la care făcuse apel vrăjitorul advers, vor rămâne în valuri. Apoi, socoteau că, stropind locul „vrăjit" cu apă sacră, toţi demonii vor fugi. Apa reprezenta şi la geto-daci un element magic purificator. Fluviul Dunărea era cinstit ca sacru, apele sale fiind considerate purtătoare ale unor, forţe supranaturale capabile să insufle curaj, sănătate, tămăduire.

141

J

O altă practică ce va persista în vrăjitorie, anume substituţia persoanelor prin figurine, a fost, de asemenea, reimaginată de asiro-chaldeeni, prin perfecţionarea unor practici primitive. Executată din lut, ceară sau bitum, figurina reprezenta pe cel căruia trebuia să-i fie transmis un rău prin diferite manopere vrăjitoreşti. Asiro-chaldeenii utilizau, de asemenea, practica de a face un nod la o sfoară, sperând că astfel vor lega vrăjile, iar dacă se recurgea la arderea nodului, gestul avea semnificaţia de a distruge incantaţiile inamicului. Incantaţiile vizau evocarea tuturor demonilor şi solicitarea forţelor acestora. Formulele magice ale vrăjitorilor erau rostite pe înserat, pentru ca forţele întunericului, prezente numai noaptea, să le poată asculta.

Egiptenii vor imagina noi practici de magie neagră, spre a se „apăra" de vrăji. Printre acestea era frecvent utilizat procedeul imposturii, în care caz persoana care se credea urmărită de vrăji căuta să scape de ele dându-se drept altcineva. De pildă, ea se adresa unui şarpe, considerat exponent al răului: „Nu ai nicio putere asupra mea, căci eu sunt zeul Horus!", sau crocodilului: „Dinţii tăi nu mă pot atinge, deoarece eu sunt Osiris". Cartea lui Thot a egiptenilor, un tratat primitiv de magie, cuprindea formule pentru unirea părţilor unui om decapitat,

însufleţirea unei păpuşi de ceară, citirea unor texte ascunse sau pentru, a face pe cineva invizibil, ori de a despărţi în două apele unui lac sau ale unui fluviu, procedeu ce aminteşte de trecerea biblică a evreilor lui Moise prin Marea Roşie.

La poporul evreu, în pofida restricţiilor ferme, a categorisirii ca păcat a practicii ghicitoriei şi vrăjitoriei (*Deuteronom*, XVIII, 10 – 14), apelarea la manopere de magie neagră se bucura de o accepţiune mai mult sau mai puţin unanimă. Semnificativ este faptul că efecte ale magiei negre sunt prezentate ca minuni ale lui Moise. Transformarea toiagului în şarpe şi a apei în sânge, aducerea de broaşte, ţânţari şi tăuni, moarte în vite, bube pe egipteni, grindină, lăcuste şi întuneric, uciderea întâiului născut (Ieşirea, IV, VII-XII), trebuiau să fie tot atâtea semne teribile, de factură politico-religioasă, pentru a convinge faraonul că evreii sunt ocrotiţi de forţe divine.

În patrimoniul spiritual greco-roman magia neagră va intra târziu, comparativ cu alte popoare antice. Ea va fi în principal o acţiune de provocare a metamorfozelor, în genere transmutatoare. Vechii greci vor fi inventatorii fii-*

trelor (capabile, în credinţa lor, să schimbe forme, să producă efecte sancţionare), precum şi ai vampirilor. Romanii vor prelua aceste plăsmuiri dezvoltându-le, extinzându-le. Magia neagră, răspândită în întregul imperiu, va cunoaşte la Roma frenezia, obligându-l pe împăratul Augustus să ardă în piaţa publică două mii de cărţi magice confiscate de la vrăjitori. Tiberiu va deporta în Sardinia patru mii de persoane acuzate de vrăjitorie. Însă magia neagră va persista deoarece corupţia Romei imperiale, ca şi influenţa superstiţiilor, acţionau mină în mână. În acea societate bântuită de imoralitate, ignoranţă, ambiţii nemăsurate, cupiditate, neînfrânată, lux excesiv „alături de sărăcie, oprimare, cruzime, mai curând se făcea apel la vrăjitor pentru ca acesta, cu ajutorul forţelor sale, să provoace bogăţii sau amor, ori sancţiuni îngrozitoare inamicilor. Sigur, se puteau invoca şi zeii în asemenea

acţiuni, dar aceştia erau – în conştiinţa vulgului – prea nobili pentru a se preta la asociaţii nedrepte, nedemne.

Victoria creştinismului asupra credinţelor politeiste va da, la început, o lovitură puternică magiei negre. Niciun individ, devenind creştin, nu simţea nevoia să facă uz de vrăjitor, ca atunci când se închina la idoli, atâta vreme cât Dumnezeul lui cel nou îl veghea şi-l sprijinea, singura sa obligaţie fiind respectarea credinţei. Experţii în otrăvuri, în filtre şi parfumuri, toate personajele misterioase şi ceremonialurile lor magice au trebuit să iasă din scenă. Statuile zeilor au fost aruncate, templele şi-au închis porţiia, oracolele au căzut în uitare, iar reminiscenţele vechilor practici magice, atunci când se potriveau doctrinei. creştine, au fost asimilate, introduse în ritualurile noi, sub forme parţial voalate. Cele în flagrantă neconcordanţă cu creştinismul vor fi catalogate ca superstiţii şi adesea trecute, în categoria ereziilor.

Sintetizând acest moment, mai mulţi autori antici relatează că, puţin timp după victoria creştinismului în Imperiul roman, o voce misterioasă ar fi fost auzită pe ţărmurile Mării Egee, zicând: „Marele Pan a murit!” Este, desigur, o formulă alegorică meniţi să sugereze că anticul zeu universal al naturii, născut din credinţele mal vechi, de factură magică, era sfârşit; că orice credinţă în forţele naturii, orice tentaţie omenească privind observarea fetxomenelor naturale, trebuiau să dispară. Iată aici o reacţie, fireşte extremistă, de negare a tot ce aparţinea trecutului. Credinţa în zei şi natură a căzut în primele momente

cele creştinismului european, dar proclamând aceasta, preoţi mea creştină va constata destul de repede că îşi micşorează posibilităţile de argumentaţie. Drept urmare, vechile concepţii mitico-magice vor fi adaptate în conformitate cu cerinţele clericale şi trecute printr-un şir de concilii bisericeşti, ţinute în anii 442, 567, 743 etc. până spre anul 1400, spre a se stipula în final că tot ce nu venea de la Dumnezeu, era trimis de diavol. În felul acesta, chiar

şi cultul focului, atât de hulit de creştinii antici, era salvat, transformat, admis indirect în formula arderii de luminări şi mirodenii în biserică. De la diavol vor veni toate tentaţiile, tot răul. Diavolul apare pretutindeni în casă, în patul tinerilor căsătoriţi, în mintea cuiva, în trupul celor, posedaţi. Fenomenele cele rele, distrugătoare vor fi când „mânia lui Dumnezeu”, când „puterea diavolului”, după împrejurări. Cu toate acestea, se va vedea că normele creştinismului, chiar restructurate, nu puteau suplini integral, fără rezerve, nevoile spirituale, veşnic umane7.

— Zeii amorului, ai veseliei, ai vieţii şi luminii, patronii divinaţiei adică ai tendinţei omeneşti de cunoaştere a viitorului, nu mai existau şi nimic nu îi înlocuia, într-o religie ce se va dovedi cu începutul intolerantă, rigidă şi dogmatică.

Prin urmare, în disperarea lor, cauzată cine ştie de *ce* nenorocire, oamenii îşi vor aminti de magie, cufundată, aparent, într-un somn letargic. Reluate, practicile magice străvechi se vor moderniza, în concordanţă cu mentalităţile noilor vremuri. Vrăjitorii vor face acum apel nu la duhuri sau genii ale răului, ci la diavol, cu care pactizează.

Vracii, vrăjitorii, reveniţi în actualitate, ofereau posibili lăţi pentru atingerea unor scopuri pe care Biserica nu le putea da. Tot mai mulţi sunt aceia care fac apel la practicile magiei, fără a se teme de Satan, ba – dimpotrivă – invocându-l în credinţa că promite ceea ce Dumne< (} *u* le refuză, adică bogăţie, amor, sancţionarea inamicilor ele. şi că diavolul le poate da imediat. Filtrele de dragoste, blestemele, descântecele, farmecele, toate formele de magie capătă acum aspecte creştine, schimbându-se formele de odinioară, dar nu şi fondul. Zeii binevoitori vor fi transformaţi în sfinţi, inclusiv Venus patroana iubirii. Fiecare boală trimisă de necuratul va primi izbăvi

— Sf. Celestina (din latinescul „Caelestis”), corespunzând în greacă cu Urania sau Afrodita (Venus) şi Sf. Paraschiva, din „paraskene” (vineri) sinonim cu Afrodita (Venus).

torul său: durerile de dinţi pe Sfântul Médard.; furunculele pe Sfântul Claudiu, durerile de sân pe Sfântul Mam-mard; lepra pe Sfântul Lazăr, epilepsia pe Sfântul Ioan; colicile pe Sfântul Agapie etc, după modelul mitologiei greco-romane, instaurându-se astfel un fel de pact între păgânism şi creştinism. Poseidon, Hestia vor fi transformaţi în diavoli. Şi iată cum, creştinii, ignoranţi în tot. ce se petrecea cu ei, vor deveni, ei înşişi, adepţi ai magiei negre. Satan va reuni în persoana sa imaginară toate micile divinităţi adorate cândva de păstori, jucătorii de noroc, invocatori, ghicitori, supravieţuitoare ale cultelor olimpiene, pe care creştinismul le repudia.

Cultul diavolului devine astfel marea preocupare a evului mediu european, obsesia creştinilor. Satan era văzut, auzit pretutindeni. El intră în biserici, pătrunzând în icoane şi fresce, alături de sfinţi, în casele nevoiaşilor, ca şi în palate, în suflete, cuprinzând mentalitatea generală, dând vrăjitoriei un avânt „extraordinar. Existau trei categorii de invocatori ai diavolului. În prima se plasau toţi cei care se considerau persecutaţi de Dumnezeul creştin – prea sever cu ei şi prea îngăduitor cu nobilii şi mai marii preoţimii – aceştia exprimând în cultul diavolului o formă de revoltă. O a doua categorie o constituiau naivii încrezători în poveştile despre diavol, avizi de îmbogăţire, de putere, care se lăsau prinşi în jocul ceremoniilor bizare, al vrăjilor, profanărilor de morminte, sadismelor, mergând până la crimă. În fine, erau apoi ghicitorii, vânzătorii de amulete, sacrificatorii de găini negre, evocatorii şi necromanţii, care atrăgeau clienţii prin practici nocturne pline de mister.

Din evul mediu, vrăjitorii au început a face uz de cele mai ciudate mijloace pentru a impresiona pe cei ce făceau apel la magia neagră. În felul acesta, practica vrăjitorească va căpăta repede un nimb de superioritate, sporind superstiţiile şi credinţa în forţele diavolilor.

2. Istoria lui Satan. Demonismul

Credinţa în spirite răufăcătoare este extrem de

veche, ea stând deopotrivă, aşa cum s-a mai arătat, atât la baza magiei, cât şi la cea a religiei. Demonii vor avea locul lor bine definit în credinţele asiro-babilonienilor, asemenea

fiinţe supranaturale manifestându-şi „forţele răufăcătoare” mai cu seamă noaptea, credinţă care se va permanentiza, prin contagiune spirituală, la alte popoare, parvenind nealterată până astăzi. În timp, astfel de forţe malefice vor ajunge a fi conduse de zei, ca Rudra şi soţia sa Rudrăni, temuţi de vechii indieni, care credeau că aceştia locuiau în munţii din nord, de unde se năpusteau în bande asupra oamenilor spre a le aduce tot felul de nenorociri. Acest element nou, care se adaugă concepţiei despre diavol, ilustrează modul în care panteonul imita evoluţia organizării sociale. În cazul respectiv era marcată apariţia puterii nobiliare, reprezentată de Rudra şi Rudrăni. La vechii japonezi, infernul se afla undeva sub pământ, unde trăia zeul focului aidoma împărăţiei lui Hades a grecilor şi a lui Orcus, la romani, unde se duceau morţii şi de unde veneau strigoii, ca să facă rău celor de pe pământ.

Zeul Seth al egiptenilor înfăţişează ideea de rău opusă binelui, el fiind reprezentat aproximativ asemănător cu viitorul diavol iudeo-creştin. Seth era un fel de om, eu cap hidos şi urechi mari, având în plus o coadă lungă despicată.

Ideea de iad şi de diavolii care îl stăpânesc a fost mai limpede înfăţişată în religia iranienilor antici. În concepţia religioasă a lui Zoroastru, Angra-Mainyu era personificarea nesupunerii, a imoralului şi nedreptăţii, Angra-Mainyu stătea în fruntea unei armate la întuneric. Oastea lui cuprindea demoni de ambele sexe, vrăjitori şi vrăjitoare, ca şi geniile rele. Armata lui Angra-Mainyu sporea necontenit, primind sufletele păcătoşilor şi ale inamicilor iranienilor. Între forţa binelui condusă de Ahura Mazda şi cea a răului ar fi existat q. luptă încă de la începutul lumii. În timp ce Ahura Mazda se străduie să

aducă numai bine oamenilor pe care i-a creat, inamicul său Angra-Mainyu caută să-i distrugă, răspândind în lume boli, minciună, crime, insecte şi plante otrăvitoare, cataclisme, războaie, lupte fratricide etc. Este aici o evoluţie remarcabilă, pe plan etic, a concepţiilor antice, o sinteză a puzderiei de demoni aerieni, tereştri, acvatici, marini, subterani, duşmani ai luminii, raţiunii, iubirii, ideilor, materiei etc.

Concepţiile vechilor evrei exprimă foarte instructiv procesul de cristalizare atât a demonologie! **, cât şi al an

— Ansamblul divinităţilor, zeităţilor unei mitologii sau religii. ** Studiul concepţiilor privitoare ia demoni.

gelologiei. Astfel, în perioadele străvechi ale istoriei lor, evreii nu făceau mari deosebiri între îngeri şi demoni, ca exponenţi ai binelui şi răului. De pildă, îngerul pus la poarta Edenului era un heruvim. Or, Kherubinul era în concepţia evreilor un sfinx cu înfăţişare monstruoasă, fiind alcătuit din părţi de trup omenesc, de vultur, leu şi taur. De altfel, aceste fiinţe care întruchipau sfinxul vor deveni mult mai târziu, în literatura sacră creştină, cele patru figuri apocaliptice. În contact cu credinţele vecinilor lor, evreii vor sintetiza şi vor perfecţiona treptat concepţiile despre demoni. Cei mai vechi demoni la evrei erau reprezentaţi prin creaturi cvasi-umane, cu staturi uriaşe, uneori monstruoşi, păroşi. Numele de demon se aplică tuturor celor care se dovedeau hoţi, criminali, calomniatori, în general răufăcătorilor, apoi asupritorilor. inclusiv cuceritorilor militari, animalelor feroce, ca şi unor evenimente obişnuite din viaţă cu caracter nefast, necazurilor sufleteşti, pasiunii sentimentale, bolilor, ideilor obsesive.

În orice caz demonologia evreilor nu este mai veche decât perioada captivităţii babiloniene, fapt consfinţit şi în *Talmud*. În perioada 586 – 538 î.e.n. dogmele zoroastriene au fost preluate şi sintetizate de evrei potrivit moralei lor. Acum apar foarte probabil cele şapte nume ale noţiunii de Rău, personificate în Beel-Zebub, Sammâel, Python,

Asmodeu, Belial, Luciţer şi Satan.

Beel-Zehub (dumnezeul-muscă) era divinitatea locală a fenicienilor din Accaron, unde i se ridicase un templu. Pe lângă templu fiinţa un oracol, care a fost consultat, între alţii, de Achaziah, regele iudeilor, îngrijorat de o rană făcută într-un accident. După consultul respectiv, remarcabil ca eveniment pentru vechii evrei, Beel-Zebub a fost denumit de către aceştia „prinţul demonilor".

Sammâel îşi datorează existenţa fanteziei rabinilor. În comentariile lor mistice asupra *Pentateuchului* – cele cinci cărţi atribuite lui Moise – Sammâel este considerat prinţ al demonilor şi adversar închipuit al lui Moise. După comentatorii *Pentateuchului*, Sammâel mai era şi prinţul morţii, iar după demonologul medieval Dom Calmet el trebuia să prezideze „Judecata universală". Mai exista credinţa, la alţi comentatori, că Sammâel asmuţise şarpele să

— Studiul credinţelor în îngeri.

147

O înşele pe Eva, îndemnând-o să muşte din fructul oprit şi să-i dea şi lui Adam să mănânce.

Python, nume cu rezonanţă greacă, ce a surprins de la început pe traducătorii vechi ai *Bibliei*, are o origine dintre cele mai ciudate. Pentru prima oară apare acest termen în *Deuteronom*, fiind folosit pentru a desemna iluminaţii, sau pe cei care aveau spirit profetic. În secolul al

III-lea î.e.n., grămăticii comunităţii eseniene, făcând o traducere în greceşte a *Bibliei*, au încercat să explice termenul respectiv. Pătrunşi de elenism, ei leagă cuvântul de

Apollo, zeu solar şi al profeţiilor, cel care ucisese şarpele

Python. Cum la evrei exista mitul şarpelui satanic, între acest personaj bib Kc şi Python s-a creat o legătură. Python a devenit astfel spirit al demonilor. «-.:

Asmodeu era duhul cel rău care ucisese pe cei şapte bărbaţi ai Sarei înainte de a se uni cu ea ca soţi. Un al

optulea bărbat, tânărul Tobie este trimis de Îngerul Rafael să o ia de nevastă pe Sara, care tocmai îşi pusese în gând să se sinucidă de ruşine şi durere. Tobie, auzind povestea fetei, a încercat să refuze, afirmând că Sara era posedată de un demon ce ucidea pe orice bărbat care se apropia de ea. Însă Îngerul Rafael l-a învăţat un şiretlic, anume ca, intrând în camera nupţială, să ducă cu el o căţuie în care să ardă inimă şi ficat de peşte. Simţind mirosul, Asmodeu a fugit în părţile de răsărit ale Egiptului. În duhul lui Asmodeu se regăseşte o legendă orientală veche, preluată în scrierile rabinice, care au făcut din Asmodeu căpetenie a regatului umbrelor, un demon exterminator. Adoptat de credinţa evreilor, în jurul lui Asmodeu se ţes noi poveşti.

Belial prezintă un curios exemplu asupra a ceea ce poate deveni, în concepţia mistică, un cuvânt obişnuit. Iniţial era în ebraică un simplu» substantiv, cu dublă semnificaţie – „nimicnicie, răutate" şi „pierdere, nenorocire". Mai târziu devine adjectiv, cu sensul de „rău, om care nu poate suferi jugul, rebel". Cu timpul, cuvântul dă naştere expresiei „copil al lui Belial", adică „copil răutăcios" utilizată frecvent în *Biblie* pentru a desemna unele personaje răufăcătoare. Cum numele unor divinităţi asiriene şi feniciene erau precedate de particula „bel" (beel), de exemplu Beel-Zebub, Bel-Phegor etc. acestea au fost repede apropiate cuvântului ebraic „belial", căpătând, în concepţia vechilor – evrei, sensul de demoni, opuşi lui Yahve.

148

Lucifer, regăsit în limbajul *Bibliei*, are o origine latină, semnificând „cel care aduce lumină". Ca şi la Belial, denumirea ascunde o eroare de interpretare, făcută de Origene, Eusebie, Athanasie, Grigore cel Mare, Tertulian, Ambrozie şi alţii care au crezut că desluşesc în Lucifer „căderea îngerului" din concepţia creştină. În fapt, totul era o confuzie deoarece în textul iniţial Babilonul era comparat cu Luceafărul (denumirea planetei Venus). Dar traducătorii latini au confundat Babilonul-Luceafăr cu îngerul căzut în iad, păstrând pentru căpetenia diavolilor

denumirea de Lucifer, care va trece mai apoi în toate limbile neolatine europene cu accepţia de mai marele iadului.

Satan, cu semnificaţia ebraică „adversar, inamic, calomniator”, intră în nomenclatura demonologică începând cu *Cărţile regilor* componente ale *Vechiului Testament*. Dar el va găsi şi consacrarea creştină. Satan apare ca un acuzator şi un inamic al oamenilor, dar şi ca un rival ai lui Dumnezeu. În timp ce Dumnezeu este personificarea binelui, Satan devine cea a răului.

Catolicismul în special va face din Satan un personaj care va bântui sufletele bieţilor credincioşi. El va fi judecătorul exterminator, ale cărui sancţiuni au forme infernale. Figura lui Satan înspăimântă, reduce la tăcere, terorizează. Pe de altă parte, acelaşi Satan va fi invocat de vrăjitori, în manoperele lor de magie neagră. În secolul al III-lea ghicitorii şi vrăjitorii vor fi catalogaţi ca pactizanţi cu Satan, concepţie venind din textele biblice şi care va stărui în veacurile următoare cu consecinţe tragice. Secolul al V-lea va aduce o definiţie teologică a concepţiei despre diavol, prin dezbaterile Conciliului de la Toledo (anul 447), în timp ce Conciliul de la Constantinopole (anul 547) va stipula „eternitatea prezumată a demonilor”. Secolele X şi XI vor găsi la Bizanţ o incredibilă răspândire a credinţelor în Satan, ajunse aproape un cult.

La poporul român, imaginea diavolului dispunea în trecut de unele reprezentări pitoreşti. Circula, de pildă, în secolele trecute, o legendă mistică privitoare la Aves-tiţa – aripa Satanei, demon imaginat cu părul lung până la călcâie şi ochi de foc, având unghii asemenea secerilor, iar din gură îi ieşeau flăcări. În vechea credinţă populară, Avestiţa, care putea să se transforme în muscă, pisică, ogar, găină, capra, femeie şi grăunte de mei, avea nouăsprezece nume: Avestiţa, Avaruza, Brano, Pabirono, Zaea, Liba.

149

Muza, Dezana, Nazarana, Petia, Grobina, Grango, Labra, Cadachia, Năfruţa, Necorânda, Grădina, Zuza şi

Zura de Zano. În literatura populară românească din secolul al XVIII-lea apar şi alte denumiri ale diavolului, cum ar fi Samca, Naiba, Avezuia, Glicoda, Ghiropa, Scorbia (Scorpia), Goia, Iona, Paha, Zezaia, Teohola Oaleda, Suduca, Ve-zena, Zalina, Chieva, Verbeza, Zolobina, Vielftava, Tichiuţă, Nichiduţă, Michiduţă, Borza, Necuratul, Diavol, Scaraoţchi, Drac şi multe altele. Demonii sunt imaginaţi în chipuri diferite, adesea neobişnuite pentru reprezentările de factură creştină, ca de exemplu sub formă de duh necurat, monstru înaripat, babă urâtă, persoană paralitică, vânt rău, boală, umbră.

În galeria demonilor îşi fac totodată apariţia şi personaje bizare care construiesc mai cu seamă poduri, în schimbul unor jertfe umane, sau al vinderii sufletului cuiva, în această credinţă regăsindu-se – de fapt – străvechiul mit al sacrificiului constructorului, perpetuat în folclorul românesc sub forma *Legendei Meşterului Manole*.

Din această succintă trecere în revistă a denumirilor diavolului utilizate de români rezultă că, în spaţiul carpato-danubian, onomastica demonică cu rezonanţe străvechi este, în orice caz, mult mai colorată decât în restul Europei. S-ar putea ca această paletă să fie atât de bogată datorită includerii în categoria demonilor, după apariţia creştinismului, a unor zeităţi păgâne, autohtone sau ale vecinilor, fenomen întâlnit şi la alte, popoare.

Entitatea Satanei, alcătuită printr-o lungă evoluţie dintr-un ansamblu de legende, lasă să se degaje sinuozităţile mentalităţilor omeneşti de-a lungul timpului, naivitatea şi uneori nebunia colectivă, toate născute din ignoranţă şi patimă. Astfel în întunericul superstiţiilor care acoperea minţile europenilor evului mediu apariţiile de diavoli au ajuns fapte obişnuite. Toată lumea „suferea” de pe urma dracilor, contagiunea cuprinzând chiar şi spirite mai luminate. De cum se întuneca oamenii se baricadau în locuinţe; nimeni nu mai îndrăznea să circule pe drumuri de teama diavolilor, vrăjitorilor şi strigoilor, care – se credea – puneau noaptea stăpânire pe tot ce era în afara caselor. Totul decurgea în acest spirit aberant, ca şi cum aşa

trebuia să fie. Nimeni, sau aproape nimeni, nu se întreba cât adevăr era în mulţimea poveştilor transmise din gură în gură. În orice ţap, în oricare mă

gar sau pisică era văzut diavolul. Orice babă putea trece drept vrăjitoare şi unealtă a Satanei, doar prin faptul că mergea cocârjată.

În asemenea condiţii, Biserica îşi simte autoritatea ştirbită, ameninţată. Trebuia intervenit grabnic, printr-o acţiune intransigentă faţă de magie. Nu era pentru prima oară când se lua o atitudine cu caracter extremist contra vrăjitoriei, perioadele de prigoană şi toleranţă alternând în decursul istoriei în funcţie de condiţiile economico-sociale şi politice ale vremii. Astfel, între creştinii primelor secole ale erei noastre, magi şi preoţi păgâni s-a purtat timp îndelungat un fel de întrecere în domeniul miracolelor, fiecare dintre aceştia atribuindu-şi capacitatea producerii lor. Disputa era destul de inegală deoarece magia dispunea de un arsenal bine pus la punct în decursul multor milenii de experienţă, în timp ce creştinismul re-cargea timid la mijloacele magiei. Nu mai era ca pe vremea biblicului Moise, care biruise cu minunile lui pe vrăjitorii egipteni. Iată de ce, chiar creştinii înclinau să creadă că miracolele erau făptuite mai curând de zei decât de coreligionarii lor. Tertulian (sec. III) este chiar indignat, cum reiese dintr-o patetică scriere, de faptul că adoratorii lui Jupiter pretindeau că jertfele aduse de ei au determinat zeul să trimită o ploaie binefăcătoare pentru câmp, când – spunea el – acest merit era al creştinilor care adresaseră rugăciuni lui Dumnezeu. O legendă creştină veche confirmă acest stadiu de rivalitate paşnică între vrăjitorie şi creştinism. Potrivit povestirii, Sfântul Petru ar fi fost obligat să se ia la întrecere cu un celebru vrăjitor indian de pe atunci – Simon Magul – şi să-l învingă pentru a demonstra că dumnezeul creştinilor este mai puternic.

Dar mentalitatea de competiţie şi toleranţă faţă de magi şi vrăjitori se modifică pe măsură ce *Biblia* devine cartea de căpătâi. împăratul Constantin cel Mare (sec. IV)

este primul monarh creştin care ia atitudine împotriva magiei, dezlănţuind cea dintâi prigoană a creştinismului împotriva adversarilor săi, sub pretextul – declarat – de uneltire cu diavolul şi – nedeclarat – de stăvilire a concurenţei făţişe pe care ghicitorii păgâni o făceau noii credinţe. Clemens Magnus Maximus, proclamat împărat de către trupele romane din Britania (anul 383), care n-a fost străin de asasinarea împăratului Graţian, duce mai departe prigoana, transformând-o în mijloc de suprimare a

j adversarilor săi politici, învinuindu-i de vrăjitorie sau de erezie, după împrejurări, sprijinindu-se de textele biblice că: „Pe vrăjitori să nu-i lăsaţi să trăiască!” (Ieşirea, XXII, 18) şi „Cel ce jertfeşte la alţi dumnezei, afară de Domnul –, să se piardă” (Ieşirea, XXII, 20). Secolele V-IX vor fi din nou aproximativ tolerante cu vrăjitoria, Biserica considerându-se suficient de puternică pentru a nu continua prigoana sângeroasă împotriva acelora care recurgeau la farmece, blesteme, „fapt de legat cununii, bărbăţie, fertilitate” sau ghicitorie, mulţumindu-se doar cu sancţiuni derizorii: amenzi, încarcerare, până se căiau vinovaţii şi, eventual, tortura moderată. Vrăjitoria secolelor V-IX păstra încă mult din caracterele antice – diavolul – sub diferitele sale denumiri – ca şi întreaga lui suită nu era considerat ca patron al magiei negre. De altfel, farmecele, blestemele, vrăjitoriile pentru producerea’ răului, inclusiv a unor fenomene meteorologice potrivnice, se făceau numai de către anumite categorii de „persoane („Malefica”); ele beneficiau, în concepţia timpului, de sprijinul unor forţe supranaturale ce nu se puteau confunda în niciun caz cu Satan de factură iudeo-creştină. Biserica avea o poziţie proprie tactului misionarului faţă de asemenea atitudini, pe care le considera vulgare, superstiţii, chiar prostie, şi – în orice caz – reminiscenţe ale vechilor religii, care trebuiau combătute, nu sancţionate. Nenorocirile, indiferent de natura lor, abătute asupra oamenilor erau privite de Biserica creştină doar ca pedepse divine pentru

necredinţă sau păcatele oamenilor. În secolul al XI-lea, Papa Grigore al VII-lea interzicea de altfel pedepsirea vrăjitoarelor, ca răzbunare pentru apariţia de molime sau calamităţi, tocmai din aceste considerente. Mai mult, chiar în acelaşi secol relatările orale despre fapte vrăjitoreşti erau blamate de preoţi, acestea fiind socotite „aiureli jalnice" şi abateri de la dreapta-credinţă, clerul combătând din toate puterile superstiţiile referitoare la puterile supranaturale ale unor magi. Rezonabila politică ecleziastică s-a dovedit eficace. Politeismul dispare cu tot cortegiul lui de alegorii şi ritualuri naive, religia nouă, mai serioasă, mai profundă, detronează zei.

Căutările teoretice şi încercările teologilor de adaptare a ritualurilor păgâne la cerinţele noii credinţe au durat un mileniu, timp în care concepţiile creştinismului primitiv încep să se pervertească. Multe precepte vechi sunt înlo

curte cu eroii sumbre, prejudecăţi şi superstiţii brodate pe reminiscenţe ale unor rituri barbare şi puerile.

Pe acest fond, vrăjitoria – ignorată de Biserică – îşi vede de drum, dezvditându-se necontenit. Într-atât încât, spre mijlocul secolului al X-lea, o mulţime de episcopi, preoţi, diaconi şi călugări se ocupau cu magia, vrăjitoria şi ghicitoria, ceea ce a făcut necesară intervenţia Bisericii spre a stăvili, prin ameninţări cu degradarea, asemenea preocupări ale clerului. Bineînţeles, astfel de fenomene încep să devină acum îngrijorătoare, aristocraţia Bisericii considerând necesar să-şi modifice atitudinea tolerantă. Sigur, lumea bântuită de tot felul de vicisitudini, de nedreptăţi aştepta mântuirea promisă, eliberarea de rău prin credinţă. Însă toate speranţele se dovedeau deşarte, Biserica propovăduind pocăinţa, umilinţa, răbdarea. Dumnezeu, de la care creştinii aşteptau ajutor, întârzia însă să-l dea. Bineînţeles, starea de mizerie, de foamete endemică era datorată cauzelor economice şi sociale, pe care Biserica nu le înţelegea şi chiar dacă le-ar fi desluşit nu ar fi fost capabilă să le soluţioneze prin mijloacele sale.

Dar impotenţa divină se cerea explicată. Şi acest lucru a putut fi făcut prin plăsmuirile despre Satan şi diavoli. Astfel, toate relele, toate neajunsurile nu mai veneau ca sancţiuni divine pentru păcătoşi, ci erau produse ale acţiunilor infernale. Vrăjitoria, declarată activitate diavolească, a fost asimilată ereziei, iar vrăjitorul a devenit cleric al Satanei, aflat direct în contact eu patronul său. Vrăjitoria, văzută ca o concurenţă directă şi periculoasă a credinţei creştine, este condamnată în mai multe concilii care au loc în secolul al XII-lea, în anul 1183 Papa Lucius al III-lea dispunând, în numele Bisericii, ca numeroşi vrăjitori să fie arşi pe rug în Franţa.

Acest demers poate fi considerat debutul vânătoarei de vrăjitoare, care s-a extins pe durata câtorva secole, cu intensităţi din ce în ce mai. mari. Modificarea de atitudine a Papei a fost urmată de o teoretizare imediată a problemei, ca şi de acoperirea sub o haină juridico-religioasă a luptei Bisericii dusă în mod cu totul inegal împotriva concurenţilor, a tuturor celor care doar gândeau perfecţionări cât de mici ale doctrinei creştine, învinuiţi pentru aceasta, fără cruţare, de eretism şi vrăjitorie. Din arhivele Vaticanului va fi scos un text datând din anul 872 (873), pretins a fi fost adoptat în conciliul de la Ancira ţinut în anul... 312, în care se povestea despre modul cum pro.

153

«*>

cedau vrăjitoarele spre a se înapoia la Satan. Textul, cunoscut şi sub numele de „Canonul episcopului" considera pe oricine credea în vrăjitorie că nu mai aparţine lui Dumnezeu, ci diavolului. La aceasta se vor adăuga elaborări din secolul al XII-lea, aşa-zis teoretice, despre spirite care ucid şi mănâncă pruncii (aparţinând lui Caesar von Heis-terbach şi Guillome de Paris), iar, din 1250, o descriere a Sabatului, datorată imaginaţiei călugărului dominican Étienne de Bourbon. Drept urmare, mitul Satanei se va amplifica, mereu – alimentat de fantezia unor fanatici, de imaginaţia interesaţilor, ca şi de superstiţii,

bigotism şi ignoranţă.

Timp de două sute de ani credinţa în acţiunea vrăjitorilor ca unelte ale Satanei va lua o dezvoltare fantastică, demonstrând ignoranţa. Mitologia demoniacă va căpăta formă deplină spre secolul al XVI-lea. Acum se conturează diferitele ipostaze în care se înfăţişau diavolii, sunt inventate numele mai marilor iadului, apoi denumirile de „incubi" – care căutau intimitatea femeilor – *şi* „sucubi" – care urmăreau pe aceea a bărbaţilor. Apar în arena superstiţiilor demonii familiari – în genere sub forma pisicilor, ai căror diavoli „intrau" în corpul oamenilor –, practicile exorciste, rugăciunile, amuletele sfinţite, ritualurile speciale (stropiri du apă sfinţită, afuma-rea cu tămâie etc.) menite să alunge pe Necuratul din trupurile posedaţilor.

— Simptomatică îndeosebi pentru secolele XIII-XVI este literatura despre reverii bizare, excentricităţi, aberaţii şi monstruozităţi datorate diavolilor şi slujitorilor lor – vrăjitorii. Primele istorioare scrise" despre „apucăturile desfrânate ale vrăjitorilor", emanând din cercările monahale catolice din vestul Europei, ap-ar la sfârşitul secolului al XIII-lea, printre acestea figurând descrieri ale sabatului şi micului sabat, precum şi „liturghiei negre" – aceasta din urmă fiind o batjocorire a slujbei religioase creştine, constând din rostirea anapoda a rugăciunilor, închinarea cu mâna stângă, arderea de luminări negre etc. Legenda pactului cu diavolul, având origine bizantină, este ceva mai veche decât povestirile fantastice despre orgiile vrăjitoarelor, inspirate din scrierile antice referitoare la bachanale. Totuşi, deşi este atestată în vestul continentului prin secolul al IX-lea, aşa-zisa „doctrină a pactului infernal" nu este pe deplin elaborată decât în veacul al

XIV-lea. Tot secolul al XIII-lea este luat ca perioadă de referinţă şi pentru naşterea superstiţiei aşa-ziselor congrese diavoleşti „cavalcade vrăjitoreşti, „nopţi ale Valpurgiei" şi a tot felul.de ceremonii la care, chipurile, participau Satan, diavolii lui şi vrăjitorii. Iată deci, treptat,

instaurându-se un cult al demonilor, încurajat puternic de credinţele şi superstiţiile alimentate de către însăşi Biserică. Poveştile lugubre, odioase despre demoni şi vrăjitoare se cereau puse necesar în opoziţie cu cele morale, pioase şi sfătoase relative la sfinţii care. veneau în ajutorul oamenilor biruindu-l pe Satan.

Tot acum, unii teologi se străduiesc să calculeze, cât mai precis (!) ... numărul diavolilor, ajungând la concluzia că sunt în total 7 409 1.27, repartizaţi sub comanda a 79 de căpetenii. Unii sunt mai exageraţi, socotind că există 293 010 696 de draci, împărţiţi în 66 de cohorte. Se credea că diavolii trăiesc 680 400 de ani, adică de zece ori mai mult decât Pasărea Phoenix. Reverendul Dom Calmet a pierdut zece ani din viaţă pentru a compune patru volume groase despre apariţiile diavolilor care voiau să-i piardă pe oameni. El scrie că a socotit până la trei mii de demoni, în figuri şi forme bizare» însoţitori ai lui Satan. Dom Calmet, care s-a dovedit a fi un obsedat, a numit chiar. pe mai marii Iadului: Lucii.er, ca monarh; Belzebuth – locotenent al lui Lucifer). Astaroth – prinţ de tron; Beemath – prim-ministru; Belphégor – general; Saba-than – colonel, Axaphat – centarion. Lista lui Dom. Calmet continuă enumerând legiunile diavoleşti, cu subunităţile lor, închipuite potrivit modelului de organizare a Imperiului roman. Un alt exaltat, Jolian Wier, după treizeci de ani de „investigaţii" minuţioase, după cum declară chiar el într-o voluminoasă carte, a găsit că numărul diavolilor se ridică ia 7 405 927! Armatele diavoleşti erau comandate, după Wier, de 69 de prinţi. Dar Wier a fost un începător pe lângă Berbiguier care în secolul al XIX-lea a publicat trei lucrări impozante despre diavoli, cuprinzând chiar descrierile preocupărilor intime ale acestora. Berbiguier se credea adesea asediat de diavoli pentru faptul că şi-a editat cărţile.

Analizând, în 1859, toată această aberantă literatură consacrată diavolilor A. Debay ajunge la concluzia, pe baze statistice, că autorii cei mai numeroşi sunt, în ordine, spanioli, italieni, francezi „germani şi la urmă englezi. De

unde el trage concluzia că proliferarea concepţiilor bi

zare se află în raport direct nu numai cu gradul de îndoctrinare religioasă la care erau supuse populaţiile cărora aparţfneau diferiţii autori, ci şi cu temperamentul şi instrucţia acestora.

O faţetă cu totul aparte în istoria vrăjitoriei o reprezintă întunecata activitate a Inchiziţiei, instituţie anume creată de Biserica catolică, în mod declarat pentru reprimarea magiei negre şi, în scop ascuns, îndreptată împotriva oricărei încercări de renovare a normelor cultului creştin, aşa cum erau ele stabilite de către intransigenta şi conservatoarea autoritate clericală. La ideea fondării Inchiziţiei s-a ajuns în momentul când severitatea clericală, dogmele rigide ale catolicismului, coroborate cu fenomenele acute de criză economică de la sfârş-itul secolului al XII-lea şi începutul veacului al XÂII-lea au determinat o stare de spirit nefavorabilă, ba chiar ostilă faţă; de Biserică. Altfel, în tot mai numeroase zone ale continentului european apar secte, ca fonţie protestatare faţă de absolutismul catolic. Fără îndoială, Biserica avea posibilitatea sancţionării doctrinale a ereticilor, prin excomunicarea lor. Dar, asemenea măsuri nici pe departe nu se dovedeau eficace, atâta vreme cât sectanţii ei înşişi hotărau să se despartă de catolicism. Fireşte, fenomenul odată născut avea toţi sorţii să se răspândească, îngrijorând aristocraţia clericală, care îşi vedea astfel ameninţate interesele. Când, la începutul secolului al XÂII-lea, s-a dezvoltat în sudul Franţei o puternică sectă, aşa-zisă a albigenzilor sau catarilor care ameninţa să se extindă rapid, papalitatea a inventat un mijloc de luptă ideologică, înfiinţând la Toulouse, în 1206, Ordinul călugărilor dominicani, cu misiunea de a aducela dreapta credinţă pe eretici. Dar măsura convingerii s-a dovedit ineficace, astfel în cât papa Inocenţiu al III-lea-a recurs la forţă, ordonând, în anul 1209, declanşarea unei cruciade împotriva albigenzilor, la care a luat parte însuşi Ludovic al VIII-lea, regele Franţei. Albigenzii au fost

învinşi la Muret, în 1213 şi la Toulouse, în 1218, dar războiul nu se va încheia decât în 1229, fără ca ideile sectei, anume proclamarea egalităţii între principiul binelui şi cel al răului şi desfiinţarea rânduielilor clerico-feudale să se fi stins. Ordinul dominicanilor, denumit şi „al fraţilor dojenitori”, capătă din 1215 un nou atribut, acela de a lichida prin toate mijloacele erezia. Pe această bază, după înăbuşirea armată a albigenzilor, papa Grigore al IX-lea organizează în 1233 un

tribunal special pe care îl încredinţează călugărilor dominicani pentru a judeca pe ultimii eretici din Languedoc. Acest tribunal ecleziastic, denumit Inchiziţie, funcţiona, de fapt, încă din 1183, după conciliul de la Verona, având misiunea condamnării celor care nu se converteau la catolicism, dar, intrat pe mâinile fanaticilor dominicani, el capătă treptat puteri discreţionare, violând brutal, sângeros şi cea mai slabă afirmare a libertăţii conştiinţei. Inchiziţia va fi reorganizată în anul 1542 de către papa Paul al III-lea, ajungând pe mâna iezuiţilor – ordin religios fondat de călugărul spaniol Ignaţiu de Loyola, adversar încăpăţânat al Reformei –, devenind o armă odioasă a Bisericii catolice îndreptată deopotrivă împotriva protestanţilor, a magiei, dar şi a ştiinţei. Inchiziţia îşi va extinde jurisdicţia asupra teritoriului tuturor statelor catolice, fiind suprimată în 1808 de către Napoleon Bonaparte. Restabilită în 1814, această instituţie de tristă amintire va dispare definitiv în 1834.

Sigur, din punct de vedere doctrinal, nu era suficiem a decreta pe cineva eretic pentru a-l trimite la moarte Dar teoreticienii clericali reuşesc să inventeze posibilitatea eliminării fizice a tuturor adversarilor catolicismului printr-un artificiu de logică. Ei vor stabili că proclamarea egalităţii principiilor binelui şi răului, principiu ai sectanţilor albigenzi din Languedoc, considerat erezie, echivalează cu aducerea la acelaşi grad de importanţă spirituală atât a lui Dumnezeu, cât şi a Satanei. De aici până la asimilarea ereziilor cu vrăjitoria nu mai era decât

un pas. Or, vrăjitorii, potrivit textelor biblice, trebuiau daţi morţii. Înainte de a se ajunge însă la această teorie, tribunalele inchizitoriale nu îndrăzneau să pronunţe pedepse capitale, mulţumindu-se cu sancţionarea celor consideraţi eretici la – plata unor amenzi, sau cu excomunicarea. Începând cu Bula papală „Super Illius Specula" emisă în 1326 de papa Ioan al XXII-lea, care era bântuit de spaime şi superstiţii, vrăjitoria trece în categoria ereziilor, magicienii fiind pasibili de a fi sancţionaţi pentru activitatea lor cu anatemizarea şi arderea pe rug. Conţinutul literaturii referitoare la diavoli, constituită până atunci din povestiri fantastice, anonime, ca şi din texte dubioase se transformă în principii teologice consfinţite chiar de Universitatea din Paris, în anul 1398. În virtutea acestor principii, oricine putea fi învinuit de erezie şi trimis la moarte. La 5 decembrie 1484, papa Inocenţiu al VIII-lea

emite Bula papală „Summis Desidei antes Affectibus" în care sunt enumerate „ororile" comise de vrăjitori, ca uciderea pruncilor în pântecele mamelor, distrugerea turmelor şi a roadelor câmpului, fermecarea bărbaţilor şi a femeilor etc, ordonând tribunalelor ecleziastice să pedepsească pe vrăjitori, indiferent de rang social, poziţie, privilegii şi demnităţi, fără drept de apel. Din acest moment, prigoana sângeroasă împotriva celor bănuiţi de vrăjitorie se dezlănţuie cu furie. Trei ani mai târziu. Universitatea din Colonia acordă girul său manualului intitulat *Malleus Maleficarum* redactat de dominicanii Kramer şi Sprenger, care a devenit ghidul inchizitorilor. În această lucrare cinică, străbătută de fanatism sinistru, judecătorii Inchiziţiei sunt instruiţi cum să smulgă victimelor – mărturiile lor, prin toate mijloacele, de la linguşire şi făgăduieli mincinoase, până la torturile cele mai groaznice, mijlocul suprem de anchetă. Printre procedeele de tortură figurau luxarea articulaţiilor zdrobirea degetelor, obligarea victimelor de a înghiţi forţat o mare cantitate de apă, împiedicarea acuzaţilor de a

adormi, stigmatizarea lor cu vergele metalice înroşite la foc, întinderea corpului pe roată etc. Bineînţeles, utilizarea unor asemenea mijloace determina pe oricare arestat să recunoască fapte incredibile, de groaza chinurilor, a durerilor insuportabile şi în dorinţa unui sfârşit cât mai rapid al vieţii.

Numărul victimelor Inchiziţiei a fost uriaş. Există o serie de statistici din care rezultă că de-a lungul celor şapte secole de prigoană a vrăjitorilor, în Europa şi America de Sud au fost arşi pe rug o „sută de mii de oameni. Dar cifra este contestată de multe surse, din care se poate deduce că ea a fost cel puţin de cinci ori mai mare. Fină în anul 1404, statisticile arătau că inchizitorii triseseră la moarte 30.000 de vrăjitori. În prima jumătate secolului al XVII-lea numai judecătorul Carpzov a con – nnat la ardere de vii circa 20.000 de vrăjitori. Dintre afacerile judiciare, având ca obiect vrăjitoria, unele au avut răsunet deosebit. Poate cel mai important proces din istorie intentat unei persoane acuzată de vrăjitorie a fost acela al Ioanei d'Arc, desfăşurat la Rouen în anul 1431. Tribunalul inchizitorial, aservit invadatorilor englezi, a acuzat-o pe „Fecioara din Orléans" de uneltire cu diavolul, numai pentru faptul că purta haine bărbă

teşti, avea părul tuns scurt şi prevestea cu hotărâre viitarul strălucit al regelui Franţei şi al Franţei însăşi. Şapte ani mai târziu, Inchiziţia îl trimite la judecată, sub învinuirea de vrăjitor, pe mareşalul Franţei – Gilles de Montmorency Laval de Retz, care făcea parte din marea nobilime. Cauzele reale ale procesului au fost însă de natură politică, Gilles de Retz intrând în conflict cu regele. Or, prin condamnarea lui, întreaga avere, considerată a fi una dintre cele mai importante din Franţa, se confisca în favoarea monarhului şi a seniorilor Bisericii. Mareşalul a „recunoscut", sub tortură, un număr impresionant de crime, inclusiv necinstirea şi uciderea a sute de fecioare şi copii, declaraţiile sale fiind atât de neverosimile încât înşişi inchizitorii s-au îndoit că într-adevăr „vrăjitorul" le

comisese. Oricum însă, Gilles de Retz a fost ars pe rug la Nantes, dar, ca şi Ioana d'Arc, el a fost venerat de popor, care a înţeles adevărata cauză a asasinării mareşalului, considerându-l martir. Gilles de Retz l-a inspirat pe Perrault, care l-a descris sub denumirea de Barbă Albastră. Jaful ascuns sub masca „dreptei credinţe" a stat şi la baza pROceselor făcute în secolul al XIV-lea Ordinului cavaleriţor templieri, al cărui fabulos tezaur era râvnit de Filip cel Frumos, regele Franţei. Cavalerii, acuzaţi de pactizare cu Satan, uciderea de copii şi purtarea de amulete diabolice, au fost arşi de vii după ce, în prealabil, au suferit îngrozitoare torturi.

— Primii ani ai secolului al XVII-lea aduc în scena istoriei un torent de procese şi condamnări de vrăjitoare, cu toate protestele filosofilor umanişti, care pledau pentru raţiune. Răzbunări perfide, interese politice, familiale sau de altă natură erau rezolvate rapid prin denunţarea ca vrăjitori a adversarilor. Nimeni nu cerceta dacă acuzaţia era sau nu calomnioasă. Cel reclamat sfârşea inerent pe rug deoarece, ca să scape de torturi, mărturisea orice îi sugerau inchizitorii. Prin urmare, cine apuca să denunţe primul, putea fi sigur că, inamicul său va fi ucis. În acest fel s-a născut un sinistru carusel al morţii, din care se putea scăpa doar părăsind totul, familie şi, avut, în mod definitiv.

Şi la noi, în Transilvania, au avut loc în secolul al XVII-lea o mulţime de procese şi condamnări la ardere Re rug pentru vrăjitorie. Astfel, în anul 1686, mai multe femei învinuite că au luat minţile soţiei principelui Mihai!

159

Apai-i I, au fost ucise prin ardere de vii, deşi principesa dăduse semne evidente de demenţă, încă din adolescenţă. La Braşov s-au desfăşurat, numai între anii 1621 – 1696, aproape 20 de procese împotriva vrăjitoarelor. Alte 10 procese similare s-au ţinut la Sighişoara în ultimele trei decenii ale secolului respectiv. Sibiul a găzduit şi el astfel de înscenări, printre care condamnarea unei „asociaţii" de preotese ale Satanei, care

frecventau Sabaturile ce ar i avut loc pe un munte de la Ocna Sibiului.

Secolul al XVIII-lea se caracterizează prin scăderea sensibilă a proceselor vrăjitoarelor, fenomen datorat mai multor cauze de ordin social, politic şi religios. În Europa apuseană nemulţumirile economico-sociale agitau masele, catolicismul lupta din greu pentru salvarea bisericii, subminată de protestantism, în timp ce teroarea religioasă nu mai era susţinută-cu ardoarea secolelor trecute de către autorităţile laice, preocupate în primul rând de menţinerea unei stări de calm a populaţiei şi evitarea oricăror cauze care să ducă la tulburări. Încă din secolul al XVII-lea apăruseră denunţări vehemente ale demonologilor, pentru ca, la începutul secolului al XVIII-lea, Universitatea din Halle să iniţieze o campanie de infirmare ştiinţifică a aberaţiilor aşa-zis teoretice privitoare la existenţa demonilor, absurditatea proceselor vrăjitoarelor şi lipsa de umanism şi raţiune a condamnării unor oameni nevinovaţi, forţaţi prin torturi înfiorătoare să recunoască imaginare crime.

Sub presiunea valului de proteste, Vaticanul devine mai tolerant, procesele pornite împotriva vrăjitoarelor se răresc. În 1670, Franţa dă semnalul refuzului conformării la sentinţele inchizitoriale, mai mulţi vrăjitori condamnaţi la Rouen fiind eliberaţi din ordinul ministrului Col-bert. În Anglia, execuţiile de vrăjitori se suspendă după anul 1682, în Rusia după anul 1714, în Scoţia – din 1722, în Austria – din 1740 şi în Transilvania – din 1753. Ultimele condamnări la arderea pe rug a unor vrăjitoare vor avea loc în Europa spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, în Spania, Elveţia şi Polonia. Procesele vrăjitoarelor vor continua însă şi în secolul al XIX-lea în America Latină, cea din urmă ardere pe rug având loc în Perú, în anul 1888.

Cu acestea o pagină neagră din istoria omenirii s-a închis, consfinţindu-se triumful raţiunii asupra superstiţiei şi ignoranţei.

Lungile secole de ignoranţă şi teroare religioasă ce au stăpânit Europa, în care timp demonii au marcat teribil mentalitatea tuturor, indiferent die rang şi poziţie socială, au născut cele mai stranii concepţii. Astfel, printre altele, s-a înrădăcinat credinţa că demonii se manifestă vizibil prin trupurile cuprinse de convulsii, grimase oribile, precum şi prin acţiuni delirante, obscene. De fapt, toate aceste concepţii erau o continuare, pe un plan creştin, a unor credinţe care veneau încă din magia primitivă, amplificate în antichitate de ritualuri şi mituri privitoare la puterile forţelor întunericului. Sigur, aceasta este originea tuturor manifestărilor aşa-zişilor posedaţi şi obsedaţi, care pot fi surprinse până astăzi. În trecut existau o mulţime de categorii de astfel de „specialişti”, mai ales în rândul călugărilor, care se ocupau cu clasificarea lor, literatura lăsată de aceştia dovedind eltă importanţă se acorda odinioară problemei. Poate cel mai amplu studiu vechi asupra demonilor aparţine lui Dom Calmet. În patru volume, acesta acreditează o serie de idei ciudate despre posedaţi şi obsedaţi, inspirate din opere antice, adaptând povestiri mitologice, în special greco-romane, la concepţiile creştine, ori transformând fără jenă legende păgâne în povestiri religioase. O primă categorie de acţiuni „diavoleşti” era, după Calmet, posesia, adică pătrunderea demonului în interiorul corpului cuiva, pe care îl agită şi îl chinuie. Venea apoi obsesia, în care diavolul nu putea intra într-o persoană oarecare, dar o asedia, o hărţuia, o ameţea fără încetare. Sunt aici reprezentările. cele mai frecvente ale mentalităţii unor societăţi dominate de bigotism, aduse la paroxism prin răspândirea a tot felul de istorii, pe care nimeni nu le trăise, dar pe care toţi le credeau. În secolele întunecate de teroarea Inchiziţiei, bolnavii de epilepsie, de malarie sau de o infecţie oarecare, cuprinşi de frisoane sau convulsii treceau adesea drept posedaţi de diavol sau chiar vânduţi acestuia. Şi nu de puţine ori, dacă practicile exorciste – lovirea cu biciul, înfometarea, băile cu apă foarte rece, rugăciunile neîncetate etc. – nu aveau drept

urmare liniştirea nefericiţilor, aceştia sfârşeau pe rug, ca astfel diavolul din ei să piară în foc. Ferocele inchizitor Jakob Sprenger a lăsat pagini, care astăzi înfioară prin cinismul lor, referitoare la soarta unor astfel de bolnavi, consideraţi posedaţi sau vră-Htori. El scrie că i-a condamnat adesea la moarte prin ar

dere pe *rug*, din milă, făcând acelor oameni un serviciu» deoarece nu puteau scăpa altfel de diavol. Sprenger adăuga că unii vrăjitori îl rugau chiar a pronunţa asemenea condamnări, preferând să ardă în foc decât să mai îndure continuele hărţuieli ale demonilor. De aici rezultă concepţia care bântuia minţile tuturor, inchizitori şi acuzaţi, mentalitatea absurdă privind forţele diavoleşti. În secolul al XV-lea istoria înregistrează adevărate epidemii de posedaţi. Una dintre cele mai renumite a fost aceea denumită „Posesiunea călugăriţelor”. Ea a început mai întâi în câteva state germane, după care s-a răspândit în Belgia şi Olanda, sfârşind prin a cuprinde întreaga Europă catolică, Simon Goulard a dat detalii privitoare la această demonomanie epidemică: „Călugăriţele, spune el, dansau, săreau, se\căţărau pe ziduri, făceau prevestiri îngrozitoare, vorbeau în limbi ciudate, urlau ca lupii sau behăiau ca oile cu beregata tăiată; şi câteoda-a se-muşcau unele pe altele, ca hienele turbate”. În 1552, Roma a fost şi ea teatrul unei epidemii de posedate. O sută de femei s-au crezut a fi pradă demonilor. Doi ani mai târziu, călugăriţele unei mănăstiri, din Kemdrop au fost convinse că un batalion de diayoai le-a asediat. Isterii asemănătoare s-au petrecut în zeci de mănăstiri de maici. La Verviers, călugăriţele au fost potolite numai când. armata a simulat un atac împotriva diavolilor. La Cevennes, contagiunea din secolul al XVI-lea a atins proporţiile unei manii furioase.

A doua categorie de posedaţi era alcătuită din toţi acei şarlatani care căutau să se impună prostimii, aidoma şamanilor, prin crize simulate de epilepsie, isterie, catalepsie, urlete înfricoşătoare, contorsiuni şi alte jonglerii asemănătoare, despre care pretindeau că sunt –

opera diavolului. Impostorii se prefăceau că se supun exorcismului, declarând după un timp că s-au vindecat. Încărcaţi de pomeni şi miluiţi cu bani plecau, repetând scena în localitatea vecină. Această categorie de cerşetori care speculau naivitatea oamenilor, credulitatea lor, a făcut mult rău Europei, întreţinând şi răspândind superstiţii ale căror ecouri răzbat încă şi acum, ici, colo. Astfel de farse scandaloase au început să fie curmate abia în secolul al XVIII-lea. Semnalul a fost dat printr-un proces răsunător desfăşurat la Dolot, în Franţa, în 1795. Povestea a început în piaţa târgului unde un posedat urla şi făcea contorsiuni, pretinzând că este stăpânit de diavol, în timp ce cinci prelaţi îl înconjuraseră, rugându-se pentru el. Din când în când, posedatul se oprea

şi profetiza reîntoarcerea monarhiei. Poliţia a pus mâna pe individ, dovedit a fi agent al adepţilor monarhiei, care făcea astfel propagandă politică. Campania pornită de autorităţile republicane a dus nu numai la stârpirea „posedaţilor”, dar şi la formarea unui curent de opinie împotriva lor.

O a treia categorie, de posedaţi cuprindea toate persoanele care se considerau a fi protejate de cer sau de infern şi, mai mult, care se credeau chemate să efectueze o anumită acţiune, cum ar fi, de exemplu, asasinatul din considerente religioase. Aceştia erau fanaticii redutabili, de care se fereau toţi, indivizi care se aruncau asupra victimelor lor cu un imperturbabil sânge rece. Îndeobşte, asemenea creaturi se uneau în societăţi sau secte secrete, sfătuindu-se în adunările lor pe cine şi cum să pedepsească pentru cine ştie ce fapte socotite odioase. Era suficient un simplu semn al maestrului pentru ca fanaticii să se năpustească asupra victimei. Ei ucideau indiferent pe cine, părinţii şi copiii lor, amici, regi, simpli ţărani sau preoţi.

Posedaţii şi practicile exorciste au reapărut de-a lungul deceniilor. Câteva cazuri au stârnit vâlvă în secolul trecut în 1847, de pildă, la Bayswater, în Anglia, un copil de 9 ani a refuzat să mănânce, sub pretextul că un diavol a

intrat în stomacul său. Ziarul „Douglas Jerrold” a trimis un corespondent la faţa locului. Reporterul, supunând familia unor întrebări abile, şi-a dat seama că aceasta era dominată de fanatism religios, copilul fiind perfect sănătos. Drept urmare, tatăl a fost trimis în judecată pentru înşelăciune. În 1849, la Saint-Quentin în Franţa, un oarecare Jeremy s-a dus la preot, plângându-se că, în casă la el, se sparg fără explicaţie geamurile, farfuriile, tot ce era casant. Prelatul a găsit de cuviinţă că aici nu putea fi vorba decât de opera diavolilor. Afacerea a încăput pe mâna ziarelor, care au făcut în jurul ei o vâlvă extraordinară, dar ea nu a luat sfârşit decât în ziua în care un jandarm, curios şi neînfricat, stând la pândă, a surprins pe servitoarea domnului Jeremy ca autoare a misterioaselor întâmplări. Ea spărgea obiectele, pe ascuns, din răzbunare, deoarece domnul Jeremy îi tăiase din simbrie. O situaţie aproape similară s-a petrecut în 1858 la Haye, unde Angelica Cottin, care pretindea că este stăpânită de un diavol, examinată de medici, s-a dovedit a fi bolnavă de nervi. Mania posedaţilor nu a ocolit nici România. Iată, deci, în 1896, la Focşani, un caz relatat pe prima pagină a ziarelor vremii.

163

Moşierul Gh, Paraschivescu a reclamat poliţiei că în casa lui se petreceau lucruri ciudate. Mesele şi scaunele se răsturnau peste noapte, bolovani apăreau prin camere. Comisarul şef al oraşului, procurorul, reporteri de la Bucureşti au sosit la faţa locului. Însuşi B.P. Haşdeu s-a arătat interesat de acest uimitor caz, declarat operă diavolească, în realitate, aşa cum s-a descoperit ulterior, totul era manopera unei slujnice bigote, care noaptea, având vedenii, se războia cu diavolii plăsmuiţi în mintea ei bolnavă.

Şi astăzi se mai petrec asemenea cazuri, uneori tragice, datorate practicilor exorciste. La Marsilia, de pildă, o fetiţă de opt ani a fost ucisă în bătăi, în 1972, de către propriii ei părinţi pentru ca diavolul să-i iasă din corp. Doi, ani mai târziu, într-un orăşel din R.F. Germania,

tot în acelaşi mod a murit o tânără în vârstă de 20 de ani.

Asemenea aberaţii, aduse din întunericul trecutului omenirii, au persistat de-a lungul secolelor, în pofida condamnării lor. Ele constituie un rezultat al constrângerii psihologice, ce poate acţiona oricând şi oriunde, mai ales asupra unor persoane labile, cu educaţie mistică, bigote.

Apariţia şi proliferarea posedaţilor de demoni, ca şi a obsedaţilor de Satana este rodul unei psihoze născută şi amplificată de Biserică, în scopul combaterii vrăjitorilor, a căror activitate ameninţa, la un moment dat, însăşi existenţa/autorităţii clerului.

4, Animale la stâlpul infamiei

Sub imperiul aberaţiilor demoniace, au intrat sub incidenţa vrăjitoriei şi animalele. Desigur, o serie de vietăţi, cum sunt taurinele, calul, berbecul, capra, uneori oaia, câinele, pisica, galinaceele, bufniţa, broasca, şarpele, crocodilul s-au bucurat din timpuri străvechi de favoruri ale credinţelor şi practicilor vrăjitoreşti. Însă aceste poziţii preferenţiale căpătate în perioadele de început ale magiei vor decade treptat, în aşa fel încât, spre secolele X-XI ale erei noastre, prin modificările survenite în conştiinţa europeană şi afro-asiatică, valorile mitico-magice ale diferitelor vietăţi descresc, ajungând până la urmă la desuetudine. Ca un ecou al credinţelor politeiste de odinioară se perpetuează numai povestiri cu caracter mitologic sau se transformă

164

În folclor ritualuri religioase străvechi, desacralizate. Un alt fenomen a fost acela al transferării de practici cultice ale unor zeităţi în sfera vrăjitoriei, pe de o parte, iar – sub presiunea creştinismului – transformarea diferitelor divinităţi în sfinţi creştini –, păstrându-se şi reprezentările lor pe plan zoomorf. Exemple elocvente oferă metamorfozările mitologiei antice în mitologie creştină. Sfântul Hristofor, de pildă, este reprezentat cu cap de câine. El apare astfel pictat pe o icoană la Vatra Moldoviţei, datând din anul 1537, dar şi pe pereţii unor biserici ortodoxe româneşti de la Schitu Lainici, Băbeni-

Olt, Dozeşti-Vâlcea, Gârlaşi-Bu-zău şi altele. Sfântul catolic Dominic, patronul ordinului dominicanilor, prigonitorul vrăjitoarelor, este reprezentat, uneori, ca un câine, purtând în gură o torţa. De altfel, însuşi numele sfântului este o parafrază a expresiei „Domini canes”, care ar putea fi înţeleasă şi ca zeu-câine. Apoi, sfântul Rochus, vindecătorul de ciumă, apare în iconografie în tovărăşia unui câine.

Dar câinele va rămâne în conştiinţa europeană şi ca animal favorit al vrăjitoarelor. Este aici expresia credinţelor vechi în zeiţa Hecate, patroana vrăjitoriei, imaginată ca o femeie cu chip de câine sau urmată de un alai de dulăi, duhuri rele şi strigoi. Şi zeiţa traco-getică Bendis era simbolizată, uneori, sub formă de câine negru. De aici obiceiul păstrat până în evul mediu ca oricare vrăjitor sau vraci să aibă un câine negru. În acelaşi timp s-a păstrat tradiţia de a se mânca, la ospeţe deosebite, căţei de lapte, d.ar şi de a se da bolnavilor, ca remediu suveran într-o sumedenie de boli, carnea acestor animale tinere. Chinofagia se va menţine în Europa până spre sfârşitul secolului al V-lea, sub influenţa gusturilor romanilor, care preţuiau carnea proaspătă de căţel. Ea descreşte în intensitate în evul mediu, fiind părăsită cu totul în secolele XI-XII, datorită noilor superstiţii create de demonologia creştină.

Nu orice câine era hulit, ci doar acela de culoare neagră şi în general de talie mare, rămas în credinţa oamenilor ca animal purtător de nenoroc, superstiţie izvorâtă din cultul zeiţei Hecate. Alţi câini şi în special cei de vânătoare şi ciobăneşti se bucurau însă de apreciere, fiind prezenţi chiar în heraldică *, simbolizând vigilenţa şi afecţiunea.

În Asia şi Africa, convertite la mahomedanism, câinele; care şi aşa fusese luat drept unealtă a vrăjitorilor secole

— Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul bla „zoanelor caselor domnitoare, nobiliare, orăşeneşti etc.

fii de-a rândul, sub imperiul superstiţiilor antice egiptene şi iudaice va fi privit cu ură, alungat, lovit, ucis. Musulmanii au adoptat această atitudine deoarece – potrivit povestirilor lor religioase – o haită de câini vagabonzi ar fi dezgropat din mormânt şi ar fi devorat trupul lui Mahomed. Începând cu secolul al XII-lea, soarta câinelui devine îngrozitoare, mai cu seamă în Europa, ca efect al superstiţiilor demonice. Câinele, îndeosebi cel cu blana neagră, sf îrşeşte prin a fi identificat cu Satan. Prinţul răului, descris în mulţimea de fabule şi povestioare care înfiorau prin cruzimea lor, prinde acum contur şi începe să cutreiere imaginaţia bolnavă a oamenilor. El apare pretutindeni în ipostază fie de ţap sau de berbec cu aripi, fie sub forma unui dulău negru, gata să sfâşie pe oricare îi iese în cale. Preoţii, călugării, atât din vestul cât şi din estul continentului, se întrec în a inventa întâmplări îngrozitoare despre Satan îferavestit în câine negru, pe care nu se vor sfii să le răspândească chiar de la amvon. Bineînţeles, orice câine cu blană neagră era ucis de la fătare, aceasta fiind şi explicaţia pentru care astăzi sunt destul de rare rasele europene canine cu blană integral neagră. Iar dacă se întâmpla ca o persoană, bănuită de vrăjitorie, să aibă pe lângă casă un câine negru, aceasta constituia o circumstanţă agravantă, a dovadă a legăturilor cu Satan prin intermediul animalului. Drept urmare, atât omul, cât şi câinele lui erau condamnaţi la moarte prin ardere. Până unde mergea stupiditatea unor asemenea acte o ilustrează Faptul că, potrivit canoanelor inchizitoriale, câinii condamnaţi la moarte erau îmbrăcaţi în haine – pantalon sau fustă – după sex, conduşi ta, locul execuţiei cu tot ceremonialul stabilit pentru criminali. Ultima mascaradă „de acest fel, desfăşurată în numele credinţei creştine, a avut loc în Venezuela, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Începând cu secolul al XII-lea, pisicile n-au avut nici ele o soartă mai bună în Europa, ca urmare a aceloraşi

considerente care au făcut din câine, ţap, berbec, şarpe, broască şi bufniţă vieţuitoare diavoleşti. Pisicile au intrat pe lista neagră a Inchiziţiei, ca animale satanice, datorită unor criterii astăzi stupide, dar care atunci, în urma extraordinarului efort ecleziastic de a semăna teama de erezie în rândurile credincioşilor în scopul întăririi prin intimidare a autorităţii Bisericii şi lichidării oricărei încercări de privire critică a activităţii clerului, argumentele cele mai năstruşnice erau acceptate. De pildă, pisica era socotită unealtă sau

chiar întrupare a diavolului prin faptul că ieşea noaptea să alerge pe acoperişuri şi că mergea ca o fantomă. Ochii de jar ai animalului, strălucind în întuneric, „constituiau" o altă dovadă a provenienţei sale satanice. Iar miorlăielile în miez de noapte, la vremea când se credea că vrăjitoarele se întorceau de la Sabat, erau considerate cântări infernale. Pisicile au fost alungate, urmărite, ucise şi doar marea lor prolificitate le-a salvat de la o totală exterminare. În secolul al XIV-lea, în unele oraşe din răsăritul Franţei, pisicile încep să fie adunate, spre a fi aruncate în pârjolul unor ruguri uriaşe aprinse în pieţe. La Metez se naşte acum tradiţia odioasă ca în ziua de Sf. Ioan, „pisicile-demon" să fie arse în faţa Catedralei Saint Martin, sub privirile aţâţate ale credincioşilor şi în rugăciunile călugărilor dominicani care patronau asemenea dementiale spectacole. Spre sfârşitul secolului al XV-lea, orice persoană descoperită că privea cu îngăduinţă o pisică trecea imediat drept suspectă, fiind denunţată tribunalului inchizitorial ca eretică. Cu atât mai grav era socotit faptul de a adăposti în casă un asemenea animal infam. Mii de oameni au plătit cu viaţa „crima" de a fi fost văzuţi în tovărăşia unei pisici. În Ţările de Jos ca şi în Franţa, pisicile erau adunate spre *a* fi ucise în miercurea din cea de a doua săptămână a Paştelui. La Ypres, animalele erau aruncate din Turnul catedralei oraşului, această practică barbară fiind oprită de lege abia în secolul al XIX-lea. Încă şi în secolul al XVIII-lea, în Anglia,

vrăjitoarele posesoare de pisici erau trimise la rug fără nicio formalitate prealabilă. Procedeul va traversa oceanul, răspândindu-se în America de Nord. La sfârşitul secolului al XVII-lea, de exemplu, nouăsprezece persoane din mica localitate Salem (Noua Anglie) au fost spânzurate sub acuzaţia de vrăjitorie, unele numai prin faptul că posedau pisici. Potrivit statisticilor, mii de femei au avut de suferit ca urmare a afecţiunii lor faţă de micile feline domestice. Numai în statul Carolina de Sud au fost înregistrate peste 20.000 de procese, având ca inculpate vrăjitoarele şi pisicile acestora. Estomparea prigoanei are loc doar după stăvilirea Influenţei Inchiziţiei. La mijlocul secolului al XVII-lea Biserica catolică renunţă la ridicolele condamnări la moarte a pisicilor, mulţumindu-se cu impunerea obligaţiei ca posesorii acestor animale să le taie urechile.

Evul mediu european, bânfeuit de spaima acţiunilor vrăjitorilor, este marcat de deformări stranii şi pe plan

arhitectural. Iraţionalismul acţiunii atotprezente a diavolilor şi vrăjilor irumpe pe faţadele catedralelor şi palatelor, în interioarele clădirilor, ca şi pe manuscrise ilustrate, sub forma unor fiinţe aberante, alcătuite din membre disparate, plante-animal şi alte viziuni materializate de coşmar, aduse dan povestirile îngrozitoare despre infernul populat de simboluri ale terorii. Arta gotică din secolul al XII-lea excelează în reprezentări plastice născute din spaimele unei lumi îmbâcsite de legende vrăjitoreşti şi superstiţii. Bestiariile antropomorfe – fiinţe fantastice – sunt demne de fantezia pervertită a artiştilor care nu se sfiesc să picteze tavanul catedralei din Metz, spre pildă, în jurul anului 1220, cu vietăţi parcă sosite de la Sabatul vrăjitoarelor: capete cu barbă, care n-au trup, ci doar două labe, monştri cu coada în ceafă şi braţe în loc de urechi etc. Asemenea creaturi fantastice apar din ce în ce mai frec – vent, începând cu secolul al XIV-lea în Anglia, Franţa, Flandra şi Germania.

Gryli, adică figurile reprezentând capete cu labe, trunchiuri cu feţe duble, cu trei capete sau mai multe

busturi suprapuse, capete de păsări ori patrupede cu membre disparate, alţi asemenea monştri infernali, capătă răspândire în tot vestul Europei secolului al XV-lea, trecând de pe pereţii clădirilor pe blazoane, coifuri de lupta şi armuri, în gravurile delicate ale pietrelor preţioase şi monogramelor manuscriselor.

Pictura cu diavoli reia şi multiplică aceste creaturi himerice, luând amploare îndeosebi spre secolul al XVI-lea.

Aripile de liliac şi coamele de dragoni, arabescurile fantastice, alte asemenea inovaţii caută a face cât mai plastice imaginile despre Iad. Ele apar mai-pretutindeni, fiind, reluate ca teme de rezistenţă de mai toţi titanii artelor plastice. t

Fantasmagoriile creatorilor de artă s-au repercutat în imaginaţia celor care le priveau, alimentând fabulaţii şi obsesii. Sigur, aceste capricii plastice reflectă nu numai o perioadă de curiozităţi în lumea artelor, de împrumuturi şi prelungiri ale decoraţiilor antice orientale şi greco-romane, ci şi – în mod dramatic – concepţii stranii despre viaţă şi moarte, bine şi rău, credinţa şi necredinţă, bisericăşi magie, rai şi iad, sfinţi şi vrăjitori. Şi iată cum, printr-un paradox, tocmai cei mai huliţi de către cler – Satan şi vrăjitorii – ajung pe pereţii catedralelor şi bisericilor.

168

Generată de ideile demonismului secolelor X-XII, moda se va perpetua, mai moderat însă, după secolul al XVI-lea până în zilele noastre, îndeosebi în arta bisericească răsăriteană.

5. Ritualuri şi tehnici de magie neagră

Ritualurile şi tehnicile de magie neagră, reflectând iară excepţie în evoluţia lor stadii de dezvoltare economică şi culturală ale omenirii, vor cunoaşte, începând cu evul mediu, o serie de renovări, perfecţionări şi adaptări continue, capabile să menţină viu interesul clientului de toate categoriile. Un loc aparte îl va căpăta, în acest proces de modernizare, aşa-zisul ritual al sabatului, practicat obligatoriu de oricare vrăjitor. Cuvântul „sabat”

semnifică în limba ebraică ziua de repaus. Dar, în practica vrăjitorească, el va căpăta cu totul alt sens, anume acela care defineşte un ansamblu de manopere periodice la care se supun vrăjitorii în grup. Sabatul reprezintă tehnica vrăjitorească reală, dar şi superstiţie. În concepţia vrăjitorilor, sabatul trebuia să aibă loc de două ori pe săptămână, anume în nopţile de miercuri spre joi şi de vineri spre sâmbătă. Reuniunea se desfăşura într-un loc izolat, la răscruci de drumuri, pe malul mării sau al unui lac, în mijlocul unei păduri întunecate. Invitaţii la sabat trebuiau să facă ungerea magică, adică să se frece pe corp cu o pomadă preparată după un ritual anume. Întâlnirea. se petrecea înainte de miezul nopţii, prezenţa la sabat fiind obligatorie. Vrăjitorul care absenta prima oară era violent dojenit. A doua oară suferea o sancţiune foarte severă. În vulg exista credinţa ca vrăjitorii se adunau la sabat venind călare pe ţap, pisică neagră, lup sau măgar, alţii pe o mătură cu coadă, furcă, broască râioasă zburătoare sau liliac, brăzdând aerul rapid spre a coborî exact la locul de întâlnire. Când toţi vrăjitorii erau adunaţi, apărea în mijlocul lor Satan, sub forma unui ţap cu coarne lungi, având faţă umană, barbă ascuţită, nas coroiat şi piele neagră. Vrăjitorii îl salutau solemn şi-i adresau adoraţii. Potrivit supertiţiilor, Satan putea să apară şi dintr-un mic vas, având dimensiunile unui şoricel. Dar, pe măsură ce vrăjitorii făceau ritualul cuvenit, acesta creştea, căpătând cu încetul forme colosale. În multe scrieri vechi, atribuite unor vrăjitori, se afirmă că Satan nu era obligatoriu să

apară la sabat sub formă de ţap. Şeful demonilor putea veni, după dorinţele sale, travestit în măgar, pisică, şarpe, vultur, zimbru, bivol sau copoi, dar întotdeauna având culoarea neagră şi faţa umană.

Demonograful Delancre, judecător în timpul Inchiziţiei, scria, cu câteva secole în urmă, cu toată seriozitatea, că mai mult de o mie de vrăjitori pe care el însuşi i-a interogat şi condamnat la ardere pe rug, ar fi descris aproximativ în acelaşi fel ritualul sabatului, care

semăna cu o îngrozitoare orgie. Conform legendelor, ceremonia sabatului începea prin dansul broaştelor râioase care se execută în fluierăturile copiilor morţi nebotezaţi. Apoi broaştele porneau să orăcăie şi copiii să danseze prin aer. După ce se termina acest „amuzament", decanul vrăjitorilor avansa în mijlocul unui ring, se dezbrăca gol şi executa un menuet. Adunarea continuă cu un nou ceremonial. Vrăjitorii veneau unul câte unul, făceau plecăciuni înaintea lui Satan care purta pe cap o coroană de coarne negre, şâl sărutau pe bot, jurând, cu mâna stângă întinsă, că-i aparţin cu trup şi suflet. Imediat începea festinul, la care se serveau pâine de mei învelită în seminţe de crin de pădure, tocană cu carne de broască râioasă, de hoţi spânzuraţi sau de copii morţi la naştere, vinuri ameţitoare colorate cu fiere, conţinând afrodiziace. Vrăjitorii trebuiau să mănânce şi să bea, să se îmbete, să sară pe masă şi să toasteze pentru gloria infernului. După festin, adunătura de beţivi, clătinându-se, urla înspăimânt'ător, căutând fiecare să apară în postura cea mai înjositoare. Obosiţi şi ameţiţi, vrăjitorii vin acum să dea socoteală lui Satan despre cele ce au făptuit şi ce au pus la cale – incendii, otrăviri7 asasinate – în fine, despre toate crimele lor şi Satan îi laudă sau îi ceartă, după cum unul sau altul l-a servit mar bine sau mai rău. Apoi, vrăjitoarele şi vrăjitorii vociferând şi gesticulând intrau în convulsii. Satan stă culcat pe coadă şi priveşte râzând. Într-un anumit moment, un zgomot se aude venind de undeva de deasupra ca un bubuit de tun. Cocoşul cântă şi toată hărmălaia încetează brusc. Fiecare vrăjitor încalecă iute şi se precipită prin aer spre casă. Sabatul s-a terminat.

Această legendă care a întunecat imaginaţia a milioane de oameni în decursul a sute de ani, a întreţinut superstiţia într-atât încât noaptea arareori cineva îndrăznea să iasă pe drum, de groază. Mai mult, ea s-a transformat *pe* vremea Inchiziţiei în probatoriu.

170

Legenda sabatului reprezintă de fapt o transpunere, pa plan creştin, a misterelor dionysiace, ca şi a

bacchanalei, sărbătoare romană închinată lui Bacchus, zeul vinului şi al viţei de vie. La misterele lui Bacchus, celebrate în Italia, până târziu în epoca imperială, participa toată lumea. Cortegiul, condus de bacchante – preotesele zeului – se încheia noaptea într-o orgie pe care Diodor din Sicilia o aprecia ca fiind atât de ruşinoasă încât nici nu s-ar fi putut desfăşura la lumina Soarelui. Printre cheflii mişunau tineri deghizaţi în fauni – închipuiri mitologice romane ale uroc genii câmpeneşti cu înfăţişare omenească, dar cu coame, copite şi coadă de ţap; în semizeul Silenus, considerat inventatorul flautului, care avea înfăţişarea unui bătrân beat, călare pe un măgar; în Faunus, vechiul Pan grec, cu coarne, barbă şi copite, protector al turmelor şi păstorilor, creatorul naiului (syrinx), adăpostit în umbra codrilor, unde pândea nimfele spre a le iubi. Baochanalele erau prezidate de Sabasius sau Sabadius, denumire acordată zeului celebrat, ba câte o dată şi de Jupiter, după împrejurări cerute de ritualul antic.

Dincolo de legende se află însă regula vrăjitoreasca privitoare la oncţiunea magică, legată direct de practica sabatului. Qncţiunea sau ungerea pielii era de altfel frecventă la antici. Preoţii antici posedau compoziţiile lor secrete, capabile să producă un somn profund, vise bizare sau halucinaţii. Dar oncţiunile nu erau o invenţie a preoţimii, ci o preluare din tehnica magiei tămăduitoare. Aşa se şi explică de ce aceste oncţiuni îşi ocupau locul lor primordial în ritualurile vrăjitorilor, personaje care nu ar fi putut avea în niciun caz acces la tainele sacerdotale.

Oncţiunea magică nu era o fantezie, ci un produs absolut real pe care doar bătrânii vrăjitori ştiau să-l prepare din unsori şi ingrediente, secretul fiind transmis sub jurământ doar unui singur novice. Orice vrăjitor nou achiziţiona însă oncţiunea cu care nu uita să se frece pe trup înainte de a se culca în noaptea sabatului. Ingredientele din unsoare intrau în piele, efectul fiind acea stare de somn, cu vise bizare, pe care toţi vrăjitorii o aveau şi o descriau ca reală. Repetarea permanentă a acestui tratament ducea la cronicizarea manifestărilor psihice,

vrăjitorii având un comportament ieşit din comun, asemănător drogaţilor, mergând adesea până la convulsii, furii şi demenţă.

Astăzi sânfe cunoscute mai multe reţete de oncţiuni mă-Bice. Giovanni Battista della Porta (1535 – 1615), făcând ap4

171

1

la declaraţiile vrăjitorilor anchetaţi de Inchiziţie, menţiona că adepţii lui Satan se ungeau cu grăsime de copil, amestecată cu sânge de liliac, praf de omag, mandragoră şi mac. Tot el spunea ca, numai unşi cu această grăsime, vrăjitorii puteau să aibă senzaţia vehiculării prin aer, sub clar de lună, spre locuri agreabile. Dar vrăjitorii foloseau, câteodată, oncţiunea magică şi pentru a dărui senzaţie de plăcere unor tineri clienţi. Gerolamo Cardano (1501 – 1576) descrie şi el o compoziţie oarecum asemănătoare, în principiu, având însă în amestec şi sânge de bufniţă, rădăcină de ţelină, frunze de cincidegete, excremente de pisică neagră şi altele. Cardano mai arată că, înainte de a se freca pe trap cu oncţiunea magică, vrăjitorii se supuneau unui ritual obositor, ca şi unor restricţii severe alimentare. Ioan Wierius, scriitor bizantin (sec. XV) specializat în formule magice, relatează că pomadele vrăjitorilor erau în realitate otrăvuri periculoase pentru organism, fiind alcătuite din droguri, narcotice şi plante veninoase”, folosirea lor repetată ducând la imbecilizare. Florentinul Paolo Minuoci (sec. XVI) relatează de altfel o întâmplare trăită de el ca jurisconsult al Inchiziţiei. La cererea tribunalului, o vrăjitoare s-a declarat dispusă să se supună „experimentului”. Seara, în prezenţa judecătorilor, s-a frecat cu oncţiunea magică şi a căzut într-un somn adânc. Imediat, inchizitorii şi medicii au început să facă experienţe cu corpul ei: au împuns-o, i-au ars pielea cu fierul roşu, i-au crestat carnea cu cuţitul. Dar nimic nu a trezit-o. După douăzeci şi patru de ore s-a deşteptat, complet insensibilă, descriind scene de unde credea că

dusese transportată. O experienţă mai puţin crudă a efectuat însă medicul André Laguna, tot asupra unei vrăjitoare arestată, pe care o punea să se ungă cu pomăda magică de câte ori se trezea. Curând, femeia a ajuns într-o stare fizică jalnică, oncţiunea pierzându-şi efectul. Ba mai mult, vrăjitoarea nu mai putea dormi. Laguna a analizat oncţiunea, descoperind în ea narcotice şi alte substanţe pe care nu le-a putut determina.

Oncţiunile magice au fost probate în evul" mediu de către numeroşi medici, sub formă experimentală, pe condamnaţi la ardere pe rug. Descrierile acestora sunt sugestive, scenele feerice de sabat de scrise fiind în fond simple vise monstruoase, provocate de stupefiante. Aceasta este explicaţia corectă a puterii oncţiunilor magice, ca şi a himericelor reuniuni vrăjitoreşti, transmise oral de-a lungul timpului.

172

Evul mediu, dar şi secolele epocilor modernă şi contemporană vor cunoaşte suişuri şi coborâşuri ale frecvenţei practicilor magice. Există însă aici o excepţie, anume aceea a magiei aşa-zisă de dragoste, care niciodată nu va slăbi din intensitate. Este şi firesc deoarece sentimentul etern al iubirii a născut mereu pasiuni, îndoieli, bucurii, durere, frământări. De la gestul nervos, dar şi naiv al smulgerii petalelor unei flori cu întrebarea „mă iubeşte – nu mă iubeşte?", până la manoperele complicate, menite să emoţioneze sufletele sensibilizate ale îndrăgostiţilor, magia este prezentă. Dar şi ura trezea aceleaşi pasiuni, însă deplasate spre distrugere, rău şi nenorocire. Ura născută din pizmă sau iubire neîmpărtăşită, din trădare sau jurăminte false ce nasc gândul răzbunării determinau apelarea la manopere vrăjitoreşti. Ca, de altfel, şi la formule de apărare împotriva faptului magic potrivnic. Farmece, afrodiziace, talis-mane, amulete, blesteme-erau principalele mijloace de vrăjitorie utilizate pentru reţinerea şi aducerea iubiţilor, ori pentru îndepărtarea rivalilor.

Farmecele, care îşi au originea în practici ce

depăşesc probabil în vechime neoliticul, au rămas vii de-a lungul mileniilor, până în vremurile noastre. Ele s-au înscris dintotdeauna în repertoriul vrăjitoarelor, fiind mai puţin practicate de vrăjitori, probabil şi prin faptul că marea majoritate a persoanelor care făceau apel la asemenea formule himerice erau fetele şi tinerele femei, ale căror probleme sentimentale puteau fi mai repede înţelese de către vrăjitoarele vârstnice, oricum considerate cu multă experienţă de viaţă.

Imaginaţia vrăjitorească în domeniul magiei amorului se dovedeşte uimitoare. Cărţile de desfacerea. farmecelor care au circulat până în deceniile trecute sunt în măsură să arate o bună parte din cele „99 de chipuri şi 99 de feluri de fapte", adică de manopere magice pentru dragoste, îndepărtarea dragostei sau a rivalilor. Sunt enunţate, de pildă, farmece în care erau utilizate produse animale şi. umane ca: păr de femeie, creier de broască, pui neieşit din °u, sânge de cârtiţă, piele de şarpe, sânge şi intestine de arici, carne de pui de rândunică şi de liliac, vine de lup, Pocitură de raţe, plisc de cioară, broască cusută la gură, Piele de pe sân de femeie, urină umană, balegă de cal, scirnă de lup, bale de câine, prăsneală de mâţă, găinaţ de

173

găină; diferite materii ca: rumeguş de sfredel, hârburi din nouă târguri, sare de vite, zgură dintr-un cuptor părăsit, pământ din fântână părăsită, praf din răspântii, cărbuni stinşi, apă de la roata morii, cenuşe din cămaşă arsă, pai de mătură aruncată, piele de potlogi vechi; produse alimentare: făină măcinată în zori, turtă de grâu cu lapte de femeie sau de vacă, usturoi descântat în ziua Sfântului Andrei; apoi ştreang de om spânzurat, murdărie de sub unghii de mort, piele de om mort, piedică de la mort, păr de mort; materii din natură ca praf de marmură, de cremene, bncăţi de aramă, lut şi altele. De obicei, materiile descântate de vrăjitoare erau căutate şi aduse de către persoana care apela la farmece. După epuizarea ritualului magic, acestea erau aruncate în faţa sau în dosul casei, în horn, în aşternut, pe prag, în calea

celor care urmau să fie „fermecaţi”, fără ca operaţia să fie surprinsă de careva. Cârti de vrăji, în limba română, tipărite la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul actualului veac descriu şi alte procedee de „legat”, al căror conţinut a rămas neschimbat în esenţă, deşi invocaţiile au suferit prefaceri, conformându-se evoluţiei culturale a celor ce apelează la magie. Fenomenul arată – cum s-a mai subliniat – că nu neapărat lipsa de instrucţie determină folosirea practicilor magice, ci limitele existente la un moment dat în gândirea sau cunoaşterea generală sau particulară într-un anumit caz, ori domeaiu. O boală incurabilă a se – colului trecut, să spunem tuberculoza, aducea la vrăjitori mulţi suferinzi, care căutau remediu în orice, pentru a se salva. După ce maladia a. devenit curabilă, niciun bolnav de T.B.C. nu a mai apelat la magie decât cine ştie în ce împrejurare absolut izolată şi nesemnificativă.

În cazul vrăjilor de dragoste, acelaşi fenomen poate fi surprins nu atât în modificări de esenţă spirituală, ci de ordin tehnic sau ritual. De pildă, la sfârşitul secolului trecut, vrăjitoarele, pentru a face să vină o anumită persoană la clientul sau clienta lor luau un fir-sau o panglică roşie şi o înnodau peste un fir scos din veşmintele fiinţei ce trebuia fermecată. Urmau alte diferite manopere magice şi rostirea de incantaţii. Într-o broşură intitulată *Secretele magiei* apărută la Iaşi în anul 1926, prefacerile operate în textele magice „de legat ursita” devin ridicole, la un moment dat, prin introducerea unor termeni cu totul străini de vrăjitoria veche. Astfel, persoana care urma să facă vraja trebuia să zică între altele: „Să vină să mă vadă

(cutare), să mă ia de mireasă. Ursitorul meu acum este în contact telepatic cu mâne”... etc, Evident, expresia „contact telepatic” este o invenţie absolut livrescă, demonstrând maniera în care s-au produs de-a lungul timpului tot felul de modificări în tehnica magiei, în pas cu noutăţile pe planul cunoaşterii sau al evenimentelor. În practica magică în uz în deceniul şapte al acestui secol se afla un evantai bogat de aşa-zise „făcături”, reaşezate pe

gustul şi mentalitatea timpului. Ea nu mai cuprindea însă vechile farmece în care erau prevăzute folosirea materialelor greu de procurat, dar pot fi surprinse altele care utilizează diverse produse existente în mod obişnuit în comerţ. Vechile formule de vrăji au pierit, odată cu adaptarea magiei la tehnică. Am putea spune că, astfel, asistăm la declanşarea momentului dispariţiei unei preocupări care a traversat epocile spre a coborî definitiv în desuetudine, după ce ştiinţa şi-a cucerit impetuos locul dominant în conştiinţa lumii.

Împotriva farmecelor care veneau neapărat din puterea diavolului, erau opuse descântece de desfăcut vrăjile. Acestea se făceau după un anumit tipic, de regulă în noaptea cu Lună nouă, ca şi marţea, joia şi sâmbăta. Vechimea descântecelor pentru desfăcut farmecele trebuie să fie extrem de mare la poporul român, acest fapt fiind probat de existenţa unor incantaţii laice enigmatice, păstrate până şi în cărţile bisericeşti, în care nu se face apel, în niciun moment, la Dumnezeu, Iisus sau Maica Precista, cum se procedează în mod frecvent, ci la Lună. Iată un exemplu de asemenea rugăciune: „Cununã-ne Crai Nou cu cununã de piatrã scumpa de mult preţ. Lunã luminatã ce eşti în cer şi pe pãmânt, eu nu mã pot odihni în casa mea şi în sălaşul meu”... încă o dovadă a existenţei unui cult selenar la populaţia traco-getică, de la care s-au transmis invocaţiile lunare prin tradiţie, la poporul român, fără a se păstra însă ritualurile iniţiale. Recăzute în magie, într-o factură vulgară, aceste invocaţii străvechi au căpătat un aspect laic, de necuprins, straniu chiar. Cercetări de dată recentă scot la lumină faptul că traco-geţii adorau Luna personificată în zeiţa Bendds. În Odele lui Horatius sunt sugerate practicile rituale legate de cultul Lunii, care răzbat Până la noi sub forma manoperelor magice vulgare: „Plant, când se iveşte Luna/Nouă, dacă-nalţi către cer e... Text care vrea să arate că rugile şi sacrificiile aduse zeiţei făcute numai pe Lună nouă erau însoţite de

gestul palmelor întoarse către firmament, în direcţia

Selenei. Ceremoniile consacrate marii zeiţe tracice erau împlinite de femei, lucru de care vorbeşte şi Herodot, acestea aducând la altar snopi de cereale şi turtite din făină de mei sau grâu fiert. Obicei transmis la poporul român atât în tradiţia magică, cât şi în cea creştină. Ea este regăsită şi astăzi, de altfel, în manifestări folclorice, în ceremoniile de pomenire a morţilor, sub forena colivei şi turtiţelor, ca şi a prăjiturii rituale, consumată sub denumirea de „mucenici preparată numai în ziua de 9 martie, tot cu aceeaşi adresă a comemorării defuncţilor. Bendis era înfăţişată ca un personaj feminin torcând, acţiune simbolizând firele care unesc, împletesc vieţile, dar şi viaţa însăşi. De aici şi virtuţile zeiţei exprimate, de altfel, de Theocrit în *Idile* (în traducerea lui Th. Naum şi Gh. Muşu): „Îl voi lega prin vrăji pe ibovnicul meu fără inimă, Nici nu mai vine, mişelul, la mine, de douăsprezece / Zile şi nici nu mai ştie d. e-s moarta, ori încă sunt vie…/ Îrâsă acuma cu farmece-l leg, iar tu străluceşte-mi, / Lună, frumos, căci pe tine te chem eu în şoaptă, zeiţo, / Şi pe Hecate din Iad, de care se tem şi căţeii, / Printre morminte de morţi şi pe cheaguri de sânge când vine, / Slavă, dar ţie, -nfricată Hecate, şi tu pân’ la urmă / Stai de m-ajută şi fă. buruienile-acestea să fie / Ca ale Medeei şi Circei şi Perimedei bălanei”.

Practicile magice „de legat” sau „fapt de vrajă”, cum sunt denumite în folclorul românesc, aici îşi au originea. Asemenea manopere au rostul în magia neagră de a lega pe cineva, prin farmece sau de a face cuiva vrajă, dar şi contrariul, de desfacere a farmecelor, vrăjilor. Două elemente semnificative mai sunt de remarcat în legătură cu zeiţa Bendis. Întâi, odată cu creştinarea daco-romanilor, cultul ei va intra exclusiv în practica magiei, dar divinitatea păgână nu va decade niciodată rămânând situată în rândul diavolilor, aşa cum se va petrece cu alţi zei la diferite populaţii europene, ceea ce dovedeşte forţa credinţei în Bendis care domina gândirea traco-getică, neînfrântă de noua doctrină religioasă. Mai mult, invocările pentru desfacerea vrăjilor cu caracter aparent

laic, incluse în cărţile româneşti de cult religios, vor fi aşezate alături de rugăciuni adresate Sfintei Fecioare. În fine, numele zeiţei Bendis stă la originea cuvântului românesc „Zână”, Jar termenul acordat adoratorilor divinităţii selenare – diana-tici – a dat actualul „zănateci”, în sensul de lunatici.

176

poinindu-se de la faptul că farmecele, vrăjile de dragoste, de legare a cuiva se făceau la lumina Lunii.

Dezlegarea de vrăji era făcută, de asemenea, de vrăjitoare. În perioade mai recente, această practică şi-au însuşit-o şi preoţii, literatura religioasă adaptând, de fapt, folclorul magic străvechi. Manoperele erau complicate. Cea (cel) *cate se* bănuia lovit de vrajă trebuia să meargă pe malul unui lac, noaptea, însoţit de vrăjitoare, ducând acolo o ţeavă de trestie umplută cu sare, o alta plină cu spirt, un pui negru de găină şi un arac de vie. Ajungând pe malul apei, vrăjitoarea rostea o formulă, (repetată sau nu de persoana aşa-zis vrăjită, fermecată, „legată”). Existau zeci de variante ale unor astfel de formule, unele în versuri, altele în proză ritmată sau pur şi simplu discursuri pe tema dată, colorată în funcţie de client.

„Legatul prin vrăji” a bântuit Europa mai ales în secolele XVI şi XVII. în Franţa, Italia şi Spania au fost chiar promulgate legi care prevedeau pedepse aspre împotriva tuturor acelora care făceau farmece, dar şi a persoanelor ce recurgeau la aceste servicii. În 1582, Parlamentul din Paris, de pildă, a condamnat la moarte pe cârpaciul Abel de la Rue pentru crima de a fi „legat prin vrăji” mai mulţi tineri căsătoriţi. Cârpaciul fusese surprins la uşa catedralei Notre Dame ţinând în mână un fir de Iană, pe care l-a înnodat în timpul oficierii căsătoriei unor tineri, rostind în acelaşi timp cuvinte magice. La Bordeaux a fost ars de viu, în anul 1618, un alt „legător prin vrăji”. Practica „legării prin vrăji” devenise atât de înrădăcinată încât însăşi Biserica catolică, în conciliile de la Milano şi Tours, sinoadele de la Monte Cassino, Ferrara şi Melun au anatemizat această activitate. Sancţiuni fără prea mari

efecte, deoarece vrăjitoria a continuat să se menţină până ce cunoaşterea realităţii şi-a făcut loc treptat, remodelând conştiinţele. Eficacitatea farmecelor, ca şi a formulelor de dezlegare nu merită comentariu, fiind subînţeleasă întreaga suprafaţă iluzorie pe care se desfăşurau atât credinţele superstiţioase în vrăji, cât şi manoperele vrăjitorilor.

Blestemele au o vechime milenară, fiind o expresie elocventă a magiei cuvântului. Spre deosebire de alte practici vrăjitoreşti, ele făceau parte atât din inventarul magiei negre, cât şi din ritualul religios. Duelul blestemelor era «n fapt curent în evul mediu, expresiile verbale fiind din«e cele mai pitoreşti, mergând de la banalele „Du-te drau! ori „Să te ia Naiba *l*”, formule care odinioară erau

177

privite cu multă gravitate, până la compoziţii complicate, cuprinse în ritualuri anume concepute, oficiate de preoţi, oricând şi oriunde. Astfel de „duhuri” introduse alături de diavoli în rugăciunile creştine din spaţiul balcanic, dar mai cu seamă în cel carpato-danubian, sunt reminiscenţele unor credinţe foarte vechi, „Duhurile” seamănă, mai ales cele de la miazănoapte, cu fiinţele supranaturale din mitologia străveche indo-europeană. În gândirea mitică, acestea erau cele mai periculoase forţe, împotriva cărora se făceau şanţuri de apărare ce înconjurau incintele sacre. Duhurile de miazănoapte se aflau pe primul loc al agresivităţii. Ceea ce pare să explice şi existenţa şanţurilor duble pe direcţia nord, care înconjoară monumentele arheologice geto-dacice. Este brazda rituală, pe care o găsim şi în legenda întemeierii Romei, trasă de Romulus, a cărei profanare va atrage însăşi moartea lui Remus. În limba română, noţiunea de blestem provine din latinescul „blas-timare”, cu sensul de trimitere pe cale magică a unui rău asupra cuiva, acţiune care poate conferi şi aspecte de natură etică negativă (rău, ticălos, nemernic) sau proprietăţi nefavorabile ale unor locuri sau obiecte, fără a se invoca sau implica fiinţe

supranaturale.

Blestemul se practica în mod frecvent în secolele trecute în ţările române, putând fi făcut de oricine, împotriva oricui, fără nicio regulă. Dar potrivit credinţelor populare, cel mai teribil blestem era acela al părinţilor împotriva copiilor sau al preoţilor contra necredincioşilor. Prin influenţa religiei termenul „a blestema" a căpătat într-o anumită perioadă corespondentul de origine slavă „a afurisi" care avea, cum era şi firesc, o încărcătură ecleziastică, desemnând şi acţiunea de anatemizare, de excomunicare. Ca formă a magiei cuvântului, blestemul va dăinui nealterat. În secolul al XIX-lea el avea forma asemănătoare cu cele din secolele XV ş-XVI, ceea ce dovedeşte atât frecvenţa, cât şi puterea de conservare.

Forma blestemului evocă practici magice primitive, când vrăjitorul acţiona asupra unei figurine, în ideea transmiterii de la distanţă a acţiunii malefice, părăsite de-a lungul mileniilor, spre a rămâne esenţa, adică ideea, voinţa, exprimată prin cuvânt;

Blestemul religios copiază pe cel laic. Molitfele Sfântului Vasile cel Mare sunt de o deosebită elocvenţă: „... Te blestem pe tine, începătorul răutăţilor şi al hulei, căpetenia împotrivirii şi urzitorul vicleniei". În molitfele S'fân

tului Ioan Gură de Aur, blestemul capătă o formă de somaţie, diavolul fiind certat şi ameninţat: „Înfiinţează-te, teme-te, depărtează-te, pieri, fugi, tu care ai căzut din cer şi împreună cu tine toate duhurile cele viclene; duhul necurăţeniei, duhul vicleşugului, duhul cel de noapte, cel de *zi*, *cel* de la amiza zilei şi cel de seară; duhul de la miezul nopţii, duhul nălucirii..." etc.

Asemenea blesteme conservă o serie de elemente care indică nu numai sursa lor, anume magia, dar şi credinţe antice privind formele sub care se înfăţişau demonii. Aceştia erau mai cu seamă duhuri viclene, care soseau în anumite momente ale zilei. Nu erau deci Satan, personajul de esenţă iudaică, cu putere doar în faptul

nopţii, ci fiinţe supranaturale exponente ale răului, ce-şi exercitau permanent forţele.

Speculând din plin credinţele obscurantiste, vrăjitorii au început să inventeze noi ritualuri şi tehnici de magie neagră sau să reinventeze altele într-o manieră adaptată epocii, în scopul impresionării cât mai puternice a clientelei lor.

Printre acestea, în repertoriul vrăjitoresc născut în evul mediu un loc bine determinat îl aveau „Misterele găinii negre”. Nu orice găină neagră întrunea puteri magice, în concepţia vrăjitorilor, ci numai aceea ieşită din ouă descântate. Ritualul găinii negre era complicat şi de lungă durată. În secolele XVIII-XIX, vrăjitorul, după ce îşi procura o cloşcă cu pene negre, având grijă să smulgă chiar şi firele de puf de altă culoare, îi acoperea capul cu o căciuliţă tot neagră, după care o închidea într-o cutie, de asemenea neagră, într-o cameră în care nu pătrundea lumina. Apoi punea sub ea trei sau şapte ouă, de la o găină neagră, descântate cu formule magice. Cât clocea găina, vrăjitorul se prefăcea că o ajută, stând din când în când pe vine lângă cutie, timp în care bolborosea formule bizare, alcătuite din cuvinte inventate. Când ieşeau puii, erau păstraţi doar aceia complet negri. O găină neagră astfel rezultată trebuia neapărat să fie înzestrată cu puterea de a descoperi comori sau pe jefuitorii tezaurelor ori caselor.

Într-o broşură de la începutul secolului XX, găina neagră va apărea şi în alte ipostaze, de mediator între înamoraţi, de tămăduitoare etc. Regulile de conferire a puterii magice au suferit modificări, implicând nu numai vrăjitorul, ci şi subiectul vrăjit. Astăzi „misterele găinii negre”, apar ca ridicole ritualuri de carnaval.

179

Pactul cu diavolul. În trecut înfăptuirea unei „înţelegeri” cu diavolul era privită ca manevră obişnuită pentru un vrăjitor şi absolut necesară reuşitei încercărilor de a provoca acţiunile dorite prin practicarea vrăjitoriei. Există o bogată literatură veche referitoare la asemenea „pactizări” care se făceau verbal şi uneori scris cu sângele

propriu al vrăjitorului. Albertus Magnus descrie amănunţit ne asemenea ritual vrăjitoresc, precum şi formula „pactului" care suna, între altele, astfel: „Promit marelui Lucifer de a-l răsplăti peste douăzeci de ani cu corpul şi sufletul meu, de toate comorile ce-mi va da, drept care m-am iscălit".

Obiceiul vrăjitorilor din evul mediu de a „pactiza" cu diavolul a dat naştere unor numeroase legende, povestiri populare şi basme, unele având încă o oarecare circulaţie în Europa şi America. Asemenea „pactizări" apar şi în basme româneşti, reflectând isteţimea populară, modul în care însuşi diavolul „a fost determinat să se supună puterii minţii omeneşti şi a moralei. /

Celebră este povestea lui Faust, publicată în limba germană sub titlul *Historia von Dr. Johann Fausten dem weitbeschreyten Zauberer und Schwartzkunstler*... (1587). Povestirea, care s-a bucurat de un succes enorm la vremea ei are ca personaj principal pe alchimistul, astrologul şi vrăjitorul Johftnnes (Georg) Faust (c. 1480-o. 1540) despre care se credea în mod superstiţios încă în timpul vieţii sale că întreţinea legături cu diavolul. Povestirea populară despre doctorul Faust, în care se spune că acesta şi-ar fi vândut sufletul diavolului în schimbul redobândini tinereţii, a inspirat numeroşi titani ai literaturii universale, printre care Marlowe, Grabbe, Heine, Goethe, Lenau, Th. Mann, PUşkin, Lermontovr Esprocenda, Valéry, muzicieni ca Gounod, Berâioz, Liszt, Wagner, Eisler, precum şi artişti plastici (Rembrandt, Belacroix). Remarcabilă este îndeosebi capodopera *Faust* a lui Goethe, la care marele poet german a lucrat timp de şase decenii, până la vârsta de 82 de ani (1831), punând în ea toată experienţa sa omenească şi artistică. În drama goetheană pretextul vrăjitorului şi al pactului acestuia cu diavolul este genial creionat, el servind, în fapt, la desfăşurarea unui magistral discurs despre dorinţa general umană de cunoaştere absolută, despre lupta neîncetată dintre realitatea chinuitoare, imperfectă şi idealul dorit.

O tehnică de vrăjitorie este şi *descoperirea comorilor* prin magie neagră. Comorile au înfierbântat dintotdeauna imaginaţia, în jurul lor – adesea – brodându-se legende, poveşti dintre cele mai fantastice. Asemenea naraţiuni, vehiculate din om în om, în clipe de răgaz şi de mister, au înaripat pe cutezători, care, nu o dată, s-au lăsat purtaţi în aventuri uluitoare, din dorinţa îmbogăţirii peste noapte. Există o voluminoasă literatură a comorilor, în gene) al legată de piraţi, îndrăzneţi şi risipitori. Dar sunt şi pagini senzaţionale ale istoriei, dezvăluite prin investigaţiile ştiinţifice făcute asupra unor tezaure care au dus la descoperiri de mare importanţă pentru cunoaşterea trecutului omenirii. În jurul comorilor s-au născut totodată o mulţime de superstiţii, alimentate de imaginaţie şi teamă. O asemenea superstiţie, apărută cu câteva secole în urmă, adăpa credinţa că toate comorile sunt de două categorii, anume unele bune, altele rele, ultimele fiind blestemate şi păzite de Ştima, duhul tezaurelor, ale cărui caracteristici nu erau prea clar definite. El era imaginat în folclorul unor popoare vest-europene ca un fel de geniu bun, uneori chiar ca înger. Alteori, dimpotrivă, era asemuit cu diavolul, care împiedica pe oameni să descopere tezaurul. Un ecou al superstiţiei privitoare la Ştima era întâlnit spre sfârşitul secolului trecut în folclorul românesc. La începutul acestui secol, încă mai erau persoane care credeau că orice comoară îngropată „arde”, aruncând din pământ mici flăcări indicatoare ale locului în care s-ar găsi metalul preţios. Se zicea că înălţimea flăcărilor arăta cât de adânc zăceau comorile. Culoarea avea şi ea semnificaţii. Dacă flacăra era gălbuie, banii trebuiau să fie de aur; roşie – de argint, iar albăstruie – de aramă. În fine, aceleaşi superstiţii mai dădeau interpretări. timpului în care se făceau văzute „arzând” comorile. Comorile „curate”, adică cele neblestemate, „dădeau” flăcările de la miezul nopţii până la amiază, când se credea că diavolul nu are nicio putere. Conform altor superstiţii, cel care a zărit „arzând” o comoară şi dorea să o scoată din pământ, trebuia să apeleze la practici vrăjitoreşti,

singurele în măsură să aducă la lumină valorile îngropate cine ştie când, fără ca persoana care se va folosi de bani să aibă cumva de suferit sau comoara „să se ascundă în pământ”. Astfel, îmbrăcat numai cu veşminte albe, curat la trup, cel ce urma să sape se ducea la locul unde au fost văzute „flăcările” având la el «îrleţ, lopată, „buricul pământului” (un fel de burete „*ut*

trebuinţat în medicina populară ca leac împotriva tăieturilor), „apă adunată de la nouă case vecine, care nu sâai adăugite şi nici stăpânii nu sunt văduvi, ori căsătoriţi e două oară”, precum şi o luminare de paroi (ceară dintr-un stup proaspăt roit) şi usturoi. Ajuns în locul respectiv, săpătorul înconjura locul şi-l stropea cu apă, rostind o incantaţie. Ritualul magic intra acum într-o nouă fază, cea a dezgropării comorii. Pe pământ se presăra cenuşe, după care omul se ungea pe faţă cu usturoi, având credinţa că astfel, vor fi gonite de prin preajmă duhurile rele. Câteodată, când se găseau întâmplător comori, exista superstiţia ca groapa să fie astupată, după ce s-a pus în ea grâu sau porumb, aceasta „pentru ca să nu moară cel ce a săpat”. Apoi în groapă să lăsa ceva din banii găsiţi „ca să aibă ce număra Ştima comorii, în fiecare zi”. Folclorul românesc păstrează descântece străvechi „pentru deschiderea uşilor comorilor”. Dar aceste descântece nu-şi aveau putere, în concepţia vrăjitorească, decât da A persoana care le folosea nu deţinea „iarba fiarelor”. Potrivit unor legende, „iarba fiarelor” ar creşte pe locul unde a pierit un diavol lovit de trăsnet. Planta este descrisă în diferite povestiri populare aurie, argintie, roşie, galbenă, ba chiar neagră, crescând printre ierburi, fără frunze, având cap, aripi, coadă şi picioare…

Toate aceste credinţe şi superstiţii au fost de altfel părăsite, pe măsură ce nivelul de cultură şi civilizaţie, de instrucţie şcolară a crescut. Comorile care „ard” sunt pure creaţii ale imaginaţiei, ştiinţa respingând posibilitatea ca metalele folosite, pentru monezi şi podoabe să aibă capacitatea producerii unui astfel de fenomen, în condiţiile

tezaurizării. În ceea ce priveşte „iarba fiarelor" ea a fost identificată de botanică, purtând numele ştiinţific „Cynancum vincetoxicum". Este o plantă veninoasă perenă din familia asclepiadaceelor cu flori alb-gălbui.

În evul mediu s-au născut şi alte concepţii stranii referitoare la comori, precum şi la descoperirea acestora, magia neagră confecţionându-şi de-a lungul timpului o serie de ritualuri pline de bizarerii. Celebrul Albertus Magnus teolog, filosof şi naturalist german a lăsat un text în care descrie pe larg mal multe mijloace de a scoate o comoară cu ajutorul „Saghetel magice", elocvente pentru înţelegerea mentalităţilor acelor vremi îndepărtate. Asemenea baghete puteau fi confecţionate, de pildă, sub formă

de luminare din ceară şi grăsime de om prinsă într-o bucată de lemn de alun.

Moda descoperirii comorilor s-a născut, probabil, în secolul al X-lea când frecvenţa căutării tezaurelor ascunse în perioada marilor frământări istorice, determinate de amplele migraţii umane în Europa, era remarcabilă. Dezgroparea unei comori a fost dintotdeauna legată de riscuri, aurul, argintul născând patimi, invidii, crime. Descoperitorii de comori ajungeau cel mai adesea în conflict cu tâlharii sau mureau asasinaţi. Aceste întâmplări funeste au născut legende, superstiţii, oamenii căutând mijloace pentru a se apăra sau pentru a născoci procedee facile de detectare a comorilor, care – în concepţia acelor timpuri – nu puteau fi obţinute decât prin magie şi, în primul rând, prin magia neagră. Or, vrăjitoria dispunea din vremuri străvechi de bagheta magică. Este acea vergea vrăjită a lui Mercur, Bacchus, Circe, Medeea, Pitagora, Zoroastru. Dar şi Moise avea o baghetă miraculoasă. Cărţile sfinte ale vechilor evrei, ca şi mitologia greco-romană, fac de asemenea aluzii la virtuţile magice ale toiagului magic.

Bagheta magică a anticilor a continuat să fie la modă secole de-a rândul, menţinându-şi vigoarea superstiţiei

sale până în zilele noastre.

În basmele poporului român, bagheta magică ocupă un loc special. Dar acest instrument aparţine nu oamenilor ci îndeobşte zânelor. Spre deosebire de nuielele miraculoase ale vrăjitorilor altor popoare europene, care provocau fenomene nefaste, crenguţele fermecate ale zânelor din folclorul românesc aduc binele. Un astfel de „comportament trebuie pus în legătură cu credinţe mai vechi ale populaţiilor traco-getice referitoare la tehnica descoperirii metalelor preţioase. În orice caz, bagheta magică va ajunge, în secolul al XVI-lea, să deţină rolul principal în practicile vrăjitoreşti şi în ghicitorie. Philippe Melancton (14971560) subliniază (în *Discours sur la simpathie*) „simpatia", alunului pentru metale, iar ginerele acestuia, Gaspar Pen-cer, vorbeşte într-un tratat de divinaţie despre „metoda" descoperirii concentratelor aurifere şi argentifere cu ajutorul unei baghete bifurcate de alun, care s-ar înclina spre tocurile unde se află asemenea metale, indiferent de cantitatea lor. Melancton este citat apoi de Porta, în *Magia naturali*? scrisă în 1569 de Keckermanus. Despre eficacitatea baghetei de alun vor mai pleda în secolul al VTliea: Simon Maiole, Andrei Libavius şi Mihail Maye

I

rus, Rodolphe Glauber, Edo Neuhusius, Gaspard Schott, Mathias Villenius, Johannes Cristianus Formann şi alţii. Spre sfârşitul secolului al XVII-lea în Franţa, Germania şi Austria, aproape nu exista colectivitate care să nu aibă „baghetistul" său. Acum apare însă o specie nouă de magician, anume căutătorul de izvoare, profesiune care va traversa şi secolele viitoare, în timp ce activitatea de descoperire a metalelor prin intermediul baghetei magice va scade treptat, intrând în desuetudine. În jurul efectelor aşa-zisei baghetei magice se nasc aprinse polemici în care se schimbă replici violente şi argumente pro şi csn-tra mai cu seamă asupra originii puterii nuielei respective. Literatura despre „Bagheta magică", a

continuat să sporească, deceniu după deceniu, în 1849 apărând chiar un tratat de hidroscopie şi baghetă divinatorie alcătuit de Gabriel de Mortillet. Se pare că o ultimă lucrare referitoare la descoperirea comorilor cu ajutorul baghetei magice a fost scrisă în 1929, de cătrd1 câmpineanul C. Nicolau, care încearcă să demonstreze că vergeaua de lemn a prefigurat aparatele moderne de detectare a metalelor. În orice caz, evoluţia literaturii despre bagheta magică poate fi" considerată ca tipică în ce priveşte modificarea mentalităţii generale privitoare la puterile magiei. Oricum, efecte atribuite în trecut unor forţe oeulte sunt cercetate cu ochi din ce în ce mai critici, căutându-se a se surprinde efectiv fenomenele naturale şi a se înlătura balastul superstiţiilor, chiar dacă, la început, aceste eforturi au fost trecute iniţial prin filtrul unei gândiri bigote. Există încercări de explicaţii ştiinţifice ale acestui fenomen, punându-se pe seama lui anumite sensibilităţi ale unor persoane la mici variaţii de câmp geoelectric. Dar experimental ipotezele nu s-au verificat.

6. Arsenalul vrăjitoresc

Exercitarea profesiunii de vrăjitor a presupus dintotdeauna un anumit inventar de produse „miraculoase", preparate prin mijloace tainice, oferite clientelei, bineînţeles contra cost, ca adjuvante potenţiale, indispensabile ale manoperelor vrăjitoreşti sau chiar ca principal mijloc de influenţare a destinului prin forţele magiei.

Băuturile magice ocupă un prim loc în galantarul Vrăjitoresc. Frecvent utilizate în antichitate ele vor fi folosite şi în epocile ulterioare, având mereu aceeaşi funcţie: de a înlătura indiferenţa cuiva faţă de cineva sau de a stârni febra amorului. În general, astfel de preparate vrăjitoreşti cuprindeau afrodiziace, dar şi substanţe toxice, ale căror efecte nu o dată au cauzat moartea sau îmbolnăvirea imprudenţilor care le foloseau. Nu numai oamenii de rând cădeau victimă unor astfel de băuturi, ci şi capetele încoronate. Ferdinand al V-lea Catolicul, rege al

Siciliei şi al Aragónului (1468 – 1516), de pildă, ar fi murit, se pare, după ce soţia sa, care-l dorea revigorat, i-a strecurat în băutură un afrodiziac. Cu toate aceste accidente tragice, oamenii acelor vremuri credeau cu stăruinţă în puterea băuturilor magice. Medicii, ca şi filosofii, limitaţi în cunoaştere, nu numai că nu combăteau aceste superstiţii, dar le şi întreţineau. În măsura în care astfel de băuturi nu conţineau toxice şi efectul lor era doar o stimulare a simţurilor, afrodiziacele medievale pot fi considerate precursoare ale unor preparate farmaceutice moderne. Din păcate, urmând practici de magie neagră, vrăjitorii foloseau tot felul de materii, inclusiv excremente, pentru prepararea mai cu seamă a filtrelor, care provocau perturbări puternice în organismul celui care le înghiţea.

Nu exista vrăjitor sau medic în evul mediu în a cărui practică să nu se afle cel puţin o reţetă de unguent, pomadă, pudră, parfum, sau băutură magică. Medicul şi chimistul belgian Iohan Baptist Van Helmont (1577 – 1644), descoperitorul sucului gastric, a arătat că băuturile magice vândute de şarlatani provoacă tulburări intestinale ba chiar boli mintale, nebunia sau moartea, recomandând prudenţa şi evitarea folosirii acestora. Cu toate limitele sale în cunoaştere şi o oarecare naivitate, Van Helmont poate fi considerat primul om de ştiinţă care a tras semnalul de alarmă asupra absurdităţii folosirii licorilor vrăjitoreşti.

Cele mai temute erau otrăvurile vrăjitorilor. Cunoaşterea substanţelor veninoase constituia în antichitate unul amtre marile mijloace ale magiei şi taumaturgiei. Art «Preparării otrăvurilor pare a veni din India, dar ea a fost. f donată de egipteni şi mai ales de greci care, de pic au. răspândit-o în Europa. Potrivit surselor istoe» vracii, vrăjitorii şi preoţii cunoşteau formule secrete

185

de băuturi mortale, a căror teribilă acţiune servea de minune ambiţiilor şi urii. Existau otrăvuri cu acţiune instantanee sau – dimpotrivă – extrem de lentă, ce scurta

viaţa pe nesimţite, băuturi care omorau chinuind victima cu dureri atroce, ca şi licori care produceau un fel de voluptate senzuală până în clipa în care individul îşi dădea ultima suflare.

Acţiunea otrăvii era gradată în funcţie de necesităţile celui care o folosea împotriva, altcuiva. Se ajunsese la un astfel de rafinament încât vrăjitorii aveau posibilitatea de a prepara o otravă capabilă să ucidă într-o anumită zi şi chiar într-un moment cu exactitate stabilit. Potrivit informaţiilor furnizate de Herodot, regii – asirieni deţineau o otravă, făcută de preoţi, care ucidea subit. Nimeni, în afara lorşi a familiei lor, nu aplica această otravă, conservată şi păstă & tă în mare secret. În Egiptul antic, colegiul sacerdotal făcea frecvent apel la /, arta” perfidă a producerii şi folosirii otrăvurilor. Marii preoţi recurgeau la suprimarea chiar a faraonilor, dacă aceştia nu erau pe placul lor, făcând să se creadă de către popor că dispariţia fusese hotărâtă de zei. La vechii evrei, reţetele de otrăvuri erau apanajul membrilor unor anumite familii. Aceştia pretindeau că însuşi Moise le conferise dreptul de a deţine doar ei secretul băuturilor toxice. Potrivit vechilor legi evreieşti, transmiterea dreptului de a purta şi a conserva substanţe veninoase era ereditară, probabil o măsură de siguranţă împotriva proliferării metodelor de preparare a otrăvurilor. Cât de eficace putea fi o astfel de normă, istoria ne dovedeşte prin episodul profetului Elie. Acesta i-a prezis regelui Joram că va muri curând, sfătuindu-l să se pregătească deoarece Iehova este supărat pe el pentru impietat-a ce o dovedea. Joram şi-a dat suflarea curând după această prorocire, ceea ce a mărit faima lui Elie. Dar, simptomele morţii regelui, aşa cum sunt descrise în cărţile vechi ale evreilor, lăsau să se întrevadă otrăvirea, de unde rezultă că profetul nu era străin de conspiraţia fanatică a castei sacerdotale împotriva regalităţii mai puţin înclinată spre habotnicism. În istoria evreilor se cunosc multe asemenea morţi subite, pe care poporul ignorant le vedea ca pedepse ale lui Dumnezeu, în realitate fiind rezultate ale unor otrăviri.

Toxicogenia a cunoscut un imens progres la greci, care au atins culmile rafinamentului într-ale suprimării prin otrăvire. Mitologia şi istoria lor este plină de otrăviri, de

evenimente îngrozitoare datorate vrăjitorilor. Circe, Har-mania, Medeea sunt doar câteva personaje din suita întâmplărilor legate de substanţe toxice, ceea ce dovedeşte larga r-ăspândire a procesului suprimării adversarilor prin otrăvire. Teofrast informează că în Grecia existau vrăjitori fără rival în prepararea de otrăvuri cu efect asupra iţnor anumite organe ale corpului: creier, măduva spinării, plămâni, sânge etc. Aceştia ajunseseră într-atât de versaţi, încât realizau toxice care-şi făceau efectul doar prin simpla lor răspândire în aer, în apa de baie, în pereţii unei încăperi, pe bijuterii, veşminte, fără a mai lua în consideraţie otrăvurile banale turnate în alimente. Sunt descrise crizele în care cădeau victimele: frisoane violente, febră ucigătoare, accese de furie demenţială, râs, dans sau tremurături îngrozitoare, paralizii treptate, somn adânc, sughiţ, rigidizare, toate urmate inevitabil de moarte. Deşi fără excepţie, morţile erau puse de vulg pe seama voinţei zeilor, gânditori lucizi au lăsat posterităţii reflecţiile lor asupra multor afaceri aparent misterioase. Maniera în care Parysatis, mama lui Artaxerxes Mnemon, şi-a otrăvit nora demonstrează cât era de frecventă crima prin otrăvire, asasinii uzând de mijloacele cele mai perfide pentru a şterge orice bănuială. a faptei lor. Astfel, în timpul unui ospăţ, soacra a oferit nurorii în văzul lumii, cu zâmbet amabil, o potârniche friptă şi a servit-o, tăindu-i porţia cu un cuţit aflat pe masă. Numai că o parte a lamei era unsă cu o substanţă mortală. Bucata atinsă de metalul umezit cu otravă a fost dată victimei. Din cealaltă a mâncat soacra. Două zile mai târziu, tânăra femeie îşi sfârşea zilele. Platon relatează în *Fedon* cum a fost ucis Socrate sub acuzaţia nedreaptă de corupere a tineretului atenian. După ce a băut cupa otrăvită, „cel mai înţelept dintre oameni” nu a dat nici cel mai mic semn de durere, de convulsii şi colici,

nu a vomat. Gambele sale s-au înmuiat, sângele a început să curgă tot mai încet, frigul i s-a instalat treptat în inimă, fără ca inteligenţa să-i fie tulburată. În fine, simţind moartea apropiindu-se, Socrate s-a întins, cu pleoapele grele, cu surâsul pe buze. UuPă care a adormit, fără a se mai trezi vreodată. Reţeta acestei teribile băuturi otrăvitoare s-a pierdut, însă efecte sale lasă a se bănui prezenţa în compoziţia toxică a anumitor narcotice.

et° – dacii şi sciţii cunoşteau reţete de otravă speciala, ind în compoziţie veninul de viperă, care provocau

187

J

răni nevindecabile. Cartaginezii, libienii, pergamienii, galii erau, de asemenea, renumiţi în producerea de otrăvuri. Bineînţeles, nu întreaga populaţie cunoştea reţeta substanţelor toxice, această ocupaţie fiind apanajul vracilor, vrăjitorilor şi preoţilor, singurii păstrători ai secretului diferitelor reţete. Nici chiar otrava pentru săgeţi nu era preparată de războinici, ci de un preot anume sau de şaman.

Nici Republica romană nu a putut împiedica penetrarea în sânul său a crimei prin otrăvire. De pildă, sub consulatul lui Flacus şi Marcellus, o mulţime de persoane, din toate păturile sociale, au murit în mod enigmatic. Edilii Romei au ordonat atunci a se face rugăciuni şi jertfe în temple, crezându-se că era vorba despre mânia zeilor împotriva cetăţii. Dar un sclav a denunţat cauza reală a morţii, menţionând o sută şaptezeci de patricieni ca victime ale unei conjuraţii. Asasinii se folosiseră de băuturi şi prafuri otrăvite. Douăzeci de persoane, găsite vinovate, au fost condamnate la sinucidere, bând ele însele otravă. Acest procedeu s-a păstrat, ca modalitate de sancţionare a crimelor, în special în rândul nobililor şi militarilor, până în perioada actuală, în ideea evitării înjosirii unei persoane prin condamnări la execuţii capitale. Sub Cezar otrava făcea ravagii, ucigând mii şi mii de oameni. Era o armă la îndemâna oricui,

folosită în mod perfid, ca răzbunare pentru cea mai banală ofensă. Oricare vrăjitor, ştia să prepare toxice infernale iar aceşti profesionişti ai morţii se găseau la tot pasul. Cartiere întregi, familii nobile au pierit otrăvite. Vrăjitorul Locusta, de pe vremea lui Tiberiu şi Nero, şi-a servit atât de bine stăpânii încoronaţi încât aceştia l-au acoperit cu bogăţii. Locusta a lăsat secretele sale în „mina unor discipoli care au răspândit teroarea la Roma. Nimeni nu mai avea siguranţa vieţii, cu toţii se temeaa să nu fie otrăviţi, chiar de membri ai familiei lor. De la Roma, capitala crimelor prin otrăvire se va muta la Constantinopol.

Otrăvurile vrăjitorilor erau cunoscute şi utilizate pe toate continentele, inclusiv în America. Amerindienii pot fi socotiţi, cu siguranţă, maeştrii maeştrilor în prepararea substanţelor toxice de o violenţă extremă. Din vremuri imemorabile, triburile americane utilizau otrăvuri teribile, precum curara, woorara, mavacura, upas, venim1! unor reptile mult mai puternic decât cel de viperă. Efect – J curarei este fulgerător. O simplă înţepătură cu un ac otra

188

vit atrage moartea imediată a victimei. Vracii populaţiei amerindiene ticunas ştiau să prepare o otravă şi mai veninoasă decât curara, fierbând diverse plante toxice, prinde care şi o specie de liană de mlaştină. Erau mortali chiar vaporii emanaţi de vasul pus pe foc. Din această cauză, vracii luau ca ajutoare femei bătrâne, decrepite, cărora le dădeau dispoziţii de la distanţă ce să facă, cel mai adesea acestea căzând victimă morţii. Proba lichidului otrăvitor era făcută cu o spatulă de lemn, umezită de toxic. Ea era introdusă într-un mic recipient cu sânge de pasăre şi dacă acesta se coagula brusc, otrava era gata. În caz contrar, fiertura se lăsa în continuare la foc până ce căpăta consistenţa mortală. Un obiect oarecare, mânjit cu această substanţă, rămânea periculos un timp îndelungat, chiar decenii. împotriva curarei erau preparate şi antidoturi, în general, însă, antidoturi la otrăvurile antice nu existau, deşi numeroase scrieri acreditează părerea că ele erau

cunoscute de către preoţi şi vraci. Formule străvechi, diferite, verificate de ştiinţa modernă, s-au dovedit a fi, în realitate, naivităţi. Probabil, singura posibilitate de a evita otrăvirea o constituia obişnuirea treptată a organismului cu un toxic sau altul, până la atingerea cantităţilor în mod obişnuit letale. Era însă o soluţie incertă, deoarece practica vrăjitorească avea în uz un număr imens de reţete de otrăvuri.

Avalanşa de atentate prin otrăvire a născut o profesiune, anume aceea de gustător de alimente. Aceşti oameni, care sfidau moartea, au ajuns în evul mediu să fie numiţi numai dintre nobilii de vază. Degustătorii, deşi consideraţi persoane de maximă încredere, s-au dovedit adesea unelte ale unor conjuraţii criminale. Fireşte trebuiau să dispună de un mare curaj în asemenea acţiuni, dar riscul era compensat prin câştiguri materiale corespunzătoare.

Vrăjitorii cunoşteau, de asemenea, reţetele unor substanţe capabile să producă halucinaţii, exaltări, anestezii şi chiar pierderea memoriei. Sigur, există şi multe exagerări în literatura antică referitoare la efectele acestor produse care puteau fi tincturi, ceaiuri, unsori, prafuri, utnigaţii etc. Şi doar cercetările moderne vor stabili cota °e credibilitate. De pildă, Homer vorbeşte în *Odiseea* «despre o băutură capabilă să transforme un om într-un

animal oarecare. El amplifică în mod superstiţios această informaţie privitoare la anumite preparate halucinogene, care existau într-adevăr. Dacă Nabucodonosor s-a crezut preschimbat într-un bou, în timpul unui festin, după ce i s-a dat să bea un astfel de lichid, faptul nu poate fi pus pe seama imaginaţiei sale, ci a efectelor halucinogene ale băuturii magice. Se ştie, de asemenea, că vracii şi fachirii ind tni cunoşteau o băutură secretă care provoca euforie, pl – cum şi rezistenţă la cele mai atroce dureri. Astfel de băuturi erau date îndeosebi celor ce urmau să fie arşi pe rug, în cadrul sacrificiilor rituale, dar şi bolnavilor de cancer şi răniţilor. Secretul

acestor băuturi s-a pierdut spre sfârşitul secolului al XIX-lea. Un călător englez a mai putut fi martor ocular al unui sacrificiu câtual petrecut în anul 1822, în care victima barbarului ceremonial, după ce înghiţise conţinutul cupei sacre, a căzut într-o staj-e de completă insensibilitate psihică. Ochii celei destinate jertfei erau larg deschişi şi ea răspundea maşinal întrebărilor reprezentantului autorităţilor privind dorinţa de a se lăsa victimă ceremonialului arderii de vie. Când s-a urcat, singură, pe rugul sacru, femeia prezenta toate simptomele narcotizării, iar când a fost devastată de flăcări nu a putut să scoată nici măcar un geamăt.

Indienii au făcut dintotdeauna uz de băuturi cu efect narcotic sau, dimpotrivă, euforic. Se cunoştea reţeta unui ceai preparat din frunze de Datura stramonium, care produceş o stare de apatie, timp de douăzeci şi patru de ore Băutura era administrată fetelor vândute ca soţii, care *se* opuneau bărbatului. Halucinogene utilizau şi chinezii geto-dacii, sciţii, semiţii, amerindienii. La mesopotamieni, vracii făceau pentru cei avuţi o băutură producătoare de somn cu vise plăcute. Acelaşi preparat era cunoscut şi la chinezi. Pentru t trezirea celui care folosea băutura onirică, vrăjitorii mesopotamieni utilizau parfumuri tari, în timp ce chinezii introduceau în apă picioarele adormitului. Şi cronicile ebraice vorbesc despre o licoare conţinând smirnă cu calitatea de a diminua simţurile. Aceasta era dată celor condamnaţi la supliciul pe cruce. Exista şi o altă băutură cu efect narcotic ce se înghiţea de către bolnavii cu dureri mari sau de cei agitaţi. Diodor din Sicilia şi Pliniu cel Bătrân menţionează diferite reţete „miraculoase" cunoscute la vremea lor-unele provocau aşa-zisul delir pythic, adică rostirea de fraze cu sens profetic, altele determinau la cei bănuiţi de

crime un somn agitat, în decursul căruia îşi destăiauâau faptele.

O substanţă bizară cunoşteau indienii americani din tribul Nadoessis, ea fiind dată de vrăjitor fiecărui nou

membru al sfatului colectivităţii tribale, în cadrul unei ceremonii rituale. Băutura făcea ca individul să intre în convulsii violente, după care rămânea nemişcat, aparent mort, stare care putea continua şi două zile. Un antidrog determina trezirea celui adormit. Animalul visat în cursul ciudatei experienţe era luat drept păzitor şi sfătuitor al noului ales care, de altfel, adopta şi numele acestuia.

În general, produsele de bază ale vrăjitorilor erau obţinute din plante.

Opiul (greceşte opion „suc”), obţinut prin uscarea lentă a latexului din capsulele necoapte ale unor specii de mac, constituia o materie primă frecventă a preparatelor vrăjitoreşti, a cărui folosire era cunoscută din cele mai vechi timpuri, menţionată, de altfel, de Homer, Herodot şi Hipocrat. Există o serie de povestiri mitologice care leagă sucul sacru, de figura lui Morpheus, zeul viselor, unul din cei o mie de fii ai lui Hypnus, zeul somnului. La romani mai răspândită era legenda privind ajutorul dat zeiţei griului şi a recoltelor, Ceres, de către zeul viselor, care – văzând cât era de îndurerată, datorită pierderii fiicei sale – a adus pe lume macul, preparând din el o băutură magică, pentru a calma biata mamă ce-şi plângea copila. În India şi China opiul era consumat sub formă naturală, apoi ca pudră, poţiune, praf de fumigat, combinat cu diferite substanţe, în ceaiuri de plante aromate, în compoziţii care puteau da stări de dulci reverii sau de calm, ori – dimpotrivă – de furie dementială şi ameţeli îngrozitoare.

Măselariţa, plantă din familia solanaceelor, cu fiori galbene, supranumită „nebunariţă”, era denumită în vechime „iarba lui Apollo”. Vrăjitorii utilizau frecvent măselariţa pentru a prepara extracte cu concentraţii diferite. Picurate în mâncare sau băutură, acestea provocau celor ce le înghiţeau stări vecine cu nebunia, râs sardonic, furii grozitoare, somn cu coşmaruri. Îndeobşte, extractele vrăjitoreşti din măselariţa se strecurau în cupele celor împotriva cărora se urmărea o răzbunare, dar nu cu efect mortal.

este Planta cu cele mai largi utilizări în măt – e mşce?

* vrăjitoreşti. Decoctul şi extractul de şnă. În anumite doze, au acţiune antispastică şi se

dativă. În concentraţii diferite, preparatele realizate au efecte adesea contrare. De exemplu, în anumite dozaj etinctura de mătrăgună diminuează considerabil circulaţia sangvină, iar în doze puternice, dimpotrivă, accelerează pulsul, provoacă delir, spasme şi chiar moartea. Extractul de mătrăgună, aplicat pe o rană, duce la adormirea imedată a individului, picurat în ochi, provoacă dublarea imaginilor. Aceeaşi mătrăgună, combinată cu alte plante, putea să provoace somnul adânc sau stări letargice. În magia geto-dacilor mătrăguna juca un rol important. Credinţe şi obiceiuri vechi româneşti conturează imaginee unui ritual al acestei plante, al cărui înţeles deplin nu i-ost elucidat.

Haşişul este un preparat obţinut din vârfurile înfloriU ale exemplarelor femele de cânepă indiană. Vracii, vrăjitorii cultivau special planta, făcând din ea băuturi cu efect calmant. Tot din cânepă, în amestec cu mosc, ambră şi esenţă de iasomie, ei realizau afrodiziacef în combinaţie cu alte plante, haşişul determina stări de catalepsie. Praful de haşiş, pus în vin, dădea stări de beţie plăcută şi logoree. De acea, cupe cu asemenea amestecuri făcute în ascuns erau oferite solilor sau persoanelor suspectate de infidelitate, pentru ca vorbăria lor, de nestăpânit, să fie folosită de cei interesaţi.

Laurul, plantă socotită nobilă în antichitatea greco-romană, cu frunzele sale fiind împodobiţi zeii „preoţii şi învingătorii, avea rezervat în reţetele magice obişnuite pe continentul european acelaşi rol pe care îl deţinea opiul în Asia. Proprietăţile frunzelor de laur nu erau totuşi străine asiaticilor. În mod special, din frunzele de laur – uscate şi pisate – se obţinea o pudră care, prizată, băută împreună cu vin sau pusă pe o rană, chiar superficială, dădea diferite efecte: reverii, somn adânc, apatie pronunţată, dar şi euforie stranie, râs dementţial, delir furios, letargie, moarte. Se spune că femeile romane făceau uneori uz de

tincturi cu laur pentru a scăpa de insistenţele incomode ale soţilor, strecurându-le în băutură câteva picături de asemenea preparate vrăjitoreşti, astfel încât aceştia adormeau repede, după o scurtă criză de râs. Un procedeu similar utilizau baiaderele* numai că acestea recurgeau la tinctura de laur pentru a jefui câte un imprudent. În mod cert, proprietăţile laurului erau cunoscute de daco-romani.

— Dansatoare indiene.

192

Însuşi denumirea laur provenind din limba latină. Folclorul românesc păstrează o serie de expresii elocvente ca, de pildă, „Am (sau nu) mâncat laur (I)”, cu sensul de a respinge sau nu o acuzaţie, un îndemn; sau „A culege lauri” – adică a deveni renumit; ori „S-a culcat pe lauri” – delăsare etc. Laurul era folosit într-o serie de reţete străvechi daco-romane, moştenite de vracii din ţările române, care le-au păstrat în uz, prin tradiţie, în medicina populară.

Mandragora este o plantă despre ale cărei virtuţi au vorbit mult unii scriitori vechi, deşi se pare că ei au depus multă imaginaţie în afirmaţii. Teofrast şi Pliniu cel Bătrân au dat detalii puerile privitoare la mandragoră şi efectele băuturilor preparate din aceasta. Oricum, însă, fierturile din rădăcină de mandragora se apropiau calitativ de cele din măselariţă, provocând, apatie, somnolenţă, ameţeli şi halucinaţii. Se dădeau fierturi de mandragoră pentru a domoli pe cei agitaţi sau, în alte doze, spre a revitaliză pe cei slăbiţi.

Cucuta, plantă devenită celebră prin moartea lui Socrate, intra în compoziţia băuturilor narcotice, stupefiante, precum şi a celor mortale. Scrieri antice menţionează ca reputaţi în prepararea otrăvurilor din cucută pe Tharasias din Mantinesa şi pe Alexias. Într-atât de rafinată era băutura făcută de aceştia încât nu lăsa a bănui că persoana moartă fusese în realitate otrăvită cu mult timp înainte.

Şofranul, plantă erbacee, cu flori violet-deschis, originară din Asia, era larg răspândit, având o mare

întrebuinţare la prepararea şi colorarea alimentelor. Exista obiceiul ca, în timpul ospeţelor, să fie arse frunze de şofran pe table încinse, mirosul plăcut îmbiind la mâncare, băutură şi conversaţii. Luat în doze mari, sucul de şofran provoca o stare de euforie maladivă şi chiar moartea.

Boglari (*gălbenele*), plantă veninoasă erbacee cu flori mici, galbene, care creşte în mlaştini şi locuri mocirloase, era folosită în fierturi ce provocau stări bizare, vecine cu nebunia, râs sardonic şi moartea.

Laptele cucului este o plantă care conţine un suc lăptos, caustic, otrăvitor. Adăugat în fierturi se obţineau otrăvuri cu efect lent. Persoana intoxicată acuza dureri violente „e cap, ameţeli, cădea la pat şi murea, fără a da niciun semn de otrăvire. Desigur, numărul extractelor vegetale era cu mult mai numeros, paleta vrăjitorilor fiind foarte

193

J

largă. La acestea se adăugau substanţe minerale sau de origine animală.

Toate beneficiile secretelor magice reveneau în primul rând celor care le preparau, interesul lor fiind de a restrânge concurenţa.

Un alt secret vrăjitoresc îl constituiau *substanţele contra animalelor sălbatice*. Literatura antică abundă în povestiri privitoare la „puterea” unor oameni – îndeosebi vrăjitori şi taumaturgi de a îmblânzi animale sălbatice cu mijloace miraculoase, după dorinţa, nevoile şi capriciile lor. Printre, aceste procedee, aşa cum sunt ele sugerate de către diferiţi scriitori, inclusiv de către Homer, ar fi fost alimentele şi băuturile narcotice, muzica, substanţele puternic mirositoare, hipnotismul (fascinaţia). precum şi diversele manevre care inspirau frica şi teroafea.

Istoriile unor personaje posedând%, arta” îmblânzirii animalelor sălbatice sunt de natură să arate credinţe supersti – ţioase, dar şi modul în care, realmente, unii vrăjitori îşi exercitau cunoştinţele în dorinţa de a-şi impresiona semenii, făcându-i să creadă că posedau puteri

supraomeneşti.

Unele metode antice vrăjitoreşti de îmblânzire a animalelor sunt folosite şi astăzi. De pildă, dresorii pun în apa de băut şi în hrana fiarelor substanţe narcotice, preparate anume, potrivit unor doze prestabilite, care nu reduc total prin efectul lor reacţiile fiarelor, ci doar le atenuează, permiţând apropierea nestingherită de ele. Scriitorii antici vorbesc despre faptul că anumiţi vrăjitori şi ghicitori obişnuiau să ţină în sandalele lor sau între degetele de la picioare frunze de odolean sau cătuşnică, al căror miros atrăgea câinii şi pisicile, putând fi văzute, astfel, asemenea personaje urmate cu docilitate de o mulţime de animale, câini şi pisici la un loc, într-o procesiune bizară, care uimea privitorii, mărind, în acelaşi timp, faima vrăjitorului respectiv. Vânătorii care voiau să atragă lupii, vulpile şi alte animale, puneau pe ei o cămaşă impregnată cu un miros deosebit. Pausanias (secolul II e.n.) nota în *Descrierea Ela-dei* că acest parfum aparte era conferit de sucul unor plante cu denumiri ciudate, din familia valerianaceelor. Tot el credea că acesta era şi secretul acelor muritori, favoriţi ai zeilor, care atrăgeau în jurul lor lei şi tigri fio-roşi, fără ca sălbăticiunile să le facă vreun rău. Probabil, acest procedeu era cunoscut şi de către unii dintre creştinii pe care romanii îi aruncau în groapa cu lei, fiind con

damnaţi la moarte, dar care, spre surprinderea mulţimii, dornică de spectacole sângeroase, rămâneau nevătămaţi, fiarele comportându-se docil. Scrieri vechi, referindu-se la astfel de odorante, arată că ele conţineau extrase din nard (Nardostachys Jatamansi) şi coacăz, precum şi uleiuri parfumate. Animalele copleşite de miros nu îndrăzneau să se apropie. Galen pretindea că, nu o dată, vrăjitorii şi vracii au salvat viaţa unor nenorociţi condamnaţi a fi devoraţi de lei ungându-le corpul cu grăsime alterată de elefant. Mirosul fetid al acestei unsori alunga şi cele mai feroce animale. Tertullian menţionează

acelaşi procedeu folosit de îmblânzitorii de animale. Firmus din Alexandria Înota nestingherit în apele Nilului printre crocodili, fără a fi atins de aceştia pentru că se ungea în prealabil cu aceeaşi grăsime fetidă. În fine, amerindienii mexicani îşi frecau pielea înainte de a pleca la drum prin junglă cu o pomadă atât de puternic mirositoare, încât alunga reptilele şi carnasierele cele mai înfometate. Probabil cu astfel de substanţe îşi apărau vrăjitorii trupul de atacul şerpilor veninoşi pe care îi mânuiau fără teamă, în faţa curioşilor încremeniţi de curajul acestor oameni, consideraţi a fi posesorii unor puteri supranaturale. Aristotel şi PĂiniu cel Bătrân indică mai multe plante al căror miros are proprietatea de a amorţi reptilele.

Vrăjitorii şi vracii erau chemaţi, datorită faimei lor de îmblânzitori de şerpi, să descopere ascunzişurile repti „celor veninoase. Ei cunoşteau şi antidoturi pentru muşcă-urile şerpilor.

O poziţie aparte în categoria preparatelor vrăjitoreşti constituie *filtrele*. În concepţia magiei antice, filtrele erau acele produse menite să dezlănţuie pasiuni, să ştirbească dragostea cuiva faţă de altcineva. Mitologia greacă a făcut celebru efectul filtrului lui Nessus *, folosit de Deianira pentru a-l aduce înapoi în braţele sale pe Heracles. Ea îmbibase cămaşa soţului ei, care o părăsise (îndrăgostii fiind de Iole, fiica regelui Eurytus), cu lichidul fermecat, sperând că, îmbrăcând-o, acesta va reveni la y-hile sale sentimente. Dar filtrul era în realitate oieri slabstanţă ucigătoare. De îndată ce a pus pe el veştul, Heracles a luat foc. În zadar a încercat să-şi scoată cămaşa, flăcările mistuitoare i-au ajuns până la oase.

Regăsim aici „ca într-o veritabilă fabula, avertismen-JJjJaţiacelora care se simţeau tentaţi să utilizeze aseme

— Centaur în mitologia greacă, ucis de Heracles.

nea mijloace vrăjitoreşti. De altfel, antichitatea furnizează numeroase exemple tragice, rezultate ale folosirii diferitelor filtre de iubire. Voluptuosul Lucullus, de

pildă, şi-a găsit sfârşitul bând un filtru preparat de sclava lui, Les-bina. Poetul Lucreţiu, de asemenea, a murit otrăvit, datorită unui filtru strecurat în băutură de către Lucilia, metresa sa. împăratul Caligula era continuu intoxicat cu afrodiziace de Caesonia. Faustina, soţia împăratului Mar-cus-Aurelius, îndrăgostită nebuneşte de un gladiator, ameninţa prin purtarea ei nesăbuită să ştirbească demnitatea augustului consort. Un consiliu de vraci, preoţi, astrologi şi medici, întrunit din voinţa împăratului, a recomandat a se da infidelei un asemenea filtru, pe care Faustina l-a băut şi s-a vindecat de pasiunea ei nebunească. Aceasta este versiunea oficială, care circula pe atunci. În realitate, ea rămăsese fără obiectul amorului său. Este singurul caz menţionat în scrierile antice", în care o persoană scapă teafără după ce a folosit un filtru.

Periculozitatea filtrelor este explicabilă, ea rezultând din materiile utilizate de vrăjitori pentru realizarea lor, printre care sucuri de mandragoră, laptele-cucului, lobodă puturoasă şi alte plante toxice, mosc, ambră, borax, praf de insecte uscate etc.

Filtrele erau vândute clienţilor de către vrăjitori sub formă de lichide, unguente, pomezi, prafuri şi substanţe odorizante. În prepararea filtrelor antice îşi au originea parfumurile moderne. Odinioară folosite de femei pentru mărirea puterii lor de atracţie faţă de un anumit bărbat, produsele respective şi-au pierdut cu timpul sensul iniţial, devenind un element component al cosmeticii. Se pare că filtrul-parfum din antichitate exala un miros mai" fin, mai plăcut decât produsele cosmetice actuale. Uzul acestora era într-atât det răspândit în Imperiul roman, încât primii creştini considerau imoral pentru femeile lor folosirea odorizantelor. Filosoful Seneca dojenea femeile din Roma care încercau să atragă bărbaţii prin utilizarea parxumurilor de ambră şi mosc.

Formulele de filtre abundă în cărţile de magie şi tratatele medicale din evul mediu, până către secolul al XVIII-lea, când – prin dezvoltarea cunoaşterii ştiinţifice – practicarea unor asemenea mijloace pierde din intensitate,

rămânând doar în uzul păturilor ignorante şi al şarlatanilor de bâlci.

196

Filtrele au fost utilizate în trecut şi în ţările române, existând o seamă de mărturii scrise în acest sens. Vechimea practicii este enormă, ea fiind ilustrată de conţinutul diferitelor formule de dezlegare a vrăjilor care au circulat până spre începutul actualului secol în toate regiunile ţării.

Iată, de pildă, o formulă, odinioară de mare circulaţie în Câmpia Dunării şi zonele premontane: „Du-te la omul meu ce mi-e dat... Şi cu foc îl îmbracă... Şi cu foc îl cuprinde. Foc pe gura cămăşii îi bagă şi la inimă îi aşază...” Indiferent de coloratura folclorică, de alterarea în timp a zicerii magice, se poate surprinde aici un ecou al mitului morţii lui Heracles, al acţiunii îngrozitoare a filtrului lui Nessus, a acelei cămăşi date cu o unsoare vrăjită, care i-a ars trupul.

Unele practici magice româneşti din secolele XVIII şi XIX, vădit influenţate de procedee străine, se înfăţişează în formule ce frizează hilarul. Astfel, diferite vrăjitoare preparau aşa-zise „cerneluri de dragoste”, în concepţia că orice înscris cu un asemenea lichid, citit de persoana în cauză, trebuia să-i atragă simpatia cuiva.

Oricum, acest stadiu indică degradarea totală a magiei negre, ceea ce va atrage inerent sancţionarea practicilor vrăjitoreşti prin refuzul masiv social.

Asemănătoare filtrelor erau *afrodiziacele*, preparate de vrăjitori pentru a reînvia simţurile şi iubirea cuiva. Aceiaşi vrăjitori aveau reţete şi pentru băuturi capabile să stingă ardoarea dragostei, făcând indiferent pe cel căruia i se strecura în alimente un asemenea produs, conţinând extracte de ierburi narcotice, cucută, mac, nufăr etc.

Dar aceste reţete vrăjitoreşti nu erau nimic în comparaţie cu produsele secrete ale unor magicieni, menite a constitui arme de răzbunare. Astfel de personaje, căutate şi bine plătite, fabricau lichidele sau prafurile lor în faţa clientului, executând un ritual înfricoşător, presărat

cu formule magice şi cuvinte de neînţeles. Herodot, Synesius, alţi istorici celebri au scris despre credinţele diferitelor popoare în asemenea vrăji. Romanii înşişi „erau convinşi că vrăjitorii pot determina sterilitatea, impotenţa sexuală precum şi norocul cuiva în dragoste, căsătorie sau o acţiune oarecare. Nero se credea el însuşi victima unei astfel de vrăji.

197

I

Potrivit superstiţiilor, formula cea mai simplă şi mai eficace de apărare împotriva farmecelor, blestemelor, bolilor, tuturor relelor care pot fi produse de către un inamic, prin mijlocirea vrăjitorilor, o constituie purtarea de *talismane*. Cuvântul talisman provine din chaideeanul „tilsmen" – care desemnează un obiect, o formulă, un cuvânt, posedând virtuţi magice. Dar originea talismanului trebuie căutată în credinţe magice primitive. Talismanele constau, în general, din grafii făcute pe diferite materiale – semne, litere, cuvinte, formule, fraze. împăturite, uneori împreună cu un dinte, o mică ghiară, un cioc de pasăre, un smoc de păr etc, talismanele erau cusute în căptuşeala hainelor, ţinute în buzunar sau în punga cu bani, permanent şi neştiut de nimeni în afara purtătorului.

La talisman acţionează magia cuvântului scris, a cărui fascinaţie creează în mintea purtătorului o anumită stare psihică, mergând, prin autosugestie, până la euforie. Este* o stare falsă de putere, care se poate prăbuşi oricând, cu consecinţe dramatice, în cazul pierderii accidentale a talismanului sau a încrederii în forţa lui magică.

Din primele secole ale erei noastre până spre veacul al XIV-lea, sub influenţa creştinismului, capătă valoare magică o serie de cuvinte, a căror scriere pe o bucăţică de mătase, pânză, pergament sau alt material produceau, potrivit credinţei timpului, efecte miraculoase. Printre acestea erau termenii „Sabaoth", „Adonai", „Abraham"… Isaac" şi „Iacob". Numele celor trei magi Gaspar, Mel-chior şi Balthazar se credea că producea liniştirea epilepticilor.

Formula neinteligibilă „Malathraon + Caladafon +; Coroban + Sabaoth + Barboroth” apăra de... pestă; altaj scrisă cu cerneală roşi e, alcătuită din nouă cuvinte „Izonij Kirism, Kezeza, Fozze, Kudder, Hax, Pax, Max, Adimoax ţinea departe... sabia1; „Ibel + Chabel + Nabel + Rebel” împiedica incendiile ca şi producerea de arsuri pe corp etc.

Formulele magice de talisman existente din evul mediu până în epoca modernă s-au inspirat din tradiţia egipteană antică şi din procedeele arabe. Un talisman foarte la modă în Europa, începând cu secolul al X-lea, era acela format din literele cuvântului magic de origine arabă „Aldabaran”. Termenul era scris în prealabil pe pergament în rânduri suprapuse, fiecare linie pierzând ultima literă, astfel încât se forma un triunghi alcătuit din cuvintele Aldabaran-Aldabara-Aldabar-Aldaba-Aldab-Aida-Ald-Al-A, după care jocul reîncepea invers: A-Al-Ald şi aşa

mai departe. Cuvintele astfel formate se citeau la urechea bolnavilor, pronunţându-se din ce în ce mai încet, până la o şoaptă uşoară, când se ajungea la vocala „a”, apoi din ce în ce mai tare, spre a sfârşi prin „Aldabaran” aproape strigat. Pergamentul pe care se afla cuvântul magic era permanent purtat de bolnav. Talismanul trecea drept panaceu, fiind folosit de toate categoriile sociale.

O imitaţie a talismanului arab „Aldabaran” a fost celebrul „Abracadabra”, alcătuit prin abrevierea cuvintelor ebraice Ab (tată), Ben (fiu) şi Ruah a Cadish (Sfântul Duh) de către magicianul Basilides. Abracadabra era utilizat îndeosebi împotriva durerilor de cap şi de dinţi, în aceeaşi manieră ca şi Aldabaran, fiind repetat zilnic de şapte sau nouă ori. Dar, spre deosebire de acesta, el nu putea fi folosit decât de o persoană iniţiată în magie, singura considerată capabilă să insufle forţă cuvintelor respective. Termenul „abracadabra” a intrat mai târziu în vocabularul scamatorilor, iar în diferite limbi a generat cuvântul abracadabrant, cu sensul de „ciudat, extraordinar”. Sigur, „inovaţia” talismanelor de către magicieni conţine intenţia lor de a-şi asigura monopol în comercializarea acestor

obiecte, negoţ simplu şi rentabil, păzit de asaltul intruşilor.

Maladia talismanelor s-a răspândit în întreaga Europă apoi în America. Textul capătă o faţetă religioasă, odată cu tetragramele care vor înlocui vechile formule. Epidemia a cuprins şi colectivităţile, mai ales rurale, care se doreau ocrotite de câte un talisman. Tot un fel de talisman pot fi socotite şi „indulgenţele", acte de iertare a păr catelor acordate credincioşilor catolici de către papă, prin intermediul clerului, în schimbul unei sume de bani.

În forme mai recente, talismanele grafice au fost folosite în orice ocazii. O carte de magie editată la Iaşi la sfârşitul secolului trecut evidenţiază complicarea artificială a ritualului alcătuirii unui astfel de obiect iluzoriu. Fiecare rând trebuia scris numai înainte de răsăritul soarelui, operaţia durând tot atâtea zile câte linii cuprindea te „ragrama. Sigur, maniera avea rolul de a mări autosugestia, cu atât mai mult cu cât cel ce recurgea la scrierea j-anului era sfătuit să se gândească de două ori pe zi a obiectul respectiv, spunându-şi cu glas tare: „voi reuşi", «oi aştiga «etc. Mai mult, pe aceeaşi hârtie se not- au nu-şi n Purtătorului talismanului, datele biografice esenţiale numărul persoanelor care alcătuiau familia.

199

Talismanele sunt astăzi aproape uitate.

Amuletele, spre deosebire de talismane, se foloseau ca nişte mici obiecte cu puteri magice. Miniaturi de animale, insecte, flori etc. Erau purtate îndeobşte la gât sau la brâu, fără ca purtătorul să facă din aceasta vreun secret. Amuletele capătă o deosebită răspândire în secolele XV-XVII, când superstiţiile privind acţiunile diavolilor iau o amploare extraordinară. „Epidemia" amuletelor atinge „la un moment dat, toate clasele, toate categoriile sociale, indiferent dacă purtătorii acestor mici obiecte erau ignoranţi sau oameni cu carte. Se vindeau amulete pentru orice – fericire, contra nefericirii, a bolilor, fecunditate, prosperitate. Amuletele ajung, până la urmă, în serviciul unor familii întregi, cele nobiliare înscriindu-le pe blazonul lor. Oraşele procedează la fel. De pildă,

metropola Bizanţului, Constantinopole, a avut până la căderea sa (anul 1453) ca amuletă apărătoare de insecte şi reptile, un şarpe de bronz cu ochi de rubin. Oraşul spaniol Toledo dispunea de o amuletă sub formă de clopot, care îl apăra de… ţânţari. O muscă de aur cu aripi de diamant era în serviciul oraşului medieval Neapole, apărându-l de boli. Amulete şerpi sau şoareci erau ţinute de parizienii secolului al XV-lea ca pavăză contra incendiilor.

Amuletă putea fi nu neapărat un obiect special prelucrat, ci şi o ghiară, un cioc, un organ oarecare de pasăre uscat la soare sau la foc, fragmente de os etc, fiecare având o anumită semnificaţie. Biserica nu numai că nu a intervenit în acest iureş, ci şi-a însuşit ideea, luând din arsenalul vrăjitoresc amuletele şi amplificând superstiţia aducătoare de profituri. Călugării, mai ales, încep să cutreiere localităţile vânzând tot felul de amulete sfinţite, moaşte, aşchii din crucea lui Christos, aşchii din clavicula lui Solomon şi alte asemenea obiecte „ca şi medalioane gravate cu chipuri de sfinţi, cărora li se atribuiau puteri miraculoase. Cu timpul, amuletele au mărit credinţa în sfinţii-patroni de localităţi şi profesiuni.

Utilizarea amuletelor a continuat să persiste de-a lungul timpului, sub diferite forme, până astăzi. Există, desigur, persoane credule, care poartă asemenea obiecte, încredinţate de puterile magice ale acestora. Dar cei mai mulţi nu acordă importanţă conţinutului ocult al unui medalion oarecare, ci aspectelor sale de natură pur este

— Emblemă aplicată pe sigilii, steaguri, haine, alte diferite obiecte.

200

— Că. În fine, mascotele moderne au şi ele originea tot în acelaşi spaţiu străvechi al superstiţiei obiectelor purtătoare de noroc.

Inelele, *pietrele preţioase şi semipreţioase* au avut, de asemenea, în vechile concepţii, forţe magice, care au contribuit mult la fantezia astrologilor, care făceau apropieri între metale şi roci cu diferite planete ale sistemului solar. Inelele erau ele însele gravate cu semnul

planetei, sau aveau o piatră care reprezenta corpul astral respectiv socotit cu puteri magice. De pildă, Soarele, favorabil vieţii lungi şi plină de succese, era întruchipat printr-o verighetă sau un inel de aur cu piatră de culoare roşu închis, purtat de tinerii căsătoriţi. Luna, corpul ceresc atribuit gândurilor senine, îşi trimitea puterea printr-un inel de argint cu safir; Jupiter, planeta puterii, era reprezentată de un inel de cositor cu topaz; Marte, simbolizând războiul, era insinuată în inelele de fier cu rubin, purtate în special de militari; Venus, planeta dragostei, era închipuită în inele de aramă cu smarald, iar Saturn, favorabil bătrânilor şi bolnavilor, în inele de plumb cu grariâte. „*Focurile magice*, diferit colorate, ce ard cu sau fără zgomot, în aer, pe pământ, în apă şi pe apă erau, de asemenea, un secret al vrăjitorilor. „Focurile greceşti” *, „focurile bengale” **, alte produse, unele destul de asemănătoare cu praful de puşcă de mai târziu, fosforul, au fost folosite în ceremoniile de iniţiere la indieni, egipteni şi greci pentru a impresiona neofiţii şi a le impune respect şi teamă faţă de hierofanţi.

Vrăjitorii şi colegiile sacerdotale se constituiau ca depozitari ai secretelor pentru producerea de pietre care aruncau flăcări când erau stropite cu apă, ai substanţelor care ardeau în apă sau bubuiau în aer. Ploi de scântei, dragoni de foc, alte forme incandescente, produse după formule secrete, aveau rostul de a impresiona mulţimea care trebuia să vadă în aceste jocuri banale de artificii, cum le cunoaştem noi astăzi, manifestări ale voinţei puterilor supranaturale.

Primul care se pare că a uzat de asemenea trucuri pirotehnice a fost profetul persan Zarathustra, fondatorul proastrismului. Acesta apărea, în cadrul solemnităţilor iâ2 uiăâÂL.mems cu un krâu de flăcări care nu-i frigea pe

**? recu* unui produs incendiar antic.

car „ºC de artificii răspândind lumini feerice de diferite culori, s. e sting repede, originar din India.

201

acei ce-l atingeau. De un procedeu similar uzau,

pentru a înmărmuri privitorii, rabinii cabalişti, care se prezentau în public având pe frunte sau în jurul capului o banderolă de flăcări, pretinzând că posedă lumina divină. Din acest truc se trage simbolica aureolă care împodobeşte figura sfinţilor creştini. La Roma, în cea de a doua jumătate a secolului I e.n., Simon-Magul, uzând de practici vrăjitoreşti, ieşea noaptea în adunări publice având pe umeri o pelerină luminoasă. În sfârşit, spre a încheia exemplele, se pot cita taumaturgii egipteni care scriau pe zidurile templelor texte sacre ce apăreau noaptea luminate. Bineînţeles, în toate aceste manifestări, se poate recunoaşte astăzi cu destulă uşurinţă efectul fosforului extras prin procedee simple din oase sau din precipitat de fosfat de plumb. Vrăjitorii indieni cunoşteau secretul producerii unor pietre inflamabile. Pausanias spune că aceştia mai dispuneau de un alt procedeu magic: o cenuşe gălbuie care se aprindea singură în timp ce se rosteau diferite formule. Indubitabil, cenuşa menţionată de Pausanias era o compoziţie inflamabilă de sulf şi fosfor, dar acest lucru se ştie abia astăzi. Pentru masa ignorantă de acum două mii de ani, fenomenul nu putea fi socotit decât o dovadă a prezenţei forţelor supranaturale.

Dintre materialele incendiare cele mai spectaculoase erau piroforii, substanţe care se aprindeau prin simplul contact cu aerul. Din antichitate se cunosc o mulţime de tipuri de pirofori în compoziţia cărora intrau ţiţei, răşini, bitum şi uleiuri grase. Piroforii au intrat în uzul vrăjito—rilor şi taumaturgilor indieni, chinezi, asirieni, egipteni, greco-romani. Vedele indienilor, cărţile sfinte ale evreilor, mitologia grecilor, alte opere ale antichităţii sunt presărate cu evenimente aparent „miraculoase, dar care – în fapt – erau simple efecte ale practicii pirotehnice a magicienilor şi preoţilor, care Stârneau stupoarea celor neiniţiaţi.

Explozibilele intrau şi ele în recuzita magică. Herodot vorbeşte despre anumite sacrificii efectuate după un ritual în care rugul se prăbuşea brusc, în zgomot, cuprinzând imediat în flăcări victima. Indienii se pare că aveau cunoştinţă despre asemenea materiale, înaintea chinezilor

şi perşilor. Un comentariu din *Vede* atribuie inventarea explozibilului zeului Wiswacharma. În orice caz, magii

* în concepţiile religioase, persoană înzestrată cu capacitatea supranaturală de a face minuni.

Indieni ştiau să prepare salpetrul. Arta realizării materialelor explozibile a ajuns la egipteni probabil prin intermediul chaldeenilor şi, de la aceştia, a trecut la greci. În scrierile vechi sunt menţionate, adesea, fapte excepţionale, puse sub semnul forţelor supranaturale care – în fond – nu sunt altceva decât accidente provocate de explozia unor depozite de materiale pirotehnice şi explozibile. De pildă, Pausanias vorbeşte despre explozii violente care au zgu* duit munţii de la Delphi. În *Vechiul Testament*, ca şi în literatura chineză antică, sunt descrise, de asemenea, explozii teribile.

Decăderea magiei negre mai întâi în sfera superstiţiilor, apoi respingerea – ei socială demonstrează viu modul constant şi ferm în care dezvoltarea societăţii, a ştiinţei şi civilizaţiei poate opera asupra concepţiilor. Zoomitologia, credinţele privitoare la demonism în general, ritualurile, tehnicile practicate de vrăjitori, întregul arsenal straniu utilizat de aceştia par omului modern incredibile prin încărcătura lor de aberaţii izvorâte din ignoranţă şi obscurantism. Caracterul primitiv, inuman, antisocial al magiei negre, condamnat încă din antichitate de către oamenii lucizi este evident. Toate superstiţiile care decurg din aceasta nu pot aduce, aşa cum scria anticul Lucreţiu, decât nenorociri, împingându-i pe oameni la fapte nesăbuite care coboară demnitatea.

I

IV.

De la magie la ştiinţă

1. Astrologia sau ghicitul în stele

În eforturile lor de a găsi cele mai bune căi pentru măsurarea timpului, observatorii antici au remarcat că Soarele parcurge într-un an un drum imaginar, pornind dintr-un punct, pentru a se reîntoarce în acelaşi loc. De-a

lungul acestui traseu ei au găsit douăsprezece grupuri de stele, pe care le-au delimitat în mod artificial în douăsprezece etape, egal distanţate, astfel încât acestea să corespundă lunilor anului. Fiecare din constelaţii având „casa” sa a primit un nume într-o succesiune eşalonată de la echinocţiul de primăvară în continuare şi anume: Berbecul, Taurul, Gemenii, Cancerul (Racul), Leul, Fecioara, Balanţa, Scorpionul, Săgetătorul, Capricornul, Vărsătorul şi Peştii.

Denumirile respective – în majoritate din antichitate – au fost explicate ipotetic în decursul timpului, începând cu scriitorii antici. Ele au fost puse pe seama preocupărilor omeneşti pentru fenomenele atmosferice, ale vieţii vegetale şi animale, ca şi a influenţelor mitico-religioase. Mai probabil avem de-a face cu un simbolism, cu o prelungire pe plan cosmic a totemismului, a concepţiilor magice străvechi. Sigur că autorii anonimi ai denumirilor erau dominaţi de concepţii magice, dar ei aveau în vedere o anumită formă a magiei, anume aceea legată de fertilitatea câmpului şi a vitelor. De altfel, aşa se şi poate explica de ce ordinea constelaţiilor decurge în funcţie de evenimentele agricole, corespunzând ieşitu

lui la păşune a animalelor, declanşării aratului şi semănatului, efectuării lucrărilor la câmp, „înfrăţirii griului”. Cel puţin aceasta sugerează „Berbecul”, „Taurul” şi „Gemenii”.

Acelaşi lucru se poate spune despre „Leul” şi „Balanţa”, reprezentând lunile de strângere şi măsurare a recoltelor, în schimb, alte nume vin să arate perioade incerte sub raport meteorologic. „Capricornul”, „Vărsătorul”, (Peştii”, „Fecioara”, „Scorpionul” şi „Săgetătorul”, de pildă, conţineau indicaţii de natură agrară, dar sugerau şi vremea mai rece, fapt care indică poate originea nordică a zodiacului grecesc. „Cancerul” (Racul) are valoare astronomică, arătând trecerea în cea de a doua parte a anului când ziua începe să scadă (să dea înapoi).

Chaldeenii şi mai târziu egiptenii au utilizat şi ei majoritatea acestor denumiri de constelaţii. Cuvântul zodiac, de origine greacă, sintetizând drumul solar, imaginar, printre cele douăsprezece constelaţii, a avut însă o şansă şi mai bună, el perpetuându-se până astăzi în toate limbile moderne. De fapt, grecii, se poate spune cu destulă certitudine, au dat încărcături noi, ample, astrologiei, şi zodiacului, cărora le-au conferit un caracter naţional. Simbolismul zodiilor este adaptat condiţiilor lor de habitat şi de credinţe. Astfel, „Berbecul" a fost pentru ei cel ce a dat „Lâna de aur"; „Taurul" era Zeus travestit spre a o putea răpi pe naiva fecioară Europa; „Gemenii". reprezintă Dioscurii, adică pe Castor şi Polux, fiii lui Zeus;

„Cancerul" (Racul) era crabul care l-a muşcat de picior pe Heracles pe când acesta se lupta cu hidra din Lerna;

„Leul" apare ca faimoasa bestie din Nemeea; „Fecioara".

ca nefericita Erigone, iubita zeului Dionysos, care s-a sinucis văzându-şi tatăl asasinat de nişte ciobani; „Scorpionul" reprezenta vietatea veninoasă, care l-a ucis pe îndrăzneţul gigant Orion pentru cutezanţa lui de a se îndrăgosti de zeiţa-fecioară Artemis; „Săgetătorul" era un centaur (fiinţe monstruoase, jumătate oameni şi jumătate

ai); „Capricornul" îl înfăţişa pe zeul Pan, protector al turmelor şi păstorilor; „Vărsătorul" îl reprezenta pe jJeucalion, supravieţuitorul potopului, pe Ganymedes, paarnicul zeilor în Olympos sau pe Cecrops, primul rege poc-tii Athena. Doar pentru „Peşti" nu s-a găsit coresfiren* în mitologia greacă, fiind consideraţi ca simple funţe venite din Eufrat?"

205

Operând astfel în continuare, grecii au ajuns să asocieze şi mai puternic zodiacul cu religia lor, introducând în simbolistică marile divinităţi din Olimp.

Simbolismul zodiacal constituie, prin urmare, baza interpretărilor astrologice. Astrologii greci interpretau strict calităţile indicaţiilor zodiacului, după imaginea lor,

pe care o puneau în directă legătură cu destinele umane.

Semnele zodiacului erau închipuite în cele mai diferite ipostaze: umane, animale, fecunde, sterile, întregi, compuse, în picioare, culcate, cu faţa întoarsă, de sex masculin sau de sex feminin, diurne, nocturne, duble, solide etc.

Cunoscând aceste valori de divinaţie, astrologul putea să le combine şi să efectueze la infinit interpretările. Dar, în final, absolut toate portretele trasate de „psihologia astrologică" rămâneau în aceleaşi limite date de grafia zodiacului, ţinând seama de caracterele generale ale fiinţei omeneşti, de aspiraţiile oricărui individ normal spre sănătate, mai bine, îndeplinirea dorinţelor şi fericire. Speranţele şi îndoielile erau astfel dozate încât să satisfacă psihicul păstrând marja de credibilitate oferită de fiinţele imaginare ale zodiacului. Semnificativ pentru inconsistenţa astrologiei este faptul că ghicitorii în stele, preluând denumirile diverselor constelaţii, apărute cândva ca necesitate de memorare a hărţii cereşti în scopuri absolut practice, în special. ale desfăşurării lucrărilor agricole, au ajuns să confere valori de divinaţie în funcţie de comportamentul cunoscut al vietăţilor cu care era desemnată o zodie sau alta.

Într-o manieră absolut intuitivă şi simplistă erau trecute în revistă toate aptitudinile, pasiunile, conformaţiile, calităţile şi defectele fizice cât şi morale omeneşti. Evi –, dent, apare limpede faptul că nu o constelaţie era cea care imprima prin cine ştie ce forţă enigmatică, prin cine ştie ce efluvii, caractere şi destine omeneşti indivizilor născuţi sub „semnul" unei zodii, ci omul acorda calităţi şi defecte omeneşti grupului amintit de stele în funcţie de grafia simbolică ce reprezenta o grupă sau alta a zodiacului. Procesul seamănă cu reflectarea într-o oglindă, aceasta din urmă reprezentând constelaţia care transmite emitentului – adică omului – propria lui imagine psihică.

Iată de ce astrologia a fost şi va rămâne un simplu joc al speranţelor, fără conţinut real, o iluzie a stăpânirii

destinului, o invenţie omenească lipsită de acoperire ştiinţe”.

206

fiică Desigur că asupra fiinţei omeneşti, ca parte a materiei, a Sistemului solar, privită bineînţeles la dimensiunile reale, acţionează forţele cosmice, ca de altfel asupra tuturor fiinţelor planetare. Dar în niciun caz aceste forţe – gravitaţie, radiaţii etc. – nu pot avea legături cât de mici cu ereditatea, cu instrucţia, cu mediul în care trăieşte unul sau altul, cu destinul uman, pe care fiecare individ şi-l clădeşte. Cine poate crede că toţi cei născuţi sub semnul Berbecului vor ajunge negustori de lină? Iar cei din Balanţa – avocaţi sau poliţişti?

Tot atât de arbitrară apare şi astrologia „medicală” care repartizează diversele regiuni ale corpului omenesc după influenţele zodiacale. De exemplu, capul corespunde zodiei Berbecul, continuând astfel cu toate celelalte părţi şi organe. În funcţie de caracteristicile semnelor zodiacale, astrologii-medici prescriau şi tratamentele, raportând zodia bolnavului la cea a organului sau părţii de organism în suferinţă. Astfel, o durere la picioare va fi tratată într-un fel când ea este acuzată de un individ sub semnul Leul şi cu totul altfel la altul sub semnul Fecioara.

Acelaşi sistem era aplicat şi în geografia astrologică, suprafaţa planetei, aşa cum, era ea cunoscută în antichitate, fiind zonată pe influenţe zodiacale. Toate popoarele aveau divinitatea protectoare corespunzătoare aştrilor şi planetelor observate de astrologi. Nimic mai arbitrar decât o asemenea delimitare, stabilită doar prin influenţe mitico-magice, istorice şi religioase. Oricum şi aici fiecare astrolog acţiona după propriul lui sistem. * Unii, de exemplu, plasau Egiptul sub semnul Taurul, considerând că ţara era înfloritoare din punct de vedere agricol, iar alţii sub zodia Vărsătorului, sub pretextul că acolo se revarsă cu regularitate apele Nilului. După diferiţi astrologi antici, Babilonul, considerat a fi cel mai mare oraş din lume, aparţinea, prin asociere, Berbecului, deoarece acesta se afla în fruntea semnelor zodiacale.

Astrologii greco-romani vor pune sub semnul Balanţei uriaşa metropolă Roma deoarece de aici se împărţea şi se guverna lumea.

Continuând o astfel de tehnică, astrologii au sfârşit prin a acorda, absolut la orice, valori zodiacale: animalelor, vegetalelor, bolilor, fenomenelor atmosferice, culorilor, Parfumurilor, sentimentelor, plăcerilor etc. Toate semnele zodiacale capătă, în viziunea astrologilor, virtuţi şi Pasiuni omeneşti. Ele se urăsc sau se iubesc, se ajută sau, împotrivă, se încurcă una pe alta; au temperamente.

207

căldură şi răceală. Spre a descoperi mai uşor iluzoriile influenţe dintre semnele zodiacale, astrologia a inventat un poligon, o formă geometrică în care sunt înscrise, urmând Anumite reguli, alte figuri triunghi, pătrat, hexagon etc. Unghiurile rezultate din jocul acestor forme ofereau interpretări, asocieri, disocieri etc. În afara grupării poligonale, astrologia, îndeosebi cea greacă, menţinea sistemul denumit *antisticia*, care folosea paralele perpendiculare ce uneau sau despărţeau semnele zodiacale. Antisticia era aplicată în special în medicina astrologică

Cum tipurile omeneşti sunt infinite, ajungându-se, în cele din urmă, la concluzia că fiecare individ reprezintă o entitate, astrologia a încercat noi formule pentru a se apropia cât mai mult de psihologia umană. O astfel de încercare s-a făcut prin divizarea în continuare a cercului zodiacal iniţial, care nu permitea decât o estimare grosieră a „influenţelor astrale”. Prima operaţie tehnică a fost introducerea aşa-numitei diviziuni dodecatemori (fiecare zonă zodiacală era împărţită în douăsprezece grade).

Astrologia egipteană a atribuit fiecărui grad un anumit caracter, ba mai mult „a început să ia în consideraţie, în afara zodiacului, şi alte constelaţii cereşti. În schimb, grecii s-au ferit de această extindere, denumind sistemul egiptean „sfera barbară” sau myriogeneza. „Sfera barbară” a introdus în zodiac trei noi tipuri de „influenţe astrale” şi anume cele proprii fiecărui grad; proprii

constelaţiei extra-zqdiacale, şi proprii raportului stelar cu zodiacul... Analizarea de către astrolog a „influenţelor astrale" avea ca obiect ghicirea evenimentelor periculoase pentru colectivităţi: epidemii, inundaţii, cutremure şi aşa mai departe.

Evoluând, astrologia va căpăta noi şi noi tehnici. Apar astfel părţile zodiacale „pline", în opoziţie cu altele „vide" (goale). Oricare semn zodiacal va primi în medie grupe regulate de părţi pline şi vide, fiecare cu nume propriu. Mai complicată va fi o altă distribuţie, aşa-zisă a sexelor pe fiecare treaptă zodiacală.

Ca rezultat, fiecare semn – al zodiacului va ajunge să cuprindă o lume cu reverii şi capricii", cu hazard, pleni tudini şi goliciuni, cu probleme specifice sexelor, cu bucurii şi nefericiri, dominate de „influenţele aştrilor". Fixate pe scara zodiacului, însă, toate aceste complicate scenarii, analizate lucid, comparativ, seamănă între ele, ca variaţiuni pe o temă dată.

208

Pornind de la un simplu instrument pentru marcarea timpului, în scopuri prin excelenţă practice, zodiacul ajunge un fantastic aparat speculativ care va intra treptat şi – în sfera preocupărilor religioase. Căci, după ce stelele au fost simpli mesageri ai zeilor, cum credeau chaldeenii, acestea vor deveni ele însele zeităţi, urmând acelaşi proces după care Socrate a reuşit să subordoneze panteonul mitico-magic grecesc credinţei în zeităţi. Fiecare constelaţie-zeitate îşi va căpăta acum legendele ei, romanul său de aventuri cereşti şi pământeşti, lunile anului derulându-se într-o succesiune de întâmplări cu tâlc omenesc şi simboluri morale. Puterea, gloria şi mândria se aflau în Soare – Hyperion sau Apollo; graţia severă, imaginaţia visătoare în Lună – Artemis; abilitatea puţin scrupuloasă în Mercur; pasiunile tandre în Venus; impetuozitatea şi violenţa în Marte; bunătatea liniştită în Jupiter; calmul rece şi tristeţea în Saturn. Pe această cale, a astrologiei, observarea planetelor a intrat în atenţia filosofilor şi artiştilor, apoi în cea a matematicienilor şi cu

începutul în alte sfere ale cunoaşterii. Aceeaşi fantezie astrologică, dar care nu friza şarlatania, ci mai mult naivitatea şi lipsa de înţelegere a fenomenelor cosmice, va stimula medicina.

Născută deci în antichitate, astrologia va deveni în evul mediu şi mai târziu o activitate curentă, practicanţii ei, consideraţi profesionişti, ajungând chiar să se grupeze în corporaţii. Astrologii se bucurau în societate de toată stima, fiind aureolaţi cu titlul de magiştri, primiţi la curţile princiare şi regale, consultaţi de personalităţi, bine remuneraţi şi ocrotiţi. În Europa evului mediu, astrologia trecea drept ştiinţă şi artă. Se plătea astfel tribut prejudecăţilor epocii, lipsei de cunoaştere a tuturor fenomenelor naturii, dându-se gir unor idei fără suport material, divinaţiei şi în general superstiţiei. O sumedenie de indivizi, de ambele sexe, se ofereau să ghicească în stele, oricui, contra unei remuneraţii prestabilite. Clientela era numeroasă într-o societate ignorantă şi credulă.

nu-s.

May.

Dincolo de puzderia, astrologilor de duzină, literatura Menţionează o serie de astrologi proeminenţi, autori ai unor voluminoase tratate privind această artă himerică, Printre care Regio-Montanus, Bonatus da Forli, Fuld, Ni-*l*?*s* Flamei, Albertus Magnus, Melanchthon, Camera-Cardano, Găuricus, Junctuinus, Ratzan, Michel ei, Van Helmont, Beker, Antoine Mezan de Mont

209

Încon, Jean Carvin de Montauban, Argoli, Jacques Pons, P. Kircher şi alţii. Arabii, de asemenea, aveau marii lor astrologi, în jurul cărora au fost brodate numeroase legende şi predicţii uimitoare, dar care – la o analiză critică – s-au dovedit măsluiri.

În ansamblul lor, toate povestirile despre astrologi şi faptele lor au un aer de reclamă, încât literatura astrologică pare, mai curând, o colecţie de prospecte scrise de persoane interesate. Adepţii acestei preocupări lipsite de conţinut ştiinţific au adus numeroase argumente

menite a sprijini astrologia şi a o ridica în rândul ştiinţelor. Bineînţeles eforturile au fost zadarnice deoarece astrologia nu are un caracter experimental, fiind doar o manieră de divinaţie. În plus, predicţiile atribuite astrologilor nu au valoare probantă.

Cheia tuturor sistemelor inventate de astrologi pentru a aplica „influenţele, siderale” asupra vieţii umane era horoscopul. Cu acest tablou al poziţiei aştrilor, stabilit pentru fiecare individ la naşterea sa, ghicitorii în stele pretindeau că pot descoperi „destinul oricui convertind harta cerească într-un catalog al incidenţelor, accidentelor, convergenţelor omeneşti. Pentru astrolog, calcularea horoscopului constituia o sarcină indispensabilă, în efortul de a ghici, deoarece momentul naşterii devenea punctul de plecare al întregii vieţi psihice, dar şi al evenimentelorindividuale, până la moarte, ale oricui.

Începând cu sfârşitul evului mediu, semnificaţiile celor douăsprezece zodii se modifică treptat „în funcţie de evoluţia socială şi spirituală, de apariţia unor noi preocupări umane. Între altele, se credea că indivizii născuţi sub semnul Berbecului vor fi îndrăzneţi în afaceri. Cei aparţinând „Taurului” vor avea instincte animalice. Semnul „Leul” însemna lăcomia şi «mândria, „Fecioara” îşi punea stigmatul cochetăriei, „Balanţa” ar furniza negustori, „Capricornul” ar da sperjuri, „Vărsătorul” ar fi zodia celor care iubesc apa, „Peştii” a celor care trebuiau să devină marinari etc. Au fost inventate planete „amice” şi „inamice”, care se puteau împăca sau certa între ele, cu efectele respective asupra celor ce se aflau sub semnul lor. Aspectele planetare au fost grupate în categorii – conjuncţie, opoziţie, cuadrat etc. –, fiecare având semr; v: aţia ei de bun sau rău – augur. Apoi celor douăsprezece e ale zodiacului li s-au’lărgit sferele de „indicaţii” ne-o e ghicirii viitorului. Astfel, prima casă a fost deşti

nată vieţii, oamenilor de spirit, a doua’ – intereselor, afacerilor litigioase; a treia – relaţiilor de familie; a patra – bunurilor imobiliare; a cincea – r bucuriei; a opta –

succesiunilor; a zecea – demnităţilor în stat; a unsprezecea – norocului, a douăsprezecea – nu promitea decât obstacole.

Privim zâmbind asemenea categorisiri în care astrologia repartiza oamenii, de-a valma, încă de la naştere. Era, de pildă, suficient ca o persoană oarecare să se fi născut în zodia Balanţa, pentru ca ghicitorul în stele să-i prevadă un viitor fericit în afaceri, chiar dacă individul respectiv nu avea nicio înclinaţie pentru comerţ. Sau dacă aparţinea zodiei Leul, inevitabil trebuia să ajungă hoţ. Din păcate, ignoranţa, superstiţia erau atât de înrădăcinate în minţile oamenilor, încât orice li se spunea de către astrologi căpăta valoarea adevărului. Astrologia a infestat în – evul mediu întreaga viaţă socială, de la individul de rând, la capetele încoronate. Moda astroogiei la curţile regale europene a fost inaugurată în Franţa de superstiţioasa Caterina de Medicis (1519 – 1589) şi, după ea, «ici un aristocrat nu se va putea lipsi de a avea în serviciul său un ghicitor în stele. Sunt citaţi în istorie papi şi cardinali care susţineau astrologia. Papa Paul al III-lea, de pildă, va „dărui” episcopului de Civita-Ducale un… as-îrcilg. Cardinalii Richelieu şi Mazarin nu o dată au recurs la astrologi de proastă factură, cu care, din zgârcenie, se tocmeau asupra „adevărului”.

Bineînţeles, existau şi atunci minţi luminate care luau în derâdere bazaconiile ghicitorilor în stele. Voltaire (1694 – 1778) scria că, în tinereţea sa, două celebrităţi astrologice de atunci, contele de Boulainvilliers şi italianul Colonna i-au prezis că va muri la vârsta de 32 de ani. „Să nu-mi fie luat în nume de rău, scria causticul scriitor şi gânditor francez, dacă în 1757 am constatat că am împlinit deja 63 de ani. Eu le cer, deci astrologilor, cu umilinţă, să-şi ceară iertare”. Voltaire va muri la mai bine de două decenii după această spirituală remarcă.

Uneori, previziunile astrologilor erau de natură să provoace adevărate drame. Un caz de acest gen este cel al ghicitorului în stele Stoeffler. Acesta a publicat un calendar plin cu previziuni astrologice dintre cele mai

înspăimântătoare. Printre altele, el anunţa pentru anul 1514 O catastrofală inundaţie pe întreaga planetă, un fel de Po op să Astrologul deducea acest cataclism dat-o

rită conjuncţiei mai multor planete în semnul Peştii. Predicţia lui Stoeffler a alarmat întreaga Europă, născând o panică imensă. Mulţi şi-au părăsit aşezările plecând spre munţi şi nu puţini s-au sinucis, neputând să suporte groaza ce cuprinsese omenirea. Matematicianul Vindangus a recalculat socotelile lui Stoeffler şi a găsit că acesta greşise cu şapte ani! Prin urmare, al doilea potop mondial trebuia să aibă loc nii în 1514, ci în 1521. Lumea a răsuflat oarecum uşurată, dar agonia se prelungea. Anul 1514 a trecut, apoi şi 1521. Nimic nu s-a întâmplat, în afara unei cumplite secete, când, un alt astrolog din Wittemberg, un anume Stieffel, a alertat Europa din nou. El anunţa că planeta îşi va afla sfârşitul la 3 octombrie 1533, ba preciza şi momentul, anume ora 8 dimineaţa. Fireşte, aceasta nu a fost ultima ispravă de acest fel a astrologilor: care – de-a Jungul secolelor – s-au întrecut în a enunţa tot felul de profeţii false, menţionate în almanahuri şi calendare fanteziste, al căror efect era terorizarea oamenilor cu ameninţarea unor catastrofe iminente – cutremure, mari inundaţii, războaie pustiitoare, molimă etc.

— Cu toate acestea, în secolele XVI-XVIII, astrologii încă erau la mare modă. Numai că, acum, ei erau consultaţi mai mult de plăcere şi oarecum din curiozitate, în general însă, în aceste secole astrologii practicau divinaţia mai mult în scop medical. Bolnavii îi căutau spre a afla câte ceva în legătură cu şansele vindecării lor. De cele mai multe ori ghicitorii în stele „colaborau” cu medicii.

Un alt astrolog, Avenar – a devenit celebru printr-o profeţie extrem de îndrăzneaţă. El s-a adresat evreilor spunându-le că, potrivit semmelor cereşti, adevăratul Messia, aşteptat de ei, va veni pe Pământ în cea de-a noua lună a anului 1644. Ca probă evidentă, Avenar a indicat conjuncţia planetelor Saturn, Jupiter, Marte cu constelaţia

Peştii. Întregul popor evreu, convins de prorocirea astrologului, a ţinut toată luna septembrie ferestrele deschise la case pentru a putea privi sosirea Messiei. Dar evenimentul nu a avut loc şi bieţii israeliţi, păcăliţi de bazaconiile lui Avenar, şi-au închis la loc geamurile. În 1757, la castelul doamnei de Pompadour s-a pripăşit călugărul Beauregard, care era astrolog. Se povesteşte că, într-o zi, Ludovic al XV-lea i-ar fi pus acestuia' câteva întrebări referitoare la problemele regatului, la care as

trologul ar fi răspuns: „Sire, succesorul dumneavoastră va fi confruntat cu o catastrofă personală, pe care nimeni nu o va putea opri". În acea epocă de fi amântări sociale nici nu era greu de făcut o astfel de previziune şi mai ales nimeni nu ar fi luat-o drept aberaţie. De altfel, cu un *s-a* înainte, iezuitul predicase în Catedrala Notredame din Paris apropierea unei mari schimbări sociale, cuvintele lui găsind o audienţă extraordinară, fiind repetate în foi volante, care circulau pe ascuns în întreaga Franţă. Dar marile reforme sociale ale secolului al XIX-lea au redus credulitatea generală, oamenii au devenit mai lucizi, mai puţin dominaţi de superstiţii, făcând apel mai mult la raţiune decât la astrologie, care începea să decadă. Deşi a traversat istoria pe căi opuse ştiinţei, bazându-se în principal pe aşa-zisele forţe oculte care ar guverna Universul şi oamenii, astrologia a avut totuşi un merit. Ea a contribuit, desigur, în mod cu totul inconştient, la apariţia şi dezvoltarea astronomiei ca prima ştiinţă. Cercetătorii spaţiului ceresc îşi făceau observaţiile în scopuri practice, legate de activitatea umană (munci agricole, stabilirea calendarului şi vegherea exactităţii lui, marcarea sărbătorilor etc), dar şi pentru exercitarea divinaţiei, ocupaţie rentabilă şi solicitată. Lunga istorie a astronomiei desfăşurată aproape rectiliniu, de la începuturile ei până spre jumătatea secolului al XVIII-lea, oglindeşte din plin acest proces de interferenţă, presărat cu idei şi concluzii privitoare la Univers, la fenomenele cosmice reale, unele corecte, altele eronate, din

dezbaterea cărora a rezultat progresul în cunoaştere. Pas cu pas, astronomia, desprinsă definitiv la un moment dat de astrologie, a descifrat taine ale naturii, lărgind orizontul ştiinţific spre a ajunge la actualele concepţii despre natura stelelor, a sistemului nostru solar, a Universului. Observarea în scopuri ştiinţifice a firmamentului a dus, în mod direct, la dezvoltarea altor ştiinţe, cum ar fi matematica, astrofizica. Decăzută din rangul de ştiinţă la care fusese odinioară ridicată, astrologia a sfârşit prin a deveni o simplă formulă de ghicitorie. Ea continuă să impresioneze o anumită categorie de creduli, atraşi de senzaţionale formulări ale horoscoapelor abil întocmite spre a satisface orgolii şi a trezi speranţe, dar toate aranjate or ce. la şi calapod. O reclamă deşănţată, susţinută mai etutindeni în lumea occidentală, are drept scop de a

ţine vie atenţia publicului asupra „potentelor" astrologilor care, uneori, fac apel la cele mai noi mijloace de calcul, inclusiv computere, pentru stabilirea horoscoapelor. Fără îndoială, nicio maşină de calculat nu va fi în stare să ghicească viitorul cuiva, ea însăşi fiind construită şi programată de om, în limitele cunoaşterii acestuia.

2. Alchimia

Obiectul alchimiei a fost transmutaţia metalică, schimbarea metalelor comune în metale nobile, adică transformarea acestora în aur şi argint prin mijloace artificiale. Timp de mai bine de douăzeci de secole acest ţel a fost urmărit cu perseverenţă de mii şi mii de magicieni, care, nu de puţine ori şi-au pus viaţa n pericol, ba chiar au pierit, în cursul experienţelor lor temerare. Deşi discreditată în epoca modernă, alchimia, preocupare de căpetenie a magilor şi vrăjitorilor, nu şi-a pierdut privilegiul de a suscita curiozitatea, şi de a seduce imaginaţia. Ca dovadă, fabricaţia chimică a aurului încă mai preocupa, în anul 1935, un alchimist parizian. Misterul care învăluia această preocupare umană, cota de fantastic,

renumele fabulos al unor alchimişti, tot acest voalat ansamblu de realităţi şi iluzii, de adevăr şi himeră, are locul său bine conturat nu numai în istoria ştiinţelor şi tehnicii, dar şi în „cea a culturii mondiale.

Care este originea cuvântului chimie şi, din acesta a celui de alchimie nu" s-a putut stabili până acum, controversele fiind încă vii. În orice caz, ceea ce se înţelege astăzi prin chimie purta în vechime denumirea de „artă divină" sau arta hermetică (de la Hermes Trismegistul, presupusul ei inventator), fapt care arată că Egiptul a fost zona în care a luat naştere preocuparea umană pentru studiul elementelor chimice. Grecii au spus mai apoi aceleiaşi activităţi „pyrotehnie" (focul fiind indispensabil operaţiunilor metalurgice), „spagirie" (a uni şi a despărţi în acelaşi timp) şi „operaţie". Se crede că termenul ar putea veni de la „Chibthia", „Himia", „Kâmik" sau „Chimia", cuvinte desemnând Egiptul în scrierile străvechi, ceea ce din nou ar explica originea egipteană a alchimiei ca precursoare ocultă a chimiei. Pentru această sorginte

214

pledează şi alchimistul Zosâm, care – pe baza *Bibliei* – încerca să arate că oamenii au învăţat „arta ocultă" de la fiinţe supranaturale, scriind cu naivitate că un fel de genii ar fi instruit în primul rând pe femei spre cunoaşterea operelor naturii; a pământului, metalelor, focului, apelor. Prin urmare, prima lor învăţătură «zham» este despre aceste arte, iar cartea aceea s-a numit «Xhma». De aici însăşi arta a fost numită «Xhmia». Arabii au adăugat particula – «al», astfel încât cuvântul a devenit alchimia".

Este poate ipoteza cea mai apropiată de adevăr, din punct de vedere al originii cuvântului. Important apare însă faptul că în toate variantele, apariţia chimiei, şi mai ales a alchimiei, se consideră a fi avut loc în Egipt. Însă cuvintele desemnând aceste activităţi sunt în orice caz greceşti sau grecizate, indiferent de originea lor, ceea ce mai arată importanţa gândirii eline în procesul de geneză şi perfecţionare a observaţiei sistematice privind natura

mineralelor, îndeosebi a metalelor. Totuşi, grecii nu au făcut altceva decât o operă de culegere, compilare, reaşezare şi organizare a tuturor informaţiilor adunate de ei din întreaga lume căci este un adevăr istoric că filosofii lor colindau întreaga lume antică, din India, Mesopotamia şi Egipt, în Dacia, Sciţia şi Peninsula italică.

Alchimia a fost cunoscută şi practicată, de asemenea, în Orientul îndepărtat din cele mai vechi timpuri. În China, primul text alchimic datează probabil din secolul II î.e.n. În el se relatează un sfat al magicianului Li Chao-Kiun adresat împăratului Wu-Li (dinastia Han): „Adu sacrificii cazanului (tsao) şi vei putea să conjuri fiinţe supranaturale. Conjură fiinţele supranaturale şi vei fi în stare să schimbi praful de cinabru în aur galben. Din acest aur galben vei putea face vase din care să mănânci şi să bei. Îţi vei prelungi atunci viaţa. Prelungindu-ţi viaţa, vei fi în stare să vezi pe fericiţii din insula Pong-lai, care se află în mijlocul mării. Atunci vei putea «nplini sacrificiile fong şi shan şi nu vei mai muri".

Alchimia chinezăs după cum relevă textul citat, imPlica un ritual deosebit, conex cu tehnica ce ţintea pre«cerea cinabrului în aur. Dar acest metal nu se obţinea în scopul realizării unor profituri materiale, ci în scop spi – adică acela de a facilita intrarea în legătură cu fe6 consic-era de aurul obţinut prin mijloace alchiera un elixir al vieţii, el fiind asimilat în corp, prin

215

apă şi mâncare, ca o substanţă miraculoasă. Regăsim aici o credinţă de origine magică, anume aceea că tot ce se găsea în pământ avea caracter impur, că orice substanţă impură trebuia purificată prin fierbere, „gătită" ca mâncarea, spre a putea fi asimilată de om. Prin urmare, aurul natural, socotit impur deoarece provenea din pământ, era inferior celui „obţinut" prin procedee alchimice. Mai mult, aurul realizat prin procedee de sublimare şi transmutare alchimică trebuia să posede o eficienţă superioară faţă de produsul natural, de altfel şi el înzestrat cu unele proprietăţi magice. Acest aur nou,

special, nu ar fi fost în credinţa taoistă un simplu metal, ci o materie cu totul deosebită, care putea asigura nemurirea.

Principiul filosofic al alchimiştilor chinezi se baza pe elementele esenţiale yin (feminin) şi yang (masculin) care erau cuprinse, în concepţia lor, în toate substanţele de pe Pământ şi, de altfel, din Cosmos, într-o măsură mai mare sau mai mică. Cu cât o substanţă cuprindea o cantitate mai mare de yang, cu atât era mai mobilă. Iată de ce lupta alchimiştilor era de a elimina din metalele inferioare cantitatea de yin şi de a adăuga yang. Or, unul din procedee era tdemai acela al fierberii, care purifica de yin substanţele. Orice materie care conţinea o cantitate majoră de yang, cum era aurul, chiar impur, dar cu atât mai mult acela alchimic, conferea virtuţile principiului cosmic, adică limpezime în gândire, sănătate, forţă, longevitate, chiar nemurire. Iată de ce chinezii aveau grijă să aibă la ei sau împrejurul lor substanţe conţinând cât mai mult yang, îndeosebi aur, şi jad. De aceea, din ele se făceau obiecte „adu" cătoare de nemurire", pentru uz permanent, ca vase şi amulete. Asimilarea de substanţe purtătoare de yang era o regulă la chinezi, consfinţită de credinţele lor magico-religioase, dar şi etice.

Lista substanţelor bogate în yang este enormă, ea extinzându-se pe toate regnurile. De pildă, se vedea că posedă asemenea calităţi, elixir: broasca ţestoasă, cocorul şi cocoşul, iarba nemuririi, rădăcina vieţii, pinul, piersica, fără a mai vorbi despre aur şi cele cinci specii de jad. De fapt. jadul reprezenta în ochii vechilor chinezi esenţa elementului yang. De aceea el a jucat un rol deosebit în cultura chineză antică. Brăţările, inelele, ornamentele, vestimentaţia exprimau nu valori estetice în primul rând, ci magice. Culoarea, forma, sunetul emis prin lovire, chiar şi modul de etalare a obiectelor arătau o anumită propri6

216

te gpre pildă, cel care purta un inel de jad ţinea să do-edească faptul că îşi face. din conduita morală un ţel.

Originile istorice ale alchimiei chineze se leagă de

uti-lzarea cinabrului, acesta fiind socotit substanţă magică, dătătoare de viaţă. Evident, proprietatea respectivă îi era dată de culoarea roşie, care simboliza, în gândirea străveche, „principiul vieţii", nemurirea. Mai mult, pus în foc, cinabrul producea mercurul, socotit sufletul tuturor metalelor. O reţetă alchimistă chineză asigura că prin, amestecul a trei părţi de cinabru cu o parte de miere-se obţine o substanţă din care se pot face pilule miraculoase de dimensiunea unor grăunţe de cânepă. Zece asemenea pilule, luate de-a lungul unui an, ar fi fost capabile să refacă dantura, prin creşterea dinţilor căzuţi şi să înnegrească părul albit. Iar dacă se continua tratamentul, un text vechi promitea obţinerea nemuririi.

Alchimia chineză vedea o legătură sacră între om şi metale, operaţia de extracţie a minereurilor şi practicile metalurgice fiind încredinţate unor bărbaţi purificaţi prin ritualuri magice. Cu atât mai mult alchimistul trebuia să îndeplinească o serie de ritualuri magice înainte de a-şi practica meseria. Izolarea de profani era obligatorie, ca şi purificările şi aducerea de sacrificii. Era prevăzută chiar şi ritmarea respiraţiei după tehnica yoga.

Alchimia chineză cunoaşte de-a lungul timpului modificări în structura principiilor sale călăuzitoare. Din secolul al X-lea, ea devine tot mai mistică, luând în consideraţie „sufletele metalelor" pe care le identifică cu anumite părţi ale corpului omenesc. Alchimia începe să se identifice cu tehnica meditaţiei şi purificării mentale. În loc să se preocupe de producerea aurului alchimic, ca altă dată, alchimistul se străduia să transmită metalului, prin concentrare mintală, proprietăţi izvorâte din propriul lui spirit. Alchimia se transformă astfel în rugăciune, asceză?! meditaţie, atingând apogeul în secolul al XIII-lea, când Practicile Şcolii Zen ajung la modă.

Deosebit de asemenea aberaţii, alchimia chineză se dezn°. Pe° a doua cale, mai puţin îmbibată de misticism, Pq1? 1?» Waitan" sau esoterică. Este o tehnică nouă, im Ac prin intermediul arabilor, de la grecii alexandrini, un 1 ormulă v & constitui, în cele din urmă, nucleul iei alchimii

de o factură originală, laică.

tehn? ndia> ca? * în China, alchimia era integrată magiei, meuor acesteia. Marco Polo (1254 – 1324) arăta în re-*

latările sale despre „changhi" (yoghini) care „trăiesc 150 sau 200 de ani". „Aceştia folosesc o foarte stranie băutură, căci fac o poţiune de sulfura şi mercur amestecat împreună, şi o beau de două ori pe lună. Asta, spun ei, le dă viaţa foarte lungă; şi e o poţiune pe care obişnuiesc să o ia din copilărie".

Într-adevăr, în India anumite secte, aparţinând curentului de sinteză mistică de la începutul evului mediu, asimilaseră tehnicile magice, începând cu cele primitive, indivizii aparţinând acestora fiind priviţi de populaţie ca oameni ciudaţi, continuu rătăcitori, cunoscători ai unor secrete de excepţie, păstrate în adâncă taină, printre care şi acelea de a face aur, de a prepara mercurul as-tfel încât să confere trupului omenesc sănătate deplină şi longevitate.

Despre aceste personaje circulau în India tot felul de poveşti. Se spunea, de pildă, că în Munţii Caşmirului existau yoghini care puteau zbura ca păsările şi chiar să se facă nevăzuţi, punându-şi. antimoniu în ochi. Evident este vorba despre o pură fabulaţie, deoarece un asemenea procedeu, aşa cum demonstrează medicina, dacă s-ar practica, ar avea ca singur rezultat distrugerea vederii.

O legendă bizară referitoare la astfel de preocupări oculte yoghine este menţionată şi în tratatul vechi de alchimie denumit *Rasarnava*. În ce priveşte longevitatea, metodele prin care aceasta putea fi dobândită sunt consemnate în cartea lui Al-Biruni (973 – 1048). Substanţele aducătoare de tinereţe erau preparate de alchimişti prin tehnici secrete grupate sub denumirea comună de rasa-yâna, cuvânt compus pe baza termenului „aur" (rasa). Dar mai exista şi o tehnică a preparării mercurului alchimic (rasevara-darsana), pomenită în tratatul Sarvadarsana – samgraha scris dj Madhava prin

anul 1350. După Mad-hava, mercurul putea prelungi viaţa, fiind şi un mijloc de purificare magică. Se considera că acesta era un produs divin, identificat cu zeul suprem al hinduismului.

Se mai crede şi astăzi în India, în rândul populaţiei în" norante şi analfabete, că unii yoghini cunosc secretul Ion* gevităţii şi al transmutaţiei metalelor. Chiar anumiţi indivizi dintre aceştia susţin că pot face aur din cupru, putere pe car* ar avea-o de la unul din ordinele lor ascetice. Concepţia respectivă s-a transmis şi în Europa, *cu* timpul, în special prin ţiganii nomazi, a căror ocupaţie de căpetenie era baterea aramei şi ghicitoria.

218

Se pare că alchimia indiană a împrumutat tehnicile ale" de la cea chineză. O dovadă în acest sens l-ar putea constitui faptul că în Nepal, ca şi în sudul Indiei, mai există încă o categorie de personaje denumite sittari (din siddhas, în sanscrită), adică magicieni. Aceştia împart substanţele alchimice în două categorii: însarakku, adică masculine şi pansarakku, adică feminine, ceea ce sugerează principiile chineze yin şi yang. Se păstrează 84 de biografii legendare de siddhas, unii dintre aceştia fiind desemnaţi ca alchimişti. De altfel, magul Car" pati a lăsat un text în care transmite o serie de reţete alchimice; un altul, Karnari, scrie că poate obţine elixirul vieţii din urină, argintul din cupru şi abrul din argint; Carpaţi se lăuda că avea cunoştinţă asupra tincturii din care se făcea aurul etc. Toţi aceşti siddhas se considerau posesori ai puterilor magice.

Literatura veche indiană este plină de legende privitoare la puterea asceţilor de a face aur. Celebră este povestirea despre alchimistul legendar Nâgârjuna, care ar fi găsit metodele de a face aur, precum şi două elixire, cel al nemuririi şi cel al plutirii în aer. Sunt atribuite acestui personaj o mulţime de tratate magice şi alchimice vechi indiene, de-i este evident că ele au fost elaborate în perioade de timp foarte diferite de către autori anonimi. Într-un manual hathayogic, denumit *SMva-Samhita* este

deconspirat un astfel de procedeu pentru producerea aurului: anume frecarea oricărui metal cu excremente de yoghin, apoi punerea la foc a acestui produs, sau frecarea cuprului cu sucul unui arbust (Ficus religioasa).

Sigur, asemenea reţete sunt lipsite de orice suport ştiinţific, dar ele au totuşi o deosebită valoare sub raportul istoriei ştiinţei, deoarece arată un moment important, anume acela al detaşării raţionalului de mistic. Căci producerea de substanţe prin amestecuri bine gradate, nu neapărat în scopul obţinerii unor elixiruri, ca şi renunţarea a meditaţie şi asceză, marchează paşi spre laicizarea alchimiei indiene.

Alchimia de factură europeană a fost o creaţie extra-int nentală" Ea s-anăscut cu două secole şi jumătate îna-ce ea, eye noastre la Alexandria, constituind preocuparea tuli îi se osoft greci şi evrei patronaţi de regele Egip-ter l lemaios n Philadelphos (285 – 246 î.e.n.), protec – *în* ai filosofilor şi grămăticilor. La Alexandria s-a petrecut ea vreme un fenomen care avea să-şi pună pecetea

219

ocultă, pentru aproape două milenii, pe gândire şi expe, riment. Din însărcinarea regelui, traducând cărţi sacre ale Egiptului, filosofii şi grămăticii evrei au extras de acolo pe lângă teoriile, ideile corecte şi reţetele chimice – verific cate de-a lungul secolelor – şi alegorii. Reprezentările fanteziste au fost înglobate de ei în doctrina teozofo-neo-platonică, apoi prezentate ca un îndreptar pentru interpre, tarea alegorică mistică a tot ce există în lume. Urmarea unei asemenea manipulaţii intelectuale a fost îmbâcsirea cunoaşterii ştiinţifice corecte cu genii şi forţe oculte, cu principii incoerente, simpatii, legături sau antipatii ale corpurilor, inclusiv cele astrale, cu noţiuni de emanaţie toate bazate pe relicve ale unor concepţii magice şi metafizice de străveche origine mesopotamiană. Protochimia sprijinită pe observaţie şi gândire raţională, cade prima ca victimă a acestei aberante speculaţii himerice, fiind înconjurată de mister şi enigme, intrând în sfera magiei şi vrăjitoriei. Odată cu

aceasta noţiunea veche de element îşi pierde înţelesul iniţial, devenind sinonimă cu aceea de simbol. Totodată, materia se transformă în sediul unor genii – puteri oculte supranaturale calificate, în funcţie de criterii diferite, drept superioare, deci, divine, sau inferioare. Rezultatul acestei diviziuni va fi reîntoarcerea la credinţa că schimbările aparente ale corpurilor sunt rezultatul conflictelor dintre forţele supranaturale. Geniile puteau fi îmbunate sau supuse prin procedeele obişnuite magiei – incantaţii, blesteme, formule verbale, semne scrise, gesturi etc. –, manoperele tehnice având un rol cu totul secundar. Pe acest fond, în secolele II şi I î.e.n., unii dintre alexandrini s-au consacrat în întregime transmutaţiei metalice, căutând o metodă de preparare din orice metal sau nemetal a aurului, prin urmare a substanţei pure, cu proprietăţi magice, după opinia vremii, deoarece nu-şi modifica strălucirea. Observaţiile au fost concentrate mai cu seamă asupra aliajul wi de aur cu argint, denumit aseffl sau asemen, un nou produs, strălucitor, galben, considerat uneori fie aur, fie argint colorat, pe care alchimiştii ştiau să-l descompună.

Înnobilarea metalelor a devenit o manie, alchimist vechi urmărind să reducă treptat proporţia aurului fa aliaje, introducând alte materii galbene, inclusiv cupru? şi alama, ţinând să obţină aliaje asemănătoare la culoare şi strălucire cu metalul nobil. Un asemenea aliaj, devenit celebru, a fost cel cunoscut sub denumirea de electrum se

220

h hlimbar, având un conţinut mare de argint (15 – 50 la tă) de culoare galben deschis, până la alb-argintiu, foarte S leabil. Fabricarea acestui aliaj a persistat până la sfârşi-i\ evului mediu, inventându-se mereu noi procedee şi reţete aurul ajungând în aliaj până la urmă, în proporţii foarte reduse. La un moment dat, alchimiştii realizau aliaje din aliaje» trecând la combinarea asemului cu diferite metale. Se credea că metalul nobil putea fi obţinut din elementele celor şapte planete cunoscute atunci, adică aur, argint, cupru, staniu, fier, plumb şi mercur. Aşa s-a ajuns la

„electrum majus” făcut din aur, argint şi antimoniu şi electrum minus” cu staniu şi fier. În cele din urmă, denumirea electrum a fost dată oricărui aur impur sau prefăcut, devenind termen uzual în alchimia medievală.

Teozofii alexandrini au lăsat moştenire alchimiştilor un inventar larg de manopere nu numai tehnice, dar şi cu caracter magic, menite a obţine bunăvoinţa geniilor, a forţelor oculte în transmutaţia metalică. Secretul producerii aliajelor era ţinut cu străşnicie, el fiind dezvăluit treptat, numai novicilor. Preluând tradiţiile egiptene, alchimiştii greci alexandrini au dat un caracter ocult preocupărilor lor, susţinând că arta prelucrării metalelor este sacră. În orice caz, tainele alchimiei erau bine păzite, atitudine având ca scop salvgardarea intereselor materiale ale practicanţilor, a căror profesare constituia un cerc închis ermetic.

Alchimia europeană medievală n-a cunoscut schimbări radicale faţă de cea primitivă sau a primelor secole ale erei noastre. Oricum, ea avea un tere» prielnic, determinat iniţial de goana după aur pornită de nevoia formării şi întreţinerii armatelor cruciaţilor. Alchimia cade apoi în mâinile călugărilor creştini, care-i păstrează nealterat caracterul magico-mistic, în ciuda credinţei lor care interzicea cochetarea cu forţele oculte, satanice. Aceşti călugări încep o extraordinară activitate, apelând atât la scrierile greceşti, wt şi la cele arabe, continuatoare ale ideilor şcolii alexandrine. Toate eforturile lor au rămas notate în voluminoase tratate de alchimie.

facepând cu secolul al XIII-lea, în alchimia europeană ceidentală s-a statornicit ideea existenţei unei materii cea unice> indestructibile, ca fiind originea a tot ce perconr °mul cu simţurile sale. Această materie trebuia să?? Pot «vit acestei concepţii, următoarele substanţe: losofic «pa principiu masculin, fix; mercurul filoca Principiu feminin, volatil şi sarea, principiu nou

221

tru, care facilita unirea celorlalte două principii. Aceste principii sunt alergorice, ele neavând, în fond, nicio

legă. tură cu elementele chimice propriu-zise, aşa cum sunt ele cunoscute din chimie. Pentru alchimişti, mercurul a reprezentat principiul luciului metalic, sulfu al alteralităţii prin acţiunea focului, iar sarea – oxidul metalic rezultat după ardere. Aceste principii erau puse la temeliatuturor corpurilor, ale căror modificări formale, de exterior, reprezentau schimbări şi în proprietăţile lor interioare. Se credea că schimbările de aspecte ale corpurilor ar fi fost datorate amestecului în proporţii diferite ale elementelor, anume pământul (vizibil, stare solidă), apa (vizibilă, stare lichidă), focul (ocult, stare subtilă) şi aerul (ocult, stare gazoasă). Pământul şi focul erau legate de sulf, iar apa şi aerul de mercur, posedând proprietăţile figurale ale principiilor respective.

Între cele două grupe (pământ – foc şi apă – aer) se afla „chintesenţa”, a cincea esenţă sau al cincilea element, derivat din principiul neutru, adică/din sare.

Toate aceste formule bizare au constituit o dezvoltare, de fapt o alterare a concepţiilor filosofi ei greceşti ionice şi neoplatoniciene. Ele au stat la baza elucubraţiilor transmutaţionale ale alchimiei europene, ascunzând teoretic speranţa iluzorie străveche, de natură magică, a putinţei operării transmutaţiei metalice după voinţă. „Chintesenţa” este, în fond, o modificare.pe plan alchimic a pneumei stoicilor, care pătrunde ca un duh arzător în orice corp din natură, teorie ce are la bază concepţiile străvechi magi comistice amintite, ale obiectelor însufleţite, ca şi a sufletului universal. Iată deci renăscând, peste timp, la alchimiştii europeni, ideea „sufletului metalelor”, substanţă materială, sublimă, care la arabi se va numi fluid eteric.

Marele mijloc pentru ca legături de metale originale să capete forţe magice, capabile a determina transmutaţia în aur a fost denumit „piatra filosofală”. Ce este în fond aceasta nimeni nu ştie, deşi ea a constituit, începând cu evul mediu, subiectul unei vaste literaturi. Foarte mulţi alchimişti scriau că au cunoscut-o, dar nu au utilizat-o. Al (11 au declarat că au auzit doar despre ea. În fine, unii

descriau modul de obţinere a ei, dar limbajul era atât de confuz, de alegoric încât făcea imposibilă experimentarea. Potrivit alchimiştilor, piatra filosofală rezultă din unirea principiului masculin (sulful filosofic, supranumit Pat» metallorum) cu principiul feminin (mercurul filosofic»

222

Dranumit Mater metallorum), într-un „măritiş filosofic”.; L re *a* se consolida unirea respectivă era necesar un mar-i *r* anume sarea filosofică. În final, „măritişul filosofic”.

ve a ca rezultat naşterea unui corp, nemetalic, capabil să confere perfecţiunea.

În limbajul convenţional al „adevăraţilor înţelepţi”, adică al iniţiaţilor, sulful filosofic era aurul nativ, lipsit de impurităţi, mercurul filosofic apărea ca argint pur, iar sarea era mercurul sau argintul viu. Acesta din urmă constituia, în fapt, substanţa „chintesenţială” a tuturor metalelor.

Pentru a uni aurul şi argintul, alchimiştii procedau, mai întâi, la „purificarea” acestora. În termenii filosofiei lor, aceasta însemna transformarea metalelor respective în sulf şi mercur filosofic. Operaţia purificării era denumită „baie” şi se făcea printr-un procedeu aşa-numit cupelaţie. Pentru aur cupeiaţia consta în topirea aurului în prezenţa antimoniului, iar pentru argint în încălzire cu plumb. „Purificarea” se efectua conform unui ritual magic, de trei ori. În decursul timpului, alchimiştii s-au stabilit la unele variante, întrebuinţând magneziul la „purificarea” argintur lui. Mercurul era extras din minerale plumbifere, numite androp şi era purificat pria* sublimare şi condensare, produsul final purtând numele de „Salamandră”, deoarece trebuia să reziste la foc aidoma şopârlei cu acelaşi nume, care avea reputaţia de ignifugă.

Recuzita alchimiştilor era invariabilă. Ea conţinea furnalul „Uterus chymicus” sau athanor (denumire arabă), de formă dreptunghiulară, având pe o faţă laterală un turn ce servea la alimentarea cu cărbune. Venea apoi „oul filosofic” („Ovum Hermetis”). Acesta era un recipient oval

de pământ servind la sublimarea mercurului şi la unirea principiilor filosofice. Operaţia de manipulare a „oului filosofic” trebuia să fie secretă, pentru a da rezultatele scontate. Se introducea mai întâi în recipient un amestec de cur, argint şi mercur în proporţii ştiute numai de iniţiaţi, QUfă ACare „oul filosofic” era bine închis şi se aşeza în fur

3. Amestecul, supus temperaturilor ridicate, trecea prin na/ „—ete” fiecare marcată prin semne convenţio-„e „i-na „faţă” era aceea când amestecul devenea” ne-o: după care treptat se ajungea la culoarea albă. Aici obţi – denumită „micul magisteriu”, era terminată, unindu-se astfel o piatră filosofală de calitate inferioară

223

În cu care se puteau transmuta metale în argint, dar în aur.

Încălzind în continuare amestecul, acesta trebuia §; treacă prin toate culorile curcubeului, până la roşu. Acum operaţia, ce purta numele de „marele magisteriu” („marea operă”), era încheiată. Din „oul filosofic” ieşea o pulbere roşietică, denumită piatra filosofală cu valenţe complexe

Se credea că praful de piatră filosofală avea proprietatea de a transforma orice metal topit în aur; că drege vinul acrit; că şterge negii şi pistf un că elimină ridurile; că face să cadă excesul de păr de pe picioare sau braţe etc, Pus în apă avea valoare de remediu universal. Introdus în diferite băuturi sub numele de elixir, era închipuit ca producător de întinerire sau ca afrodiziac, diuretic etc. Alte băuturi conţinând praf de piatră filosofală erau considerate capabile să trezească din beţie, să împrospăteze memoria etc. Se mai Susţinea că piatra filosofală purifică sufletul şi corpul, dând putere astrologilor de a citi în stele şi a urmări cursul şi influenţa planetelor, fără a privi la cer.

Manoperele alchimiştilor erau un amestec de tehnologie bizară şi magie. Fiecare mişcare, fiecare fază de lucru era însoţită de un decor. vrăjitoresc. Se pronunţau în acest timp formule şi cuvinte magice, în general

greceşti, ebraice şi arabe, unele absolut de neînţeles, înşirate ca o incantaţie ce trebuia spusă pe nerăsuflate, o dată, sau de un anume număr de ori. Pronunţarea trebuia însoţită de anumite gesturi.

— Totul se petrecea în secret şi cu cât ritualul era mai bizar, cu atât alchimistul era considerat mai priceput. Există tot felul de tratate de alchimie rămase din evul mediu în care domină această practică magică.

— Nicio carte de alchimie nu este scrisă limpede, pe înţeles, ci numai în alegorii, cu formule enigmatice şi semne pe care numai iniţiaţii le puteau probabil înţelege. De multe ori, volumele de alchimie se rezumau la o succesiune de gravun, absolut misterioase prin conţinutul lor.

Simbolurile alchimice privind metalele, legăturile între acestea, precum şi între metale şi planete au origini străvechi. Unele sunt întâlnite şi în practicile astrologilor, altele sunt adaptări după scrieri babiloniene ale unor şcoli, cul I ar fi cea din Alexandria, ale gnosticilor şi rabinilor cabaj listici. Cu astfel de produse, literatura alchimică a evuiu mediu a devenit, la un moment dat, într-atât de încifrat

224

cât nici marii iniţiaţi nu mai pricepeau nimic, fiecare

Autor crezându-se mai valoros, cu cât reuşea să facă mai încurcat textul său…

Acum apar pe scena magiei aşa-numiţii chimicofanţi suflători, dispreţuiţi de alchimiştii clasici, de modă veche. Noii alchimişti, în realitate şarlatani, pretindeau că pot fatrica aur din orice materie. Ei practicau tehnici ciudate, de sorginte orientală, ajunse în Europa cine ştie pe ce căi, printre care exerciţiul respiraţiei (de unde şi denumirea de chimicofanţi suflători) ca şi introducerea de excremente umane în compoziţiile de metale topite.

În aceste forme, alchimia s-a practicat pe o scară largă, până în secolul al XVI-lea, când începe să decadă. Desigur, în rândul alchimiştilor erau o mulţime de mincinoşi, răuvoitori şi pungaşi. Dar nu puţini au fost aceia

care, pe calea încercărilor de transmutaţie – catalogate în două secţiuni, chrisopia şi argaropia, după metalul ce urma a fi obţinut – au cultivat de fapt chimia, dezvoltând cunoştinţele, descoperind elemente şi fenomene noi, perfecţionând diferite tehnologii, fără a le ţine în secret. Având o privire mai largă asupra domeniului în care lucrau, alchimişti ca Albertus Magnus şi Roger Bacon şi-au arătat scepticismul faţă de potentele pietrei filosofale, renunţând să se mai străduiască a fabrica acest produs himeric. Roger Bacon s-a ridicat hotărât împotriva magiei, scriind un virulent pamflet intitulat „De nullitate magiae”, motiv pentru care a fost întemniţat.

Şi alţi alchimişti au suferit represiuni, obligaţi să se ascundă pentru a cerceta natura fenomenelor pe care le observau. Trataţi drept fanatici şi vizionari, pactizanţi cu diavolul, aceştia nu s-au abătut de la acţiunea lor raţională, chiar cu riscul de a sfârşi pe rugul Inchiziţiei.

Nici alchimiştii clasici nu erau scutiţi de riscuri, chiar dacă nu se abăteau în niciun chip de la dreapta lor credinţă. Solicitaţi uneori de regi şi principi să-şi arate măiestria transmutând metale ordinare în aur sau argint, ei au caPotat, fireşte, deoarece toată „arta” lor era himerică.

După un mileniu de glorie, alchimia cade în cele din în desuetudine, prin acumulare de eşecuri şi înşeci luni>. Pe care nici chiar masa ignorantă, stăpânită de suflat”, nu le mai putea suporta. Pe de altă parte, un ctm nou străbătea Europa. Era spiritul Renaşterii care m?! 5 a secolele XIV-XVI. În această perioadă se fac descoperiri geografice, are loc o uriaşă răsturnare

225

În cultură, înfloresc artele, literatura şi mai ales ştiinţa se dezvoltă impetuos gândirea filosofică, socială şi politică Concepţia despre lume se laicizează, renăscând interesul pentru om, pentru natură. În acest context, alchimia apărea ca o doctrină şi practică lipsită de fundament. Iraţionalismul ei distona în marşul maiestuos al cunoaşterii ştiinţifice. Paracelsus (1493 – 1541),

personaj uimitor, om cu o imaginaţie fantastică, vânturând ideea că poseda piatra filosofală şi – pe această bază – elixirul longevităţii (ceea ce nu l-a salvat de la o moarte timpurie) dă primul semnal ferm, al depărtării de tradiţia alchimistă ca proces general în drumul spre ştiinţă, recunoscând, implicit, falimentul profesiunii sale oculte. El va fi urmat de alchimiştii Liba-vius şi Van Helmont, ca şi de Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim, cu care sistema aristotelică începe să piardă teren, Sfârşitul secolului al XV-lea este martorul unor frecvente încercări, mai cu seamă în ceea ce priveşte renovarea conceptului vechi de element, care se dovedea total depăşit în faţa noilor cunoştinţe ştiinţifice ce nu puteau fi ignorate. Cardano restructurează elementele antice la trei. Un alt alchimist, Willis (1622 – 1675) reface doctrina elementelor, înmulţindu-le la cinci. După Willis, spiritul este primordial, subtil, uşor şi pătrunzător. El dă viaţă, mişcare şi dezvoltare, distruge corpurile antagonice. Când spiritul (mercurul) se află învelit cu oleu (sulful), el este numit „spirit volatil”, ca exemplu de asemenea materie fiind date spiritul de vin, roze, ienupăr, adică diferitele parfumuri. Spiritul fix este încărcat de săruri, precum vitriolul, sarea de bucătărie etc. Oleul, al doilea principiu activ, este dulce, unsuros, inflamabil şi pătrunzător. În acest principiu stau frumuseţea sau urâţenia animalelor, culorile şi aromele plafttelor, conductibilitatea şi maleabilitatea metalelor. De asemenea, fiind plin de foc, apără de îngheţ plantele. Solidele, lichidele şi gazele inflamabile erau toate exprimate prin numele de sulf, ca o consecinţă a teoriei respective. În ce priveşte sarea, ea era împărţita în trei categorii: fixă (după extragerea principiilor voiaţile); volatilă (uşor de sublimat) şi esenţială (scoasă din sucul plantelor prin cristalizare). Apa, numită şi flegma, era oarecum lipsită de valoare şi vătămătoare, în ideea ca toate corpurile care o conţin putrezesc. Totuşi, ea avea rolul de dizolvant al sării şi de penetrant în spirit şi *oleu* în fine, pământul, deşi considerat pasiv, trecea drept în „dispensabil deoarece reţinea sarea. Această teorie în

mică va persista până la sfârşitul secolului al XVII-lea, fiind preluată chiar în tratate de chimie elaborate de Muel-ler Béguin, Lefebre, Glauber, Becher –, Kunckel şi alţii, spre a fi mai apoi total părăsită şi, cu ea, însăşi alchimia. Misticismul în acest domeniu a fost un ecou al legăturilor – stabilite de magie (sub forma alchimiei) cu ştiinţa, adică cu gândirea raţională. Era de fapt singura expresie posibilă atunci a unei prospectări a naturii şi fenomenelor ei. Min – tea omenească specula totul, în limitele cunoaşterii, dar trecea dincolo de acestea, prospectând ipotetic. Că aceste prospecţiuni au dus mai întâi la aberaţii, aceasta observăm acum, când fenomenele sunt lămurite pe baze temeinic controlate, în orice caz, alchimia, cu toată încărcătura ei aberantă, a dat posibilitate omului să pătrundă în interiorul tainelor naturii, având un rol bine conturat în istoria ştiinţelor, ea fiind precursoarea chimiei, aşa cum este cunoscută astăzi.

Fără îndoială, impostorii au fost numeroşi. Se relatează, de pildă, într-un text medieval, că Raymundus Lui T lus (1235 – 1315), chemat de regele Eduard al II-lea al Angliei să efectueze transmutaţii de metale în aur în scopul obţinerii stimelor necesare pentru o cruciadă, a fost somat să treacă imediat la fapte. Constrâns astfel, Lullus, care de altfel nu credea în succes, a aranjat o scamatorie. Astfel, prin înşelătorie, experienţa, la care a ţinut să asiste însuşi regele, de transformare a plumbului şi mercurului în metalul nobil, a părut o reuşită. Numai că secretul trucului i-a fost dezvăluit regelui de către spionii săi şi Lullus a ajuns la închisoare. În 1648, un oarecare Richthausen a convins pe împăratul german Ferdinand al irt-lea că el este capabil să producă transmutaţia mercurului în aur. Suveranul a dorit să asiste personal la această extraordinară încercare, care s-a desfăşurat la Praga. La s-îrşit, alchimistul a scos din furnal, într-adevăr aur. Drept care, impresionat, suveranul l-a recompensat cu o mare sumă de bani, i-a dat titlul de baron şi a bătut o medalie comemorativă din aur obţinut de alchimist. Lacom, noul

on, care trucase toată povestea, nu s-a mulţumit cu tot ce obţinuse prin fraudă. El s-a oferit să vândă „secretul” eţetei sale miraculoase atât împăratului, cât şi unor mari niori, care – avizi – au achitat imediat sumele cerute, a-Se & *a-i* că, la urma urmei, alchimistul putea să-şi aur cât voia. Cum a pus mâna pe galbeni, a Praga, dispărând pentru totdeauna. Jean Gau

thier, baron de Plumeroles, a avut însă o altă soartă. Prezentat regelui Carol al IX-lea ca alchimist capabil să facă aur, el a primit din partea vistieriei o sută de mii de livre pentru a se apuca de lucru. După opt zile a fugit cu banii, dar în cele din urmă a fost prins, sfârşind în spânzurătoare. Alchimistul Guy de Grusembourg a luat de la opt nobili suma de douăzeci de mii de galbeni cu obligaţia de a achiziţiona cele necesare producerii aurului din mercur. Pentru o mai bună siguranţă că istoria lui Jean Gauthier nu se va repeta, seniorii au aranjat ca alchimistul să-şi desfăşoare treaba sub pază, într-un atelier amenajat special la Bastilia. Mituind însă gardienii, alchimistul a evadat, fugind cu banii, fără a mai fi prins vreodată.

Sunt numai câteva episoade din miile de întâmp Mri de acest gen, care arată nu numai îndrăzneala şarlatanilor, dar şi credulitatea extraordinară a oamenilor din acele vremuri, suverani, nobili s-au ţărani, cu toţii ignoranţi. Dorinţa de îmbogăţire fără muncă, pe căi magice era atât de mare, încât orice pungaş putea profita în voie de pro –, ştia omenească.

3. Magia tămăduitoare

Omul primitiv era supus unor suferinţe fizice incomparabil mai grele şi mai numeroase decât cele cărora trebuie să le facă faţă individul modern. Orice infecţie îi putea fi fatală. Ua banal guturai era o problemă. Traiul în peşterile umede şi reci favoriza apariţia unor boli grave – pneumonie, tuberculoză, artroze grave, rahitism. Durata medie a vieţii era foarte redusă. Cu greu şi numai în cazuri izolate se ajungea la vârsta de 40 – 50 de ani, marea majoritate a indivizilor pierind la 20 – 30 de ani. Din

neolitic, până dincolo de antichitate, aceste aspecte se menţin, ba chiar – pe alocuri – se agravează.

Activitatea terapeutică era efectuată, probabil, la primitivi, numai de către un membru al colectivităţii, supoziţia întemeindu-se pe studii privind viaţa unor triburi actuale aflate pe o treaptă inferioară de dezvoltare. Acest personaj nu îndeplinea rolul unui vrăjitor, ci se ocupa cu strângerea de plante medicinale folositoare întregului grup uman. O asemenea îndeletnicire a fost observată la unele triburi de indieni americani, u de tămăduitorul nu făcea

228

1] a magie în exercitarea muncii sale. Acelaşi tip de personaj mai juca la tribul african Damma şi rolul de Pngcialist în mâncăruri. El dădea indicaţii femeilor cum şi cu ce să pregătească bucatele şi le gusta înainte ca acestea să fie consumate de grup. Momentul „primului dumicat" era marcat de un anumit ritual, ce pare a sta la baza manoperelor magicotămăduitoare.

Magia tămăduitoare a apărut din considerente practice, fără ca iniţial să aibă vreo legătură cu credinţele în existenţa unor puteri supranaturale deţinute de diferite plante. Treptat, se produce o legătură între magia tămăduitoare cu aspect practic, absolut laică şi credinţa în anumite forţe supranaturale, provocatoare de boli şi de moarte. Tămăduitorii inventează acum procedee de factură psihică, acţionând asupra gândirii prin manevre cu caracter stereotip, rituale, acte empirice de stimulare a bolnavului. Prin urmare, activitatea întâlnită la mai toate speciile de vietăţi de a se apăra de boli prin mijloace extracorporale, devine la om tehnică primitivă transformându-se apoi în ritual magic.

Cea mai veche dovadă a ritualurilor destinate îndepărtării pe cale magică a bolilor este, probabil, tehnica de trepanaţie craniană *, observată pe oseminte aparţinând eneoliticului. Arheologii au descoperit în întreaga lume mii de cranii străvechi purtând urmele trepanaţiilor, sau numai ale încercărilor de efectuare a acestei deschideri craniene. În România au fost găsite

circa douăzeci de asemenea dovezi ale acestui ritual magic tămăduitor – cranii trepanate, cranii cu semnele şanţului de incizie, cuţite de silex şi fierăstraie metalice pentru trepanaţii.

Cercetările noi privind practica tămăduitoare la unele triburi aflate în stadii inferioare de dezvoltare din Africa de Nord, Africa Centrală şi Sudul Oceaniei au dus la concluzia că trepanaţia rituală se efectua cu scopul alungării w trupul bolnavilor, în special al celor afectaţi de duresri iinllacr-ze se epilepsie, a spiritelor sau forţelor mă

„” capul fiind considerat sediul acestora. Pe baza certanlor antropologice şi arheologice, unii istorici au emis pere Fea că trepanaţiile, atât de frecvente şi de răspândite într-un anumit stadiu al dezvoltării umane, au în practica rituală a unui anumit cult solar sale cu1 PeFaţie chirurgicală de efectuare a unei deschideri în cambrate craniene» de exemplu pentru extirparea unei tumori

J

sau lunar, deprinderea purtării de amulete binefăcătoare fiind legată tocmai de acest moment al gândirii. O piesă de referinţă în sprijinul ipotezei respective o constituie roş* dela-amuletă, găsită într-un mormânt străvechi, la Sărata-Monteoru, prelevată dintr-un craniu trepanat.

Pe unele cranii străvechi au fost descoperite semne ci-catriciale identice literei „T” de-a lungul suturii sagitale. Considerată multă vreme enigmatică, această operaţie – nu încape îndoială – avea un sens magic, fiind efectuată probabil atât prin incizie, cât şi prin cauterizare.

Constatările omului primitiv privind efectele unor factori sau agenţi materiali externi asupra corpului, fiinţelor vii în general, au generat, prin urmare, două atitudini, Prima, aceea de a găsi mijloace nattfrale pentru terapie; a doua, încercarea de a influenţa sau alunga boala prin manopere magice, vrăjitoreşti. Ambele au constituit puncte de plecat/e ale ştiinţelor medicale.

Profesiunea de tămăduitor, practicată de vraci şi şamani, s-a născut pe temeiurile medicinii arhaice. Cel mai

elocvent o dovedesc triburile australiene. Unele au vraci, altele nu, această deosebire nefiind accidentală, ci o consecinţă a concepţiei diferitelor grupuri umane faţă de „arta" tămăduitoare. Mai intervine încă o diviziune, reprezentată de colectivităţile ce recurg la serviciile tămăduitorului popular numai când toate tehnicile îndeobşte cunoscute de grup au fost epuizate. Este un comportament similar cu al omului modern, care se adresează medicului numai în cazurile când totul pare să indice o boală a cărei vindecare cere cunoştinţe speciale. În general, vra. acestor triburi, tămăduitori laici, dispuneau atâlde o bul memorie şi instinct-medical, cât şi de procedee mai cor plicate, moştenite de la rude foarte apropiate. Alte trib i< întreţineau pe spezele lor un vraci, care nu avea altă p* ocupare decât paza sănătăţii grupului ce-l subvenţiei Tocmai aceste personaje sunt acelea care au în recuzita 1 metode bizare teatraleşti, lipsite de temei terapeutic, cun-ar fi „sugerea" bolii din corpul bolnavului, cu scopul în 1 presionării spectatorilor la o astfel de reprezentaţie, *M* măduitoare". Aborigenii australieni fac apel şi la servicii1 1 unor şamani primitivi tămăduitori, care acţionează asuF bolilor cu ajutorul „spiritelor" stăpânite, asociate sau va blânzite de el.

În ipostaza de viacă, atât primitivul, cât şi anticul, el preocupaţi, deci, să stabilească mai întâi etiologia bolii o

poziţiile supranaturale, interogând suferindul nu cu prirela simptome, ci asupra modului în care s-a comportat fată de normele sociale. Numai după ce erau aflate răspunsurile la asemenea întrebări, vraciul proceda la pre Lrierea tratamentului, în care predominau ritualurile de rjfjcare. În cazul când toate „măsurile de îmbunare" a spiritelor nu dădeau rezultate, bolnavul era privit ca o persoană condamnată, colectivitatea depărtându-se de el nu de teama contaminării, căci. acest fenomen nu devenise cunoscut, ci de teama mâniei forţelor supranaturale care s-ar fi putut abate şi asupra celor cu care suferindul venea în contact. Nimeni nu se mai apropia deci de bolnav, până

când vrăjitorul nu comunica „verdictul” spiritelor, care – de regula – era moartea. Soarta bolnavului fiind astfel pecetluită, el era lăsat să piară cu încetul, total izolat, sau era ucis imediat de către vrăjitor. Din aceleaşi credinţe izvora practica uciderii copiilor născuţi cu pete pe corp, cu dinţi sau cu malformaţii evidente, întâlnită atât la populaţiile din neoliticul carpato-danubian, cât şi la spartani, în condiţiile când cel condamnat de vrăjitor nu murea, ba mai mult se vindeca datorită rezistenţei organismului, el era privit eu veneraţie, considerat ca o persoană agreată de spirite.

Dar şi vrăjitorul tămăduitor era privit ca o persoană cu totul aparte în colectivitate, el având, pe baza puterilor sale magice, a legăturilor pe care pretindea că le are cu spiritele, funcţii de conducere, putând fi concomitent conducător spiritual, ghicitor, judecător şi călău. În orice caz, «în punct de vedere intelectual toţi vrăjitorii erau superiori membrilor colectivităţii, dispunând atât de calităţi native deosebite, dar şi de o instrucţie specială care le permitea să înţeleagă mai bine natura, în general, omul, «special. Vrăjitorii, vracii şi şamanii sunt autorii multor utehnici”, astăzi ridicole, dar care dovedesc, în fond, în««porarea unui mare efort de gândire. Ei încercau să în Jure din corpul bolnav duhurile necurate cu mijloace reeu îl ele mai variate> mergând de la „sperierea” acestora, la m? Ia zăomote> dansuri şi măşti înfricoşătoare, până Masa re? feluritelor obiecte colorate şi strălucitoare. Prese e vioente aplicate bolnavului, ventuzele din corn, toase a înănitirii de către acesta a unor substanţe grecelor r«au aGe-a? * rol> anume alungarea din corp a spin

231

I

I! îi

Fără îndoială, prezenţa la căpătâiul celui bolnav, aplica, rea a tot felul de tratamente neobişnuite pe bază de plante medicinale şi presupunctură, ritualul cu efecte asupra psi. hicului, contribuiau adesea la însănătoşirea

bolnavilor, *q* mare parte din procedeele şi plantele descoperite de tămă. duitorii străvechi au şi astăzi utilizare.

Acupunctura, luarea de sânge, tincturile şi extractelţ din plante, hidroterapia, utilizarea nămolurilor terapeutice a apelor minerale şi multe altele sunt descoperiri sau invenţii ale magiei tămăduitoare. Fireşte, nu trebuie să se tragă de aici concluzia că vracii posedau numai remedii cu valori raţionale. Limitele cunoaşterii îi făceau tributari superstiţiilor, practicilor bizare.

O caracteristică a magiei tămăduitoare din toată timpurile este purtarea de obiecte vrăjite, confecţionaţi din osemintele unei rude sau ale animalului totemic, din; rădăcini de leac sau dintr-un dinte. În unele triburi di papuaşi se obişnuieşte ca fiecare individ să poarte înfipt în septul nazal un os descântat, care are rolul de a împiedica inhalarea, odată cu aerul inspirat, a spiritelor reli ce ar putea determina îmbolnăvirea trupului. La alt» populaţii primitive, purtarea de dinţi ca amuletă este justificată de concepţia potrivit căreia aceştia ar avea proprietatea să taie „firul răului”. Ca o consecinţă a contactului cu lumea civilizată, în diferite triburi africane şi diii jungla ecuatorială a Americii de Sud nu se mai utilizeazi ca amulete dinţii, ci lame de ras uzate. Salbele de scoici ca şi cele alcătuite din diferite pietricele colorate în roşu găsite în morminte neolitice erau, în gândirea omului primitiv, obiecte indispensabile însăşi existenţei. Mărgeleli de scoici vopsitecu roşu sugerau sexul şi vitalitatea şi & aceea se credea că purtarea lor determină fertilitatea feminină, iar punerea acestora în morminte semnifica re-naşterea defuncţilor. Ecouri ale acestor concepţii extrem de vechi se regăsesc şi astăzi în folclorul românesc. Potri vit anumitor superstiţii, se leagă la gât un căţel sau o ca-păţână de usturoi „ca omul să fie ferit de boli molips1 toare”, se pun panglici sau o simplă aţă de culoare roşfe „împotriva deochiului” etc. Desene pe corp cu vopsele pământ, ca şi tatuajele aveau acelaşi scop magic, de alunga bolile. Terapia magică îmbracă şi alte proced, mutilante, în afara

tatuajelor sângeroase făcute cu a sau cu cuţitul. Infibulaţia şi circumcizia, găurirea urec lor, pentru a atârna de ele aţişoare roşii, aveau rolul»

232

credinţa magică, de a îmbuna sau a împiedica acţiunea aducătoare de boli. Obiceiul purtării cerceilor, atât de răspândit astăzi, îşi are originea, foarte probabil, în astfel de practici magice primitive.

În Egiptul antic terapeutica avea o formă mitico-magică. Se considera că boala provenea din voinţa unui zeu sau spirit, chiar dacă era evidentă acţiunea unui corp străin ca lovirea sau tăierea. De aici şi concepţia că vindecarea putea avea loc numai prin înduplecarea zeilor sau prin izgonirea spiritului ostil din corpul celui bolnav.

Aceste credinţe au făcut din tămăduitor un intermediar între forţele nevăzute, imaginare şi bolnav. Exista însă o deosebire netă între tămăduitori „cu şcoală", denumiţi „sunu" şi vracii populari „rhuint", ambele categorii pretinzând că au primit cunoştinţele lor de la zei. Un fapt demn de reţinut îl constituia concepţia potrivit căreia zeul putea fi ajutat sau influenţat să fie binevoitor dacă bolnavul consuma anumite substanţe considerate plăcute divinităţilor. Acelaşi lucru era crezut şi în privinţa spiritelor rele care erau „forţate" să părăsească „locuinţa: aleasă, adică organismul bolnavului dacă acesta înghiţea şi se ungea cu diferite preparate sau se supunea anumitor manevre. Tratamentul propriu-zis era un amestec bizar, de practici magice, constând din exprimarea unor formule verbale, neinteligibile şi forţarea bolnavilor de a se supune unor eforturi deosebite atât fizice, cât şi psihice.

Raportul dintre tămăduitor şi forţele supranaturale era bine stabilit, în funcţie de categoria profesională ce-l reprezenta: medic, vraci, preot. Medicul apela cel mai puţin la forţele supranaturale. Vraciul încerca să alunge spiritele răufăcătoare în mod violent şi hotărât. Preotul, dimpotrivă, ruga zeităţile să ierte bolnavul. Sigur, aceasta este o clasificare generală, schematică, în realitate terapeutica egipteană veche fiind alcătuită dintr-un

complex cuprinzând implorarea, amenințarea și administrarea de substanțe. Niciun medicament nu era luat, nicio acțiune lizioterapeutică nu era întreprinsă fără a fi rostită o anumită formulă magică.

La sumerienii și semiții din Mesopotamia, populații toarte superstițioase, a existat un tip de medicină magico-hieratică foarte rigidă, deși – paradoxal – tot ei au fost aceia care au stabilit reguli terapeutice mult eliberate de supranatural, norme ce pot fi socotite medicină enipirică. Orice boală era considerată produsul prezenței

233

spiritelor rele în corp, vindecarea fiind posibilă numai prin alungarea acestora de către o putere supranaturală mai puternică, idee sugerată probabil de o regulă a regnului animal, anume că individul puternic alungă sau devorează pe cel slab.

În concepția mesopotamienilor, ființele supranaturale pătrundeau în corp prin gură, nas și urechi și nu părăseau bolnavul decât atunci când tămăduitorul îndeplinea ritualurile cerute potrivit diferitelor situații, cuprinzând incantații, purificări, formule magice, restricții alimentare, înghițirea unor substanțe terapeutice și practici exorciste. Ca să poată prescrie tratamentul, tămăduitorul trebuia să asculte cu atenție mărturisirea bolnavului, întocmai cum fac astăzi preoții creștini. Potrivit celor mărturisite erau stabilite cauza bolii și medicația. În fixarea naturii bolii și a tratamentului de rigoare, un rol de frunte îl juca divinația, tămăduitorii fiind specializați în hepatomanție, hidromanție etc. Ei tălmăceau, de asemenea, visele bolnavului, ale rudelor și prietenilor acestuia, ghicind care anume forță supranaturală a provocat răul.

Tratamentul debuta prin sacrificii aduse îndeosebi zeului Ninazu – ocrotitorul tămăduitorilor. Fiul lui Ni-nazu era, în panteonul mesopotamian, zeul Ningizzida, care purta un toiag cu un șarpe încolăcit pe el. În concepția mitico-magică sumeriană și asiro-babiloniană, acest șarpe era simbolul vindecării. Credința era izvorâtă din observația că reptila își pierde pielea periodic,

redribândindu-şi alta mai strălucitoare, prin urmare devenind din nou tânără. Prin similitudine, şarpele magic făcea ca bolnavul să-şi recapete forţele pierdute, concepţie care se perpetuat de-a lungul mileniilor, devenind în perioader recente simbolul medicinei ştiinţifice.

Următoarea etapă a tratamentului consta în stropirea corpului bolnavului cu apă destintată provenită din Tigru. Eufrat sau dintr-un izvor. Pentru izgonirea spiritelor rele, tratamentul magic era sinonim cu acela utilizat la mai toate populaţiile, anume administrarea de substanţe vomitive, ungerea corpului cu materii rău mirositoare, inclusiv fecale, în scopul de a provoca dezgust spiritului şi a-l obliga să iasă din trupul bolnavului. O altă metodă magică, de asemenea uzuală în toată antichitatea, era aceea de a aşeza la căpătâiul suferindului alimente apetisante, în credinţa că spiritul, lacom, va pleca din corpul Sărmanului bolnav spre a se înfrupta din ele. Când tănii

duitorul considera că înscenarea şi-a făcut efectul, acoperea repede mâncarea şi o arunca în foc în credinţa că odată cu ea arde şi spiritul rău. Tămăduitorul îşi încheia ritualul cu formule ferme, poruncind spiritului: „Pleacă, fugi (cutare fiinţă supranaturală), duh rău! Pe mine mă apără zeul Baal, fugi de la mine!”. Existau şi cazuri când tămăduitorul nu putea stabili care anume zeitate fusese ofensată şi ce spirit rău generase boala. În acest caz exista o formulă magică în care erau pomenite toate spiritele aducătoare de suferinţe, care se încheia cu fraza: „Oricare ar fi numele tău, depărtează-te!”. Formulă păstrată în multe din marile religii actuale.

Evident, cu asemenea tratamente trebuia ca bolnavul să aibă o vitalitate ieşită din comun pentru a rezista bolii. Cu toate acestea, practicile vracilor mesopotamieni au avut şi o latură pozitivă, introducând în uzul medical curent, menţinută până astăzi, regula primordială de păstrarea corpului bolnavului într-o perfectă igienă şi „purificarea” prin băi fierbinţi în scopul scăderii febrei etc.

De la magii tămăduitori mesopotamieni s-au răspândit în Europa antică exorcismele, care mai apar şi astăzi, ici-colo, ca şi o serie de cuvinte bizare, presărate în descântecele şi blestemele vrăjitoreşti existente mai ales în ţările din centrul continentului, cum ar fi cuvintele hilca şi beşa, ambele de origine semită. Primul îşi are originea în verbul halaqu (el a ieşit), al doilea provine de la basu (el s-a ruşinat), folosiţi împreună aceşti termeni aveau semnificaţia pentru semiţi „ieşi, ruşinează-te!", formulă folosită de tămăduitorii antici şi moştenită de cei din evul mediu pentru a determina spiritele să iasă din corpul bolnavului.

Ca şi celelalte popoare antice, chinezii priveau bolile ca efecte ale manifestărilor duhurilor rele sau ale mâniei puterilor divine, care puteau fi înlăturate însă, în concepţia acelor vremi, numai prin mijloace magice. Pentru vindecarea bolnavilor, vrăjitorii, şamanii şi preoţiitămăduitori utilizau tehnici de divinaţie, formule magice şi incantaţii.

În afara ritualurilor magice pe care le efectuau, tămă.

uiţorii prescriau suferinzilor droguri, descântate în prea.

În reeremonial» niciun preparat magic nu avea svmm. intea chinezului antic efectul tămăduitor. În schimb, tas P fa? * că se punea *" vasul C" cea*° bucată de mă-e sau hârtie descântată de vraci acest lichid era privif

235

ca leac. Practici tot atât de bizare erau şi fixarea la intrarea în casă a inscripţiilor magice pentru alungarea spiritelor, ca şi interdicţia de a lua preparate tămăduitoare dacă în prealabil acestea nu au fost prescrise şi preparate cu respectarea ritualurilor magicotămăduitoare.

Concepţiile mitico-magice în domeniul „artei" vindecării au persistat de-a lungul a multor milenii în China, cu toate că, spre sfârşitul epocii Ciou (sec. IV-III î.e.n. j reapare ca profesiune bine conturată tămăduitorul laic, aidoma personajului primitiv care avea sarcina de a se

ocupa cu păstrarea sănătăţii colectivităţii. Y-şen, cum se numea acesta, verifica personal calităţile terapeutice ale diferitelor plante de care se slujea în reţete. Putem descifra aici experimentul, începuturile cercetării ştiinţifice medicale.

Bineînţeles, apariţia profesiunii Yi-şen nu a însemnat dispariţia vracilor. Însă confruntarea celor două profesiuni a avuf ca urmare reformulări ale gândirii tămăduitorului, care pot fi surprinse în viziunea chineză asupra obiectelor şi fenomenelor.

O altă etapă a constituit-o apariţia concepţiei principiilor antagoniste denumite Yang şi Yin. Yang (cel luminat), cum s-a mai arătat, era principiul Soarelui, afirmaţiei, activităţii, forţei, expansiunii, luminii, căldurii, uscatului, părului şi sexului masculin. Yin se constituia ca principiu al Pământului şi Limii, negaţiei, pasivităţii, slăbiciunii, contracţiei, întunericului, recelui, umedului, numerelor impare şi sexului feminin.

Magia tămăduitoare chineză a extras din aceste concepţii stranii privitoare la principiile Yang şi Yin ideea legăturii oculte între diferite obiecte, fiinţe, fenomene etc, ajungând să privească şi organele omeneşti de pe aceleaşi poziţii. Drept rezultat, apare neîntrerupta căutare a faimosului „elixir al vieţii.

Frenetica goană după „apa vieţii" s-a răspândit în antichitate dincolo de frontierele Chinei, perpetuându-se în evul mediu. Un ecou al ideii respective poate fi regăsit şi în basmele româneşti unde, câteodată, eroii aleargă după „apa vie". Până unde a mers în China această nebunie a „elixirului vieţii" o poate ilustra faptul că şapte din cei douăzeci şi doi de împăraţi ai dinastiei Than au murit otrăviţi cu… pilule de nemurire.

Cu toate că era contaminată de ocultism, medicina chineză avea totuşi şi un oarecare fond realist, tămăduito

rii-vraci, vrăjitorii, preoţii contribuind la descoperirea unei game largi de plante cu însuşiri terapeutice, ca şi la stabilirea cantităţilor active sub raport terapeutic ale unor

substanţe de origine minerală – compuşi ai mercurului, sulf, arsenic, plumb etc, cu mult înaintea farmacopeii galenice.

Aceeaşi perseverenţă a magicienilor chinezi în descoperirea mijloacelor pentru obţinerea longevităţii sau a nemuririi au avut şi alte efecte, cu repercusiuni pe plan ştiinţific. De pildă, un procedeu magic de păstrare a aerului timp cât mai mult în plămâni „a dus cu încetul la dezvoltarea unui sistem de gimnastică medicală. Ideea acupuncturii s-a născut, de asemenea, din ritualurile şamanice exorciste, de lovire şi înţepare a bolnavului, în scopul alungării spiritelor răufăcătoare. Există chiar o veche legendă chineză, care pare să ateste faptul că cel puţin presupunctura s-a născut întâmplător. Se povesteşte că un om oarecare, care suferea de migrenă, s-a lovit „puternic la fluierul piciorului şi, pe loc, durerea de cap i-a încetat. Cercetând acest caz – arată în continuare legenda – vracii au concis că spiritele rele pot fi gonite din cap procedându-se la lovirea cu o piatră ascuţită a punctului respectiv. Mai târziu, împăratul Fu Hsi ar fi fost acela care a ordonat extinderea metodei, căutarea altor puncte vindecătoare, precum şi confecţionarea unor ace speciale de piatră.

Pornind de la căutările primitive laice, „arta" tămăduitorilor chinezi a trecut prin magie şi religie spre a redeveni laică, după îndelungi şi, sinuoase încercări. Ea este un exemplu concludent al evoluţiei medicinei, de la începuturile sale, pierdute în negura timpului, până a devenit o ştiinţă.

Pe Valea Indului, în Pakistanul actual, arheologii au găsit câteva indicii privitoare la practici magice tămăduitoare extrem de vechi. Printre acestea se află o statuetă Sugerând° poziţie clasică de yoga, aparţinând zeului Śiva, luat ca patron de yogini. În inventarul arheologic au intrat, °e asemenea, silagit extras din roci himalayene, cu utilizări în Secţiunile dispeptice şi hepatice, oase de sepia conser-l.ale în vase de pământ, folosite în tratamente oftalmolo-sice. orice şi

dermatologice şi altele, care vin să emonstreze preocupări clare în domeniul magiei tămăduitoare. Toate acestea arată că nu numai arienii au fost aceia cirle V1 generat înfloritoarea cultură veche indiană, ci şi vidienii, acele populaţii prearienе, cu grad înalt de ei

237

vilizaţie, cum au fost probabil cele de la Harappa, [Vio henjo-Daro şi Kot Diji. Indiferent însă cine şi cum a conceput ideile generale ale artei tămăduitorilor indieni rămâne însă clar faptul că, la începuturile sale, ea se încadra în concepţiile generale magico-rituale ale lumii vechi, însuşi substratul teoriei practicilor yoga se adânceşte într-o gândire mitico-magică. Yoga reunea o sumă de practici de educaţie fizică cu tehnici meditative, idealuri metafizice şi principii morale, având în vedere potenţarea rezervelor energetice umane în scopul dobândirii longevităţii şi a unei autonomii spirituale individuale. Delimitată de concepţiile mistice, practica yogină are însă valori reale, cu nimic comune şarlataniei, iluzionismului, fachirismului şau aşa-numitelor „fenomene parapsihice”.

În viziunea indiană veche, toate bolile proveneau de la forţe supranaturale. Tămăduitorii interveneau tocmai pentru împăcarea acestor forţe cu oamenii, recurgând, în acest scop, la arsenalul cunoscut pretutindeni: formule încântătorii, ritualuri şi reţete magice, administrarea de extracte vegetale, descântate în prealabil. Un mare număr de plante utilizate în trecutul îndepărtat de vrăjitorii „şi vracii indieni vor rămâne în continuare să fie folosite şi de medicina modernă, ceea ce atestă nu numai valoarea terapeutică, dar şi cunoaşterea amănunţită a efectelor lor de către tămăduitorii străvechi. Textele vedice pun în evidenţă, totodată, ideea vitalismului magic. Este vorba de nişte misterioase canale – întâlnite în medicina āyurvedică şi în yoga – prin care ar circula suflurile divine, „forţa organică”. Conceptele āyurvedice se află în legătură directă cu textele vedice, cu vitalismul magic, cu demonaj logia şi exorcismul. Se spunea că în fiinţa umană există

cinci elemente, regăsite în întregul univers şi anume vântul, focul, apa, pământul şi spaţiul eteric, care le cuprinde pe toate, plus spiritul, care şi el face parte din natură. Din spirit ar deriva intelectul, iar din acesta cele cinci elemente şi simţurile omului. Potrivit acestei concepţii, spaţii eteric intră în componenţa auzului, vântul în cea a pipăiţu” lui, focul în cea a văzului, apa în simţul gustativ şi pănun” tul în cel olfactiv. Un alt număr magic, alături de cinci, utilizat în *Āyurveda*, era şapte. Sunt şapte substanţe aorganismului – sucul organic, sângele, carnea, pielea, mă duva, grăsimea şi sperma, în care intră cele cinci element-Apar apoi cinci forme de foc organic – care asigură coi» bustia alimentelor, colorează sângele, aprinde dorinţe-e

238

Inimă, dă ascuţime vederii şi conferă strălucire pielii, precum şi cinci sufluri etc. Cifra magică 360 era, de asemenea, corespunzătoare *Ayurve dei*, reprezentând numărul oaselor.

Brahmanul se înfăţişa indianului antic ca om care poseda toate iaineie magiei în general şi ale tămăduirii în special. El stăpânea formulele magice, descântecele şi exorcismele cuprinse în *Atharva-Veda* necesare vindecării bolilor, creşterii fecundităţii, izbândei în dragoste, era maestru în arta de a ghici dacă un copil ce urma să se nască va fi băiat sau fată, sau dacă un bolnav se va însănătoşi.

Vechii evrei, cu toată stricteţea religiei lor, recurgeau adesea la vraci, vrăjitori, magicieni şi ghicitori pentru a stabili diagnosticul, tratamentul şi pronosticul bolilor de care sufereau. În atitudinea respectivă se regăseşte, de fapt, încărcătura de concepţii magice şi superstiţii prezentă în mentalitatea acestui popor cu nimic deosebită de cea a vecinilor lor, pe care cărţile sfinte ale evreilor o redau uneori sub formă alegorică. Bolnavii erau socotiţi impuri, ca şi cei care se atingeau întâmplător sau voit de aceştia. Existau o serie de reguli cu caracter de purificare magică, întâlnite şi la alte popoare vecine, ridicate însă la

rangul de dogmă religioasă, cum ar fi: spălările cu apă după contactul cu cadavre, cu excremente, cu femei după naştere; restricţiile alimentare diverse, printre care consumarea cărnurilor animalelor „impure” – porc, iepure, cămilă – ca şi a sângelui. Bineînţeles, chiar respectarea cu stricteţe a tuturor preceptelor nu era de natură să ducă la vindecarea bolnavilor. Vracii, personaje denumite la un moment dat terapeuţi, s-au menţinut de-a lungul întregii istorii antice a evreilor, coexistând cu medicii.

Talmudul reflectă o modificare de concepţie faţă de activitatea tămăduitorilor, acordând respect medicilor, Formulele magice şi reţetele vindecătorilor străvechi vor fi preluate de învăţătorii talmudici, ale căror succese «maculoase în „alungarea demonilor” din oameni – prin Petici exorciste – au ajuns să fie menţionate în scrip-r – Rabinii condamnau doar formal magia, ei înşişi şi embrii familiei lor purtând amulete în ideea că astfel vor 11 apăraţi de boli.

literatura religioasă a evreilor este bogată în sfaturi

codi metode terapeutice şi reţete tămăduiiiudaică întocmită între secolul III î.e.n.

religioasă

J39

toare, ca o consecinţă a prescripţiilor *Talmudului* privitoare la menţinerea curăţeniei omului, deoarece un corp bolnav, impur, nu putea menţine un suflet pur.

Antichitatea europeană are dimensiuni particulare, fiind şi ea dominată de credinţele mitico-magice, de iraţional.

Fiinţele supranaturale erau socotite ca aducătoare de boli, epidemii, nenorociri. Grecii credeau că Apollo determina cel mai adesea atât răzbunări crude, nemiloase, cât şi vindecări miraculoase deoarece această divinitate era, între altele, un salvator al oamenilor, cu condiţia ca ei să nu aducă ofense zeilor. Artemis, sora lui Apollo, avea şi ea calităţile fratelui său. Darul vindecării, prin excelenţă, îi aparţinea însă lui Asclepios (Aesculapius), fiul lui Apollo şi al muritoarei Coronis. Sunt numeroase indicii „privitoare

la faptul că personajul mitologic respectiv, ca şi cultul acestuia, constituia o preluare de la traci, tot astfel precum romanii îl vor prelua apoi de la greci.

Asclepiozii, adică slujitorii sanctuarelor consacrate lui Asclepios, erau mai mult vraci decât preoţi. Existenţa acestora corespunde momentului preluării practicilor magice tămăduitoare de către religie. Tratamentele constituiau un amestec de raţional şi iraţional. Suferinzii făceau mai întâi o cură de purificare (catharsis), după care urmau într-un loc anume al templului, denumit abaton, o cură de incubaţie (somnoterapie), aşteptând ca zeul Asclepios, sau poate Apollo, să li se arate în vis. Visele bolnavilor erau tălmăcite de asclepiozi, care formulau tratamentul. Mijloacele terapeutice constau, de obicei, în incantaţii şi purificări, concomitent cu aplicarea unor restricţii alimentare şi administrarea de substanţe tămăduitoare. Tămăduirea magică a fost elogiată chiar de Empedocle (c...490-o. 430 î.e.n.), iniţiatorul medicinei experimentale, care compara medicul cu un profet sau poet. El însuşi se considera un interpret al oracolelor. Platon, de asemenea, menţiona adesea, în scrierile lui, rolul pe care îl aveau în terapeutică farmecele şi incantaţiile.

Civilizaţia greco-romană constituie totuşi un exemplu elocvent al trecerii de la magie la ştiinţă. Aceasta va da pe Hipocrat (460 – 375 î.e.n.), ctitorul medicinei raţionale şi pe Galen (130-o. 210 e.n.), care a pus bazele studiului anatomiei umane, înmănunchind într-un sistem tot cese cu

noştea la vremea lui, operă ce a constituit secole de-a rândul catehismul practicii medicale.

Aceeaşi trăsătură raţionalistă exista şi la traco-geţi. Izvoare istorice scrise şi descoperiri arheologice atestă cu claritate că geto-dacii aveau preoţi-terapeuţi, dar şi vraci care foloseau instrumente pentru uz chirurgical, practicau trepanaţii craniene sau aplicau incizii rituale. Dioscoride şi PseudoApuleius, Clemens din Alexandria, Iordanes şi alţii au consemnat denumiri dacice ale buruienilor de leac.

platon (427 – 347 î.e.n.) în *Banchetul* arăta că Socrate învăţase de la un medic, ucenic al lui Zamolxis, că „precum nu trebuie să încercăm să tămăduim ochii fără să vindecăm întâi capul şi capul fără trup, tot aşa nu se poate să încercăm a vindeca trupul, fără să îngrijim şi de suflet”, subliniind că „tocmai de aceea sunt multe boli la care nu se pricep medicii greci; fiindcă nu cunosc întregul de care-ar trebui să se ocupe”. Vasile Pârvan considera concepţia tracică, bineînţeles eliberată de nuanţele sale mistice, asemănătoare celei hipocratice. Reiese clar din fragmentul platonician că medicii traci socoteau toate lucrurile bune şi rele pentru om în întregul său, ca venind de la suflet, din cap şi ochi, iar de acolo, curgând în trup. Se poate ca această concepţie să fi avut un substrat magic, dar aici contează orientarea realistă a traco-geţilor. După cum atestă Strabon, preotul geto-dac era şi vrăjitor (goes) şi medic (iatros). Marele preot făcea preziceri şi interpreta oracole, dar învăţa poporul şi cum să utilizeze plantele medicinale.

Descântecele, ca şi vrăjile, erau practicate, prin urmare, începând cu vârfurile conducătoare, însuşi Zamolxis instruindu-şi ucenicii în sensul că numai prin descântece pot vindeca sufletul. Conservatori, geto-dacii păstrau din magia arhaică tatuajul menit să alunge spiritele rele, aşa cum se poate observa pe un vas străvechi, reprezentând o femeie cu simboluri desenate pe un picior. Acestea înfăţişează Poarele, numărul magic cinci, cursul vieţii şi o imagine zoomorfă, păzitoare de boli. Se poate presupune că astfel e tatuaje erau făcute pe anumite părţi ale trupului sufeanzilor, ca remediu al bolii. Herodot descrie ritualul magic tumigaţiei cu sămânţă de cânepă practicat de geto-daci: fiev. au. această sămânţă de cânepă şi o aruncă pe pietre Pând ne scoase din foc; îndată ce ea atinge pietrele, răsC! eSte un fum şi nişte aburi atât de denşi, încât întrece u „efectele unei căldări elineşti. Excitaţi prin această

baie, ei strigă de bucurie”. Virgiliu aminteşte că la

dae apa. În special de Dunăre, constituia elementul princip).; de descântat. În fine, Criton, medicul împăratului Traian observa că preoţii geto-daci aveau un ascendent asupra oamenilor de rând prin faptul că uzau de vrăjitorie.

Vrăjile erau făcute împotriva „puterii deochiului", acestuia opunându-i-se amuletele cu simbolurile şarpelui şi mistreţului, din mărgean şi chihlimbar. Vracii posedau formule magice şi descântece, în forme care pot fi regăsite în folclorul vechi românesc, privitoare la vatra casei, la apa neîncepută, la focul nestins. Probabil că şi la geto-daci circula concepţia că bolile constituiau sancţiuni ale forţelor supranaturale, că administrarea unei – substanţe terapeutice trebuia însoţită de descântece, farmece sau boscoane (vrăjitorii). În general, ierburile de leac utilizate de vraci şi preoţii-vindecători aveau – după cum s-a putut stabili cu mijloace moderne – efecte calmant-anestezice, cicatrizante, expectorante, depurative şi antihelmintice. De asemenea, erau aplicate în scopuri terapeutice produse animale, organe, umori, substanţe minerale, precum şi ape minerale şi termale. Dacii numeau orice sursa de apă minerală „deusara", adică izvorul zeilor. Un caracter magic avea şi aşa-zisa piatră de naştere, a cărei amintire a trecut în medicina populară, potrivit căreia femeile obişnuiau să *i* nască, în trecut, pe vatră.

Deşi încărcată de practici magico-religioase, ocupaţia tămăduitorilor geto-daci, a preoţilor-vindecători conţinea elemente incipiente de ştiinţă. De altfel, concepţiile terapeutice traco-getice au fost preluate şi de alte popoare antice europene. Druizii, de exemplu* pretindeau că deţineau „arta" medicală de la hiperboreeni, adică de la traci, din care spuneau că de-scind, practica lor terapeutică fiind izbitor de asemănătoare cu cea a geto-dacilor. Aveau, între altele, chiar cultul apei neîncepute (numită de ei sâr, în timp ce dacii o numeau sară). Ar mai trebui adăugat că Hipocrat asfost ucenicul medicului Herodicos, trac de origine, ceea ce lasă a se deduce că, cel puţin în parte, concluziile hipocratice aveau o bază tracică.

Magia va continua să-şi joace rolul în arta vindecării

chiar la marii medici ai evului mediu, care începuseră să facă apel la raţionalism, atitudine ce va fundamenta, de lungul timpului, progresul cunoaşterii şi al medicii* ştiinţifice, eliberată de credinţa în supranatural. Dar *cu* noştinţele medicale ale evului mediu, ale Renaşterii *r*

242

hiav al epocii moderne au rămas destul de sărace, progresul instalându-se lent, datorită inexistenţei mijloacelor e investigaţie. Acţionau enorm arbitrarul, intuiţia, tradiţia în aceste condiţii, practicile magice au continuat să se menţină viguroase, alimentate puternic de credinţele populare în supranatural, de constatarea neputinţei medicinei laice în faţa flagelurilor marilor epidemii care au bântuit Europa secolelor XIV-XIX. Medicina a progresat lent, mai cu seamă în acea tristă perioadă a obscurantismului catolic reprezentat de Inchiziţie, în care totul era marcat de demonism, aşa cum s-a mai arătat. Toate bolile ca şi insuccesele în tratarea acestora ajung să fie puse pe seama acţiunii diavolilor, a vrăjitorilor, mentalitate care convenea într-un fel medicilor, a căror nepricepere sau ignoranţă puteau fi lesne şi comod puse la adăpost pe criteriul amestecului Satanei. Dar credinţa în diavoli şi în puterea vrăjitorească va face ca prevenirea şi vindecarea bolilor să treacă din competenţa tămăduitorilor, indiferent dacă aceştia erau medici, vraci, ori simpli chirurgi-bărbieri, în cea a tribunalelor inchizitoriale, iar de aici la o aprigă prigoană împotriva ştiinţei. Însă aceasta nu a putut frâna progresul. Dar nici reprimarea vrăjitoriei nu a eradicat practicile magice, conflictul între cunoaştere şi necunoaştere rămânând în continuare deschis, ceea ce explică existenţa şi persistenţa aşa-zisei medicine herotodoxe, cuprinzând astrologia medicală, medicina spagirică, radiestezia, iridodiagnosticul, naturismul, magnetismul animal etc, ca şi a magiei mileniilor trecute, îmbrăcată uneori în limbaj sau haine cu alură doctă. Acestea erau însă doctrine false, opuse concepţiei ştiinţifice, cu pretenţii de panaceu, exaltând forţa de atracţie a enigmaticului, simbolismul şi

magia cuvântului, puterea vindecătorului miraculos – fje medic profesionist sau oricare altă persoană care Putea fi uneori un proroc, un sfânt de ocazie, fie o biată babă descântătoare. Magia tămăduitoare, ocultismul, prelungite până în secolul al XX-lea, cu toată terminologia aparent ştiinţifică folosită, rămân la fel de primitive şi fără valoare experimentală ca şi manoperele vracilor străvechi. u este mai puţin adevărat că formele actuale ale magiei, Cu Practicanţii lor, atunci când nu sunt şarlatani, pot sugera cori ştiinţei elemente inedite, însă efortul ştiinţei nece-i eliberării de balastul fanteziei şi al imposturii a t' Jt ce

243

poate fi valoros din magie se dovedeşte adesea prea mare în raport cu rezultatele practice directe.

Oricum, chiar şi în secolul al XX-lea apare vizibil faptul că anumite momente de impas ale medicinei clasice lasă câmp liber de acţiune ocultismului, mentalităţilor naive, manoperelor magice bazate pe forţa sugestiei, interpretărilor neştiinţifice întemeiata pe imaginaţie, pe speculaţie, spontaneitate şi empirism.

O prelungire a diferitelor concepţii vechi, cu caracter paranormal, o constituie *medicina heterodoxă*. Ea este un ansamblu de teorii medicale neacademice, aplicate de per – soane cu sau fără studii medicale, dar şi de vraci şi tămăduitori. Această formă de medicină foarte-apropiată vrăjitoriei cuprinde, în general, doctrine îmbibate cu elemente de magie, superstiţie şi filosofie idealistă, rămăşiţe ale gândirii antice şi medievale, dar uneori şi practici empirice ce pot fi valorificate de către medicina academică.

În acest cadru se înscrie *astrologia medicală*. Ea a traversat istoria culturii, spre a reveni în actualitate, în mod paradoxal, tocmai în a doua jumătate a actualului secol, caracterizată prin pătrunderea omului în Cosmos. Adresându-se în special persoanelor dezamăgite, cu temperamente slabe, sensibilizate exagerat, psihopate sau aflate în situaţii limită, astrologia medicală a secolului al XIX-lea făcea apel, pentru impresionarea bolnavilor şi

argumentarea existenţei sale ca practică, la descoperiri ale fizicii, chimiei şi biologiei, încercând să le adapteze, să le racordeze la doctrina armoniei şi a dizarmoniei universale. Date ale astrofizicii moderne au fost preluate în secolul al XX-lea de către astrologi, care pretindeau că radiaţiile cosmice ar avea rolul de mijlocitor fizic al influenţelor astrale asupra omului, în timp ce-glandele endocrine ar juca pe cel al mijlocitorului fiziologic. Chiar dacă aceste afirmaţii rămân în sfera ipotezelor, astrologia medicală tot nu se justifică, oricare pronostic de îmbolnăvire sau vindecare neputând fi legat de mişcarea corpurilor cereşti, ci de cu totul alţi factori, de mult depistaţi şi studiaţi de către ştiinţa medicală.

Spagirismul reprezintă într-o anumită măsură fuziunea pe plan medical a astrologiei şi alchimiei. Medicina spag1 rică, în plină înflorire în secolele XIV-XVII, se baza, ca şi astrologia, pe corespondenţe, pe armonie şi dizarmonie-Potrivit doctrinei medicinei spagirice, cu rădăcini în Principiile corelaţiei cosmice, fiecare boală poate fi vindecata

244

tai dacă este utilizat un remediu corespunzător, luat „*râxi* similitudine. De pildă, prin faptul că nuca se aseamănă cu capul omenesc, ea ar constitui principala materie primă pentru preparatele destinate a combate nevralgiile; fierturile de raci se prescriau împotriva cancerului, inima de porc pentru tratarea bolilor cardiovasculare şi aşa mai departe. Aceleaşi reguli au determinat alcătuirea întregului arsenal tămăduitor al medicinei spagirice, alcătuit din aşa-zise chintesenţe de substanţe naturale, în fapt extracte din materii vegetale sau animale, proaspete sau uscate. Destinaţia fiecărei „chintesenţe" este stabilită în funcţie de signatură", adică de asemănarea produsului de bază (culoare, formă, consistenţă) cu organul bolnav. Potrivit analogiilor zoologice ale bolii, bolnavului sau organului bolnav, medicul spagirist prescria tratamentele în mod individualizat. Aberaţia mergea până acolo încât, pentru

cicatrizarea rapidă a unei răni se aplicau aşa-numitele „unguente simpatice” atât pe plagă, cât şi pe obiectul care a produs-o.

Radiestezia se înfăţişează ca o transpunere pe tărâm medical a tehnicii baghetei magice, utilizată – cum s-a arătat în alt capitol – pentru descoperirea comorilor, apoi – prin extensie – a zăcămintelor minerale şi a pânzelor de ape subterane. Astfel, după cum unele persoane se pretindeau detectori vii ai metalelor şi apei, au apărut mânuitori de baghete (rabdomanţi), care afirmau că sunt capabili să pună un diagnostic medical prin simpla trecere a obiectului magic deasupra capului bolnavului... Vâlva stârnită în jurul acestei ciudate maniere de a afla focarul ascuns al unei boli a determinat, spre mijlocul secolului trecut, demararea unor observaţii şi cercetări care au dus la rezultate interesante pentru biofizică. Eliminând pretenţiile unor impostori şi şarlatani, ai unor „inventatori” de detectoare, activi şi în zilele noastre, cercetările ştiinţifice efectuate în ultimii ani au scos în evidenţă sensibilitatea unor amine persoane la gradienţii câmpurilor magnetice foarte abc, ceea ce ar explica poate facultăţi aparent miracu – a se ale rabdomanţilor de a identifica resurse minerale, j: r în niciun caz nu s-a putut confirma experimental raezia nr. observaţiile clinice nu au valoare probantă, bazat pe mânuirea baghetei rămânând de do-ocultismului.

de la kheir, „mână” în greaca veche), adică 5 a prin aplicarea mâinilor este cunoscută din anti

245

n aici.

p ţţ sau alte asemenea suferinţe. Benefic poate opera l l i chitate, fiind, derivată dintr-o formă primitivă de magie tămăduitoare. Gesturi magice de vindecare prin aşezarea mâinilor deasupra capului şi a rănilor, precum şi prin lipi.

rea lor de trupul bolnavului sunt amintite pentru prima oară de Homer şi Hesiod. Chirotetia constituia unul din atributele centaurului Kheiron, cel mai înţelept dintre

aceste figuri mitologice. În mitologia greacă el ocupa un loc anume, fiind considerat binefăcător şi subtil vindecător al oamenilor. De asemenea, Kheiron era socotit între altele drept învăţător al lui Asclepios, zeul medicinei. Mitul lui

Kheiron este în măsură să arate faptul că înşişi anticii vedeau chirotetia drept o practică magică depăşită de cunoaşterea medicală, preocupare iniţiată de eroul civilizator Asclepios, care şi-a întrecut maestrul. Semnificativ este un amănunt al mitului respectiv, anume acela în care se arată că puterea lui Kheiron era destul de limitată, el însuşi fiind incapabil să se vindece de rana provocată de o săgeată rătăcită. Ca să scape de suferinţele eternizabile, el a renunţat la nemurire, cedând-o lui Prometeu, preferând moartea. Se recunoaşte astfel pe calea mitului ineficienta chirotetiei observată încă din antichitatea îndepărtată. Se pare că grecii au preluat această formă de magie tămăduitoare din Orientul antic, chirotetia fiind semnalată în texte vechi indiene, chineze, egiptene, ca şi în Biblie. Ecouri ale chirotetiei se regăsesc în ritualuri creştine şi budiste. Părăsită de-a lungul vremii, chirotetia a fost reactualizată spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, sub influenţa teoriilor lui F.A. Mesmer despre aşa-zisul „magnetism animal”. Tagma chiroteticienilor nu s-a putut însă dezvolta, fireşte, sub presiunea ştiinţelor medicale moderne, deşi uneori au mai apărut „vindecători” în jurul cărora s-a făcut vâlvă datorită contribuţiei masive şi iresponsabile a presei de senzaţie. Evident, este ridicol să se creadă că prin simpla aşezare a mâinilor deasupra sau Pe corpul unui bolnav pot fi vindecate maladii microbiene, pot fi remediate malformaţii, afecţiuni de ordin etw f f sau alte asemenea suferinţe. Benefic poate opera uneori, autosugestia bolnavului, însă până la anumite *o…*”

mite, chirotetia plasându-se nu în sfera medicinei, ci ocultismului. g

Iridodiagnosticul este, de asemenea, o manieră modern a „cititului viitorului în ochi”, utilizată încă din antichitate, dar şi de către Paracelsus. Iridodiagnosticul a

fostr inventat de Ignatz von Peczely, în anul 188.1, fiind preW

246

I rând de către diferiţi medici, dar şi de magicieni. iridodiagnosticul poate fi clasat în categoria divinaţiei contemorane, formula aceasta de sondare a viitorului unui P ient oarecare fiind infirmată de investigaţiile clinico – tatistice şi experimentale de dată recentă. Se face mult caz Pe seama iridodiagnosticului, însă încercările de teoretizare a metodei având la bază cauze ale modificărilor în culoare, ale formelor pupilelor, apariţia de pete etc. nu rezistă criticilor ştiinţifice. Ochiul poate da indicaţii asupra unor afecţiuni specifice lui, ca şi în privinţa câtorva boli deja stabilite. În niciun caz acest organ nu este de natură să arate viitorul cuiva.

Teosofia tămăduitoare actuală reprezintă o prelungire a concepţiilor magico-religioase antice şi a superstiţiilor evului mediu, potrivit cărora erau propovăduite revelaţia, rugăciunea, pasivitatea în faţa destinului. Din acest punct de vedere teosofia tămăduitoare capătă caracter de sectă medico-religioasă. În această categorie de practici se include, în primul rând, metoda denumită „Christian Science”, preconizată de vindecătoarea Mary Baker Eddy în cartea *Science and Health* apărută în anul 1875. Baker Eddy reia teze din demonologia medievală şi fideism. După ea totul ar fi spirit divin, materia doar o aparenţă, iar răul, păcatul şi boala rezultate ale erorii umane. În condiţia acestor consideraţii mistice se cere bolnavului să nu se mai preocupe de suferinţa lui, ci să se roage, să facă pomeni şi să-şi încredinţeze soarta în mâinile lui Dumnezeu. Temeiuri oarecum similare au şi unele doctrine neo-protestante sectante, care propovăduiesc vindecarea prin Post şi rugăciune, refuzul medicinei.

p, n p el, t de caracterul lor, alimentaţia sumară, băile repete, exerciţii de respiraţie şi rugăciunea. O metodă aşa-zis nish? e? în denumită Mazdan (Otoman Zar-Alusha Ha-conri °losită în Orient se bazează pe tehnici

străvechi, deci aânate de? dinta medicală. De altfel, toate proceiv. Peue; ice care fac apel la ocultism s-au dovedit 6> utzarea lor soldându-se foarte adesea cu rezultate

Neobudismul a generat şi el terapeutici bizare. Memorii unor secte aparţinând acestui curent religios nu recurg, a medici ci practică, în scopul combaterii maladiilor, indiferent d

Un se*xfr*o*pos*? *fu* aPărută la începutul actualului secol, cu a comfilvas – m-st-o> a *n* consideraţie o componentă mixtă PUiul omenesc – fizică (somatică), eterică (vitală) şi

247

I

As

1, astrală (sufletească). În funcţie de atacul bolii asupra unei; din părţile acestui triptic sunt prescrise şi mijloacele ci, tratament, care pot fi de ordin farmaceutic uzual, diet). alimentară sau hidrică, exerciţii musculare, relaxare psi, hică etc.

Bigotismul şi fanatismul au născut mitul vindecăriloj miraculoase. În general, apariţia unor aşa-zişi *vindecători miraculoşi* determină psihoze colective, mari pelerinaje deoarece locul, sub raport geofizic, unde se petrec „minunile" joacă în concepţia credulilor un rol atât de important ca şi existenţa persoanei care tămăduieşte în numele lui Dumnezeu. În categoria vindecătorilor miraculoşi pot fi incluşi Cagliostro (secolul al XVIII-lea), Bernadette (secolul al XIX-lea), Rasputin şi Achiie. d'Angelo (în actualul secol). Activitatea vindecătorilor miraculoşi a declanşat, fără excepţie, atât credinţe iluzorii în rândul ignoranţilor cât şi reacţii de protest ale oamenilor de ştiinţă. Fără excepţii vindecătorii miraculoşi au fost implicaţi în uriaşe scandaluri publice, au făcut obiectul unor ample campanii publicitare. În fine, apariţia vindecătorilor miraculoşi a fost speculată din interese diferite de către guvernanţi, afacerişti, Biserică şi capete încoronate. Niciun vindecător miraculos nu a sfârşit bogat, fericit, sau cel puţin mulţumit de viaţa lui. Dimpotrivă,

majoritatea au pierit în mod tragic, fiind simple marionete pe m-sa mari] or afaceri pecuniare, politice şi religioase.

Magia tămăduitoare este practicată şi astăzi de către vindecători empirici, ocultişti, vrăjitori şi vraci. Numai în

S.U.A. existau, la începutul deceniului nouă al secolului XX, potrivit datelor publicate de ziare, peste 40.000 de asemenea profesionişti, fiecare înregistrat la fisc, cu cifi a lui de afaceri, iar în Franţa anului 1982, corporaţia vindecătorilor autorizaţi de stat grupa 10.000 de persoane

Filipine şi Indonezia există tămăduitori care pretind pot vindeca orice boală doar prin puterea lor magnet în jurul acestor vraci se face o vâlvă enormă, companii turism speculând la maximum afacerea. Adesea însă

ajutorul filmelor şi fotografiilor făcute în ascuns de ca diferiţi ziarişti, aşa-zişii tămăduitori sunt demascaţi simpli practicanţi ai unor ritualuri magice vechi, pe e au grefat tehnici de iluzionism…”

Indiferent de forma lor, practicile magiei tămăduit reprezintă un anacronism. „Marile descoperiri şi în enalj & progresele uriaşe înregistrate de medicină şi fal

248

cuceririle ştiinţifice în domeniul biologiei, biochimiei şi biofizicii sunt astăzi în măsură să permită o profundă cunoaştere a tuturor elementelor care caracterizează boala, corpul omenesc şi factorii care condiţionează sănătatea.

jvâedicina zilelor noastre dispune de un arsenal extraordinar de bogat şi sofisticat de investigaţie ştiinţifică, inclusiv de computere, care depăşesc cu mult capacitatea omenească de apreciere a stării de sănătate individuală. Ea oferă totodată remedii eficace în lupta împotriva bolilor.

Tendinţa actuală a medicinei este mult diferită de trecut.

Ea devine treptat o acţiune socială, de prevenire a îmbolnăvirilor, o medicină a omului sănătos. Fireşte, în acest cadru, în care sunt promovate măsurile de igienă

colectivă şi individuală, îmbinarea muncii cu odihna, promovarea unei vieţi raţionale, controlul periodic al sănătăţii prin mijloace specifice ştiinţifice, stimularea rezistenţei organismului la îmbolnăviri etc, nu-şi pot avea locul practicile perimate ale tămăduitorilor de ocazie sub oricare nume s-ar ascunde aceştia. În raport cu inepuizabilele posibilităţi ale medicinei moderne, cu larga accesibilitate a asistenţei medicale este de neconceput apelul la magie, chiar sub formele ei subtile, modernizate.

v Trebuie însă recunoscut rolul imens pe care magia l-a jucat în dezvoltarea cunoaşterii ştiinţifice, în trecerea prin observaţie şi ulterior prin experiment, de la practicile oculte la ştiinţă. Înclinaţiei spre pozitivism, spre raţionalism care a caracterizat activitatea a sute şi sute de generaţii de scrutători ai naturii, de neobosiţi căutători ai cheilor legilor care guvernează viaţa, universul, i se datorează, în fond, evoluţia astrologiei spre astrănomie, a alchimiei spre chimie şi a magiei tămăduitoare spre medicină. De la magie la ştiinţă a fost un drum greu, anevoios, presărat adesea cu piedici şi jertfe, un drum doar cu un singur sens: înainte. Este drumul progresului, care nu suPortă întoarceri spre obscurantism.

V. Ocultismul fără enigme

1. Scamatoriile orientale. Misterele lamaismului tibetan, dervişii fachirii

Lamaismul este una dintre cele mai bizare practici oculte. S-ar putea spune că el reprezintă în istoria religiilor momentul grefării vrăjitoriei pe canavaua unei credinţe mistice. Născut în Tibet, o zonă cu o suprafaţă de peste un milion de kilometri pătraţi, în care oamenii trăiesc la altitudini montane de peste trei mii de metri, lamaismul uneşte riturile străvechi „bon-po” de venerare a spiritelor şi naturii, religia budistă, demonismul şi vrăjitoria. Panteonul lamaist este bizar, fiind populat de fiinţe supranaturale groteşti şi uneori obscene, dominate de Avalaki teşvara, protectorul Tibetului.

Preoţii tibetani se numesc băură (din bla-mă, „profesor”, „magistru venerat”), iar marele preot poartă

titlul de Dalai Lama (în traducere liberă „magistrul venerat cel mai puternic”), fiind considerat reîncarnarea lui Buddha. Practicile preoţilor şi călugărilor tibetani sunt mai curând magie şi vrăjitorie, începând de la alegerea unui nou Dalai Lama, până la rostirea rugăciunilor, care – în fond – nu sunt decât o înşiruire de formule magice, cel mai adesea fără înţeles, fără logică. Cea mai importantă rugăciune lamaistă, căreia i se atribuie o putere deosebită, suna astfel: „O, tu, lotusul de la care se află bijuteria”.

S-a acreditat ideea că preoţii şi călugării tibetani *fe* bucură de faima unor persoane misterioase, care daţi secrete extraordinare ale fenomenelor naturii, vieţii şi *coS* moşului. Renume cultivat printr-o uriaşă literatură de ocui

250

tism oriental. Despre aceste personaje circulau, cu treisprezece secole în urmă, legende orale dintre cele mai bizare, uneori cu aspect de groază, apoi notate în cărţile sacre, păstrate la mănăstirea să-şiya, în oraşul sfânt Chasa şi reşedinţa lamaistă Ta-şi-lhum-po.

Un lama constituie astăzi o relicvă vie a ceea ce reprezentau în antichitate vrăjitoria şi religia la un loc. Ca să ajungă lama, un individ oarecare trebuia să fie iniţiat în misterele lamaiste, trecând prin diferite grade: servitor, novice, ascet, timp în care învăţa de la magiştri „arta” tămăduirii, astrologia, divinaţia, ocultismul de toate categoriile, cele 250 de reguli riguroase de disciplină. Un lama trecea drept deţinător al unor puteri supranaturale şi făcător de miracole. Şi, nu de puţine ori, mulţimea se aduna, curioasă, la vreo mănăstire, spre a vedea un asemenea spectacol extraordinar. Există numeroase descrieri ale „minunilor” lamaiste. Iată, spre exemplu, cum era notat, în anul 1844, de către misionarul R.P. Hue, un asemenea „miracol”, la care a fost martor ocular, şi care seamănă perfect cu cele descrise de literatura antică: „... La o cotitură am ajuns un bătrân lama care, având în spate o povară grea, părea a merge cu mult chin. L-am întrebat unde se duce şi l-am invitat să-şi pună bagajul pe cămila noastră. Merg la Raş Turen, căci mâine va fi o zi mare, ne-

a răspuns. Un lama îşi va arăta puterea sa; el se va sinucide fără însă a muri. Am înţeles di un preot tibetan trebuia să-şi deschidă pântecele, să-şi scoată intestinele şi să le repună înapoi fără a avea vreo influenţă. Asemenea ceremonii orbile se repetă destul de des în lamaserii. Lama, care îşi arată puterea, după cum spun localnicii, se prepară pentru acest moment ţinând post îndelungat, făcând. rugăciuni, în liniştea cea mai perfectă, fără a avea vreo legătură cu ceilalţi oameni. În ziua hotărâtă, el apare în faţa mulţimii şi se urcă pe un altar ridicat în faţa templului. Mulţimea îl înconjoară recitind monoton rugăciuni, mereu aceleaşi, în timp ce lama îşi desface de la centură o sabie şi o pune lângă el, începând a tremura din tot corpul, Până ajunge să facă convulsii. Curând, incitată de preoţi, jttulţimea cade în extaz, începe să urle, să strige. Atunci mă de pe altar aruncă brusc pelerina cu care era învelit, scoate centura şi luând sabia îşi întredeschide pântecele în toată lungimea lui. În timp ce sângele curge din abunta 1 muţimea se prosternează în faţa acestui oribil speccos lama fiind întrebat acum asupra lucrurilor viitoare;

sau a destinului diferitelor persoane. El răspunde tuturor acestor întrebări „răspunsuri care sunt socotite oracole. După ce curiozitatea numeroşilor pelerini este satisfăcută, preoţii din jurul altarului reîncep rugăciunile, la unison cu voce gravă. Lama de pe altar culege, cu mâna dreaptă sângele rănii sale, îl duce la gură, suflă de trei ori asupra lui şi îl aruncă în aer scoţând un sunet strident. El trece apoi repede cu mâna peste rana de la pântec şi totul reintră în normal, fără a-i rămâne cea mai mică urmă a acestei operaţiuni. Se învăluie în pelerină, face o rugăciune şi pleacă. În jurul altarului rămân evlavioşii care contemplă sângele celui ridicat acum la rangul de sfânt, în urma probei date”.

Examinată prin prisma cunoştinţelor actuale, proba la – maistă apare că un veritabil număr de iluzonism. Procedeul este extrem de vechi, fiind întâlnjt odinioară nu numai în Asia, ci şi în Africa, Europa şi Australia. Tehnica

şamanilor şi a vrăjitorilor în acest domeniu este foarte precisă, necesitând pentru reuşita numărului o dexteritate remarcabilă. Este un procedeu datând din neolitic, prin care se dă iluzia extragerii unor pietre sau tumori din organism, manoperă folosită şi astăzi de vracii unor triburi australiene şi din Filipine. În deceniul şapte al actualului secol, lumea occidentală a fost cuprinsă de o adevărată febră a „*operaţiilor chirurgicale fără* bisturiu" executate de vraci filipinezi ca remediu împotriva cancerului. Mii şi mii de bolnavi, induşi în eroare de reclama deşănţată a unor firme de turism, au apelat atunci la serviciile unor tămăduitori populari, făcând călătorii costisitoare, care – în final – s-au dovedit inutile. Şarlatania vracilor a fost surprinsă pe peliculă de «către un ziarist francez care, f IImând pe ascuns o aşa-zisă „operaţie cu mâinile goale", a putut reproduce fază cu fază toată manevra vraciului. Acesta manipula cu dexteritate intestine de peşte, alte fragmente de organe animale, aidoma unui prestidigitator, creând iluzia că le scoate din trupul bolnavului. În fine, aşa-zisul sânge, „ieşind" din rană, nu era altceva decât o banală cerneală, care – în contact cu aerul – se decolora, dând impresia cicatrizării vertiginoase a plăgii.

Preoţii tibetani efectuează şi alte trucuri care ţin respiraţia ignoranţilor, ca – de pildă – practicarea unor tăieturi pe corp, ale căror urme dispar după câteva roi" nu te, strângerea în mână a fierului înroşit în foc, umplerea de la distanţă a unui vas cu apă etc. Toate acestea repre

252

zintă doar numere de scamatorie inventate încă de vră-iitorii primitivi, păstrate în recuzita castei sacerdotale ca o moştenire a practicilor magice de odinioară.

Francezul Jean Marques-Riviere a descris în cartea *fustoire des doctrines esoteriques* întâmplări în legătură cu diverşi lama, la care a asistat. Toate arată cât de multe cunoştinţe magice, adunate de mii de ani, păstrează casta sacerdotală tibetană. Descrierile lui Riviere constituie o trecere în revistă a evoluţiei iluzionismului şi a vrăjitoriei, de la începuturile lor până în epoca modernă. Nu lipseşte

nimic ce ţine de divinaţie, astrologie, „artă” tămăduitoare, pirotehnie, substanţe magice etc, ca într-un catalog bine sistematizat. Iată, spre exemplu, o asemenea mostră de „experienţe”, în carele recunosc efecte de pirotehnie, descrise de cercetătorul francez.

După ce i-a primit darurile, o bucată de postav fin, câteva bucăţele de aur şi bijuterii ieftine, lama l-a invitat în grota în care locuia spre a-i demonstra puterea sa. Preotul a trasat, în deferite culori, mai întâi cercuri magice, în timp ce rostea formule şi mormăia un fel de cântec gutural, aidoma şamanilor. Curând, liniile desenate pe bătătura grotei au început să strălucească exalând un miros dulceag, ameţitor. Dintr-o căţuie, agitată de lama, în timp ce rostea rugăciunile sale monotone, se ridica un fum dens, închipuind pe bolta peşterei umbre de animale fantastice, de oameni, la care se adresa preotul, ca şi cum acestea ar fi întrupat zeii ce-l ascultă. Apoi lama a depus pe un altar ofrande, spice de grâu, fire de iarbă şi a cerut forţelor supranaturale să pedepsească nişte ciobani din împrejurimi, care râseseră de el, cu câteva zile înainte. Imediat s-au auzit afară tunete puternice, natura parcă aezlănţuindu-se la porunca lui. Erau efectele unor explozibili cu declanşare prestabilită, preparaţi şi aşezaţi în temă de el, care făceau să vibreze aerul, bubuiturile am-Pificându-se pe firul văii, spre a reveni în ecouri. Oamenilor ignoranţi, dominaţi de superstiţii, astfel de aranjamente bine ticluite le produc teama. Şi nu de puţine ori în înspăimântaţi să implore preoţii, în speranţa că aceş-la> cu puterile lor magice, vor opri boli şi nenorociri sau Or Proteja recoltele. Pentru cercetătorul instruit, aseme-ea trucuri au doar valoarea de studiu.

are r. *dervişii* constituie o categorie de magi persani, a că-l °rigine se pierde în trecutul omenirii. Denumirea lor Provenienţă asiriană, cu înţelesul persan actual de

253

„Pios” sau „sărac”. Aparent, dervişii sunt călugări rata, citori, deşi instituţia lor, la o analiză mai atentă, *se* aseamănă cu arhaicele societăţi magice secrete. Sunt

căsătoriţi şi au şi copii. Nicio biserică – budistă, mahomedană, creştină – nu-i agreează, considerându-i păgâni. Ba mai mult clerul mahomedan îi prigoneşte.

În mod cu totul nejustificat, unii autori moderni i-au considerat membri ai unei secte musulmane, în realitate dervişii fiind departe de această religie. Activitatea lor se aseamănă mult cu cea a magilor chaldeeni, însă cercetări comparative şi „critice privind originea practicilor dervişilor nu s-au făcut până acum, etnografia consemnând doar aspecte formale ale comportamentului şi obiceiurilor acestora.

Aşezămintele dervişilor apar, până la un anumit punct, similare unei instituţii monahale. Trăiesc retraşi, în munţi, în păduri, departe de *se* & *e* şi oraşe, conduşi de un „pir", ducând o viaţă materială şi spirituală comună, Cumpătarea, liniştea, cucernicia, regulile lor aspre, stăpânesc aceste aşezări, în care postul şi rugăciunea sunt manifestările cele mai obişnuite.

Dervişii consideră că pot dobândi fericirea numai prin tocirea simţurilor. Din această credinţă rezultă o serie de practici bizare, cu efecte exterioare capabile să impresioneze pe privitorii ignoranţi. Principala atitudine a acestora este meditaţia. Dervişul rămâne nemişcat ore întregi, părând că cugetă profund. Însă el se gândeşte atunci doar cum să-şi prelungească mai mult starea de imobilitate, în asemenea poziţii se poate ajunge numai prin exerciţii îndelungate de voinţă, de stăpânire a „reacţiilor organismului, care – practic – cade într-o stare de amorţire. Un derviş aflat în imobilitate se controlează atât de puternic încât este capabil să rabde înţepături de ace, arsuri superficiale, ciupituri puternice, dând impresia că nu le simte Aceeaşi stare se obţine de către unii dervişi prin suflarea într-un corn sau bucium, ori învârtire în loc, până la coi»; pleta epuizare fizică. Fiecare din aceste procedee conferă o anumită specializare, denumită ca atare: derviş-urlător» derviş-învârtitor şi derviş-rătăcitor.

Exercitând în faţa mulţimii, asemenea manevre, dervişii obţin după efecte: creşterea credinţei în puterea

lol magică şi, pe baza acesteia, câştigarea celor necesare traiu' lui pentru ei şi familiile lor.

254

Deosebit de stările de imobilism, dervişii oferă tururi de iluzionism. Ei merg pe tăciuni aprinşi şi îşi produc tăieturi pe piele, care dispar subochii uimiţi ai spectatorilor. Atât o manieră, cât şi cealaltă sunt cunoscute în magie de mii de ani, prima manevră fiind facilitată de substanţe ignifuge, a doua de cerneluri speciale.

Fachirismul s-a născut în India, fiind una dintre cele mai spectaculoase, dar şi controversate activităţi cu caracter magic oriental. În concepţia indiană, fachirul este un ascet, indiferent de religia căreia îi aparţine – hindusă sau musulmană –, o fiinţă solitară ce-şi afirmă prezenţa printr-o atitudine învăluită de mister. Fachirul poartă cu el tainele unor lumi de mult trecute, inventarul practicilor magice aşa cum erau în perioada în care religia a selectat şi preluat acele procedee care-i conveneau spre a le declara „sacre".

Fachirii sunt consacraţi vieţii simple, extrem de cumpătate, gândului neexprimat şi, în ultimă expresia, magiei. Examinarea atentă a comportamentului acestei categorii de magi orientali scoate la iveală paralelisme frapante cu cel al şamanilor şi vrăjitorilor primitivi. Ca şi aceştia, fachirul trăieşte izolat, se hrăneşte altfel decât ceilalţi oameni, are alte ore de somn. În general ţine să fie deosebit de restul societăţii, pe care o impresionează prin apariţia sa. Fachirismul face de asemenea apel la yoga, sistem străvechi de gândire metafizică, existent în culturile prearіene şi ariene, constând într-un antrenament de tip deosebit pentru corp şi intelect bazat pe modelarea voinţei. Ce desemna anume denumirea „yoga", în trecut, nu se ştie cu exactitate, cercetătorii moderni interpretând în mod diferit textele sanscrite. Există un număr relativ mare de definiţii, dar, în general, toate menţin ca element comun termenul de contopire, uniune, comuniune, însă nu numai cu semenii, ci şi cu natura, prin cunoaşterea deplină a **>peurii umane, ca şi prin autorealizare.

Sistemul yoga nu are nimic comun cu dogmele, cu riualurile religioase, pe care, de altfel, nici nu le aprobă.

„Pă cum nici religiile nu acordă sprijin yoginilor. Ve

Încă din străfundurile culturii umane, ca magie imitativă

tămăduitoare, yoga cumulează un imens bagaj de cu Ştmţe şi observaţii asupra naturii corpului omenesc, ca

Potente etico-morale verificate de-a lungul mileniilor.

Jl-isă numai pe calea iniţierilor, practicile yoga au „întotdeauna învăluite în mister. Biomecanica yogină

255

s-a conturat treptat, prin experienţă îndelungată, dezvtându-se încet, secretele ei fiind păzite cu fanatism CIJ practicanţii săi. Maniera de iniţiere, taina în care erau învăluite metodele de antrenament ale yoginilor au dat un caracter mistic formelor clasice de Hatha-yoga, Radja-yoga, Ynana-yoga, Karma-yoga şi Bhakti-yoga. De altfel procedeele yoginilor, bine cunoscute astăzi ştiinţei, sunt privite încă în rândul populaţiei rurale indiene ca având esenţă supranaturală.

Întregul sistem yoga era considerat de iniţiaţi, în vechime, ca *o* purificare, constând din restricţii alimentare exerciţii de respiraţie, igienă riguroasă, concentrare mintală destinată dirijării unor procese fiziologice. /Prelungire a magiei, yoga se bazează pe doi factori, anume asana, sau poziţie fizică şi prāṇāyāma sau control (asupra respiraţţei). O trăsături caracteristică a teoriei yogine, în special a practici Hatha-yoga este renunţaroa necondiţionată la viaţa vicioasă, inclusiv la excesele sexuale. Există o anumită gândire yoga, care propovăduieşte abstinent extremă, inclusiv cea sexuală – brahmatjarja – dup: care apropierea între un bărbat şi o femeie este permis numai pentru perpetuarea speciei.

Dincolo de exerciţiile de respiraţie purificatoare – yog; susţinând că omul trăieşte cu atât mai mult cu cât respir. mai mult – există asanele sau poziţiile corporale – le tuş (padmasana), tron (badrasana), palmier (talasana), soar (suria namaskar), plug (halasana), cocostârc

(padahastf sana), luminare (sarvangasana), lăcustă (salabhasana cobră (buiangasana), arc (danurasana), păun (mayurasana vultur (garudasana), scorpion (vrişcikasana), sfoara (anja neiasana), corbul (kakasana). etc, atât denumirile, cât şi exerciţiile propriu-zise sugerâind imitarea naturii, a fi” ţelor şi obiectelor diferite.

Potrivit condiţiei yoginilor, asemenea exerciţii sân necesare pentru „absorbirea” în corp a unei materii pe esenţă supranaturală care ar exista în tot cosmosul, „e” numită prana, capabilă să renoveze organismul omenesc dându-i un spor de vitalitate, de forţă divină. Desigur estt aici o explicaţie naivă, mistică a unor fenomene constatat pe viu de către înşişi practicanţii sistemului yoga, anufl că, în urma exerciţiilor fizice, se produce o stare de exa tare, de regenerare. Yoginii nu cunoşteau legile care > < vernează complicatele procese de refacere, de pfcinare structurală a celulelor, ţesuturilor, organelor şi

256

melor organismului uman, de aceea ei au crezut, în mod eronat, că ceea ce sesizaseră referitor la starea de excepţie a corpului, stare realizată prin exerciţii fizice şi de voinţă, anume vitalitatea, era de esenţă supranaturală. Iar ea această stare se dobândea, potrivit credinţei lor, numai cunoscând temeinic anumite reguli rituale aplicate trupului, care determinau pătrunderea – prin aspirarea în plămâni – a pranei.

Prin aceste exerciţii de antrenare a voinţei şi puterii de concentrare, care nu au nimic anormal în ele, fachirii au ajuns la anumite performanţe, aparent supranaturale. De pildă, un fachir îşi poate accelera şi încetini după dorinţă bătăile inimii, reuşeşte să-şi ridice temperatura corpului, ori să şi-o scadă până la cea a mediului ambiant, să-şi suspende respiraţia un timp variabil, să ajungă în stadiul morţii aparente, din care să revină singur, treptat etc. Aceasta fără a mai lua în consideraţie poziţiile aparent bizare şi incomode de relaxare ale fachirilor, cum ar fi, de pildă, cele numite broasca ţestoasă, embrionul, vulturul, lotusul închis şi altele, imposibil de executat de către un

neiniţiat, şi care stârnesc uimirea curioşilor.

Multă vreme, fachirismul a fost privit cu mirare, neînţeles, aprobat de pe poziţii mistice sau blamat ca şar-Iatanie. Cercetate pe criterii ştiinţifice, yoga şi fachirismul şi-au dezvăluit resursele lor reale; antrenarea perfectă a puterii de sugestie şi autosugestie, cu efecte majore asupra activităţii întregului corp, până la pragul reglării după dorinţă a unor funcţii vitale, practicarea hipnozei, dedublarea eului. Este, de pildă, clasic experimentul efectuat de cercetători ai Academiei de ştiinţe medicale a U.R.S.S. asupra unui fachir, posesor al unei memorii cu totul ieşite din comun. Acesta a fost capabil să suporte, fără anestezie, extracţia unei măsele bolnave, reprezentându-şi în tot timpul acesta că o altă persoană era supusă operaţiei, el fiind doar un simplu spectator. Tot prin dedublarea eu-toi, acelaşi subiect a fost capabil să-şi urce temperatura „junii drepte, gândindu-se că o ţinea pe marginea unei Pute încinse şi să şi-o scadă pe cea a braţului stâng, ima-Smându-şi că ţinea în palmă o bucată de gheaţă.

Asemenea reglări la comandă a unor funcţii, perfect

Aplicabile astăzi din punct de vedere ştiinţific, erau con-Jţterate manifestări ale unor puteri supranaturale, fiind

„F altfel – prezentate ca atare de fachiri. Nu se poate

1 câtă intenţie de înşelăciune conţin asemenea practici.

257

dar este cert că yoginii le-au descoperit rând pe rând şi le-au perfecţionat, prin observaţii empirice atente, fără a cunoaşte realmente mecanismul proceselor fiziologice pe care le declanşau. Din această cauză ei înşişi interpretau propriile lor performanţe ca rezultat al unei forţe supranaturale. Concepţia mistică privitoare la aşa-zisa prana este un răspuns neştiinţific la întrebările privind esenţa fiinţei, a forţei ei fizice şi psihice.

Deosebit de aceste aspecte în fachirism apar, de regulă. manevre menite a supraimpresiona mulţimea, care

nu au nimic comun cu yoga. Ele se constituie ca practici de iluzionism primitiv, speculate pe plan mistic.

Literatura a consemnat diferite trucuri fachiriste străvechi. Cea mai vestită scamatorie a fachirilor, relatată încă în scrierile antice, este îmblânzirea şerpilor. Dansul reptilelor era un spectacol răspândit, de altfel, în întregul Orient, el fiind cunoscut în Mesopoţamia, Egipt şi Grecia, manevra fiind bazată pe sensibilitatea unor specii la sunetele emise de instrumentele de suflat sau fluierat. Şerpii utilizaţi la un astfel de tur au dinţii scoşi, astfel încât ei sunt practic inofensivi. Spre a mări efectul reprezentaţiei, fachirul recurge la un mic şiretlic. El agită în aer o eşarfă şi din ea apare la picioarele lui la un moment dat, şarpele, în prealabil ascuns într-un loc convenabil, de regulă în turban.

Tot atât de vestită este scamatoria culcatului pe un pat cu cuie. Planşeta de lemn are pe ea înfipte câteva sute de piroane, cu vârfurile ascuţite, pe care se culcă fachirul. Spre a mări efectul, deasupra se urcă asistentul acestuia, care îl calcă pe piept, după care fachirul se ridică nevătămat. Trucul emoţiona odinioară enorm mulţimea ignorantă. El se baza în f «nd pe principiul repartiţiei greutăţii. Fiecare cui de pe scândură preia doar o parte din greutatea corpului fachiriului. La 60 kilograme/corp, alungite pe 120 de cuie, presiunea nu depăşeşte O, 500 kg pe fiecare cui. Cum planşeta dispune de 500 – 600 de piroane, greutatea este astfel repartizată încât omul care stă deasupra, practic nici nu prea simte înţepăturile şi, *cu* atât mai mult, nu este vătămat. În ceea ce priveşte apăsarea suplimentară a asistentului, aceasta se pierde prin elasticitatea muşchilor toracelui celui aşezat pe cuie.

Înghiţirea de foc, truc străvechi, răspândit din India până în Grecia, se afla de asemenea în repertoriu] fachirilor, în ce măsură însă această scamatorie este de origin<1

258

Indiană, literatura veche nu dă suficiente lămuriri. Totuşi, modul în care se proceda, în general, în asemenea

scamatorii este dezvăluit de către unii autori antici, care relatează despre reţetele vrăjitorilor pentru realizarea de substanţe capabile să protejeze pielea de arsuri. Acestea aveau la bază uleiul, grăsimile şi piatra acră. Ungând limba, buzele, gura cu un astfel de preparat, fachirul putea să ia cu dinţii tăciuni aprinşi, sau orice corp încins la foc – fără a resimţi vreo urmare neplăcută. Tot astfel putea să meargă pe jăratic, sau să prindă cu mâna un fier încins.

Străpungerea cu ace, iată o altă demonstraţie de fachirism. Cel care recurgea la asemenea tertipuri trebuia să cunoască perfect zonele în care nervii sunt mai puţin sensibili. Mai mult, în prealabil, pielea era tratată cu un lichid anesteziant. Un loc obişnuit pentru executarea operaţiei de împungere era obrazul, într-o poziţie situată la doi centimetri de colţul unde se unesc buzele. Aici, împunsăturile unei sule groase de până la doi milimetri este mai puţin dureroasă decât a acului seringii moderne.

Ulterior, aceste trucuri străvechi, prezentate ca efecte ale puterii supranaturale a fachirilor, în realitate numere ieftine de iluzionism, au fost perfecţionate, iar repertoriul scamatoricesc îmbunătăţit prin adăugarea de noi efecte ca dansul pe scoici ascuţite, străpungerea trupului cu sabia, înghiţirea de plumb topit, mersul pe săbii, ridicarea corpului în aer etc. Toate aceste trucuri incluse şi astăzi în programele de atracţie; sunt descrise pe larg în literatura de specialitate, şi tehnica lor perfect cunoscută de iluzionişti din întreaga lume, exeeutarea corectă fiind o problemă de exerciţii şi dexteritate.

Spectacolele populare fachiriste, vechi de mii de ani, au fost păstrate până astăzi prin tradiţie în India, unii profesionişti de înaltă clasă efectuând chiar turnee în ţară şi peste hotare, aidoma vedetelor de teatru.

2. Iluzionismul

Iluzionismul are o vechime extraordinară, fiind utili în mod cert, încă în stadiile inferioare de organizare Astăzi, iluzionismul este considerat o artă şi o având ca obiect producerea de efecte amuzante cu

aparenţă de mister. Tehnicile se învaţă după metode didactice, existând ţări unde viitorii iluzionişti studiază procedeele meseriei în şcoli şi academii speciale, care eliberează diplome de absolvire. În literatură, iluzionismul poartă şi denumirile de magie simulată, magie albă, îl, zică amuzantă, scamatorie şi prestidigitaţie, deşi acest ultim termen înfăţişează un capitol la artei respective, de-i semnând dexteritatea degetelor în a executa o anumită mişcare. Denumirea de iluzionism vine de la latinescul illusio (ironie, bătaie de joc), scamatorie de la arăbescul scamota (coajă de plută din care se făceau gobletele pentru jocul „uite bobul, nu e bobul”), iar prestidigitaţie de la italienescul presti-digit (iuţeală de degete).

Etnografia semnalează un număr mare de manopere practicate de şamani şi vrăjitori, cercetate la diferite populaţii primitive asiatice şi africane, asemănătoare tehnicilor iluzioniştilor de astăzi. Tehnicile respective se învaţă în cursul perioadelor de iniţiere prin însuşire „pe fufate” de către „discipoli”, de la „maestru”, deoarece dezvăluirea lor directă este supusă tabuului. În concepţia primitivilor, călcarea interdicţiei ducea la anularea „puterilor” operaţiilor cu caracter de iluzionism. Acelaşi lucru era valabil şi pentru textele şi melodiile care însoţeau de regulă astfel de manevre menite să uimească asistenţa. Divulgarea directă de către un şaman sau vrăjitor a cunoştinţelor sale constituia o abatere gravă de la rigorile profesiunii, socotită cauzatoare de moarte atât pen-trti cel care a trădat secretele, cât şi pentru cel care le-a aflat pe o asemenea cale. Într-atât de înrădăcinată era această credinţă, încât etnografii consemnează cazuri de îmbolnăvire gravă şi chiar de deces, prin atacuri cardiace sau sinucidere, a unor vrăjitori constrânşi, în diferite ocazii, să-şi descopere cunoştinţele.

Consemnări vechi despice iluzionism există încă de acum 6.000 de ani, provenind din Egipt şi Mesopotamia. Prestidigitaţia şi în general manoperele iluzioniste erau utilizate în mod curent în temple, fapt care indică fenomenul de sacralizare în timp a străvechilor procedee

vrăjitoreşti, întâlnite în trecutul îndepărtat al umanităţii. Antichitatea romană a cunoscut şi ea această practică; exista texte care vorbesc despre acetabulari, adică acei indiviz1 care executau jocul cu zaruri ascunse sub cutiuţe. Scamatori existau şi în Grecia antică, scriitorul Aciphron (300 e.n.) lăsând o descriere fidelă a unui număr de prestidig1

260

— iţie, i ceea ce demonstrează trecerea treptată a trucurilor ag din mâinile preoţilor în folosinţa laicilor.

În evul mediu timpuriu european, creştinismul alungă iluzionismul din ceremonialul religios, el rămânând o simplă îndeletnicire a vrăjitorilor şi scamatorilor, aceştia din urmă exereitând profesiunea lor fără a pretinde niciodată că exerciţiile lor sunt altceva decât iluzii. Oferindu-le deschis, în pieţe şi bâlciuri, scamatorii nu cereau în schimb decât alimente sau bani necesari asigurării existenţei lor. În Germania, scamatoria era numită „Taschens-piel" (de la „Tasche" – buzunar), căci profesioniştii îşi purtau accesoriile necesare numerelor lor în buzunarul unui şorţ cu care se îmbrăcau. Francezii îi spuneau „esca-moter", cuvânt care însemna deopotrivă a ascunde, a face să dispară, dar şi aşterpeli.

În secolele XV-XVI, scamatorii încep să fie consideraţi prieteni ai diavolului, sau inspiraţi de forţe necurate. Opinie imprimată de autorităţile bisericeşti, care-şi vedeau subminată prestanţa, cel mai adesea iluzioniştii imitând în derâdere liturghia catolică şi utilizând expresiile folosite de preoţi. Faimosul hocus-pocus nu este altceva decât pocirea formulei liturgice „Hoc est corpus domini1. Acuzându-i pe scamatori că au legături cu diavolul, papa Inocenţiu al VIII-lea emite în anul 1484 o Bulă papală împotriva lor, măsură care declanşează o cruntă prigoană contra tuturor celor ce prezentau în public numere de iluzionism. Cu toate acestea, plăcerea de a asista la astfel de spectacole era atât de mare, încât Inchiziţia a încetat, spre sfârşitul secolului al XVI-lea, să fie tot atât de intransigentă ca pe vremea papei Inocenţiu alv III-lea.

Giuseppe Balsamo (1743 – 1795), purtând celebrul pseudonim „contele Alessandro de Cagliostro”, a făcut prima încercare de reabilitare a iluzionismului transfor” rând prezentările de experienţe în numere artistice. Un alt precursor al iluzionismului modern a fost Jacob Mayer (1735 – 1800), supranumit Philadelphia, ale cărui spectacole date pe întreg cuprinsul Germaniei l-au impresiona şi? e Scniller-Cu nobilul italian Josef Pinetti (1756 – «6), iluzionismul nu mai aminteşte nici pe departe de arta vrăjitorilor şi şamanilor, de la care îşi trăgea origiinetti, fizician şi naturalist, om de cultură tehnică, d numeroase procedee, dispozitive şi aparate în

„Acesta este corpul Domnului”. 261

ventate de el, utilizate încă şi astăzi. El dădea în perioada 1783 – 1785 spectacole cu săli arhipline, la Theatre des Menues Plaisirs. Pinetti avea numeroase ajutoare pe car, le-a instruit perfect, asigurând astfel perpetuarea truc /rilor sale, ulterior perfecţionate.

Europa secolului al XVIII-lea face mari concesii îi zionismului, această artă dezvoltându-se extraordinar. Apar chiar tratate de specialitate scrise de Guyot (1769), Decremps (1785) şi J.W.A. Kosmann (1796), Iluzionismul se conturează, prin urmare, ca o fizică amuzantă, iar practicanţii ei încep a fi denumiţi chiar fizicieni. Istoria circului menţionează „fizicieni” celebri la vremea lor, printre care Conus, Olivier. Ledru, Miette şi Lesprit în perioada napoleoniană, apoi Courtois Loramiis Deslisle, Talon şi Gallicy.

Creatorul iluzionismului modern este considerat însă Robert Houdin (K505 – 1871), pe numele său adevărat Jean Eugene Robert. Constructor genial de automate şi prestidigitator înnăscut, el realizează între altele „scriitorul-desenator”, o maşină de o ingeniozitate uimitoare, capabilă să răspundă la tot felul de întrebări, care a fost prezentată cu un mare succes în numeroase expoziţii. Această păpuşă automată a intrat în istoria tehnicii ca precursoare a unor mecanisme moderne. Îmbogăţindu-se de pe urma construcţiei a tot felul de

automate, Robert Houdin amenajează la Paris, în 1845, Teatrul de serate fantastice, în care pr. ezenta spectatorilor stupefiaţi tot felul de numere de iluzionism, realizate cu ajutorul aparatelor sale. Şarlatania vechilor vrăjitori şi scamatori era suprimată, totul intrând acum în lumea mecanicii şi a demonstraţiei de stăpânire a tehnicii. Locuinţa lui Houdin de la Blois, în care s-a retras după câţiva ani de turnee triumfale prin Europaşi America, avea mai multe ateliere în care el experimenta aparate electrice „şi medicale, mecanisme de ceasornicărie etc. De altfel, construcţia imobilului era prevăzută cu numeroase mecanisme-robot, de excepţie pentru secolul său şi de anticipaţie pentru cel următor, cum ar fi automate pentru bucătărie. În 1 ierupătoare cu arc la instalaţiile de gaz şi iluminat, dispozitive pentru deschiderea-închiderea uşilor şi ferestrear de la distanţă, adăpătoare şi hrănitoare mecanice rajduri etc, care speriau de-a dreptul pe vizitatori, ajun înd a fi numită „casa cu stafii”.

262

Houdin a fost primul iluzionist din lume preocupat nu numai de perfecţionarea pe baze ştiinţifice a profesiunii sale, apelând la cunoştinţele mecanicii şi opticii, dar şi de combaterea superstiţiilor. Spre sfârşitul vieţii el făcea demonstraţii, arătând spectatorilor secretele trucurilor sale. Ba mai mult, la cererea guvernului francez a plecat în Algeria spre a contracara activitatea marabuţilor (vrăjitori indigeni) care luase o mare amploare, speriind pe localnici. Demonstraţiile sale, în Africa, au liniştit populaţia căreia marele constructor de automate le arăta, pe viu, că pentru fenomenele naturii există explicaţii. Houdin este autorul mai multor cărţi în care a descris aparatele, dispozitivele şi trucurile iluzioniştilor, contribuind la dezvoltarea acestei profesiuni, dar şi la construcţia mecanismelor automate utilizabile în diferite domenii practice, în teatrul întemeiat de Houdin au fost prezentate primele imagini de cinema, realizate de Georges Méliès, unul din pionierii acestei arte. Trucurile lui Houdin au fost utilizate spre sfârşitul secolului trecut de către tot felul de iluzionişti, traverstiţi

în mediumi spiritişti, mulţi dintre ei demascaţi în cadrul unor răsunătoare – procese penale.

În galeria inventatorilor celebri, cu contribuţii fundamentale în arta iluzionismului, se înscriu de asemenea Joseph Bautier (1848 – 1903), Karl-Compars Hermann (1818 – 1887), Samuel Berlach (1828 – 1885), Ernesto Scagneto (1840 – 1896) şi alţii.

Un truc de mare efect, inventat de Max Auzinger, supranumit Ben-Ali bey, este „Cabinetul negru". Acesta reprezintă o încăpere tapetată în negru, absolut neluminată, în care operatori îmbrăcaţi în întregime cu halate şi măşti negre fac să apară, să danseze în aer şi să dispară diferite obiecte fosforescente, după cum le acoperă şi le descoperă cu o învelitoare neagră de catifea.

Iluzionismul a cunoscut, mai ales după cel de-al doilea război" mondial, o puternică răspândire. Profesioniştii acestei arte sunt prezenţi în mod curent în spectacole de mare prestanţă, la teatre şi televiziune. Au loc numeroase concursuri internaţionale şi congrese consacrate acestei activităţi agreată de marele public, care nu mai vede în eA ceva supranatural, ci exprimarea unei măiestrii care în C1 & tă şi uimeşte.

Unul din marii artişti de acest gen ai lumii contemporane este A. Iosefini care prin neîntrerupta sa măies

263

trie a ridicat prestigiul artei româneşti. Apreciat atât în; ţară, cât şi peste hotare, A. Iosefini se plasează în rând-o i celor mai ingenioşi iluzionişti ai lumii. Autor al cătorv; volume de specialitate, ca şi de demascare a şarlatanii! i:. – ghicitorilor, ocultiştilor etc. scriitor de literatură bele-l! îi tristică din viaţa circului, A. Iosefini este totodată un creator în profesiunea saj lui datorându-i-se o serie de procedee şi tehnici noi, care au îmbogăţit arta iluzionismului.

3. Spiritismul

Totul a început într-o seară călduroasa de vară, în anul 1847, la Hydesville, comitatul Wayene, statul New

York. Nori întunecoşi vesteau apropierea ploii, aşteptată de fermierii din partea locului, ca şi de locuitorii acelei aşezări minuscule, în care prea rar se întâmpla vreun eveniment, cum fusese, de pildă, dispariţia misterioasă! iill a unui biet negustor de mărunţişuri, Charles Rayn. Întâmplarea avusese loc cu câţiva ani în urmă, dar încă se mai făceau tot felul de presupuneri privind soarta acestuia, cei mai mulţi, în frunte cu şeriful Jakab, fiind convinşi că Rayn fusese ucis şi apoi jefuit. La această varianta subscria şi Michel Veeckman, proprietarul casei locuite când dva de cel dispărut, fără a-şi da seama că astfel de opinii avuseseră drept rezultat pierderea tuturor chiriaşilor, căci oamenii din Hydesville erau stăpâniţi de superstiţii, de spaime şi nicicând nu le-ar fi trecut prin minte să locuiască într-un apartament de acest fel. Imobilul a stat astfel părăsit un an, ba chiar a fost ocolit de vecini, până când s-a mutat acolo familia Fox, proaspăt emigrată din Germania. John Fox era pastor al Bisericii episcopale metodiste, post pe care îl căpătase destul de uşor, căci majoritatea celor din Hydesville îi erau coreligionari. Sigur, casa ce-i fusese închiriată, la un preţ convenabil, de către Michel Veeckman, îl satisfăcea, cu atât mai mult cu cât avea suficiente camere pentru întreaga lui familie, soţia Maria, o femeie ştearsă şi cele două fiice Margarette, de 15 ani şi Kathie, de 12 ani.

Pastorul Fox trecea drept un om citit în rândul enoriaşilor, cu frica lui Dumnezeu, dar nimeni nu ştia că bunul slujitor al bisericii mai avea şi alte preocupări în afa —.

264

vielor sfinte. Căci el rumega pe ascuns o carte adusă din jf ropa un voum intitulat *Teoria învăţăturii despre spirite*, risă de medicul J.H. Jung-Stilling, în 1808, caz-e-l con-unsese de-a binelea că există fantome. Într-atât ajunsese a Vrede în existenţa spiritelor, încât nu se sfia a vorbi despre °ceasta în faţa familiei, care-l asculta întotdeauna cu uimire.

Deci, în seara aceea călduroasă de vară din 1847,

familia castorului Fox s-a dus mai devreme la culcare. Luminile s-au stins una după alta şi calmul a pus stăpânire pe întreaga casă. Cele două fete au şuşotit o vreme, după care şi-au urat reciproc noapte bună. Fereastra era închisă şi, prin geamul curat, pătrundea în încăpere o lumină slabă, întreţinută de felinarul din stradă. Ramurile copacilor se mişcau ritmic, aproape fantomatic, agitate de un vânt stârnit deodată. Apoi se porni ploaia, bătând cu picături mari în geam.

A trecut o vreme, fără ca niciuna să spună ceva. Vântul s-a potolit, ca şi şuroitul apei, cum se întâmplă adesea în mijlocul anotimpului cald. Erau gata să aţipească, când, amândouă au auzit în cameră nişte pocnituri puternice. Kathie şi-a dat cu părerea că acestea nu puteau fi decât semne ale spiritelor. Margarette înlemni, socotind că o asemenea întâmplare era posibilă, din moment ce propriul lor tată le vorbise despre sufletele celor morţi şi mai ales despre cel al sărmanului Charles Rayn. Kathie, mai curajoasă, găsi de cuviinţă că, de vreme ce sufletul lui Rayn a dorit să-şi viziteze vechea lui casă, bine ar fi să încerce a intra în legătură directă cu el. Şi, cum telegraful Morse tocmai începuse să fie la modă, a ciocănit în tăblia patului. Şi, ca un făcut, dulapul cel nou din cameră a trosnit violent, determinând pe fete să creadă că, într-adevăr, bietul suflet al mortului hălăduia bezmetic prin încăpere. La o astfel de încercare n-au mai rezistat, s-au ridicat imediat din pat şi au luat-o la goană, oprindu-se drept în camera Părinţilor. După o clipă de chibzuire, tatăl, arborând o punică gravă, le-a bătut pe umeri încurajator, decretând

la Margarette şi Kathie au intrat în legătură cu spiritul lui Rayn, v; două zi, adunând enoriaşii la biserică, le-a ţinut o ridică povestindu-le nemaipomenita întâmplare din casa Pri? 6 Care eu *°u° credeau acum bântuită de stafii. Cum siun Cei adunaţi la biserică se afla şi Hardy, de profe-e reporter, acestuia i-a trecut imediat prin minte să

speculeze relatarea pastorului, scriind un articol

senzaţie.

Vâlva stârnită de îndrăzneţul ziarist, care – binf înţeles – înflorise pe cât putuse faptele, a fost imensă e toate că s-au găsit destui oameni lucizi capabili să puţ sub semnul întrebării realitatea celor scrise. Fergusso negustorul de mobilă din Hydesville, susţinea, pe bur dreptate, că dulapul cel nou al pastorului Fox pocnea (oricare altul, deoarece lemnul se usca, jurând că la el prăvălie toată noaptea puteau fi auzite asemenea zgomot iar doctorul Vanini era de-a dreptul indignat pe ziaris calificând articolul drept balivernă. Însă opiniile lor's pierdeau în corul imens al celor ce voiau să audă din gui fetelor cum conversaseră cu răposatul Cnajties Rayn şi nu ales ce spunea acesta referitor la cursul evenimentelo Hardy a prins imediat pulsul mulţimii, propunând paste rului Fox să facă un turneu de conferinţe prin toau America, angajându-se a organiza chiar el totul. Cum nic Fox nu era lipsit de simţ practic; – treaba i se păru plină d avantaje. Nu a stat mult pe gânduri spre a primi oferta s- au pornit într-un lung voiaj, de pe urma căruia s-au ale cu câştiguri bunicele. Hardy a ieşit cel mai bine din combinaţie, renunţând definitiv la meseria de reporter, plin de riscuri în acea lume pestriţă, cu bătăuşi şi pistolari, secolului trecut. Având timp, s-a apucat să scrie o cart în care a arătat pe larg tehnica conversaţiei cu spiritel.

Tocmai atunci s-a petrecut un fapt ieşit din comur într-o bună zi, un individ s-a prezentat la şeriful Jakab di Hydesville, cerându-i acestuia să-l aresteze, întrucât se recunoştea vinovat de uciderea lui Rayn. Individul tremur de frică, fiind convins că fantoma mortului îl va pedeps aşa cum auzise în predicile pastorului Fox. Mai întâi, şerifi l-a luat drept nebun, dar, după ce a descoperit cadavru celui asasinat, ascuns în pivniţa casei locuite de pastor, l-dat pe mâna judecătorului. Sigur, oricine îşi poate da *seatn*că asasinul fusese influenţat de propriile-i spaime, exa cerbate prin vâlva stârnită în jurul aşa-ziselor apariţii d- spirite în casa victimei sale. Într-aşa o măsură, încât e însuşi s-a convins că va fi groaznic pedepsit de cel ucis p p

şi fetele sale au devenit vedete în întreaga Americă. turnee au început, umplând buzunarele familiei, dar şi, întreprinzătorului Hardy. Toată America a fost cupru15*

a

Criminalul a luat deci drumul puşcăriei, din proprie iniţiativă, spre a scăpa de remuşcări, în timp ce pastorul F<

I ftl l dit dt! îl aică Ai*

266

ta de furia spiritismului care se întindea ca o epi Lumea parcă înnebunise. Peste tot se făceau şedinţe ritism, fiecare chemându-şi rudele, prietenii decedaţi, „, să stea de vorbă cu ei, dorind să-şi afle viitorul. A f „st inventat c-iar un alfabet, aşa-zis tiptologic, luându-se a model cel creat de Morse pentru telegraf. O lovitură în masă reprezenta, de pildă, litera a; două loviturilitera b şi a? a mai departe. Nu există descrieri, în literatură, ale şedinţelor de spiritism din acele vremuri, dar se pot lesne închipui tamtamurile în mese, duruite cu încăpăţînare de participanţi, în „conversaţiile" lor cu morţii. Cel mai adesea, în fruntea spiritelor invocate era Benjamin Franklin, fapt care a stârnit indignarea oamenilor de cultură, considerând aceasta o profanare a memoriei marelui bărbat american. Scandalul a ajuns într-un asemenea stadiu încât autorităţile federale au hotărât instituirea unor comisii care să analizeze activitatea familiei Fox, a cărei casă începuse a fi obiect de pelerinaj şi veneraţie din partea a mii de fanatici. Superiorii pastorului au găsit purtarea acestuia incompatibilă cu funcţia de slujitor al Bisericii, excluzându-l din rândurile clerului. Izgonit şi din Hydes-ville, Fox s-a refugiat la Rochester. Dar nici aici nu l-au primit enoriaşii, fiind obligat să se ascundă la New York. Însă morbul spiritismului se întindea ca un flagel, până şi în cele mai mici târguri, spre indignarea oamenilor cu capul pe umeri, ceea ce a determinat pe guvernatorul statului Wisconsin şi pe profesorul S.B. Britten să adune un număr imens de semnături pe un memoriu adresat., în 1854, Camerei

reprezentanţilor S.U.A. pentru a cere acesteia să cerceteze situaţia şi să ia măsuri de ordine. În acelaşi timp, Consiliul legislativ al Statului Alabama, spre a potoli avalanşa spiritismului, a elaborat un act normativ prin care interzicea practicarea şedinţelor de invocare a morţilor, cei care încălcau prevederile legale fiind condamnaţi la Plata unei amenzi de 500 de dolari. Cu toate aceste măsuri, fiRU a continuat până la izbucnirea războiului civil din

°°1, după terminarea căruia, în 1865. lucrurile s-au mai domolit.

O dată inventat, spiritismul trece oceanul, pătrunîntâi în Germania, la Bremen, după care, în 1853, în Franţa şi doi ani mai târziu în Rusia. Cu încetul, spiritismului capătă tot mai mult teren şi se răs în întreaga lume. Se scriau cărţi, se ticluiau noi „şi mijloace materiale pentru a se intra în legătură

267

eu spiritele. Bietele domnişoare Fox, uitate de mult; rămas nişte mari naive în faţa avalanşei a tot felul rfU „mediumi" – persoane ce pretindeau că erau singureje în măsură să converseze cu morţii. Mai mult sau mai puftn înfricoşaţi, amatorii de spiritism, la început în majoritate femei, se aşezau în jurul unei mese, îşi atingeau fiecare vecinul cu un deget şi aşteptau, în tăcere, să se învârtească mobila din faţa lor. Unul, „mai versat" chema cine ştie ce personalitate locală, ba chiar pe Nero, Voltaire, Napoleon sau pe regina Elizabeta a Anglei, care „veneau" curninţi să mişte mesele, dar nimeni nu-şi punea întrebarea cum de erau atât de docile aceste personalităţi ale istoriei, cunoscute prin intransigenţă în timpul vieţii lor. Nimeni nu făcea apel la vreun dram de logică; febravfontomelor vorbitoare cuprinsese continentele.

Hyppolite Denizart Rivail, ziarist ca şi întreprinzătorul american Hardy, găseşte acum că teatrul vesel parizian „Marigni", pe care-l conducea, nu mai era rentabil şi se hotărăşte să ia pe cont propriu o nouă afacere, aceea a spiritismului. El scrie la repezeală un

volum intitulat *Cartea spiritelor*, apărut în 2857, în care făcea apologia spiritismului şi încearcă să dea o notă savantă teoriilor sale absolut aberante. Imediat după editarea cărţii, care cunoaşte o mare publicitate, demnă de un produs comercial, Rivail devine celebru. El a dovedit o perfectă intuiţie a momentului şi a pulsului cititorilor, aflaţi în covârşitoarea lor majoritate într-o penibilă stare de ignoranţă. Sub numele, de împrumut de Allan Kardec, Rivail se autointitulează „apostolul bisericii spiritiste" şi „întemeietor al filo-sofiei spiritualiste", ajungând o „autoritate" mondială îr-materie de invocare a spiritelor. Mergând cu îndrăzneala pxnă la capăt, noul apostol publică ediţia a doua a bibliei spmtiştilor, susţinând că i-a fost „dictată, revăzută şi corijată de spirite"...

De acum, spiritismul devine o nouă practică mistică, neacceptată însă de Biserică, respinsă ca „vrăjitorie". Mediumii nu se sinchisesc însă de opreliştile canonicilor. Ei profesează mai departe, se înmulţesc, îşi afirmă nestingheriţi „puterile" de a sta „de vorbă" cu spiritele. Încep a fi editate reviste, se scriu noi cărţi. În 1871, potrivit apif" cierilor oficiale, numărul cărţilor şi broşuzilor spiritiste di" Statele Unite ale Americii se cifra la peste 100.000, ceea & reprezenta, desigur o performanţă editorială. Pe de altă parte, totalul volumelor de literatură ştiinţifică nu se rj".

la mai mult de 5.000 de exemplare. Spiritismul era o facere atât de bănoasă încât un oarecare D.W. Stead înfiinţează la Londra un „birou" de comunicare cu decedaţii, ia care putea apela liniştit oricare amator ori de câte ori dorea să „converseze" cu morţii, bineînţeles contra unei ţaxe. Afacerea prosperă mai departe, prin intermediul fotografiei. Iniţiativa a venit din partea unui fotograf din Bristol, M. Beattie care a publicat în revista „British Journal of Photography" din 28 iunie 1872, apoi imediat în Photographic News" din Londra două imagini de spirite! fotografiate de el. Cazul face vâlvă extraordinară, cu atât mai mult cu cât fotografia, ca mijloc tehnic de vârf

la acea dată, venea să submineze pe toţi cei ce contestau spiritismul, x catalogându-l ca şărlatanie, escrocherie, şamanism sau vrăjitorie. Alte reviste s-au grăbit să reproducă fotografiile respective. Beattie, devenit şi el celebru, persevereză şi, la 15 iulie 1872, publică în revista londoneză „Spiritualist" noi imagini, mai detaliate, după care, alte fotografii ale aceluiaşi autor apar şi în diverse publicaţii britanice însoţite de articole care descriau, sub semnătura lui Beattie, modul cum au fost efectuate clişeele.

Apologeţii spiritismului apelează tot mai mult la fotografie spre a-şi susţine afirmaţiile lor. Unii au ajuns până acolo încât au măsurat „greutatea spiritelor" cu ajutorul unor balanţe; alţii au conchis că mediumul pierde, prin echivalenţă, în cursul unei şedinţe, o parte din greutatea corporală.

Avalanşa de „dovezi" a fost stopată în anul 1875 când, la Paris a avut loc un răsunător proces, având ca implicaţi pe Leymaire, adept al lui Ailan Kardec, directorul publicaţiei „Revue Spirite", pe americanul Firmann, considerat cel mai sensibil medium, şi pe fotograful francez Bugiiet. Procesul venea patru ani mai târziu după prima demascare Publică, făcută la Londra, a mediumului D.D. Hume ca Şarlatan. Cu această ocazie, profesorul britanic W. Crookes, în fervent sprijinitor al spiritiştilor a fost considerat public drept credul, uşor de hipnotizat, demonstrându-se că opiniile sale îi erau sugerate de Hume, care îl influenţa psihic. faa incriminată a lui Leymaire debutase prin înfiin unui „birou" în care se puteau cumpăra, la cerere, rafii înfăţişând spiritele rudelor defuncte. Întreprin-ereamergea de minune şi toată lumea era mulţumită", P! să într-o zi când, un cumpărător s-a simţit spoliat de cei ei Şarlatani care-i vânduseră la un preţ exorbitant o foto

269

JI, grafie ce nu i-eprezenta altceva decât o banală pată albă dovedită în cursul expertizelor a fi produsă prin voalarea intenţionată a filmului. Luaţi în primire de

judecătorul de instrucţie, cei trei pârâţi s-au bâlbâit, s-au contrazis sfârşind prin a recunoaşte că apariţiile de spirite, fotografiate şi vândute ca reale, erau în fond nişte trucaje ordinare. Evident, ei au ajuns la închisoare.

Condamnarea lui Leymaire pare să fi destupat minţile celor dispuşi să creadă în spiritism. La Berlin, doctorii Christiani şi Kroneker descoperă caracterul fraudulos al aşa-ziselor experimente demonstrative făcute de Crookes, Slade şi Zollner, socotiţi „autorităţi" în materie de teoretizare şi popularizare a spiritismului „În 1880, G. Stiwell şi K.V. Buck demască pe mediumul/ Florence Cook drept măsluitoare a „materializărilor" spiritului lui Katie King, ce constituise obiectul teoretizărilor numeroşilor apologeţi ai spiritismului. Anul 1884 aduce o demascare a şarlatanismului în materie de spiritism. W. Hallenbach dă în vileag la Viena manoperele mediumului Bastian, care s-a dovedit a fi un şarlatan ordinar. Trei ani mai târziu, profesorul american Fullerton din Philadelphia, examinându-l medical pe Zollner, îl găseşte dezechilibrat mintal.

Un scandal de mari proporţii a izbucnit în 1892 la Londra. Eroina era de această dată o femeie, Annie Abbott, care se pretindea medium de excepţie. Numărul forte al ei era demonstraţia că sub acţiunea spiritelor ea făcea ca o cutie metalică, în greutate doar de câteva kilograme, să nu poată fi urnită nici de şase bărbaţi solizi. Experienţele mediumului Abbott erau urmărite de mii de curioşi, ele având loc într-o" sală anume amenajată, taxa de intrare fiind de o liră, sumă foarte mare în acele vremuri. Un ziarist curios de la „Times" a cercetat podeaua sălii, constatând că vrăjitoarea montase în duşumea un electromagnet foarte puternic, care acţiona în clipa când era conectat cu ajutorul unui şaltăr la reţeaua comună. Demascată ca şar-latan, mediumul Annie Abbott a fost nevoită să părăsească Anglia, stabilindu-se în Canada.

Nu sunt singulare aceste tertipuri la care se dedatf aşa-zişii mediumi. Un oarecare Ch. Eldred se comport* aidoma unui iluzionist, scoţând dintr-o trapă a fotoliul său,

când găsea de cuviinţă în timpul şedinţelor de spif tism, măşti, fâşii de mătase albă sau de voal negru, bar» peruci, ba chiar şi smocuri de păr uman, pe care le *şti* cura pe masă, astfel încât, după ce lumina era aprinsa.

270

1

ezenţi să creadă că aparţinuseră spiritului invocat. Elington şi Davey au făcut bani cu scrisori adresate de cei morţi participanţilor la şedinţele de spiritism. Procedeul era simplu: în tăblia mesei de spiritism era fixată o fă-râină de mină de creion peste care, în timpul „transei", mediumul plimba o foaie de hârtie, obţinând astfel un cuvânt, o cifră, sau chiar o propoziţiune, în funcţie de dorinţa cuiva. Bineînţeles toată lumea credea în această demonstraţie, până când poliţia a dezvăluit trucul. Oricum, performanţa de a scrie astfel este remarcabilă. W.S. Davis avea alt truc: se lăsa legat cu o frânghie şi se dezlega de ea cu ajutorul... spiritelor. În realitate el producea o scamatorie, învăţată de la doi iluzionişti, fraţii Davemport. Anul 1905 a fost plin de procese şi demascări de mediumi. La Londra, Slade a fost prins în timp ce încerca să pună pe masă o plăcuţă de ardezie scrisă de el, pe care intenţiona să o declare drept mesaj al spiritelor. Tot la Londra, în timpul unei şedinţe de spiritism, colonelul Matyew, veteran de război, în timp ce asista la o şedinţă de spiritism, s-a ridicat şi a luat în braţe fantoma care tocmai se „materializase", strângând-o de gât. La horcăie-Iile disperate ale „spiritului", cineva a aprins lumina, asistenţa constatând cu stupoare că spiritul era în realitate proprietarul casei, Craddock, care se preta la asemenea înscenări, spre a stoarce naivilor câteva lire pe zi. Americanul Williams folosea acelaşi truc penibil. Un ofiţer a surprins în casa colonelului francez de Rochais pe mediumul Valentin agitându-şi, în timpul şedinţelor de spiritism, picioarele încălţate cu ciorapi îmbibaţi în fosfor, în scopul de a produce efecte stranii pe întuneric. Americanul Ebstein a fost demascat ca şarlatan la Berlin, în timp ce „fantoma" materializată de el s-a dovedit a fi o

banală Păpuşă fosforescentă. În acelaşi an, mediumul Baylei din Sydney a fost trimis în faţa justiţiei la Milano pentru înşelătorie. Pretinzând că în stare de transă el poate aduce Ce la mare distanţă obiecte şi chiar animale, cu ajutorul SPU – itelor, reuşea să strângă o mare asistenţă, reţeta zil-jcă a spectacolelor sale fiind substanţială. Amatorii pue-au cumpăra cele „aduse" de medium la preţuri fabu –,? a se. Unui astfel de cumpărător i-a venit ideea să veri-A** autenticitatea inscripţiei babiloniene, făcute pe o tă

tă de pământ, despre care Baylei susţinea că ar aparţine ritului reSelui Sargon-Expertiza a certificat falsul. Era – adevăr o tăbliţă de pământ, dar nici pe departe babi

271

Ioniană. Pus în faţa evidenţei, păcălitul s-a adresat poliţiei, care, în urma investigaţiilor, a descoperit că toate f-biectele „aduse" de medium erau manipulate de acesta prin manevre iluzioniste. Expertizele făcute la British Museum au arătat că piesele pretinse a fi de origine egipteană sau indiană nu erau altceva decât nişte jalnice imitaţii, prost executate.

Un alt medium celebru, Eusepia Palladino, a fost cercetată în anul 1908 de către un grup de savanţi englezi, care au găsit-o bolnavă de isterie, iar aşa-zisele sale comunicări cu spiritele erau pure halucinaţii, speculate de impresarul acesteia. În acelaşi ans la Paris, un bogătaş „Gustav le Bon, convins că spiritismul este o mare şarlatanie, publică în ziare un anunţ prin care făcea cunoscut că oferă 500 de franci aur oricărui «medium ce va putea transporta, fără a-l atinge cu mâinile, un – obiect de pe o masă pe alta. Cu trei condiţii: să asiste personal la demonstraţie, totul să se desfăşoare la lumina zilei şi sub obiectivul unui aparat de filmat. Cum nu a răspuns nimeni ofertei, Le Bon a mărit premiul la 2000 de franci aur, sumă exorbitantă pe atunci. Tot fără rezultat. Concluzia decurge de la sine.

După poliţie şi justiţie se sensibilizează şi Biserica catolică, interzicând practicarea spiritismului ca fiind de

esenţă diavolească, vrăjitorească. Deja în anul 1861, episcopul de Barcelona arsese în piaţa publică, unde se efectuau prin tradiţie execuţiile criminalilor, peste 300 de cărţi şi broşuri spiritiste.

În pofida dovezilor evidente că mediumii erau şarlatani sau bolnavi mintal, în anul 1889 are loc la Paris primul „Congres mondial spiritist şi spiritualist". În cuvântarea de deschidere a lucrărilor Congresului s-a comunicat numărul adepţilor spiritismului: cincisprezece milioane, în întreaga lume. Cum s-a calculat cifra a rămas un mister, dar oricum, spiritismul atinsese o extindere fantastică. Raportorii la congres au prezentat „dovezi" ale existenţei spiritelor, de fapt, istorioare absolut necontrolabile. Dincolo de aceste naraţiuni banale se desprinde acum un le nomen nou în domeniul respectiv, anume acela de a transforma spiritismul în ştiinţă. Ideea a pornit de la fizician englez C.F. Varley care, în 1874, a încercat împreună *e* profesorul W. Crookes să „înregistreze" unele >Impleli., lizări" de spirite cu ajutorul instrumentelor electrice losite în laboratoarele de fizică. Se propun tot felul

aparate, de procedee şi sisteme, de instrumente bazate pe realizările ştiinţei ca acelea utilizate pentru măsurarea undelor, a particulelor de lumină şi căldură, a electricităţii, magnetismului. Se vorbeşte despre substanţe, fluide şi alte forme pe care le-ar avea spiritele, asemănătoare cu radiaţiile chimice, catodice şi undele hertziene etc, încât un neavizat putea crede că se află la un congres de ştiinţe fizice şi nu la o dezbatere despre spiritism. Tot atunci s-a emis teoria că mediumii ar avea puterea de a se comporta aidoma unor captatori naturali ai undelor emise de spirite şi de a comunica cu decedaţii. Bineînţeles, toate demascările" şarlataniilor acestor mediumi erau ignorate. În schimb s-a propus înfiinţarea unei organizaţii practice a spiritismului, cu institute speciale, în care mediumii să fie adunaţi spre a se putea efectua cu ajutorul lor studii experimentale.

Congresele au continuat, de-a lungul anilor, dar rezultatele acestor eforturi, demne de o cauză mai bună, nu s-au arătat. Căci niciun aparat nu a putut înregistra prezenţa spiritelor. Cu începetul, apologeţii spiritismului încep să scadă. A venit primul război mondial şi lumea nu mai avea timp de chemat la taifas, defuncţii. Numărul amatorilor de spiritism scade brusc, continuând să se micşoreze în anii dintre cele două conflagraţii mondiale. Moda trecuse. Dar rămăsese preocuparea pentru transformarea spiritismului în ştiinţă, cultivată cu perseverenţă mai ales în Franţa. Considerând degradantă o asemenea atitudine, în anul 1923, participanţii la cel de-al doilea Congres internaţional de ştiinţe psihice de la Varşovia protestează într-o moţiune, denunţând ca falsă apropierea între spiritism şi ştiinţe. Ceea ce nu l-a împiedicat pe francezul R. Sadre să susţină, în 1928, la Congresul internaţional de metapsihică de la Paris, posibilitatea transformării spiritismului în ştiinţă experimentală.

A fost ultima încercare mai semnificativă de acest fel, căreia, de altfel, i s-a opus întreaga lume ştiinţifică. Un studiu bine fundamentat, sub redacţia lui G. Danville, intitulat „Misterul psihic” (1930) reduce aşa-zisele fenomene spiritiste la fraude, înscenări, şarlatanii şi, în cel ’n-ai concesiv caz, uneori, la simple coincidenţe.

Se poate pune întrebarea cum de a putut cunoaşte piritismul o asemenea evoluţie explozivă şi o dăinuire înfloritoare timp de mai multe decenii? Cauzele sunt di-tei” de În afara dozei uriaşe de ignoranţă a masei amatori

», 273

lor de comunicare cu morţii, de imitaţie colectivă* de atitudini şi acceptare necritică a unor opinii socotite la modă, un roi puternic în supravieţuirea spiritismului l-au avut diferitele strădanii ale unor necromanţi de a împăca spiritismul cu ştiinţa, ba, mai mult, de a încerca justificarea acesteia prin explicaţii extrase din disciplinele clasice filosofia, chimia, fizica, biologia, medicina etc.

Ideea de a da o bază ştiinţifică spiritismului era mai

veche. Ea a verjit din partea misticului suedez Swedenborg, la mijlocul „secolului al XVIII-lea, om ale cărui manifestări, studiate prin prisma cunoştinţelor actuale medicale., indicau demenţa. Aberaţiile lui Swedenborg au fost persiflate de filosoful german Immanuel Kant (1724 – 1804). Dar aceasta nu a împiedicat apariţia în Jfăuropa occidentală a unei întregi literaturi prespiritiste, alimentate şi inspirate de opere mai vechi, unele antice, referitoare la suflet, spirit şi fantome, cărora, de altfel, le-a fost tributar şi Swedenborg. Printre ele vom găsi cugetările lui Leucip şi Democrit (sec. V. î.e.n.) despre natura materială a sufletului, alcătuit, după aceşti filosofi, din atomi, fiind asemănător focului. Apoi Plutarh, în celebra lucrare *Vieţile paralele ale oamenilor iluştri* (sec. I e.n.) se referă la spirite şi la previziunile acestora. Tacitus, în *Anale* (sec. II e.n.), relatează despre practica unor magi şi vrăjitori care utilizează mese învârtitoare. Porphyrius, în *Vit Plotini* (sec. III e.n.), susţine că sufletul poate acţiona de la distanţă. Avicenna pretinde, la anul 1.000, că sufletul posedă o putere absolută asupra tuturor corpurilor sublunare. Toma d'Aquino reia ideile lui Avicenna, în 1250, pentru interpretarea practicilor vrăjitoreşti. Roger Bacon scrie, în 1270 în *Opus majus*, despre influenţa terapeutică a puterilor sufletului. Henrich Cofnelius Agrippa von Nettesheim redactează la Köln *Oculta Philosophia* (1533). considerând că prin puterea sufletuliii se poate explica magia. Ceva mai departe merge cu speculaţiile Pietro Pomponazzi în *De incantionebus* (1556): el acceptă că există „fantome", încercând să dea chiar explicaţii avalanşei de istorioare care bântuiau evul mediu despre asemenea apariţii mai cu seamă în case şi castele părăsite. O colecţie de povestiri despre fantome face şi R. Boxter în anul 1691 în cartea *Evidenţa sigură va lumii spiritelor* apărută la Londra, în care descrie apariţii de fantome, „vocile" acestora, vrăji şi descântece pentru îmbunarea lor. La începutul secolului al XYiri-lea. Chr. Thomasius enunţă ideea că „spiritul.

t o entitate bidimensională, iar în 1784, Calmet scrie *o* dizertaţie despre apariţii de îngeri, demoni, spirite şi yampiri. E”. Swedenborg, elaborând cartea *Cerul şi infernul*, apărută la Londra în 1758, pregăteşte terenul pentru conturarea teoriei spiritismului. El este urmat de j. H. Yung-Stilling cu *Scene din imperiul spiritelor* (1797) şi *Teoria învăţăturii despre spirite* (1808), de J.F. von Mayer cu *Hades* (1810) şi J. Ennemoser cu *Istoria magiei* (1844) în care face o apropiere între necromanţie şi somnambulism, cărţi din care s-a adăpat însuşi pastorul Fox, aureolat ca fiind creator al spiritismului, deşi – la o privire analitică – el nu a făcut altceva decât să tragă folaasele materiale ale tuturor speculaţiilor pseudofilosofice vechi în domeniul necromanţiei.

După apariţia cărţilor lui A.J. Davis, Stainton Moses şi Allan Kardec, consideraţi clasici ai spiritismului, iată-i înhămaţi la carul explicaţiilor, dintre cele mai stupefiante, oameni aparţinând celor mai diverse categorii sociale, inclusiv cercetători ştiinţifici, ameţiţi fie de valul opiniei generale favorabile spiritismului, fie de şiretlicurile mediumurilor. Aceştia devin apologeţii cei mai fecunzi ai „noii ştiinţe aplicative”. Se ştie că, în ultimii ani ai vieţii sale, eruditul Bogdan Petriceicu Haşdeu (1836 – 1907), sensibilizat de moartea fiicei sale Iulia (186 & – 1888), devine adept al spiritismului, scriind între altele lucrarea *Sic cogito*, de factură mistică.

Terenul a fost pregătit şi de literatura beletristică, începând cu *Odiseea şi Eneida*, trecând prin povestirile populare despre fantome, spre a culmina cu operele lui Dante, Shakespeare, Goethe, Schiller, Chateaubriand, Balzac, Lamartine, Hugo, Heine, Hoffmann, Eminescu şi ale altor corifei ai literaturii universale, care invocau adesea spiritele pentru a da culori strălucitoare paginilor lor. Romantismul, mişcare artistică şi literară constituită la sfârşitul secolului al XVIII-lea în Anglia şi Germania, apoi în secolul al XIX-lea în Franţa şi ulterior în aproape toate ţările lumii, cultivând fantasticul, grotescul, meditaţia

gravă, poezia ruinelor şi a umbrelor, a nopţii, a visului, a misterului, netezeşte şi el terenul pentru spiritism care astăzi se află într-un puternic declin. Fenomenul este pe deplin explicabil nu atât ca un rezultat al acţiunilor reprinante ale autorităţilor laice şi influenţei Bisericii, care consideră spiritismul contrar dogmelor sale, cât prin refuzul masiv social. Această atitudine constituie o urinare

275

logică a creşterii nivelului general de cunoaştere a fenomenelor vieţii, precum şi a convingerii sociale masive, bazate pe dovezile concrete furnizate de ştiinţă şi justiţie că manoperele spiritiştilor sunt pure înşelătorii.

4. Secte şi societăţi oculte

Sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea găsesc Europa în pline frământări economice, politice şi sociale, pretutindeni având loc lupte politico-religioase, răscoale pentru câştigarea unor drepturi şi libertăţi civile. Pe plan cultural, ştiinţific şi tehnic, această tulburătoare perioadă este dominată de personalităţi ale umanităţii ca Tycho Brache (1546 – 1600), Giordano Bruno (1948 – 1620), Francis Bacon (1561 – 1626), Galileo. Galilei (1564 – 1642), Tommaso Câmpanella (1568 – 1639), Johan-ftes Kepler (1571 – 1630), René Descartes (1596 – 1650), Blaise Pascal (1623 – 1662), apoi Miguel de Cervantes să-avedra (157 – 1616), Lope de Vega Carpio (1563 – 1635), William Shakespeare (1564 – 1616), Pierre Corneille (1606 – 1684), toţi reprezentanţi de geniu ai umanismului. În acest context de descătuşare a spiritelor, de luptă împotriva catolicismului şi absolutismului încep să ia fiinţă tot felul de grupări, asociaţii, ligi, societăţi care îşi desfăşoară activitatea făţiş, unele luptând cu arma în mână, sau în mod conspirativ, pentru instaurarea unei lumi mai bune.

În secolul al XVII-lea, atât de bulversat şi plin de contradicţii, se dezvoltă, căpătând proporţii remarcabile în veacurile XVIII-XIX, noi forme ale magiei, cu pretenţii majore, universale de reformare – prin mijloace subtile – a lumii, organizate ca societăţi sau secte nereligioase

secrete: „Crucea de trandafiri” (La Rose-Croix), Francmasoneria, „Triunghiul de foc”, „Fraţii crucii de aur”, „Secta iluminaţilor” ritul masonic „Elus Cohen”, secta martiniştilor etc.

Cea mai importantă dintre grupările cu caracter ocult din secolul al XVII-lea poate fi considerată francmasoneria care şi-a propus încă de atunci să modifice şi să conducă lumea după precepte proprii, prin infiltrarea membrilor săi în vârfurile conducătoare ale societăţii. i

276

acestei societăţi oculte, care aminteşte de arhaicele asociaţii secrete, legate de credinţe magico-religioase animiste şi vrăjitoreşti, sunt obscure şi controversate, ca de altfel întreaga ei evoluţie. Istoria francmasoneriei este considerată de majoritatea cercetătorilor a debuta în perioada regelui Numa Pompilius, succesorul lui Romulus. Atunci, după tradiţie, constructorii de temple, ziduri de cetate şi monumente erau grupaţi într-o confrerie care se conducea după norme riguroase, bucurându-se de o jurisdicţie anume, ca şi de unele privilegii, printre care scutirea de contribuţii publice. Aceste confrerii, împărţite în trei grade – ucenici, companioni şi maiştri – se reuneau de regulă seara, după încetarea lucrului, într-o baracă amenajată în apropierea construcţiei, unde se discutau lucrările pentru a doua zi, hotărârile fiind luateprin consens general. Adunările erau conduse de mai marele maiştrilor, fiind precedate de un ceremonial magico-religios, moştenit din perioada când numai preoţii se ocupau de amenajarea templelor. Echerul şi cumpăna au fost stabilite drept simboluri ale acestor confrerii cu caracter magic care s-au răspândit de-a lungul secolelor în întregul imperiu, căpătând mereu noi norme şi forme oculte de iniţiere. Confreriile romane de constructori, ajunse în Britania, după anul 43, pentru edificarea de castre, temple, drumuri, poduri, edificii, băi, monumente etc. au fost completate cu localnici, care s-au supus regulilor şi riturilor magice ale acestor asociaţii de zidari. Creştinarea anglo-saxonilor şi întemeierea primei episcopii

la Canterbury, la sfârşitul secolului al VI-lea, aduc modificări în normele confreriilor de constructori, vechile ritualuri ca şi regulile de iniţiere căpătând formule adecvate noii religii dominante, fără ca prin aceasta să se piardă manoperele oculte – semne şi procedee magice, secretul şi ceremonialul iniţierilor etc. – şi nici tradiţiile de solidaritate şi întrajutorare etico-profesională moştenite din antichitatea romană. După secolul al VII-lea, în confrerii nu mai puteau intra decât oameni liberi, deoarece doar ei se bucurau de Privilegiul circulaţiei nestingherite dintr-o localitate într-alta. Cum aceştia erau denumiţi free-mason, adică zi-uari-liberi, asociaţiile lor au început a se chema masonerii. Fiecare grupare masonică a căpătat termenul de lojă. Invazia danezilor în Kent, Anglia de est, Northumbia şi Cia aduce ruina oraşelor şi a bisericilor, astfel încât,

277

după bătălia de la Edington şi alungarea daneeilor din Londra de către Alfred cel Mare, regele Wessexului (anul 886), asociaţiile de masoni capătă din nou amploare şi privilegii, datorită cererii masive de construcţii. În anul 925, regele Ethelstan confirmă privilegiile lojilor masonice, dându-le un regulament (Constituţia de la York), în acelaşi timp, constructorii îşi aleg ca patron pe Sfântul Ioan, deoarece sărbătorirea acestuia coincidea cu solstiţiul de vară, moment astronomic celebrat prin ritualuri magice de către membrii confreriilor de zidari încă din antichitate. Drept urmare, masonii vor lua numele de fraţi ai Sfântului Ioan. Confreriile de zidari „Fraţii Sf. Ioan” se răspândesc acum pe continentul european, căpătând din partea papilor privilegiul de a zidi catedrale, precum şi diploma care le scoteau de sub jurisdicţia locală şi a edictelor regale. Aceste mari avantaje determină pe mulţi oameni de artă şi gânditori să ceară a deveni membri asociaţi ai lojilor masonice, profitând de faptul că legislaţia vremii prevedea obligaţia pentru fiecare burghez de a fi neapărat înscris într-o breaslă. Intrând în lojile masonice, aceştia au adoptat insignele, termenii meseriei de zidar şi s-au supus

regulilor de breaslă, cu scopul de a putea dezbate nestingheriţi, în mod secret, în adunările oculte masonice, idei filosofice şi căi de reformare politică a societăţii. Era o ipostază nouă de exteriorizare a unor năzuinţe care, exprimate public, deschis, ar fi fost condamnate atât de autoritatea regală, cât mai ales de Biserica catolică, obsedată de ideea ereziilor pe care le vedea în orice încercare novatoare. Fenomenul are ca urmare transformarea unor loji masonice ce activau ca asociaţii de breaslă ale zidarilor într-un fel de cluburi desfăşurând în aparenţă o activitate declarată de cercetare a naturii, dar având, în secret, o serie de ţeluri politice şi sociale.

Către secolul al AV-lea, lojile masonice încep să se destrame, persecutate sângeros de catolicism sub acuzaţia de propovăduire a ereziei şi schismei în Biserică. Drept urmare, construcţiile unor impunătoare catedrale şi edificii laice stagnează. În fine, Reforma lui Luther din secolul al XVI-lea dă o nouă lovitură corporaţiilor masonice, care se descompun în toată Europa, cu excepţia celor din insulele britanice. Decapitarea regelui Carol I (1649) provoacă reactivarea puternică a masonilor din Anglia şi Scoţia care, în secret, au hotărât să restabilească tronul şi totodată să submineze autoritatea lui Cromwell, dând *inn*

soneriei un caracter prin excelenţă politic şi organizând-o conspirativ pe mai multe grade. Acţiunile aşa-zişilor masoni acceptaţi, adică a acelor membri ai confreriilor care nu erau arhitecţi sau constructori, au ca rezultat proclamarea lui Carol al II-lea ca rege al Angliei (29 mai 1660) şi batjocorirea mormintelor lui Cromwell şi Ireton. Carol al II-lea, primit mason în timpul exilului, îşi va arăta, recunoştinţa faţă de loji, acordându-le graţie şi onoruri, prin el masoneria primind de atunci şi denumirea de „Arta regală”, deoarece contribuise în mod special la restaurarea tronului. Acesta poate fi socotit momentul în care masoneria s-a transformat integral într-o societate ocultă cu caracter strict politic, părăsind definitiv vechiul ei caracter de confrerie profesională. Sunt diferite opinii

cu privire la modul de evoluţie a masoneriei, toate însă cu caracter de ipoteză, deoarece nu există documente certe în domeniul respectiv.

La începutul secolului al XVII-lea, masoneria se transformă în organizaţie politică cu caracter internaţional. Evenimentul, pentru care există unele atestări documentare, s-ar fi petrecut în anul 1616, fiind marcat de aşa-zisa iniţiativă a alchimistului Valentin Andreea.de a da masoneriei denumirea de „Crucea de trandafiri”. Acelaşi rol îi este de asemenea atribuit anticarului englez Elie Ashmole, reformator în anul 1646 al ritualurilor lojilor londoneze, acestea căpătând fast, noi formule de exprimare magică, atmosferă de mister.

Există mai multe supoziţii care-i socotesc ca iniţiatori pe medicul Michel Maier, predicatorul protestant Joseph Stellatus, un grup de treizeci de teosofi din Würtemberg şi pe Paracelsus.

Prin tradiţie, însă, masoneria de tip actual ar fi apărut datorită lui Christian Rosenkreutz, la începutul secolului al XVII-lea. După toate aparenţele acest nume reprezintă o alegorie, în concepţia masonilor crucea fiind simbolul unirii sacre, iar trandafirul cel al discreţiei, al tainei, crucea de trandafiri având deci sensul de „confrerie sacră % a tăcerii”. Există însă şi alte accepţiuni, aproximativ similare cu privire la simbolurile respective. Cert este că, în Jşuropa occidentală, zguduită de lupte şi de abuzurile ca

— Titulatura simbolizează adoptarea unor noi concepţii oculte, a şi a unei baze teoretice întemeiată pe filosofia materialistă au» Francis Bacon.

279

tolicismului se vorbea mult şi cu oarecare teamă despre* organizaţia’s «cretă care publicase deja, în 1623, un manifest (Fama Fraternităţi*) adresat nobilimii şi savanţilor. În manifest se vădeşte caracterul protestatar, anticatolic, cu nuanţă luterană şi anti-papal, de esenţă germană. Foarte probabil, „Crucea de trandafiri” este totuşi o operă colectivă –, creată treptat, în timp, al cărei

apogeu pare a fi marcat în secolul al XVII-lea, când gruparea secretă capătă un rol vădit anticatolic şi politic subversiv, păstrând însă toate caracterele sale oculte şi ritualurile de factură magică inspirate din credinţe şi superstiţii orientale, în special egiptene şi ebraice.

În secolul al XVIII-lea apare o nouă grupare cu caracter ocult, aşa-zisa „Sectă a iluminaţilor", care reunea teosofi, cabalişti şi aristocraţi. Într-un volum intitulat *Eseu asupra Sectei iluminaţilor*, Luchet enumera peste treizeci de prinţi şi capete încoronate, membri ai acestei organizaţii cu caracter de magie. Printre figurile marcante ale aşa-zişilor iluminaţi, cu veleităţi de întemeietori / de secte oculte, a fost şi suedezul Emmanuel Swedenborg (1688 – 1772). Fecund autor de literatură mistică, el a grupat, la un moment dat, admiratori ai săi din Anglia şi S.U.A., organizând loji cu caracter ocult, care trebuiau să se transforme într-o Biserică swedenborgiană, a cărei doctrină era cunoaşterea nemijlocită a esenţei supranaturalului, prin intermediul unei iluminări sau al unei anumite intuiţii.

Un alt grup ocultisi a fost întemeiat spre sfârşitul secblului al XVIII-lea de către Dom Pernetti, la Avignon. Dom Pernetti, figură tipică de aventurier, călugărit în tinereţe, a părăsit Ordinul benedictinilor, spre a-l însoţi pe navigatorul Louis-Antoine de Bougainville, la bordul corăbiei „Boudeuse", în acel" memorabil voiaj în jurul lumii (1766 – 1769). Grupul denumit „Sainte Parole" era alcătuit din „iluminaţi", în majontate nobili, care practicau magia, cabala şi alchimia.

La Copenhaga se dezvoltă în aceeaşi perioadă „Loja iluminaţilor" condusă de Carol de Hessa, a cărei activitate era asemănătoare cu a unui oracol. Adunările lojei aveau loc periodic, incluzând un ceremonial inspirat din cele & *te* preoţilor antici ai templelor lui Apollo. În tavanul sălii de reuniuni se afla o lampă care sugera Soarele. Uitându-se la ea, membrii lojei puneau diferite întrebări, astfel alcătuite încât răspunsurile să fie „da" sau „nu". Afirmaţia era

prezentată printr-o puternică şi persistentă iluminare *u* impii-Negaţia se traducea printr-o lumină slabă, intermitentă, în funcţie de aceste semne, cei în cauză luau deniile pe care Ic? considerau cuvenite. Sigur, acesta era un c'rocedeu secret de influenţare a conştiinţei, cunoscut doar L câţiva iniţiaţi, având ca scop realizarea planurilor lor culte prin intermediul membrilor lojii, în majoritate persoane cu responsabilităţi publice. Unul dintre cei care cunoşteau „secretul" lămpii divinatoare (în realitate un simplu bec cu gaz de cărbune, a cărui luminozitate putea i: i reglată de la distanţă, prin mărirea sau micşorarea debitului combustibilului) a fost pastorul protestant Lavater? l însuşi precursor al metodei de ghicit prin analizarea fizionomiei umane (fizionomistica). Lavater întreţinea o vastă corespondenţă cu capete încoronate, şefi de guverne; i alte persoane cu mare influenţă, sfaturile sale de ordin Dolitic fiind, de regulă, urmate cu docilitate. Cât de puter-ucă era forţa lui Lavater o ilustrează Mirabeau: „Am /azut, scrie marele om politic francez, depeşe ale lui La – ater adresate către suverani, sub acest protocol «dragul; ieu!» Am văzut suverani răspunzându-i, admirându-l, ascultându-L devenind tributarii lui! Am văzut partizanii ăi care-l considerau ca pe un Dumnezeu pe pământ".

În 1754, Martínez de Pasqualli a fondat în Franţa un it masonic particular, denumit „Aleşii Cohen" (Elus

— Chen), având ca loji mai importante pe cele ale iluminai. lor de la Avignon, ale alchimiştilor de la Philateles şi ale

Academiei veritabililor masoni" din Montpellier. În acti-Hatea martiniştilor, studiul şi practica magiei juca un rol important. Pasqualli şi principalii săi discipoli, Willermoz

Claude de Saint Martin, au întreţinut o vastă coresponfnţă, care permite astăzi reconstituirea doctrinei ritului.

I amestec de magie, indicaţii mistice şi practici de vinecare a bolilor prin aşa-zisul magnetism animal. În ge

<jral, martinismul era inspirat de lucrările lui Swedenborg, e! de PUI ritului magic având dorinţa de a-şi dezvolta în ei acuităţi misterioase „adormite", capabile a-i pune în le

satură cu spiritele şi, pe această cale, de a afla viitorul.

Pre deosebire de masonii obişnuiţi, care întreţineau îi urile magice clasice ale lojilor, martiniştii se reuneau

Şedinţe spre a invoca spiritele, având credinţa în Matei? rea sufletelor şi obiectelor. Ceremonialul ritual avea lr* interiorul unui cerc magic, marcat de lumânări

281

aprinse, în centrul acestui spaţiu fiind arse tămâie, şfr mac de grădină, cuişoare şi scorţişoară, ceea ce crea o at mosferă propice declanşării de stări psihice anormale" Ceremoniile de iniţiere aveau, de asemenea, un aspect bizar, fiind inspirate de teoriile swedenborgiene şi mesmeriene. Astfel, candidatul trebuia să ţină an anumit regim alimentar, postind în zile stabilite prin calculul astrolo. gic, să recite în fiecare dimineaţă aşa-zisul „Oficiu ai Sfântului Spirit". După îndeplinirea acestor formalităţi prealabile, novicele se prezenta în plenul lojii, îmbrăcat în negru, dar fără a avea nimic metalic asupra sa, nici chiar un simplu ac. El trasa în jurul său un cerc, spunea cuvintele magice „Rap, lob, Oz, Fa", indicând cele patru puncte cardinale, aprindea luminările din jurul cercului magic şi produsele puternic mirositoare din centrul acestuia, după care/pronunţa solemn o anume frază rituală. Ceremonia se încheia, prin stingerea, *pp* rând a lumânărilor de către novice şi prosternarea acestuia pe duşumea, cu faţa în jos şi braţele întinse lateral, închipuind o cruce.

Martiniştii se recunoşteau după bijuteriile magice pe care le purtau, ca şi după preocupările lor oculte. Ritul masonic martinist a cunoscut o largă extindere, influenţând mult ceremonialurile francmasoneriei moderne. El a avut continuu aderenţi recrutaţi din rândul marii nobi-limi, politicienilor, literaţilor, pregătind noi

adepţi care promiteau să ocupe locuri de frunte în societate.

În tot cursul secolului al XVIII-lea, plin de frământări politice, sociale şi economice, care au culminat cu Bevoluţia franceză, sectele de tip ocult, masonice, se vor dezvolta necontenit, mai ales în Franţa, Germania, Austria şi Rusia, având ca centru Parisul, de unde emanau ideile doctrinale şi formele rituale.

Francmasoneria a inspirat crearea unor asociaţii reacţionare cu caracter secret în secolele XIX şi XX, care şi-au propus de asemenea ţeluri politice. Printre acestea să nu" mără. Ku-Klux-Klan", de factură rasistă, constituită-n S.U.A. în 1865.

În cea de-a doua parte a secolului XX îşi fac af – riţia o serie de grupări neomasonice, sprijinite direct cercuri occidentale interesate, cu scopul ocult atâţi în evoluţia politică pe plan intern şi internaţional. mai virulentă se pare că este aşa-zisa sectă „Ştiinţa Hgenţei creatoare" creată în S.U.A. în anul 1959, I

282

ui acestei congregaţii neomasonice este considerat filo – ful indian Maharishi Mahesh Yogi. În realitate, liderul tipării respective, organizată pe scheletul unei secte niftcatr-e> din categoria aşa-ziselor religii sălbatice.

Înumite „Spiritual Regeneration Movement", este omul paie al unor grupuri de afacerişti, apropiate mafiei internaţionale şi neofascismului, care manevrează din urmă întreaga activitate a „Meditaţiei transcendentale" cum început a fi denumită în ultimul timp această grupare. Leţiunile grupării, care s-a infiltrat în circa 90 de ţări din it reaga lume, se desfăşoară în conformitate cu prevederile unui plan secret, aşa-zis mondial. Gruparea este organizată pe „centre de meditaţie", conduse de unul sau mai mulţi „instructori", care acţionează pe baza unor instrucţiuni strict secrete primite din partea centrului (Centrala mondială) cu sediul în Elveţia. Motivaţia de paravan a grupării are un caracter sectant neobudist. În realitate, aceasta urmăreşte subminarea ordinii sociale şi

politice a statelor în care acţionează, în scopul preluării puterii de către liderii „Meditaţiei transcendentale”. De altfel, conducătorii sectei consideră că dacă 10 la sută din persoanele influente ale unui stat aderă la preceptele lor procesul de modificare ocultă a politicii interne a ţării respective este asigurat. Secta a format un „guvern mondial”, precum şi „guverne naţionale” secrete, ale căror dispoziţii sunt obligatorii pentru toţi aderenţii, Adunările „centrelor de meditaţie”. se desfăşoară potrivit unui ritual bizar inspirat din practicile magiei, ale fachirilor şi vechilor yogini, aspect care induce uneori în eroare autorităţile, în ultimul timp, însă, atât Maharishi Mahesh ogi, cât şi gruparea neomasonică pe care o conduce au scobiectul unor răsunătoare procese judiciare, soldate u interzicerea activităţii „Meditaţiei transcendentale” în lajoritatea ţărilor lumii, cu încarcerarea sau expulzarea instructorilor internaţionali”.

Trecerea în revistă a acestor societăţi şi secte oculte, L°mpararea activităţii lor cu desfăşurarea impetuoasă a istoriei sunt în măsură să arate că nu grupuri secrete, con-ucătorii acestora sau cercuri aflate în umbra unor aşa-Îşi lideri determină progresul economico-social, ci legile Active de dezvoltare a societăţii. Aceste legi nu pot e suprimate, dirijate sau modelate după bunul plac al lva. Dar. stă în puterea oamenilor să le cunoască şi să

283

acţioneze, astfel, în conformitate cu necesitatea istor accelerând ca atare mersul evenimentelor. Din această, tivitate conştientă, conformă cu mersul obiectiv al istorie” rezultă forţa maselor de oameni şi a oamenilor de seamă” care pot deveni factori activi ai istoriei numai dacă idei] e aspiraţiile şi lupta lor exprimă corect nevoile dezvoltăeconomice şi sociale ale societăţii şi sunt puse în slujba acestei dezvoltări. În acest amplu proces ocultismul, II. reşte, nu poate avea decât un rol de frână şi de întunecare a conştiinţelor.

Încheiere

Progresul ştiinţei, al civilizaţiei, evoluţia conştiinţei

spre raţional, manifeste îndeosebi după marile invenţii şi descoperiri ale secolului XX, culminate cu primele încercări de cucerire a spaţiului extraterestru, îndepărtează omenirea de practicile magiei, fiind vizibil că fenomenul vrăjitoriei a intrat în agonie, după ce a stăpânit gândirea mii de ani. În acelaşi timp, magia este supusă unui examen amplu de către ştiinţă, atât sub raport exterior al manifestărilor sale, cât şi din interiorul ei, cu scopul înţelegerii evoluţiei gândirii, a omului însuşi. Aflat sub observaţia omului de ştiinţă, actul magic a fost demontat piesă cu piesă în cele mai mici amănunte, căutându-se descifrarea integrală a mecanismelor sale. Acest efort de cunoaştere a avut ca rezultat o conturare precisă a ceea ce reprezintă în fond acest fenomen uman. În primul rând a fost desprins rolul pe care l-a avut magia de-a lungul trecutului omenirii, fiind un fapt unanim acceptat că practicile magice s-au născut şi au persistat în trecut datorită tendinţei umane spre căutarea de explicaţii privind existenţa lumii înconjurătoare, a fenomenelor naturii. În al doilea rând a ieşit în evidenţă că omul, punându-şi întrebări asupra naturii diferitelor fenomene, acţiuni, forţe etc. existente în natură, care acţionau asupra lui şi a tot să îl înconjura, şi-a dat răspunsuri în limitele cunoaşterii? & cum se afla ea în diferite epoci. Aceste răspunsuri oarte adesea au avut un conţinut iraţional, fără a părăsi să logica, mecanism explicabil deoarece relaţia cauză-ajec* era fie ignorată, fie privită într-un mod eronat. În îno «rea rând, explicarea diferitelor fenomene, a naturii? l prin acţiuni ale unor forţe supranaturale, aşa cum

285

propunea gândirea magică, nu a putut satisface şi împăca raţionamentul critic, ştiinţific, pe care l-a stâmn Drept urmare, căutând adevărul, minţile lucide din toate timpurile s-au eliberat de iraţionalism, deschizând porţii cunoaşterii reale. În sfârşit, în faţa argumentelor ştiinţei privind inconsistenţa magiei ca practică pusă însprijineunoaşterii, a probelor evidente că miraculosul nu

are o bază reală, fiind o pură ficţiune, adepţii vrăjitoriei, ai ocultismului în ansamblu, s-au văzut în ipostaza stranie de a apela la raţional, deci la ştiinţă, spre a susţine iraţionalul. Bineînţeles tentativa a fost de la început sortită eşecului deoarece acţiunea magică, întemeiată pe supra normal, nu are nimic comun cu experimentul ştiinţific fundamentarea ei teoretică bazată pe raţional apărând dec ca imposibilă.

Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului a) XX-lea magia este abordată pluridisciplinar, ca problemă complexă, interesând deopfotrivă filosoful, antropologul, etnograful, lingvistul, psihologul, sociologul, istoricul, pedagogul, muzicologul, coregraful, plasticianul, biologul, medicul etc, urmărindu-se clarificarea unor atitudini omeneşti, înţelegerea deplină a extra-raţionalului, în scopul utilizării mai depline a resurselor raţionale. Magia, considerată preştiinţă, cvasi-ştiinţă, para-ştiinţă este detaşată, în secolul al XX-lea, de istoria religiilor şi plasată la frontierele dintre raţional şi iraţional, chiar dacă uneori este greu a se distinge din primul moment unde se termină magia şi unde începe ştiinţa.

Sigur, ocultismul îşi are încă adepţi şi ar fi cu totul eronat să se creadă că societatea contemporană, deşi beneficiază de cele mai avansate cuceriri ale tehnicii, s-a («liberat în totalitate de mentalităţile veacurilor anterioare, de ignoranţi şi şarlatani, sau că au dispărut credulitatea, naivitatea, prostia, bigotismul. Un exemplu de persistenţă a magiei într-o ţară cu o civilizaţie tehnica ridicată îl constituie S.U.A. Aici, în anul 1981, existau peste 25.000 de magi tămăduitori, 1 700 de astrologi, Prf cum şi circa 16.000 de ghicitori înregistraţi oficial, plători de impozite. Erau, totodată, numeroase „şcoli" şi, versităţi" de ocultism, cele mai importante fiind la Ne York (Şcoala de ştiinţe mistice; Kabbalah şi astrologi-Centrul Gurdjieff; Institutul de ştiinţe oculte etc), >? treprinderi de turism specializate în organizarea de *v* juri şi pelerinaje mistice în India, Nepal şi Tibet.

care desfac recuzita necesară magiei, astrologiei şi New York-ul excelează în vânzarea acestor arstrăzi întregi în Cartierul de West şi East Village vân numai magazine specializate în domeniul magiei. De reraenea, la Washington, la Little Italy şi în apropierea Universităţii Columbia sunt organizate aşa-zise „târguri gijţice" unde îşi deschid tarabe ghicitoare, astrologi, profeţi, vizionari. Reviste, ziare, un număr impresionant de cărţi consacrate ocultismului ating anual tiraje de necrezut. Această industrie a magiei este explicabilă, justificată, dacă se ţine seama de un sondaj Gallup (1977), care arată că 12 la sută din populaţia S.U.A. practică sau crede cu putere în ocultism. Franţa contemporană este şi ea marcată de aceleaşi relicve. Sunt circa 30.000 numai vin-4 ecătorii, fără a se socoti magii, ghicitorii şi astrologii, care îşi fac o reclamă deşănţată spre a atrage clienţii. În 1960, în R.F. Germania existau peste 10.000 de persoane, a căror principală ocupaţie era „gonirea demonilor" din locuinţe şi din persoane „posedate". Rubricile de astrologie ocupă spaţii în mai toate revistele şi suplimentele duminicale ale ziarelor din America, Europa occidentală, Orientul Apropiat şi alte zone. Astrologii recurg la cele mai moderne mijloace pentru stabilirea horoscoapelor. inclusiv calculatoarele electronice. Celebre sunt astroloa-geie – ghicitoare Solaire în Franţa şi Godillo în S.U... care dispun de computere de înaltă clasă, reţele de magazine şi edituri specializate în magie.

Analiza acestei stări de lucruri scoate în evidenţă faptul că practicarea ocultismului constituie în lumea capitalistă un fenomen social cvasi-constant, prezentând însă „serie de particularităţi mai mult sau mai puţin pregnante, specifice unei anumite epoci sau unor anume popoare, Este şi explicabil, deoarece credinţa în vrăjitorie, sub „i-ice formă s-ar manifesta ea, este un produs psihosocial tocmai al acelor societăţi în care nesiguranţa şi alienarea Prezintă permanenţe, întreţin fără oprire o presiune psi-ucă asupra indivizilor. Sigur, practicile

ocultiste sunt, prin jenţă, antiştiinţifice şi profund anticulturale, dar exis-ei – Ha lor sugerează că mulţi indivizi din ţările capitalista renţin într-un climat de adânc obscurantism şi igno –ntă, ca urmare a sistemului general economic, politicoeologilj a oprimării, a accesului limitat la învăţământ, J lir Hă şi cultură autentice, a lipsei de protecţie în faţa

Pinduselor" negative cotidiene ale societăţii capitaliste.

287

Pe de altă parte, aceleaşi caracteristici ale societăţii împărţite în clase antagoniste acţionează ca un recul W asupra unor indivizi instruiţi, dezarmaţi însă în faţa vi» eisitudinilor de tot felul, care şi-au pierdut încrederea p puterea benefică a ştiinţei, a teoriei politice, a ideologiei a culturii în general. Aceasta este baza obiectivă a vigori diferitelor forme de ocultism ale lumii capitaliste.: Deşi are un comportament social adaptat epocii actuale, oeul, tismul prezintă acelaşi caracter retrograd, anticultural şi antiştiinţific.

Spre deosebire de Occident, în centrul şi în răsăritul european ocultismul marchează un vădit declin după anul 1950. Fenomenul este datorat unei ample opere de educaţie şi de instrucţie şcolară permanentă, sistematic organizată, în măsură să înlăture ignoranţa, relicvele practicilor obscurantiste, în acest proces este antrenată întreaga nasă de oameni ai muncii, fapt care a dus la dezvoltarea puternică a conştiinţei. Un element de frunte în procesul înnoitor îl constituie, de asemenea, amplificarea mentalităţii ateiste şi realiste care a pus tot mai mult stăpânire pe mase din ce în ce mai largi.

În orice caz, ocultismul se prezintă în faţa ştiinţei aşa cum este el în realitate, anume o practică lipsită de suport raţionalr" Concluzia este fermă şi globală pentru cercetător, anume faptul că în lume nu există nimic supranatural. Lipsind vrăjitoria de acest suport, întregul eşafodaj al. gândirii care a susţinut-o se prăbuşeşte.

Vrăjitoria, considerată pe plan general, se află într-un

declin permanent. Această decădere, începută cu Renaşterea, este sincronă cu progresul cunoaşterii ştiinţifice mondiale, cu evoluţia, în ansamblu, a civilizaţiei. Regăsit doar în zone marginale ale societăţii acest fenomen ce aparţine trecutului omenirii îşi trăieşte ultimele nv mente, fiind tot mai mult respins din punct de vedere social ca paradox al unui secol în care omul a făcut paşi uriaşi spre cunoaşterea naturii, spre cucerirea Universului cu puterea minţii şi a faptelor. Cercetări ale etnologilor şi sociologilor contemporani scot în evidenţă faptul că şi în cadrul populaţiilor aflate încă într-un stadiu inferior de organizare economico-socială din Asia, Oceania, Africa şi America de Sud apelul la magie este din ce în ce mai redus, suD presiunea culturii şi civilizaţiei actuale, care îşi face «în mod ferm pretutindeni în lume. Analizând procesul i-e pectiv se poate considera că vrăjitoria a ajuns la fE1

ultimului ei stadiu. Chiar dacă va mai subzista probabil în lume un timp oarecare ea este iremediabil condamnată atât de istorie, cât şi de conştiinţa socială, sfârşitul ei fiind pe deplin previzibil.

În ţara noastră, vrăjitoria poate fi considerată ca un fenomen eradicat, în pofida faptului că pot apărea, cu totul izolat, unele manifestări ale acesteia, ca expresii ale unor mentalităţi perimate, anacronice. Uriaşul efort făcut pentru ridicarea continuă a condiţiilor economico-sociale ale ţării, pentru educarea întregii naţiuni în spiritul ştiinţei, al cunoaşterii înaintate a fenomenelor vieţii şi societăţii, dezvoltarea concepţiei materialist-ştiinţifice, a gândirii ateiste au fost în măsură să determine respingerea în masă a concepţiilor înapoiate, a misticismului şi ocultismului.

Sigur, nu trebuie uitată aici activitatea prodigioasă, adesea eroică, a unor personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti care şi-au închinat o parte din viaţă combaterii ocultismului, ca fenomen social, în cadrul luptei de idei din ţara noastră.

Astfel, secolul al XVIII-lea, caracteristic pentru continentul european prin exprimarea cu hotărâre şi curaj, de către mari personalităţi ale ştiinţei şi culturii, a unor concepţii ateiste, a unei gândiri filosofice raţionaliste şi materialiste, a reprezentat şi pentru ţările române o perioadă fecundă în atitudini şi acţiuni cu caracter iluminist şi ateist, în această activitate de promovare a liberei cugetări, de afirmare a progresului se distinge Şcoala ardeleană, reprezentată mai ales de personalităţi ca Gheorghe Şincai, Petru Maior şi-Samuil Micu care, deşi instruiţi în şcoli eclesiastice, au criticat cu hotărâre instituţii cu caracter mistic, au combătut ocultismul, superstiţiile, ignoranţa, Propagând idei înaintate, militând în favoarea forţei raţiunii şi a educării realiste a poporului. Gh. Şincai a scris o carte remarcabilă în acest sens – *învăţătură firească spre surparea superstiţiei norodului*.

De la început, programul de luptă al paşoptiştilor a cu Prins acţiuni politice fundamentale antireligioase, anti-°bscurantiste şi antimistice, condiţii necesare pentru punerea în aplicare a măsurilor sociale preconizate. Nicolae Bălcescu, Mihai Kogălniceanu, ca Rosetti, Cezar Bolliac, Simion Bărnuţiu, Gh. Bariţiu, Costache Negri, fraţii Golescu, Vasile Alecsandri au acţionat pentru ridicarea conştiinţei poporului român.

28?

Pleiada revoluţionarilor a fost urmată, în a doua jumătate a secolului trecut, de personalităţi proeminente ale ştiinţei şi culturii ca Gr. Ştefănescu, C. Istrati, P. Vasici Şt. Michăilescu, Vasile Conta, care s-au remarcat atât prin opera lor, cât şi prin activismul care i-a făcut să respingă în mod deschis, public, ocultismul, să critice starea de ignoranţă în care era lăsat poporul, să se angajeze în lupta pentru luminarea maselor, demascând nocivitatea credinţelor în vrăjitorie, în „leacuri băbeşti” şi în forţe supranaturale. Vasile” Conta îndeosebi, poreclit „patriarhul ateismului din România”, a acţionat neobosit pentru dezvoltarea liberei cugetări, dezvăluind bazele gnoseologice ale religiei şi misticismului în ansamblu.

Marele filosof s-a consacrat studierii fenomenului religios, elaborând numeroase lucrări teoretice şi propagandistice în favoarea ateismului, printre care *încercări de metafizică materialistă*, în care atrage atenţia că şi după dispariţia fricii de necunoscut religiile s-ar putea menţine artificial, ca fenomen social, datorită cultivării lor de către, cercuri interesate. Un alt gândător, Gh. Panu, susţine viguros adevărul că pentru înlăturarea concepţiilor mistice, obscurantiste este necesară cultivarea maselor, arătând că ignoranţa se menţine doar prin permanentizarea ei de către cercurile conducătoare deoarece „pe cei ce se tem de necunoscut uşor îi cârmuieşti".

La acestea s-au alăturat alte acţiuni pentru combaterea ocultismului, în scopul „luminării poporului", după expresia lui Gheorghe Asachi, în „Albina românească" sunt inserate încă de la înfiinţare (1830) articole pe această temă, iar în 1834, Societatea de medici şi naturalişti din Iaşi iniţiază conferinţe cu caracter popular pentru „a urma de aproape înaintările ştiinţei", avted ca animatori pe medicii Iacob Cihac şi Mihail Zotta. În Transilvania, Timotei Ci-pariu, George Bariţiu şi Ion Puşcăria alţi membri marcanţi ai societăţii „Astra". Înfiinţată la Sibiu în 1861. dezvoltă o largă publicistică şi activitate cultural-ştiinţifică la oraşe şi sate în scopul combaterii obscurantismului. [*n* această perioadă premergătoare unităţii naţionale a României (1858 – 1918) iau naştere un număr important de societăţi şi asociaţii cultural-ştiinţifice care-şi fac un punct de onoare din lupta împotriva ocultismului, din propaga" rea cunoaşterii ştiinţifice şi înlăturarea mentalităţiiol retrograde din rândurile maselor. Între altele, iau fiinţă Societatea ştiinţelor medicale din Bucureşti (1859), publica

ţiile „Revista' română pentru ştiinţe, iltere şi arte" (Bucureşti, 1361) şi „Ateneul român" (Iaşi, 1860 şi Bucureşti, J866).

Remarcabil este programul Societăţii de ştiinţe naturale ţie la Bucureşti (1864) pe baza căruia se

organizează cicluri de prelegeri la oraşe şi sate, având un corp ilustru de conferenţiari, printre care C. Esarcu, V.A. Urechea şi Emanoii Bacaloglu. De altfel, aceştia vor fi şi membrii fondatori ai Societăţii pentru învăţarea poporului român (1866), care a organizat şcoli pentru adulţi şi cursuri pentru muncitori şi mici meseriaşi. Tot acum sunt create Societatea corpului didactic (1877); Societatea de ştiinţe geografice (1875), Societatea de ştiinţe fizice din Bucureşti (1890), societatea Amicii ştiinţelor matematice din Bucureşti (1894), Asociaţia română pentru înaintarea şi răspândirea ştiinţelor (Bucureşti, 1902) şi altele care desfăşoară cu predilecţie acţiuni antiobscurantiste.

De activitatea din această perioadă pentru combaterea ocultismului, a practicilor retrograde, pentru ridicarea nivelului cunoaşterii şi a conştiinţei poporului român sunt legate numele unor savanţi ca Simion Mehedinţi. LA. şi Gr. C. Cantacuzino, Iacob Felix, Gr. Ştefănescu, N. Kretzulescu, Carol Davila, V. Babeş, G. Marinescu, Gr. Buicliu, M. Minovici, St. Hepites. L. Mrazec, Spiru Haret, C. Coandă, Gh. Ţiţeica, P. Pom, Gr. Antipa, A.D. Xenopol, C. Dobrogeanu-Gherea, V.M. Kogălniceanu, N. Iorga, V. Pârvan, Gh. Murgoci, D. Pompeiu, C. Rădulescu-Motru, D. Gusti şi alţii.

În perioada interbelică (1918 – 1944), învăţământul, ştiinţa şi cultura românească se dezvoltă în ritm mai intens şi unitar, comparativ cu deceniile anterioare. Între altele se constituie Societatea de ştiinţe din Cluj (1920), preşedintele Em. Racoviţă şi Societatea română de geologie (1930) condusă de L. Mrazec. O vastă activitate de răspândire a cunoştinţelor ştiinţifice şi de combatere a ocultismului depun acum, între alţii, N. Dănilă, Fr, Reiner, D. Hurmuzescu, D. Butescu, Oct. Onicescu, V.C. Buţureanu, A. Popovici-Bâznoşeanu, D. Danielopolu, G. Spacu, Gustav Haltrich, I.P. Voiteşti, Al. Borza, N. Hortolomei, v-Madgearu, P. Andrei, M. Ralea, E. Lovinescu. G. Călinescu, T. Vianu, P.P. Negulescu, M. Florian, N. Titulescu”, C. Zâne, N. Cârtojan şi alte forţe ale gândirii raţionaliste româneşti.

Un rol primordial în organizarea luptei fățişe, necruțătoare împotriva ocultismului, misticismului ignoranței l-a avut mişcarea socialistă şi muncitorească, ateismul fiind strâns legat de obiectivele luptei politico-economice şi ideologice înaintate. Presa socialista, îndeosebi revista *Contemporanul* s-a remarcat prin forța cu care a pus în discuție marile probleme ale vieții şi societății, a răspândit cunoştințele ştiințifice, aducând argumente cu privire la materialitatea lumii. Între mulți alții, Raicu Ionescu-Rion, Constantin Miile, M.G. Bujor, Ioan Nădejde, Sofia Nădejde, Ottoi Călin, N.D. Cocea, EI. Parhon, Ilie Cristea, militanți de frunte sau simpatizanți ai mişcării socialiste şi muncitoreşti, au desfăşurat o largă activitate de propagare, în spirit materialist-dialectic şi istoric, pe/baza argumentului ştiințific, a ideilor progresiste despre natură şi societate, supunând criticii ascuțite concepțiile neştiințifice, mistice, ocultiste, religioase. Cu atât mai mare apare contribuția acestor militanți ai liberei cugetări cu cât în acea perioadă cercetările ştiințifice despre natură şi viață se aflau la începuturile lor, când mase largi ale populației țării erau dominate de superstiții, prejudecăți, ocultism şi misticism.

Tot acum, sub influența unor mişcări ateiste occidentale, iau ființă organizații de liber cugetători la Bucureşti, Iaşi, Craiova şi Ploieşti, grupări progresiste care s-au întrunit în câteva congrese şi au editat revista *Raționea*.

Presa socialistă, printre care ziarele *Adevărul* şi *România muncitoare*, devine centrul luptei împotriva obscurantismului, ocultismului, misticismului, fiind o consecventă şi eficace armă ideologică pe frontul luptei de idei.

Pe o treaptă superioară se înscrie în acest domeniu, sub înrâurirea operelor, lui Marx şi Engels, ale lui V.I. Lenin, presa şi gândirea marxistă din țara noastră. Din momentul creării Partidului Comunist Român critica concepțiilor mistice, obscurantiste se intensifică, luând un profund caracter ştiințific militant, educarea ateistă a

maselor şi răspândirea cunoştinţelor ştiinţifice făcând parte din programul de activităţi politico-sociale ale comuniştilor. Presa comunistă, printre care ziarele *Scânteia* şi *Reporter*, revistele *Lupta de clasă*, *Mişcarea socială*, *Era nouă*, *Korunk* şi *Viaţa românească*, a organizat campanii susţinute împotriva misticismului, ocultismului, religiei, promovând concepţia materialistă despre lume şi societate. Pe poziţii ferm ateiste s-au situat, atât în paginile presei comuniste, cât şi

În diverse acţiuni publice, P. Constantinescu-Iaşi, Octav Băncilă, L.D. Pătrăşcanu, Ilie Moscovici, C. Stere, Tudor Teodorescu-Branişte, G; Costa-Foru, Al. Sahia, M.R. Paraschivescu, N. Popescu-Doreanu şi alţii.

După revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă de la 23 August 1944 Partidul Comunist Român a acordat o deosebită atenţie dezvoltării economiei, ştiinţei, învăţământului şi culturii, factori primordiali ai progresului societăţii. În toate sferele de activitate s-au produs deplasări ample spre progres, cu largi implicaţii economico-sociale şi demografice. Transferul spre industrie al unor mase importante populaţionale, procesul rapid de urbanizare, de ridicare a nivelului material a întregii ţări determină atitudini de factură pozitivă, o optică nouă asupra fenomenului vieţii.

Acestea, ca şi modificările radicale care au loc în toate sectoarele vieţii, larga răspândire a cunoştinţelor ştiinţifice în mediul urban şi rural, întregul cadru organizatoric instituţionalizat pentru desfăşurarea educaţiei şi învăţământului permanent, diseminat până în cele mai mici colective, generalizarea învăţământului obligatoriu de 10 ani au ca rezultat mutaţii psihosociale profunde, dezvoltarea unei conştiinţe înaintate despre lume şi viaţă.

„Marile transformări revoluţionare din ţara noastră – arată secretarul general al P.C.R. – au dus, în acelaşi timp, la profunde schimbări în concepţia, în nivelul de conştiinţă socială şi politică a oamenilor muncii, a maselor largi

populare. Activitatea teoretică, ideologică, politico-educativă a avut un rol de mare însemnătate în înarmarea partidului, a clasei muncitoare, a ţărănimii şi intelectualităţii, a maselor largi populare cu înţelegerea ştiinţifică a realităţilor societăţii socialiste româneşti, a realităţii vieţii internaţionale contemporane. Această activitate a contribuit la ridicarea nivelului general de cunoş – ţinte al oamenilor muncii, la lărgirea orizontului lor cultural, la formarea conştiinţei omului nou al societăţii noastre”:

Dispărută acum definitiv din peisajul social românesc, vrăjitoria nu mai constituie decât un simplu obiect de studiu.

Postfaţa

Încă Aristotel în antichitatea greacă, într-o mică scriere Despre *profeţia ivită în somn* socotea că „visele nu sunt mesaje divine, nici că s-au produs sub acest semn”, iar „prorocii” şi „clarvăzătorii în vis”, în contra aparenţelor, nu au însuşiri aparte ori ştiinţă superioară. Ba proroceau tocmai oameni „de rând” şi „neînvăţaţi”, „întrucât cugetul lor nu era frământat ci potolit şi gol, stăpânit fiind total, când e pus în mişcare de ceea ce îl mişcă”.

Fenomenul ca atare, pentru că „se poate întâmpla ca unele dintre vise să fie semne şi cauze”, trebuie privit cu prudenţă. Altfel se va nega lesne un fapt atestat de tradiţie („toţi, sau cei mai mulţi acceptă că visele au un tâlc”, ceea ce „face ca lucrul să capete crezare ca fiind rostit pe temeiul experienţei”) şi de „cei mai preţuiţi dintre medici (care) declară că trebuie să ne aplecăm cu multă atenţie asupra viselor”, ori, dimpotrivă, se va accepta cu uşurinţă, însă „negăsirea vreunei cauze bine întemeiate după care s-ar petrece aceasta (profeţia prin vis – n.n.) face să apară neîncrederea; căci a susţine că divinitatea e cea care trimite visul reprezintă, în afara altei lipse de raţiune, o absurditate şi prin aceea că nu-l trimite celor mai buni şi chibzuiţi, ci la întâmplare”.

Prudenţa însă este, sau trebuie să fie, metodică şi nu

sceptică, în rostul ei intrând să îndrepte bine mintea iar nu să suspende judecata.

Luând în seamă şi o presupunere şi alta, deci şi că „visele pot să fie semne şi cauze”, dar şi că ele nu aduc un mesaj divin, sau oricum că nu au o semnificaţie ocultă, Aristotel disocia între fenomenul obiectiv constatat şi în

295

terpretările ulterioare, deviate şi deviante de la real. El, prin urmare, făcea distincţia de lot necesară între o psiho – fiziologie a visului şi o „artă a interpretării viselor”, *oneirokritike*, străveche, dar prin aceasta nu şi cu atestat de adevăr.

„Este un fapt, previne marele înţelept al grecilor, că mişcările ce se ivesc în noi de-a lungul zilei rămân ascunse, în cazul că nu sunt deosebit de intense, în comparaţie cu mişcările mai mari din timpul stării de veghe; în starea de somn însă, dimpotrivă, cele mici par a fi puternice”.

Aşa se face, bunăoară, că „boli ce stau să se ivească în trup” pot fi visate înainte ca ele să se declanşeze. În acest caz. este evident că visul este un semn, a cărui semnificaţie însă numai cel priceput, medicul, va fi în stare s-o identifice. La fel, cu sens numai în limitele naturii umane, visul poate fi şi cauză: „şi procesele din somn sunt adesea temeiurile faptelor din timpul zilei prin aceea că şi gândul lor este prefigurat”.

Pe cât însă psihofiziologia visului ne duce la adevărul despre acesta, pe atât *oneirokritike* ne îndepărtează, iar practicienii ei amăgesc pe cei mai creduli dintre semenii noştri. Căci „prorocii” şi „clarvăzătorii” sunt lipsiţi de o ştiinţă tainică a viselor prin chiar faptul că visele nu sunt premonitorii altfel decât în limitele naturii umane.

Ei pot, ce-i drept, să aibă o sensibilitate mai aparte, cu acuităţi şi intensităţi mai puţin obişnuite şi, din „cauza impetuozităţii cu care se avântă”, pentru că „pornirea din ei nu este înlăturată de vreo altă pornire”, se întâmplă să ajungă la exaltare. Mai pot fi înzestraţi cu multă imaginaţie şi iscusinţă, căci este nevoie şi de una şi de alta pentru a

desluşi acolo unde este multă „învălmăşeală” o logică mai puternică chiar decât cca. a reconstrucţiei raţionale a lucrurilor lumii.

Dar oricum vor fi fiind, cu sensibilitate acută şi impetuoşi, imaginativi şi iscusiţi, prin firea lucrurilor, „ei obţin succes”, deci pot să facă în aşa fel încât premoniţia citită în vis şi faptele ce se produc să se potrivească, doar „cum au alţii noroc la zar”, adică întâmplător. „Aşa cum se şi spune: dacă arunci des, iese când una când alta, la fel se întâmplă şi în cazul acestora” (Aristotel, *Parva nu turalia*, 5, „Despre profeţia ivită în vis”).

Peste câteva secole, în plin ev mediu, de a-uma, într-o sui-generis „scrisoare deschisă” adresată papei Nicolas al III-lea şi superiorilor ordinului franciscan prin care se

296

disculpa de a să îi ocupat cu magia, Roger Bacon, depăşindu-şi drama, deci trecând dincolo de o stare particulară, formula o critică de principiu, din perspectiva ştiinţelor şi îndeletnicirilor umane, a practicilor oculte în diferitele lor speţe.

Scrisoarea (*Epistolas fratriis Rogerii Baconis*) îşi anunţa din titlu chiar intenţia de a pune în opoziţie operele exerciţiilor minţii omeneşti şi ale naturii cu magia vidă (De secretis operibus artist et naturae et de nulitate magiae). Şi nu numai atât, căci Roger Bacon incriminează Biserica însăşi pentru a fi încurajat practicile oculte: „În mai multe ţări, spune el în scrisoare, se crede că prin tot felul de formule se pot determina fierul înroşit, apa şi celelalte elemente să ajute la descoperirea şi pedepsirea vinovaţilor, şi toate acestea se fac sub autoritatea Bisericii şi a preoţilor care practică ei înşişi exorcisme asupra apei binecuvântate”.

Magicienii „se încred prosteşte în puterea incantaţiilor” bizuindu-se pe virtuţile ascunse „ale talismanelor”, pe „spirite” sau pe „revelările” astrelor. „Se încred prosteşte” ei înşişi şi mai determină şi pe alţii s-o facă. Adevărat că numai pe neştiutori, fiindcă doar aceştia mai pot fi uimiţi de miracole „care nu există” sau în care

„nu există nicio raţiune filosofică, nicio artă, nicio putere naturală în joc”.

Magicienii, de fapt, ignoră „secretele naturii şi ale artelor” sau fac din ele „secrete magice” pentru cei neştiutori. Dispreţuind „legile filosofiei şi mergând contra raţiunii” ei inventă la nesfârşit, dar pe cât inventă, pe atât îşi amăgesc semenii.

Or, în contra lor se poate spune că deopotrivă, însufleţite şi neînsufleţite, „lucrurile se conduc după legile naturii şi nu după puterile formulelor şi caracterelor oculte”. Şi încă, în măsura în care omul este în stare să producă „miracole”, şi este, faptul ţine numai de cunoaşterea naturii şi de îndemânarea sa. Bunăoară, învăţând de la lucrurile lumii, s-ar putea construi „maşini de navigaţie” (*instrumenta navigandi*) de aşa fel că un singur om ar fi în stare să le dea „o viteză mai mare decât dacă ar fi pline de vâslaşi”. S-ar mai putea face „care fără tracţiune animală şi cu o viteză considerabilă” şi chiar o „maşină de zburat” cu un om „aşezat în centrul aparatului” şi care,» făcând să se învârtească o roată”, ar pune în mişcare „nişte aripi ce ar lovi aerul asemenea celor ale păsării în zbor”.

297

Tot asemenea s-ar mai putea construi: „un instrument de mici dimensiuni care poate coborî şi ridica greutăţi foarte mari”, „aparate cu care omul să se plimbe pe sub apă fără niciun pericol” şi chiar s-ar putea afla mijloacele menite nu numai să uşureze viaţa omului ci şi s-o pţ-e lungească.

Magicienii socotesc că durata vieţii noastre ar în determinată şi deci înscrisă în astre. Dar scurtimea ei, de pildă nu depinde de altceva decât de „un regim nesănătos”. Ca urmare, cunoscându-se mai bine, omul va reuşi să-şi prelungească viaţa până la 1.000 de ani, spera, prea optimist Roger Bacon. Însă dincolo de naivităţile lui şi în cele din urmă ale epocii, acest Jules Verne al veacului al XIII-lea cum avea să-l caracterizeze un filosof francez din vremii, noastră, este un vizionar, totuşi, lucid.

Imaginativ, el se supraveghează raţional, astfel inev poate să spună cu şansa sigură de adevăr că durata vieţi; nu este în dependenţă de influenţa mistică a astrelor, e; de viaţa însăşrşi, ţie şi în anumite limite, de ştiinţa noastră. „Remediul, scria Roger Bacon, ar fi acţiunea asupra bolii, ceea ce presupune un regim deosebit pe tot cursul vieţii: şi în ceea ce priveşte mâncarea dar şi băutura, somnul şi veghea, ocupaţiile şi repausul, excreţia şi secreţia, aerul şi pasiunile”. Cine va respecta „un bun regim de viaţă”, „va putea trăi atât cât îi vor permite antecedentele ereditare şi va ajunge până la limita extremă pusă de natură”.

Aşa stând – lucrurile, chiar în ordinea cea mai misterioasă, a vieţii în genere, a vieţii omeneşti în particular „este inutil să ne adresăm magiei; natura şi ştiinţele ne sunt suficiente”. Încheierea paté a unui gânditor modera şi este, de fapt, dacă ideii de modernitate îi asociem adevărul. Or, din acest punct de vedere, Roger Bacon este dintre gânditorii pe care orice epocă şi-i simte ca pe ai săi.

În fine, peste alte câteva secole, un luminist român. Gheorghe Şincai, avea să întocmească, între anii 1804 şi 1808 *, după *Fizica* unui învăţat german reputat în epocă. I.H. Helmuth, *învăţătură firească spre surparea superstiţiei norodului*, încă, dacă nu mereja, actuală prin adevărul şi prin pasiunea pentru adevăr pe care le punea marele

— Aceasta este datarea propusă de editorii manuscrisului lui Şincai, Dumitru Ghişe şi Pompiliu Teodor în *Studiu introductiv* la *învăţătura firească spre surparea superstiţiei norodului*, Editura Ştiinţifică, 1964, p. 34.

? 9S

cărturar. Iar prin amândouă, *învăţătura*... este mereu actuală, cum tot actual este şi. umanismul învăţatului care o scria., ca oamenii să fiţi odihniţi şi îndestulaţi, pentru că ştiinţa fizicei sau învăţătura firească mânuite de fieştecare de frica cea fără de lipsă, în care din neştiinţă au căzut şi-i dă deplinită învingere asupra rătăcirii ceii păguboasă prin care atâtea mii de oameni se ţin în cleşte”.

Încrezător în puterea „învăţăturii fireşti”, adică a ştiinţei naturii, Gheorghe Şincai vrea s-o împărtăşească tuturor nu pentru simplul fapt al cunoaşterii ei, ci, aşa cum o spune el însuşi, în vederea „mântuirii de rătăcirile în care din neştiinţă” s-a alunecat, dar nici „mântuirea de rătăciri” nu era ultimul ei scop, şi deci cel mai important. „Folosul” ei cel mai mare era „la economie”, adică mai exact, să dea „ştiinţă (sătenilor, pentru că acestora le era adresată cartea – n.n.) de a-şi lucra cu mai bine ţarinile, de a-şi sădi şi înmulţi cu rând bun tot feliul de pomi şi plante, şi de a-şi agonisi cele mai sănătoase şi mai hrănoase notreţe pe sama dobitoacelor sale”, în alte cuvinte, scopul era practic, el trebuia să fie practic pentru că superstiţiile însele au apărut şi s-au menţinut în urmarea şi în vederea unor nevoi ale vieţii.

Trebuind să vină în întâmpinarea acestora, dar nevenind, sau nerăspunzându-le optim ori chiar barându-le accesul spre satisfacerea lor, deviindu-le în cele din urmă de la sensul lor autentic, superstiţiile se cuvin respinse cu gândul la rolul lor negativ în viaţa umană în totalitatea ei. de la gesturile mărunte la cele majore cu amplă rezonanţă socială. Gândind astfel, cărturarul luminist voia să facă operă de educaţie ştiinţifică printr-o educaţie practică, deci a muncii şi comportamentului civic şi moral.

Că superstiţiile de orice fel, de la „meşteşugul de al lega pre om prin vrăjitură” şi prin „zicerea unor cuvinte” la credinţa în puterile miraculoase ale nuielei „cea de gâcit”, „vinele metalurilor şi comorile cele din pământ”, de la „proba de apă” prin care se încerca „vinovăţia sau nevinovăţia” la „nebunia” care aduce „mare pagubă şi stricarea tinerilor” înşelaţi „cu istorii de acestea” cum că vrăjitorii pot cu ajutorul diavolului să stârnească furtuni, se la „poveştile” privitoare la foc şi trăsnete la cele care spun că plantele şi astrele, în genere, au „influx în mintea, norocirea şi nenorocirea oamenilor”, că toate acestea? i încă altele asemenea sunt vane nu este greu de probat demonstrat. Mai greu, dar mai important, este să dove

capătă o *i Ap* notate în Piu-s? prin

«ilvâorilor. De ace *wmmm wmmm* în existenţa şi con inj max e te un

Încă divulga S

vedem osimp oameni în tul ca atare nel» pun cunoaş

& alte timpuri, d ş-te rf

are pentru noi onmp. asemenea lui moder” a, terii unei epoci anuro şi din Pei tvadiţil ra»

di antichitate sau e îndelungate şi bog ceea ce, în cesiunii faptelor istorice, a. i» ku, logică în virtutea căreia, dincolo de *ceea ce* le r i pocile sunt solidare în producerea valorilor şi prin producerea lor.

Creaţie valorică perpetuă, istoria este marele sistetfi inrumane. În acest fel,» sau şi în acesta, concepW

deşti şi să convingi că sunt şi potrivnice vieţii omeneşti autentice. Mai greu, pentru că lipsiţi de o „învăţătură firească”, deci de o „ştiinţă a naturii”, oamenii au ajuns să creadă şi să practice în mod obişnuit superstiţiile; mai important însă întrucât toate aceste „boscoane” (cuvântul este al lui Şincai) au putut să aibă urmări nefaste şi să împiedice omul de a şti şi de a fi în stare de mai mult şi de mai bine în viaţa şi în munca sa.

„Câţi oameni drepţi n-au perit prin proba apei” şi câţi „de vii nu s-au ars” spre „mai mare ruşine nu numai a creştinătăţii, ci şi a omenirii”, prin proba focului? Iar din superstiţia că „focul de trăsnet” se stinge numai „cu lapte”, câte case din cele „trăsnite” n-au ars spre paguba omului?

Şi încă; întrucât punerea noastră sub „ocârmuirea fa foarte

Aşadar, trei momente din tură diferite: unul” din antichitatea greacă, altul din A glia medievală şi, în fine, cel de-al treilea din istoria modernă a României. Trei momente despărţite de multe: de timp, de stil cultural, de nivelul de cunoaştere, socialmente vorbind, de mentalitate, dar mai în adâncime unite lte în aceeaşi istorie. Căci dincol îi gândirturilor” „adică în dependenţă fatală de astre, ne ajută să ştim şi să putem mai mult? Or, cine înalţă mai

deasupra „faturile”, deci mişcările naturale ale corpurilor cereşti şi în genere ale mecanicii lumii, „tare se împotriveşte şi foarte strică vârfuţei”, previne Şincai cu înţelepciune. Aşadar, trei momente din trei epoci şi spaţii de cultură diferite: unul” din antichitatea greacă, altul din An-H – modievală şi, în fine, cel de-al treilea din istoria mo„– – nâinpnte despărţite de multe:

Îniei. Trei momen de timp, de stil cultural, de nivelul de cunoaştere, socialmente vorbind, de mentalitate, dar mai în adâncime unite i bine spus articulate în aceeaşi istorie. Căci dincolo tele istoriei. În general, ale istoriei gândirii l or cavaleri rătăci a

ce>r-ialde timp, mente vorbind, de mentalitate, da sau mai bine spus articulate în aceeaşi istorie. Căci dinco de ceea ce faptele istoriei. În general, ale istoriei gândirii în particular, par să fie „raiduri ale unor cavaleri rătăcitori «are se bat cu toată lumea din jur, se obosesc fără rost”, astfel încât, „unul a născocit ceva aici, iar dincolo un altul în chip arbitrar” altceva în realitate, în ordinea unei realităţi esenţiale, ele sunt prinse într-o mişcare. coerentă”. Înaintarea „se face aici raţional” (G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, Editura Academiei R.S.R., 1963, vol. I, p. 29).

„Coerenţa” şi „înaintarea raţională” de care vorbea l uimesc li se poate de potrivit tocmai logica suc îi iţii umane, acea

— i Gheorg Ş tru a rămtof în a «mai mult se

Ne despart, deşi ali „cază, dar nu şi mai marea putere crurilor lumii-Ceea care e aceste iacem într-un p luam a unei teade neceside noi înşine, pe reflectă într-un concept al istoriei şi al demnităţii, al valorii noastre mult mai propriu.

Cu ştiinţa şi puterea la care a ajuns în secolul al XX-lea, omul este mai în stare ca oricând să se afirme plenar ca fiinţă determinantă în ordinea existenţei sale. ea fiinţă ce îşi făureşte, prin sine, doar destinul. Prin sine. adică prin ceea ce este în mod autentic creaţie continuă de valori. Prin sine, adică prin acţiune şi gândire, prin

acţiunea care în conceptul ei adevărat este de nedespărţit de „mintea omenească sănătoasă”, pentru a zice ca Hegel. şi prin gândire care în absenţa făptuirii ca punct de plecare şi scop şi-ar pierde şi sensul şi rostul.

Între a *putea* şi a *şti*, obişnuiau să spună primii moderni, nu există ruptură sati „conjugarea” lor nu este posibilă într-o1 despărţire totală. „Ştiinţa şi puterea pânului sunt unul şi acelaşi lucru, fiindcă necunoaşterea cauzei face să dea greş efectul. Natura nu este învinsă decât ascultând de ea; ceea, de este în ştiinţă este cauză, în practică este regulă” (Francis Bacon, *Noul organon*, I, 3).

Puterea lui *a şti* în legătură cu a *a putea* lua act de o stare de lucruri esenţială pentru fiinţa omului. Căci a şti şi a putea nu sunt opţiuni sau acte care se leagă ori nu. Ele sunt două moduri de a fi, două laturi, două funcţii ale fiinţei noastre care de ne-ar lipsi, amândouă sau numai una, ne-am pierde.

Fiinţă istorică, deci creatoare de valori, omul, pentru aceasta, trebuie să valorizeze teoretic şi practic lumea, ceea ce presupune deopotrivă ştiinţa despre lume şi puterea asupră-i. Istoria întreagă, istoria câtă este ea cu marile ei izbânzi şi chiar cu eşecurile relative ale omului, probează unitatea de nedesfăcut a ştiinţei şi puterii de acţiune în fiinţa noastră şi prin aceasta sporirea continua a existenţei şi conştiinţei umane. Progresul istoric, pe scurt, de ordinul evidenţei, azi, este un atestat de existenţă pentru fiinţa noastră ca fiinţă practică şi teoretică, pentru noi în condiţia adevărului.

Dar dacă aşa stau lucrurile, şi aşa stau, continuând să existe şi încă în forme mai subtile şi mai rafinate decât cele tradiţionale, într-un veac în care progresul istoric este perceptibil prin evidenţa lui, practicile oculte nu ies în afara timpului, fireşte că nu în afara celui cronologic ci a aceluia al umanităţii, în acest „ceas” astral al ei întrebarea ar putea să pară retorică şi ar fi dacă n-ar *ch*

expresie unei stări de lucruri paradoxale şi dacă n-ar

lua în seamă tocmai gravitatea acesteia.

Este, nu încape îndoială, o situaţie dintre cele mai contrastante ca în veacul al XX-lea să mai existe comportamente ca acelea surprinse de Theofrast, elevul lui Aristotel, încă într-unul din *Caracterele* sale: superstiţiosul, dacă; un şoarece i-a ros sacul cu făină se duce la prezicător şi-X întreabă ce-i de făcut…; dacă aude cucuveaua în drum, e cuprins de nelinişte şi nu cutează să pornească mai departe decât după ce a rostit cuvintele: Zeiţă Athena, atotputernică! Dacă a avut un vis, colindă pe la dezlegătorii de vise, pe la ghicitori şi auguri ca să afle cărui zeu şi cărei zeiţe să i se închine”.

Este straniu că mai există asemenea comportamente dar, aşa cum constata în urmă cu puţini ani un reputat elenist francez, fost profesor la Sorbona, Pierre-Maxime Schuhl, e mai neliniştitor faptul că „numeroase ziare au coloane consacrate astrologiei, horoscoapelor”, că unele reviste „foarte răspândite ca de pildă *Planete* fac ocultismului un loc considerabil”, că se înmulţesc şi prosperă pe seama credulilor „cabinete de consultaţii specializate în acest domeniu îndoielnic” (*Actualite de l’epicurisme*, în „Revue philosophique de la France et de l’étranger”, no. 2/256).

Este straniu că mai există creduli, dar încă mai grav este să le vii în întâmpinare. Cum însă există şi asemenea nefaste iniţiative, trebuie să ţinem seama de acest fapt, aşa cum au făcut-o la vremea lor un Aristotel, un Roger Bacon. un Gheorghe Şincai. Ba, m şi mai mare măsură, datorită proliferării formelor, intensificării propagandei ocultiste şi rafinării mijloacelor sau tehnicilor de realizare a programelor.

Cartea căreia aceste rânduri îi servesc de postfaţă, cartea aceasta, aşadar, scrisă convingător şi din punct de vedere material, adică al probelor aduse, şi din cel formal, al demonstraţiei, de Gheorghe Brătescu, ziarist cunoscut pentru îndelungata sa activitate publicistică desfăşurată în paginile revistei *Magazin*, ca şi în ale altor gazete sau în cărţi, aduce o mulţime de dovezi care atestă starea

paradoxală a ocultismului.

Potrivnic ştiinţei ca asumare raţională a lumii, deci a ştiinţei autentice, ocultismul şi-a perfectat tehnicile şi lărgit orizontul de cuprindere tocmai pe seama a ceea ce contestă şi. În cele din urmă, uzurpă. Bunăoară, astro

logia medicală se „înnoieşte" recurgând la radiaţiile cosmice şi la sistemul glandelor endocrine, astrologii se folosesc de mijloace moderne de calcul în întocmirea horoscoapelor, magicienii înşişi se sprijină pe rezultatele gândirii tehnico-ştiinţifice etc.

Dar cu o istorie întreagă de eşecuri, istoria sa şi, mai cu seamă cu o istorie, istoria autentică a omului, aceea a cunoaşterii şi acţiunii transformatoare împotriva-i, cu toate acestea, în lumea occidentală, ocultismul continuă să prolifereze şi să se intensifice în mod surprinzător. Acest aspect este, cu siguranţă, cel mai paradoxal.

De bună seamă că o primă cauză este tradiţia, ea putând să explice menţinerea şi chiar intensificarea ocultismului, atât din unghiul de vedere al factorului receptor, pasiv, cât şi din acela al *f* agentului, deci al elementului activ (magul, prezicătorul, astrologul). /

Cu o istorie îndelungată, chiar dacă, prin aceasta, nu *şi* probantă în ordinea adevărului şi utilităţii prezumate sau revendicate, din interior, practicile oculte şi credin— ţele oculte au putut să intre în tradiţie şi să se transmită uneori aproape mecanic şi fără urmări de durată. Cineva, de pildă, varsă sarea şi în virtutea unui automatism, parcă şi de gândire şi verbal, presupune, nu arareori în glumă, iminenţa unui necaz.

Când însă, pe un fond tradiţional, neactiv, se aplică o iniţiativă şi încă, dacă aceasta se aplică „orizontului de aşteptare", pentru a zice ca un estetician german de azi.

Robert Jauss, ceea ce era latent se poate actualiza. Aici intervin doi factori care pot transforma, aşa zicând, posibilitatea în realitate: factorul agent şi mediul, micro sau macrosocial.

Factorul agent (magul, astrologul etc.) are, fără

îndoială, un rol important în activizarea, ce-i drept negativă, a unor cunoştinţe ca şi în relansarea unor forme tradiţionale divinatorii, magice. El poate fi un fanatic, deci poate să se identifice iraţional cu programul la care aderă sau pe care îl inventă. Dar, cum se întâmplă adesea, el aoate fi şi un impostor.

Gheorghe Brătescu demonstrează, în spaţii largi, cum nea din vechime şi-a făcut loc impostura care cu timpul, devenit aproape dominantă. Azi, cu deosebire, este greu a presupui bună credinţă într-o iniţiativă de acest fel. îi chiar presupusă, ea nu poate fi trecută mai departe de simpla intenţie. Căci, în epoca noastră cu deosebire, ocul

tismul a devenit unul din principalele mijloace de manipulare a comportamentelor, a reprezentărilor în genere şi în particular a aspiraţiilor.

Cunoscutul sociolog francez P.H. Chombart de Lauwe se întreba „dacă manipularea se limitează la trebuinţe, la modele de comportament, la sisteme de reprezentări şi de valori, ori dacă se extinde şi la aspiraţii". „Prin definiţie, socotea el, aspiraţiile nu ar trebui să poată fi manipulate, dar ele pot fi deviate sau canalizate. Subiectul poate să se iluzioneze asupra a ceea ce el crede că sunt aspiraţiile sale" (*Cultura şi puterea*, Editura politică, 1982, p. 266).

Putând manevra şi trebuinţele şi modelele de comportament şi sistemele de reprezentări şi de valori, factorul agent de care vorbeam este încă mai malign faţă cu aspiraţiile pe care nu numai că le deviază sau le canalizează dar le şi manipulează. Căci magii, prezicătorii, astrologii s-au aplicat şi se aplică în continuare acestei dimensiuni atât de susceptibilă de modificări şi de semnificări, cum este cea a aspiraţiilor individuale. Ei se situează, cu precădere, la limita dintre real şi posibil, speculând intens asupra posibilului „tradus", „decodificat" în conformitate cu proiectul de manevrare care poate să aparţină factorului agent singular (banala, să zicem, ghicitoare de cărţi) ssu celui exponenţial (ca în cazul sectelor şi societăţilor oculte).

Dar aici mai intervine încă un factor, *în* ultimă instanţă, hotărâtor pentru menţinerea şi intensificarea credinţelor şi practicilor oculte. Este vorba de factorul social. Căci, parafrazându-l pe Marx, putem spune că ocultismul este „o concepţie răsturnată despre lume când societatea însăşi este „o lume întoarsă pe dos".

Bunăoară, nu ne va fi greu să înţelegem mecanismul relansării ocultismului în lumea occidentală urmând numai întrebările parcă programatice pe care şi le pune sau le pune un cunoscut sociolog şi politolog american, Alvin Toffler: ce rezervă viitorul apropiat, viitorul redus adesea literal la mâine, citim în *şocul viitorului*, pentru „copiii care la doisprezece ani nu mai au nimic copilăresc în ei", pentru „adulţii care la cincizeci de ani se comportă ca nişte copii la 12 ani", pentru „noii nomazi", „migranţii trişti", pentru cei care sunt închiriaţi „asemenea automobilelor"? În căutare de locuri de muncă, aceştia, citim în continuare în lucrare, ajung repede într-o stare de

305

„Anxietate şi depresiune" şi, pe măsură ce se simt mai neajutoraţi, tind să se retragă în sine ori să evadeze într-o lume iluzorie care să le dea speranţă compensatorie (*şpevţi viitorului*, Editura politică, 1973, p, 21 – 22, 99). /

Şocul viitorului şi până la el şocul prezentului, amândouă, în convergenţă, duc în lumea occidentală la grave deteriorări ale fiinţei umane individuale tot mai înstrăinată de condiţia sa, tot mai „căzută" pentru a vorbi în limbaj existenţialist, într-o lume „inautentică". Toffler însuşi, de altfel, spunea că în descrierea unui „pe „isaj atât de straniu" simţi nevoia să recurgi la „clişeele sumbre ale existenţialismului".

„Căzută", „aruncată în lume", într-o lume profund alienată; fiinţa umană individuală este tot mai mult împinsă către lumea iluzorie a „paradisului artificial", „obţinut" prin mijlocirea drogului, a drogului propriu-zis, dar mai ales a drogului spiritual: mistica, ocultismul. Nu este, de aceea, greu de explicat, în acest context, proliferarea sectelor şi a societăţilor oculte de cele mai

diferite orientări, „în prezent, mai constată Alvin Toffler, manifestările violente ale revoluţiei superindustriale fac literalmente să explodeze societatea. Aceste enclave sociale, triburi şi miniculte se înmulţesc aproape tot atât de repede ca şi opţiunile pentru automobil. Aceleaşi forţe destandardizate care lărgesc gama posibilităţilor de alegere individuală în domeniul material şi „cultural, destandardizează şi structurile sociale” (Id*em,* p. 270).

Parte dintr-un ansamblu de mijloace menite să substituie vieţii reale „paradisul artificial”, ocultismul este el însuşi, opium pentru popor”. Aceasta şi este concluzia cărţii lui Gheorghe Brătescu. O concluzie care vine firesc, din demonstraţii ca şi din probe, din demonstraţii perfect riguroase şi din probe bine alese în ordinea puterii de semnificare, iar nu pentru a-i face sarcina uşoară.

Autorul ştie care este puterea faptului semnificativ şi, ca urmare, convoacă numeroase probe cu valoare crucială. Nu procedează, aşadar, la o inventariere, nici nu alege pe cele mai facile şi nu are în vedere un prezumtiv amator de fapte mal puţin obişnuite, ca cititor. Făcând o selecţie, căci probele parcă fără de număr impuneau ele

306

Însele o alegere, Gheorghe Brătescu şi-a asigurat credibilitatea lucrând în exigenţele obiectivităţii maxime, ale obiectivităţii necesare.

Scrisă cu patos, dar riguroasă, în acelaşi timp, cartea aceasta, carte de atitudine, şi de demonstraţie, este una dintre cele mai reprezentative din literatura consacrată acestui domeniu de la noi şi nu numai. Lectura ei, de aceea, ne lasă cu impresia „lucrului bine făcut”.

GH. VLĂDUŢESCU

V *I*

Bibliografie selectivă

Aksakov, Al., *Animisme et spiritisme*, Paris, 1906. Amandry, P., *La mantique apolloniene a Delphes*, Paris, 1950. Anagnosti – Ndrenika, L., *Mystéres des Pelasges*, Corfou, f.a. Andronescu, P., *Cadmos* – scurtă *istorie a scrisului*, Bucureşti, 1966.

Anestin, V., *în lumea spiritelor*. *Istoria manifestaţiilor spiritiste după scriitori spiritişti moderni*, Bucureşti, 1911. Aram K., *Magie und Zauberei in der alten Welt*, Berlin, f.a. D'Arianys, *Cours de Toute-Puissance et des phénomènes provoques par de Bagne*, Toulouse, f.a.

Artemidous, E., *Le livre des songes*, Damas, 1964. Agendei, S., *Ateism şi religie*, Bucureşti, 1980. Babeş, Al., *Sfinţii, mit, legendă, adevăr*, Bucureşti, 1972. Babeş, AL, *Drama religioasă a omului. Elemente de filosofia culturii şi antropologia religiei*, Bucureşti, 1975.

Balaci, A., *Mic dicţionar mitologic greco-roman*, Bucureşti, 1969. Baerwald, R., *Okultismus, Spiritismus und unterbewurste Seelenzustände*, Leipzig und Berlin, 1920. Baltrusaitis, J., *Evul mediu fantastic*, Bucureşti, 1975. Barbegueire, J.B., *La* maçonnerie *mesmerienne*, Amsterdam, 1787. Barbarin, G., *Dieu est-il mathematicien*? Paris, 1942. Baudelaire, Ch., *Les paradis artificiels*, Paris, 1936. Becleanu Iancu, Adela, *Spiritualitatea românească. Permanenţă, devenire*, Bucureşti, 1980.

Belenki, M.S., *Despre mitologia şi filosofia Bibliei*, Bucureşti, 1982. Benet, Ar., *Proces verbal fait pour delivrer une fille possedée par le malin esprit*, Paris, 1883. Berar, P., *Umanism şi ateism*, Bucureşti, 1980.

Berar. P., *Religia în lumea contemporană, Bucureşti*, 19!!! Berciu, D., *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti. 1!) (16.

309

Bernard Je Trevisan, *Traité de la nature* de *l'oeuf Philosophe**, Paris, 1624.

Bernardy, J., *L'art de tirer les cartes*, Montreal, J971.

Bérard, O., *Sorciers, Reveurs et Demoniaques*, Paris, 1820, Besson, M., *Le totémisme*, Paris, 1929.

Biberi. I., *Visul şi structurile subconştientului*, Bucureşti, 1970.

Bindel, E., *Les elements spirituels des nombres*, Paris, 1960.

Binet-Sangle, Ch., *La fin du secret*, Paris, 1922.

Bloch, M., *Les rois taumaturges*, Paris, 1961.

Boirac, E., *La psychologie inconnue*, Paris, 1920.
Boli, M., *L'occultisme devant la science*, Paris, 1951.
„/
Bologa, V. (şi colectiv), Istoria *medicinei universale*, Bucureşti, 1970.
Bologa, V., Lenghel, A., *Fragmente pentru reconstituirea medicinei şi igienei populare în Pacia pieromană*, Cluj, 1930. Bologa, V.", *Florile spurcate ale* medicinei *populare* în *lumina ştiinţei*, Bucureşti, 1926.
Bologa, V., *Vrăji, babp şi moaşe azi şi odinioară*, Cluj, 1922. Bologa, V., *Elements de medicine hieratiques et emipiriques du La Tene Dace*, Bucureşti, 1958.
Bologa, V., *Raportul din 1756 al unui chirurg german* despre *credinţele românilor asupra moroilor*, Bucureşti, 1948. Boroneanţ, V., *Arta rupestră în peştera Gaura Chindiei, comuna Pescari (judeţul Caraş-Severin)*, în „Revista «luzeelor şi monumentelor de artă", nr. 1/1977.
Bauche-Leclercq, A., *L'astrologie greque*, Paris, 1899. Beuche-Leclercq, A., *Histoire* de *la divination dans l'antiquité*, Paris, 1879 – 1882.
Boulanger, J., *Nostradamus et ses prophettes*, Paris, 1943. Bouteiller, M., *Chamanisme et guerisson magique*. Paris, 1950. Bozzano, E., *Les phénomènes de hantise*, Paris, 1920. Brătescu, Gh., *Procesele vrăjitoarelor*, Bucureşti, 1970. Brenie, H., *Quatre cents siècles d'art parietale*, Dordogne, 1932.3 rierre de Boismont, *Des. hauucination*, Paris, 1862. Jrisson, J. AL, *Les phénomènes dits de materilisations*, Paris, 1921. Strunton, P., *L'Égypte secrete*, Paris, 1938.
utucelea, A., *Arhitectura vieţii*, Bucureşti, 1977.
araman, P., *Colindatul la români, slavi şi la alte popoare*, Bucuşti, 1984.
Isteiot, J., *La iabrication chimique de Vor*. Donai (Nord), 1928 zăcu, O., *Pe urmele domesticirii animalelor*, Bucureşti, 1973. zeneuve, J., *Resbel şariatavismului sau îndoită vedere Anti-Mag-ied*. Galaţi, 189-T
310
Câmpan, FI. T., *IM la papirusul Hhind la calculatorul*

vi-tv Bucureşti, 197Ş.

Câmpineanu-Canteinir, I., *Sati, sau ruguri de iubire*, Bucureşti, 1923. Ceauşescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 3 (1969), p. 217, 589, 628; voi. 6 (1972), p. 660, 671 – 672; voi. 7 (1973), p. 31; voi. IU (1979), *p*. 542; voi. 19 (1980), p. 250; voi. 24 (1983), p. 59. Ceram, C.W., *Zei, morminte, cărturari. Romanul arheologiei*. Bucu –reşti, 1968.

Cerneak, E., *Cinci secole de război secret*, Bucureşti. l. Wiâs. Champigny, A. M... Lrs *tradilions* el *les* doctrines *esoteriques*, Paris, 1941.

Charcornac, P., *Éliphas Lévi, renouvateur* de *Voccultisnn*, Paris, 1.926.

Charoux, R., *Le livre misterieux inconnu*, Paris, 1969. Chelcea, I., *Credinţe şi rituri legate de foc, apă şi păvu*-i *în cultura veche românească*, în voi. *Raţiune şi credinţă*, Bucu. i – ti, 198;». Chertok, *L., L'hypnose Les probl-em.es theorétiques ei /ntiques* –, Paris, 1963.

Cicero, *De la divinatiori*: *Du destin*. Paris, i932.

Constantinescu. Al. N., *Spiritista. Originea, doctrina, culti. combaterea*, Bucureşti, 1943.

Crahay, R., *La littérature oracolaire chez Herodote*, Paris, 1958. Crişan, I.H., *Medicina în comuna primitivă şi la geto-daci*, Bucureşti, 1972.

Cristescu-Golopenfia, *Şt., Communications, 1. Elements magiques dans la vie spirituelle des paysans roumains de diversei, regions du pays. 2. La méthode pour l'étude des croyances et pratiques magiques*, Bucureşti, 1940.

Cuz-cio, M., *Le pouvoir Magique*, Montreal, 1955. Curticăpeanu, D. Odobescu, *Lectura formelor simboli*ce, B.cureşti, 3982.

Daicoviciu, H., *Dacii*, Bucureşti, 1968. Daniel, C, *Orientalia mirabilla*, Bucureşti, 1976. Datienne, M., *La notion de Daimon dans le pythagorisnu oncien*. Paris, 1963.

Danzel, Th. W., *Magie et sdence secrete*, Paris, 1939.

Debay, A., *Histoare des sciences ocultes depuis*

l'antiquité jusqu'a nos jour, Paris, 1869.

fecaux A., *Dosarele secrete ale istoriei*, Bucureşti, 1970. Delcourt, M., *Hephaistos ou la legende du magicien*, Paris, 19.57. Deonna, W., *Le symbolisme de l'oeil*, Paris, 1965. Devreux, *3. La legende de la prophétesse Cassandre*, Paris, 1.942. Dexter, W., *Famous Magic Secrets*, London, 1967.

311

Drimba, O., Istoria *culturii şi civilizaţiei*. Bucureşti, 1984. Dumitrescu, VI., *Arta preistorică în România*, Bucureşti, 1974. Durkheim, E., *Les jormes élémentaires de la vie religieuse*, Paris, 1060.

Durville, H., *Cours supérieur d'influence personelle*, Paris, 1919. Durville, H., *Histoire raisonnée du magnetisme et du psychisme pratique*, Paris, 1914.

Eliade, M... La *nostalgie des origines* (*methodologiei et histoire des religions*), Paris, 1971.

Eliade, M., *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1970... Eliade, M., *Techniques de l'extase et langages seciretsi*, Roma, 1953. Eliade, M., De *la Zalmoxis* la *Gengis-Han*, Bucureşti, 1980. Eliade, M., *Alchimia asiatică*, Bucureşti, 1935.; Eliade M., *La sorcellerie canaque actuelle*, Bordeaux, 1967. Eliade, M., *Le createur et son „Ombre"*, Zürich, 1962. Eliade, M., *Les representations de la mort chez les primitifs*, Paris, 1954.

Eliade, M... *Le chamanisme et les techniques archaïques de Vextase*, Paris, 1951.

Engels, F., *Anti Dühring*, Bucureşti, 1966

Engels. F., *Originea, familiei*, o *proprietăţii private*, şi a statului, în K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 21, Bucureşti, 1965. Faure, H., *Les* investissements *d'objet* dans *le* tecu *psychotique*, Paris, 1964.

Figueir, L., *L'Alchimie et les alchimiste*, Paris, 1860. *Filosofie* şi *religie în evoluţia culturii româneşti moderne*. Antologie şi studiu introductiv de Simion Ghiţă şi Dumitru Ghişe, Bucureşti, 1984.

Flaminarion, C, Les *forces naturelles inconnues*, Paris, 1909. Flournoy, Th., Des *îndes à la* Planete Marş,

Genève, 1910. Fontbrunne, Les *prophéties du Maître Nostradamus*, Paris, 1939. Fossey, C, *La magie assyrienne*, Paris, 1902.

Foucart P., *Des associations religieuses chez les Crecs*, Paris, 1873. Franţev, I.P., *Istoria universală*, voi, I şi II, Bucureşti, 1958 – 1959. Frazer, J.G., Les *origines magiques de la royaute*, Paris, 1920. Frazer, J. C, *Le totémisme*, Paris, 1898.

Frazer, J. C, Le *Roi Magicien dans la Société primitive*, Paris, 1935.

Frăteanu, V., Critica *gândirii mitice*, Cluj-Napoca, 1980. Freud, S., *Die Traumdeutung*, Wien, 1950. Freud, S., *Vorlesungen über den Traum*, Leipzig-Wien, 1922. Freud, S., *Totem ettabou*, Paris, 1924.

Frichet, H., La *încâlcine et l'occultisme en Chine*, Paris, 1950. Froeiich, J. C, *Animismes*, Paris, 1964:

312

Fu.de C.A., *Magia modernă*, Bucureşti, 1930.

Gargon, M. et Vinehon, J., Le *diable*, Paris, 1926.

Gauthier, *L*.A., *Recherches historiques sur l'exercice* de la *medicine dans les temples*, Paris, 1844.

Georgescu, FI., *Societate şi religie*, Bucureşti, 1982.

Georgiade, C, *Originile magice ale minciunii şi geneza gândirii*.

Bucureşti, 1938.

Gerin-Richard, L., *Histoire de l'ocultisme*, Paris, 1936.

Gheorghe, G., *Mitul potopului*. *Inadvertenţe în interpretarea religioasă*, Bucureşti, 1982.

Gheorghiu, V., Ciofu, I., *Sugestie şi sugestibilitate*, Bucureşti, 1982.

Gherasim Luca, *Le vampir passif*, Paris-Bucureşti, 1945.

Gibier, P., *Le spiritisme*, Paris, 1887.

Gibson, W.B., *The science of numerology*, London, 1950.

Giurăscu, C. C, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1964.

Gândirea revoluţionară din România despre religie

(*Din tradiţiile concepţiei materialiste asupra lumii*), Bucureşti, 1983.

Godefroy, Gh. H., La *dinamique mentale*, Paris, 1976.

Gologan, G.D., Spiritismul şi *minunile Mântuitorului*, Bucureşti.

19 Î59.

Gordon-Childe, V., *Făurirea civilizaţiei*, Bucureşti, 1966.

Gouriet, *5*. B., Les *charlatans celebres*, Paris, 1819.

Gouspeyre, Ch. J., *La vie des pierres precieux*, Nice, 1942.

Graur, Al., *Nume de locuri*. Bucureşti, 1972.

Grasberg, B., *Sur les guerisseurs et sur la medicine des primitifa*.

Paris, 1970.

Guilbert, Ch., *L'illusion du merveilleux*, Paris, 1913.

Gujdu, J., Iacobescu, Gh., *Pasărea de foc*, Bucureşti, 1966.

Gulian, O.I., *Originile umanismului şi ale* culturii, Bucureşti, 1967.

Gulian EI., *Lumea comunei primitive*, Bucureşti, 1983.

Gurney, Myers el Podmore, Les *hallucinations telepatiques*, Paris.

1892.

Gusdoră, G., Experience *humaine du sacrifice*, Paris, 1943. Gustave, W., Les *croyances primitives et leurs survivances*, Paris, 1960.

Hangiu, I., *Societăţi şi asociaţii ştiinţifice*, Bucureşti, 1981.

Hainchelin, Ch., *Originea religiei*, Bucureşti, 1956.

Henry, V., La *magie dans Vinde antique*, Paris, 1904.

Henze, P., Fakirs, *fumistes et c-ie*, Paris, 1958.

Houdin, R., Pousin, I.N., *Banul misterios*, Câmpina, f.a.

Hn, S., Les prophéties *de Nostradamus*, Paris, 1972.

ve Hn, P-Les *tablettes magiques et le droit romain*, Parjs, 19 l.

Îmbert-Nergal, B. R, *Les sciences ocultes ne sont pas des i. cienceat* Paris, 1959.

Ionescu, Ch., *Mică enciclopedie onomastică*, Bucureşti, 19*15. loraescu, G., *Ce este psihopatologia*? Bucureşti, 1979. Ionescu, St., *Despre amestecul dracilor în trebile omineşti*, Bucureşti, 1904.

Istoria generală a ştiinţei, vol. \ şi 2, Bucureşti, 1976 – 19" '7< *Istoria medicinei româneşti*, Bucureşti, 1972.

James, E.O., *Mythes et rithes dans le proche-orient ancien*, Paris, 3960.

Joire, P., *Les phénomènes psychiques et supranormaux*, Paris, 1909.

Josefini, A., *Spiritism şi secretele fachirilor*, Bucureşti. 1962.

Josefini, A., *2000 de ani de circ*, Bucureşti, 1968.

Josefini, A., *Cum ghicim viitorul*? Bucureşti, 1981.

Josefini, A., ş*arlataniile ghicitorilor*, Bucureşti, 1963.

Kallus, V., *Amor prin magie*, Bolgrad, 1935. /

Kardec, A., *La genèse, les miracles et les predications seloh le spiritisvie*, Paris, la.

Kernbach, V., *Miturile esenţiale*, Bucureşti, 1978. Kernbach, V., *Dicţionar de mitologie generală*, Bucureşti, 1983. Kernbach, V., *Biserica în involuţie*, Bucureşti, 1984. Kerner, J., *La Voyante de Prévost*, Paris, f.a. Keyserling, K.H., Dos Okfetilte, Darmstadt, 1923. Kieserwetter, K., *Der Ocultismus des Altertums*, Leipzig3 JIÂ96. Kiriac, I., *MytHologie*, Bucureşti, 1924.

Koyre, Al., *Mistiques, spirituels, alchimistes du XVI-eme* siècle *allemand*, Paris, 1955.

Kun, N.A., *Legendele şi miturile Greciei* antice, Bucureşti, 1958. Lancelin, Ch., *Histoire mythique de Shatem. De la legende au dogme*, Paris, 1903.

Le *grand almanah* des *songes*, Paris, 1869. s Legran, AL, *Le sortilèges de la science*, Paris, 1898. *Les charlatans celebres*, Paris, 1819. *Les songes et les presages*, Montreal, 1955. Lenin, V.I., *Marx-Engels-marxism*, Bucureşti, 1949. Lenin, V, I., Opere complete, vol. 15,

Bucureşti, 1950, Lenin, V.I., *Materialism şi empiriocriticism*, Bucureşti, 1972. Lenormant, F., *Les sciences occultes en Asie*, Paris, 1875. Levi, E., *La clef des grands mystères suivant Enoh, Abraham. Hermes Trismegistes el Salomon*, Paris, 1897. Levi, E., *Histoire de la magie*, Paris, 1922. Lévi-Strauss, EI., *Gândirea sălbatică*, Bucureşti, 1970. Levointurier, F.L.R., *Les animaux fantastiques* au *Moyen-Age*. Toulouse, 1958.

314

Lexa, Ph. F., La *magie dans l'Egypte antique copte*, Paris, 1905

Ley, W., *Observatorii cerului*, Bucureşti, 1968.

Lhote. H., *Frescele din Tassili*, Bucureşti, 1966.

Lissner, I., *Culturi enigmatice*, Bucureşti. 1972.

Lombroso, C, *Hypnotisme et spiritisme*, Paris, 1910.

Luckacs, G., *Estetica* (2 vol.), Bucureşti, 1972.

Maghiar, N., Olteanu, St. *Din istoria* mineritului *în România*.

Bucureşti, 1970.

Magre, M., *Magiciens et illumines*, Paris, 193B.

Maguien, V., *Les* mystères *d'Éleusis*, leurs *origine's*, le *rituel.de leurs initiations*, Paris, 1929.

Maistre, J... La *francmaçonnerie*, Paris, 1925.

Makarius. R.L., *h origine de l'exogamie et du totemisme*, Paris, 1961.

Malacan. A... *La* sorcellerie *et* les *sorciers* dans *l'Oeuvre* et *Ut*

Pensée d'Ambroise Pare, Careassonne, 1952.

Mallfriger. J., *Pythagora et les Mystères*, Paris, 1944.

Mandics, G., *Civilizaţia* ţi *cultura Africii vechi*. Bucureşti, 1983.

Mandron, R., *Magistrats* et *sorciers en France au XVII-ème siècle*.

Paris, 1968.

Marcard, R... *De la Pierre philosophale à l'atome*. Paris, 1955.

Marinescu. Gh. *Autoscopie, automatism şi somnambulism*, Bucsreşti, 1913.

Marques-Riviere. J... *Histoire des doctrines esoteriques*. Paris, 1940.

Marques-Riviere. J... *Amulettes. talismans et pentades* dans *les traditions orientales et occidentales*, Paris. 1938.

Martin. B... *Zeii şi religiile – creaţii ale oamenilor*, Bucureşti, 1975.

Marx. K... Engels, F... *Opere alese*, vol. II, Bucureşti, 1955.

Marx. K., Engels, F, Opere, vol. 3, 4 şi 21, Bucureşti. *1954*; 1958;

1965. „— ...

Marx, K... Engels, (F., *Scrieri din tinereţe*, Bucureşti. 1968.

Marx – Engels – Lenin, Despre *religie*. Bucureşti, 1974.

Massonneau. E., *La magie dans l'antiquité romaine*, Paris, 1934.

Matei, D... *Originile artei*, Bucureşti, 1981.

Matei, H. C *Civilizaţia lumii antice*, Bucureşti. 1983.

Maveric., 1., *La medicine hermétique des plantes ou l'extraction des quintessence par art* spagyrique, Paris, 1932.

Maxwell, J., *La Divination. Magie et divination. Arts divinatoires et Prophétique*, Paris, 1927.

Menii, F., *Histoire de la dance a travers les âges*, Paris, f.a.

Michelet, J., *La-sorcière*, Paris, 1863.

Mihăilescu. V., *Structuri antropologice şi fapte de credinţă*, în voluthi1 *Raţiune şi credinţă*. Bucureşti, 1983.

315

Mihălcescu, I., *Istoria religiunilor lumii*, Bucureşti, 1938. Milanov, A. Borisova, L, *Yoga*, Bucureşti, 1972. Minovici, N., *Pericolul social al practicării ocultismului*, Bucureşti, 1938.

Molitfelnic, ed. a 3-a, Bucureşti, 1976.

Montet, P., *Egiptul pe vremea dinastiei Ramses*, Bucureşti, 1973. Mortilet, G., Mortilet, A., *La vie*

preistorique, Paris, 1903. Moser, F., *Der Okkultismus*, Zürich, 1935. Muşu, Gh., *Din mitologia tracilor*, Bucureşti, 1932. Muşu, Gh., *Zei, eroi, personaje*, Bucureşti, 1971. Neagoe, M., *Pagini legendare din istoria poporului român*, Bucureşti, 1981.

Nebunelle, T.G., *Roata norocului*, Galaţi, 1867. Negulescu, P.P., *Geneza formelor culturii*, Bucureşti, 1984. Nettesheim, A. (von), *Dte Caballa*, Stuttgart, 1855., Nicolaescu-Plopşor, D., Volschi, W., *Elemente de demografie şi ritual funerar la populaţiile vechi din România*, Bucureşti, 1975. Nicolau, C, *Ocultismul oriental*, Bucureşti, 1936. Nicolau, C, *Descoperirea comorilor*, Câmpina, 1929. Nicolau, C, *Francmasoneria*, Câmpina, 1929. Nicolau, C, *Hipnotismul în misterele ocultiste*, Piteşti, 1937. Nicolau, C.K., *Ocultismul, hipnotismul, magnetismul, spiritismul, telepatia, magia etc*, Bârlad, 1925.

Nicolau, C.K., *Banul misterios*, Câmpina, 1929. /)

Nicolau, C.K., *Bagheta magică*, Câmpina, f.a. \ /

Nostradamus, M., *Les vraies prophéties*, Amsterdam, 1667. Oesterreich, T.K., *Les possedes*, Paris, 1927.

Oişteanu, A., *Grădina de dincolo*. *Zoosophia*, Cluj-Napoca, 1980. Pamfilie, T., *Mitologie românească*, Bucureşti, 1916. Pascal, I.S., *Cruce, rugăciune, candelă*, Bucureşti, 1981. Pavelescu, Gh.*Pasărea suflet*". *Contribuţii pentru cunoaşterea cultului morţilor la românii din Transilvania*, Bucureşti, 1942. Pavelescu, Gh., *Cercetări asupra magiei la românii* din *Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1945.

Pavelescu, Gh., *Mana în folclorul românesc*. Contribuţii *pentru cunoaşterea magiei*, Sibiu, 1944.

Pârvan, V., *Dacia*, ed. IV revăzută şi adnotată, Bucureşti, J967. Pensa, H, *Sorcellerie et religion*, Paris, 1950. Petrescu, Gz., *Zorile chimiei şi alchimiei*, Bucureşti, 1925. Piobb, P. V „*Formulaire de Haute Magie,* Paris, 1937. Pippidi „D. M., *Studii de istorie a religiilor antice,* Bucureşti, i9 ţ>9 Plutarh, *Vieţile paralele ale oamenilor îluştri. Alexandru cel Mare şi Caius Julius Caesar,*

Bucureşti, 1939.

Popa, V., Nicolescu, R. – Dumitrescu, D., *Clinii, pisicile şi noi*, 2 voi „Bucureşti, 1978.

Popescu, A.N., *Semper fidelis*, Bucureşti, 1981. Popp, M., *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, Bucureşti, 1976. Pottier, R., *Initiation à la medicine et à la magie en Islam*, Paris, 1939.

Presa muncitorească *şi socialistă din România*, Bucureşti, 1964, Privat, M., *La fin de notre siècle*, Paris, 1939. *Probleme filosofice ale medicinei*, Bucureşti, 1963. Prokop, O., *Medizinischer*. *Okkultismus*. *Paramedizin*, Jena, 1962, Psantir, I., *Fermecătorul*... Craiova, 1886. Pufan, P., *Strigoi şi fantome*? Bucureşti, 1965.

Ramacharaka, Y., *Fourteen lessons in Yogi Philosophy and Oriental Occultism*, vol. 1, London, 1904.

Regnard, P., *Sorcellerie*, *magnetisme*, *morphinisme*, *delire des grandeurs*, Paris, 1887.

Riemschneider, M., *Lumea hitiţilor*, Bucureşti, 1967. Rony, J.A., *La magie*, Paris, 1950.

Rossignol, J.P., *Les metaux dans l'antiquité*, Paris, 1863. Roure, L., *La legende des „Grands Initiés"*, Paris, 1926. Bussel, B., *De ce nu sunt creştin*, Bucureşti, 1980. Saintyves, P., *Les notion de temps et d'eternită dans la magie et le religion*, Paris, 1919.

Salah-ben-Abdallah, *Le magisme*. *Grande initiation*, Paris, 1857. Săhleanu, V., *De la magie la experimentul ştiinţific*, Bucureşti, 1978.

Săvescu, I.S., *Minunile omenirii*, Bucureşti, 1904. Săvescu, I.S., *Secretele magiei*, Iaşi, 1926. Scheffer, T. (de), *Mystères et oracles helleniques*, Paris, 1943. Schopenhauer, A., *Essai sur les apparitions et opuscules divers*, Paris, 1912.

Schneider, W., *Omniprezentul Babilon*. *Oraşul ca destin al oamenilor de la Ur la Utopia*, Bucureşti, 1968. Schuré, E., *Pitagora*. *Misterele de la Delfi*, Bucureşti, f.a. Schuré, E., *Les grands initiés*, Paris, 1931. Schw-able, R., *Le probleme du mal*, Paris, 1911. Seeman, O., *Mythologie*

der Griechen un Romer, Leipzfg, 1910. Seldow, M., Les *illusionnistes et leurs secrete de leur vie fantastique* Paris, 1947.

Semionov, J., *Averile pământului. O geografie economică pentru oricine*, Craiova, 1944.

Simenschy, Th., *Cultură şi filosofie indiană în texte*, Bucureşti, 1978.

317

Sinnet, A.P., *The Occult World*, London, 1883. Speranţia, E., *Contribuţii la Filosofia Magiei*, Bucureşti, 1916. Ştefan, I.M., *Adevărul despre năluciri*, Bucureşti, 1961. Ştefănescu, Al. N., *Adevărul şi ştiinţele secrete*, Bucureşti, 1828. Steiner, R., *Eine Okkulle Physiologie*, Berlin, 1927. Steiner, R., *La science occulte*, Paris, 1922.

Ştemplinger, E., *Antike und moderne Volksmedizin*, Leipzig, 1925. Ştemplinger, E., *Antiker Aberglaube în modern Ausstrahlungen*, Leipzig, 1922.

Stoicesco, C, *La magie dans l'amien droit romain*, Paris, 1926. Sudre, R., *Trăită de parapsihologie*, Paris, 1956. Svoboda, K., *La demonologie de Michel Psellos*, Bino, 1927. Swedenborg, E. (de), Les *merveilles du ciel et de l'enfer et des terres planetaires et astrales*, Berlin, 1782.

Şincai – Gh., *învăţătura firească spre surparea superstiţiei norodului*, Bucureşti, 1964.

Xănase, Al., *Cultură şi religie*, Bucureşti, 1973. Teodorescu, *N*... Chiş, Gh., *Cerul o taină descifrată*... Bucureşti, 1982.

Teodorescu, N? *Biblia, trecutului, prezentului şi viitorului*... Botoşani, 1922.

Thetard, *H., La merveilleuse histoira du cirque*, Paris, 1947. Tissandier, J.B., *Des sciences occultes* et *du spiritisme*, Paris-Londre, 1866.

Toltarev, S.A., *Religia în istoria popoarelor lumii*, Bucureşti, 1976. Tolstov, S.P., *Etnografia continentelor. Studii de etnografie generală*, Bucureşti, 1959.

Treptenteu celu mare pentru toate semnele ce se fac la om şi care mai de la natură, Craiova, 1889.

Trinzius, R., *L'hypnotisme et sa pratique*, Montreal, 1971.

(Trseanu, T., Janegic, C, Ionescu, L., *Istoria baletului*, Bucureşti.

1967., %

Vaschide, N., *Somnul şi visul*, Bucureşti, 1977! /

Vaschide, N., Pieron, H., *La croyance à la valeur prophétique* – Paris, 1901 – 1902.

Vaschide, N., Pieron, H., *Le rêve prophétique dans les* traditions *des peuples sauvages*, Paris, 1.901. Vasilescu, Em., *Istoria religiilor*, Bucureşti, 1982. Veghe, T., *Taina lumii. Prorocirile lui Nostradamus*, Bucureşti, *19 iO*.

Vissac, M. (de), *Allegories et symboles. Énigmes. Oracles*, Paris 1872.

318

Vânătoarea vrăjitoarelor Brăila

a.c.